

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

WISCONSIN ACADEMY
OF
SCIENCES, ARTS, AND LETTERS

N I E U W E
VERHANDELINGEN
VAN HET
P R O V I N C I A A L
U T R E C H T S C H E
G E N O O T S C H A P
V A N
K U N S T E N
E N
W E T E N S C H A P P E N.
V I E R D E D E E L.

Te UTRECHT,
Bij J. ALTHEER,
Drukker van het Provinciaal Utrechtsche Genootschap.
M D C C E X X I V.

I N H O U D

der Stukken van dit Vierde Deel.

**Eerste Verhandeling over den Kanker, door
F. J. Haver Droeze.**

**Tweede Verhandeling over het zelfde onderwerp
door Johannes Gerardus Vorstman,
en Jan Gijsbert Vorstman.**

Zijnde ook ieder stuk afzonderlijk te bekomen.

947361

AS
· UT7
VE
· $\frac{2}{4}$

NIEUWE VERHANDELINGEN
van het
PROVINCIAAL
UTRECHTSCHÉ
GENOOTSCHAP
van
KUNSTEN
en
WETENSCHAPPEN.
IV. Deel.

NIEUWE VERHANDELINGEN
van het
PROVINCIAAL
UTRECHTSCHÉ
GENOOTSCHAP
van
KUNSTEN
en
WETENSCHAPPEN.
IV. Deel.

SECRET

CONFIDENTIAL

SECRET

CONFIDENTIAL

VERHANDELING

OVER DEN

KANKER,

DOOR

F. J. HAVERDROEZE,

LECTOR IN DE ONTLEED EN HEELKUNDE

TE DORDRECHT.

UITGEGEVEN DOOR HET

PROVINCIAAL UTRECHTSCH GENOOTSCHAP,

TE UTRECHT,

BIJ JOHANNES ALTHEER,

Drukker van het Provinciaal Utrechtsche Genootschap;

M D C C C X I V.

RECEIVED (mirrored text)

RECEIVED

RECEIVED (mirrored text)

RECEIVED

RECEIVED

RECEIVED

VERHANDELING

TER BEANTWOORDING DER

V R A G E:

OVER DEN

K A N K E R

D O O R

F. J. HAVERDROEZE,

LECTOR IN DE ONTLEED- EN HEELKUNDE
TE DORDRECHT.

aan welke in de algemeene vergadering
van het Provinciaal Utrechtsche
Genootschap.

op den 28 Junij 1822.

DE GOUDEN EEREPRIJ

IS

TOEGEWEEZEN.

AS
.UT7
VE
2

4
1

INLEIDING.

In weerwil dat de heelkunde, vooral sedert de laatste eettw, eene meer en meer waardige gedaante heeft aangenomen, en den weg harer volmaking, reeds tot op eenen aanzienlijken afstand bewandeld heeft; in weerwil dat vele gebreken, die tē voren met eenen digten sluijer bedekt bleven, en als ongenoeslijk werden aangezien, thans, door haren weldadigen invloed, worden genezen en beteugeld, zoo strekt haar vermogen, ten opzichte, van den waren en vooral van den openen kanker, zich thans weinig verder uit, dan in de tijden der oudheid, toen dezelve als een onweersaanbaar, als een doodelijk ongemak werd voorgesteld, en de opregtheid perst den beoefenaar der kunst het droevig getuigenis af, dat de beoordeeling en de behandeling van den gevreesden kanker, in deszelfs verschillende tijdperken en hoedanigheden, op verre na nog niet, op onwankelbare gronden zijn aangewezen.

A

Hei

Het is dus niet te verwonderen, dat deze hoogstbelangrijke omstandigheid de aandacht van het Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen heeft naar zich getrokken, en dat het zelve (even als het Genootschap ter bevordering der heilkunde, te Amsterdam, in den jare 1793,) in het Programma voor het jaar 1818, en bij herhaling in 1820, de volgende vraag ter beantwoording voorstelde, namelijk:

„ Zijn er genoegzame kenteekens, waardoor
 „ men den waren kanker, van anderen, naar den-
 „ zelveu gelijkende ongemakken, altijd zeker
 „ kan onderkennen? Zoo ja! — welke zijn
 „ deze? ”

„ Moet men deze ziekte altijd, als uit eene
 „ algemeene ongesteldheid des geheelen ligchaams
 „ voortkomende, beschouwen, of is zij somtijds
 „ alleen plaatselijk? ”

„ Indien zij voor eene algemeene ongesteld-
 „ heid moet gehouden worden, kunnen uitwen-
 „ dige geneesmiddelen, het zij de afzetting, het
 „ zij het middel der zoo genoemde nonnen van
 „ Rees, het zij het gebruik van andere bijmid-
 „ delen, en bijzonder van het arsenicum, iets,
 „ of tot genezing der ziekte, of tot verminder-
 „ ring der toevallen, toebrengen, of moet men
 „ deze allen als nadeelig beschouwen? ”

„ Wan-

„ Wanneer de ziekte nog geene kenteekens
 „ van waren kanker heeft, maar echter doet vree-
 „ zen dat dezelve daarin zal overgaan, en er
 „ geene gronden zijn, om dezelve anders, dan
 „ alleen plaatselijk te beschouwen; welke uit-
 „ wendige middelen kunnen dan, met eenige
 „ hoop van goeden uitslag, worden aangewend,
 „ en welke moet men als schadelijk beschou-
 „ wen? ”

De begeerte om, in de beantwoording van deze
 gewigtige vraag, onze krachten inspannen, en
 alzoo aan het edel doel der waardige voorstellers
 mede te werken, deed ons besluiten, van onzen
 beperkten tijd, eenige oogenblikken te sparen, en
 eene proeve ter beantwoording te ontwerpen,
 welke, orde's halve, in vijf hoofddeelen ge-
 splitst is.

Het *eerste* handelt, in het algemeen, over het
 wezen van den kanker, gelijk ook over alles wat
 daar op betrekking heeft.

Het *tweede*, over de gebreken, welke met den
 kanker de meeste overeenkomst hebben, gelijk
 ook over derzelve onderscheidende teekens.

Het *derde* bevat het onderzoek, of de kanker,
 als uit eene algemeene oorzaak oorspronkelijk,
 of als een plaatselijk gebrek moet beschouwd
 worden.

Het *vierde* dient, ter beoordeeling der, in de vraag genoemde, uitwendige hulpmiddelen ter genezing van den kanker, en wel bepaaldelijk van de afzetting; van het middel der nonnen van Rees; en van het arsenicum enz ; terwijl eindelijk:

Het *viijde* hoofdstuk over die uitwendige middelen handelt, die men, overeenkomstig het laatste gedeelte der voorgestelde vrage, op den plaatselijken kanker zou kunnen toepassen.

Gelukkig zouden wij ons achten, wanneer wij, door dezen arbeid, het billijk verlangen des Genootschaps konden bevredigen, en alzoo iets bijdragen tot opbouw der kunst, en ter vermindering der menschelijke ellende.

E E R S T E H O O F D D E E L .

Over het wezen van den kanker in het algemeen, gelijk ook over alles, wat daarop betrekking heeft.

Hoezeer men, reeds bij de meeste schrijvers van den ouden dag, meer of min uitvoerige verklaringen van den kanker, of van gebreken die zij daar voor meenden te moeten houden, aantreft; hoezeer men deszelfs schijnbaar beslissende teekens, bij herhaling beschreven vindt, is het echter niet te ontkennen, dat men, na zoo vele eeuwen, nog heden, met betrekking tot dat belangrijk gebrek, in eene onaangename onzekerheid verkeert, en dat de beroemdste heelkundigen, in de aanwijzing van de teekens des waren kankers, steeds wankelen. Onder dezen is het vooral A. G. Richter (1), die zulks zonder omwegen verklaart, en wie, wiens ervaarenis met die van de-
zen

(1) Chir. Biblioth. 5. afd. p. 517.

zen beroemden man eenigzins overeenkomt, zal zich, met zijne voorzigtige wijze van uitdrukken, vooral in de eerste tijdperken der ziekte, niet vereenigen? Immers, behalve dat de opregtheid, de meeste beoefenaars der kunst, tot de bekentenis nopen zal, dat zij zich, in hunne beoordeeling ten dezen opzichte, meermal bedrogen hebben, heeft hen eene uitgebreide kunst oefening buiten twijfel geleerd, dat de kanker zich niet altijd in dezelfde gedaante vertoont, en dat het belangrijk onderscheid in deszelfs teekens, berust op den staat, of de verschillende tijdperken des gebreks; op de vermoedelijke oorzaken, waarvan het afhankelijk is; gelijk ook op de deelen, waarin het zich gevestigd heeft.

Eenigzins overeenkomstig met deze laatste bijzonderheden, willen wij dus, zoo veel mogelijk, de teekens des waren kankers trachten aantewijzen, en alzoo onze overweging bepalen:

- 1°. Tot de wijze, waarop hij, in de eerste beginfelen, doorgaans ontstaat, en zich als dan verder ontwikkelt;
- 2°. Tot deszelfs verschillende soorten;
- 3°. Tot de deelen, waarin men hem, bij uitsluiting van andere, dikwijls waarneemt; en eindelijk:

- 4°. Tot den leeftijd en de bijzondere omstandigheden van denzelfven, die, voor de ontwikkeling van dit vreesfelijk ongemak, als de vruchtbaarste moeten beschouwd worden.

E E R S T E A F D E E L I N G .

Over de wijze, waarop de kanker, in deszelfs eerste beginselen, doorgaans ontstaat, en zich alsdan vervolgens ontwikkelt.

In het algemeen neemt de kanker deszelfs begin, met eene meer of min uitgebreide verharding, die aan den drukkenden of onderzoekenden vinger, altijd eenen onverwinnelijken tegenstand biedt, en zich in het huidweeffel bepaalt, of in klieren, die onder hetzelfde gelegen zijn, geboren wordt, zoo dat men, even als in alle plaatselijke gebreken, eene zekere ontzanding der deelen, als den grondslag beschouwen moet, zonder dat het altijd genoegzaam duidelijk is, of eene uitwendige oorzaak daartoe al, dan niet, aanleiding gegeven hebbe. Veelal is de bedoelde verharding (in de diepte geplaatst zijnde,) met eene gezonde huid bedekt, maar somtijds schijnt deze

(de huid) in die ontarding te deelen, of er zelfs de eerste zitplaats van uittemaken, alzo men niet zelden eene wratachtige verhevenheid ontmoet, (1) of eene eeltachtige hoedanigheid aantreft, die, dan eens, ongeschonden en wit van kleur is, dan weder, wankleurigheid en kleine berten vertoont, welke meermalen tot eene aanmerkelijke diepte doordringen, en bij zekere omstandigheden, wel eens een bloederig of weichtig vocht ontlasten.

Zoo lang de staat der aangedane deelen zich zoodanig voordoet, kan men de bedoelde ontardingen slechts aanzien, als een mogelijk begin van waren kanker, zonder dat men het als bewezen moet achten, dat het gevreesde kwaad daaruit, deszelfs volledigen oorsprong, altijd, ontleenen moet: want, als het gebrek, aan zichzelf overgelaten, niet in gedaante verandert, of, als eene doelmatige toepassing van behoorlijke uit- en inwendige geneesmiddelen, eene gunstige verandering te weeg brengt, of verergering voorkomt, dan spreekt het van zelve, dat geene andere, dan op zijn hoogst kankerachtige ontardingen en aanlagen kunnen gezegd worden, aanwezig te zijn; maar, wanneer plaats hebbende verhardingen (die op

(1) *Murfin's Journ. für die Chirurgie* 1sten band ster ft. P. 471.

op het gevoel als aan steen gelijk zijn, en overgens de bovengenoemde hoedanigheid bezitten,) in vastheid, in grootheid, in ongelijkvormigheid van gedaante toenemen; wanneer de wratachtige uitwasfen zich, in oppervlakte en in middellijn, uitbreiden; de eeltachtige verhevenheden dezelfde verandering ondergaan, en de plaatshebbende bersten grooter worden; en dieper doordringen, dan wint het vermoeden van het aanzijn van kankerbeginselen meer en meer veld, en verkrijgt, bij eenen trapsgewijzen voortgang van genoemde verschijnselen, zelfs eenige zekerheid.

Blijven de genoemde plaatselijke veranderingen der deelen, de verhardingen enz. dus in haren oorspronkelijken of goedaardigen staat, al is het dat zij eenigzins vergrooten, en zelfs eene meer of min onregelmatige gedaante aannemen, wanneer zij maar geheel onpijnlijk zijn, en los in het velles, of zonder eenige spanning, in de huid zitten, dan zal de ervarene, daarin, geene dadelijke teekens van waren kanker vinden, en het zal, in den loop onzer beschouwing, van zelfs blijken, dat zoodanige gebreken in eene andere klasse moeten gerangschikt worden, terwijl daarenboven eene uitgebreide ondervinding leert, dat zij, gedurende eenen onbepaalden tijd, in eenen gunstigen toestand kunnen gedragen worden. Maar, geheel anders is

A 5

het,

het, wanneer de verhardingen en andere mogelijke beginfelen en aanlagen van kanker, zeer aanmerkelijk beginnen te vergrooten, en meerdere onregelmatigheid van gedaante, dat is, eene eenigzins hoekerige en oneffene oppervlakte aannemen; aan de ondergelegene deelen worden vastgehecht, en de bedekkende, of omringende^fhuid, insgelijks, in eene meer of min vaste vereeniging met het gebrek treedt, of daar over zeer sterk gespannen wordt; wanneer in de huid, die het ongemak bekleedt of bevat, zich verwijderde bloedvaten beginnen te vertoonen; en vooral, wanneer brandende pijnen, die zich bij afwisseling doen gevoelen, en dan eens met jeuking, dan eens met klopping gepaard gaan, aanwezig zijn; want, dan moet men alle deze verschijnselen, als vrij zekere teekens van eenen overgang tot waren kanker, en wel, tot den zoogenoemden besloten kanker aanmerken, vooral wanneer het gebrek zich op eene plaats voordoet, waar dat vreesfelijk ongemak doorgaans huisvest. (1).

Hoezeer Hippocrates, Galenus en P. Ægineta, zoo wel als eene menigte schrijvers van lateren tijd en van den eersten rang, niet gearzeld hebben, het bestaan van den besloten kanker, onder

an-

(1) D. van Gescher, proeve over de voorn. langd gezwellen, pag. 36 en 37., en meer anderen.

anderen, op deze gronden aantewijzen, hebben echter velen gemeend, dat de laatstgenoemde verschijnselen niets, althans niet alles, ter beslissing afdoen, en wel om reden, dat men ze ontmoet bij andere uitwendige gebreken, die met den kanker volstrekt niet kunnen vergeleken worden; en ook, om dat men dezelve, bij den waren kanker, niet altijd aantreft; (1) en wij kunnen niet ontkennen, dat deze aanmerkingen, bij eene oppervlakkige beschouwing, van eenig gewigt zijn; want, hoe weinige gebreken, kwaadaardige gezwellen en verzweringen, bij voorbeeld, zijn zonder pijn, en hoe dikwijls vertoonen zich uitgezette bloedvaten in de huid, wanneer de vrije omloop des bloeds, door drukking op de huidvaten, beuegeld wordt? Men hebbe zich slechts eene vrouwe-borst voor te stellen, die in het begin der zoging met zog is opgevuld, of eene diepzittende zwelling in datzelfde, of in een ander deel, (bij voorbeeld eene scrofuleuse verharding aan den hals; osteomata; zuchtgezwellen en dergelijke;) welke dreigen in verettering overtegaan. Maar, de aanvang van deze gebreken is geheel anders, dan die van den kanker; en wat de verwijderde bloedvaten betreft, waaraan, in vergelijking van andere ongemakken, bij den kanker, nog

al

(1) Richter Oper, Cit.

al gehecht wordt: wanneer zij op de oppervlakte van het carcicoma, aanwezig zijn, ontstaan zij dan ook niet op eene geheel andere wijze, dat is langzaam, en in overeenstemming met de trapsgewijze ontwikkeling des gezwels? ziet men hun bij de meeste verandering des gezwels, niet bestendig voortduren, en slechts met de verwoesting der huid, in een volgend tijdperk, verloren gaan? In de menigvuldige kankers, die wij gezien hebben, namen wij dit, zelfs bij de ontlasting des bloeds uit de huidvaten, door de werking van bloedzuigers, altijd bestendig waar, en wij durven, zonder vermetel te zijn, er ons vrij stellig, in onze beoordeeling, op verlaten. Zoo ook is het met de eigenaardige pijn gelegen, die wij onder de teekens hebben opgegeven; want, deze is in den kanker bijzonder en geheel anders, dan in andere gebreken. Zij is zonder blijkbare ontsteking; dikwijls, door eenen sterken gloed vergezeld; strekt zich doorgaans met fijne scheuten, van het middelpunt, naar den omtrek uit, of heeft eenen omgekeerden loop; (1) is in het begin van niet vele beteekenis en zelfs zeldzaam; maar wordt, bij de verergering des gebreks, van meer belang, en doet zich alsdan, ook niet zelden, op de beschrevene wijze gevoelen.

Wat

(1) D. v. Gescher heilk. mengelt. pag. 331.

Wat nu de aanmerking betreft, dat de bedoelde verschijnselen, als zoo vele beslissende teekens, zich bij den kanker occultus niet altijd voordoen; daarop moeten wij antwoorden, dat zulks ook inderdaad waar is; maar de oorzaak daarvan is alleenlijk te zoeken, in den verschillenden aard des kankers zelve, waarover wij hier nu spreken zullen, gelijk ook in den aard der deelen, waarin hij huisvest. Zoo heeft, om met eene gelijkenis te antwoorden, het beenbederf niet zelden eene bijzondere gedaante en eigenaardige verschijnselen; maar, hetzij men het, bij voorbeeld, den naam van vochtig of droog geve; hetzij het van eenen kropzeerigen, scheurbuikigen, rhachitischen of venerischen aard is; hetzij het de beenderen van het hoofd of van den voet treffe, altijd zal het, in het oog des heilkundigen, in weerwil van deszelfs verschillende teekens; beenbederf blijven.

Door deze bewijzen meenen wij dus, de omstandigheden te hebben aangetoond, die den overgang van kanker-beginselen in den besloten kanker, genoegzaam kenstetsen. Is deze nu eenmaal aanwezig, dan kan hij eenen zeer geruimen tijd, zonder aanmerkelijke verandering gedragen worden; maar, in verre de meeste omstandigheden, beklimt dit vreesfelijk ongemak, met eenen vasten

ten en onweerstaanbaren tred, eenen hooger en trap, en zoo wordt, uit den besloten, den geopenden kanker geboren, — iets, dat vroeg of later gebeurt, naar mate bijkomende omstandigheden, daartoe bijdragen, of de hulp der kunst de voortgangen van het kwaad beteugelde. De besloten kanker, namelijk, neemt alsdan in grootheid toe; wordt steeds ongelijker van oppervlakte; en hecht zich vaster in de plaats, waar hij gelegd is. De pijnen doen zich menigvuldiger en sterker gevoelen, ja, strekken zich, veelal, tot in de nabijgelegene deelen uit, zoo dat deze, daardoor ook weldra ontvaren en in eenen staat van verharding geraken, gelijk zulks in het huidwoefsel en in de klieren van den oksel; onderbuik enz. te ontdekken is. De verwijderde bloedvaten worden somwijlen menigvuldiger, en verkrijgen steeds grooter middellijn; de huid, die het gezwel bedekt, wordt dan eens dunner, rood, onstuken, wankleurig; door eene lastige jeukte aangedaan, en doet eindelijk eene kleine ontvelling of koudvurige plek zien, waardoor zich een dun, waterachtig, veelal zeer scherp vocht ontlast; een vocht, dat eene verdere ontvelling veroorzaakt, en eene roosachtige ontsteking te weeg brengt; dan eens ondergaat de huid eene tegengestelde verandering, dat is: zij verhardt insgelijks

en

en vereenigt zich met de dieper gelegene verharding; groeit buitenwaarts met eene knobbelachtige hoedaugheid op; ontvelt, bloedt vervolgens bij de minste aanraking, meer of minder sterk, en brengt eindelijk uitspuittende, grootere of kleinere groeven voort, die dikwijls tot eene aanmerkelijke diepe indringen, vaneen wijken, met harde omgekulde randen voorzien zijn, en alzoo het onderwerp eener waartijk verschrikkelijke beschouwing opleveren.

Dar al deze verschijnselen den verzworen of geopenden kanker kenmerken, en dus, als zoo vele teekens van denzelfden moeten worden aangemerkt, zal niemand, die eenige ervarings bezit, in twijfel trekken; ten minste, wanneer men deze kenmerken niet als beslissend wil aanzien, zal men toch erkennen moeten, dat zij als de meest zekere moeten worden aangezien; zoo dat wij veronderstellen, ten opzichte van de algemeene teekens des kankers, niet alleen van zijnen trapgewijzen overgang, maar ook van zijnen gevestigden staat, genoeg gezegd te hebben. De verdere loop des ongemaks biedt, ja! nog meerdere omstandigheden, nog meerdere verschijnselen aan: want, behalve dat de genoemde toevallen steeds verergeren, en de kanker somwijlen eene verbazende verwoesting der zachte deelen, tot op eenen

eenen verre afstand, veroorzaakt, en het klier-
 gestel somwijlen, tot in zeer afgelegene deelen,
 door de ziekelijke verandering, of werking der
 watervaten, ontardt, — wordt er dikwijls een
 ondragelijke stank geboren; heeft er eene uitvloei-
 jing van eigenaardige scherpe stoffe plaats; ontstaat
 niet zelden bloedstoringen, die door de ichor,
 welke de vaten doorknaagt, worden geboren,
 terwijl door dezelfde oorzaak de nabijgelegene
 beenderen wel eens worden aangetast. (1) Dan,
 wij behoeven ons van dezelve, ten bewijze van
 het bestaan des kankers, niet te bedienen, daar
 het, naar onze gedachten (behalve hetgeen wij
 in het vervolg zullen pogen aan te toonen,)
 door het aangevoerde genoegzaam bewezen is,
 wat men daarvoor te houden hebbe. Vooral
 meenden wij, dat het niet geheel doelmatig was,
 ons, van het aanvoeren, of opnoemen dezer ver-
 schijnselen, dadelijk te bedienen, omdat men zo
 in andere kwaadaardige gebreken, dikwijls onder
 dezelfde gedaante aantreft (2). Ook de uitkom-
 sten der werking van reagentia, op de uitgewor-
 pene vochten van den kanker, die meer of min in
 het

(1) C. C. Lerche Dissertat. Inaug. Obf. de Cancro
 mam. fist. Gott. 1777.

(2) Richter loco Citato.

het breedte, doof Le Febure zijn voorgedragene, hebben wij, onder de teekens van waren kanker, niet willen opgeven; want, al ware het dat men, door de werking der geschiktste reagentia, op de stof, die de kanker uitwerpt, niet dezelfde uitkomsten zag daargesteld, die men, door gelijksoortige proefnemingen, op de etterachtige stoffen, — van venerische, scorbutische, scrofulöse en andere zweren; welligt zou aantreffen, zoo zouden deze proeven tot de kennis van den kanker, qua talis; naar onze meening, weinig of niets bijdragen; hoezeer zij, met betrekking tot de te volgen indicatie, mischien eenige nuttige bouwstoffen zouden kunnen opleveren. (1) Liever gaan wij dus, ter nader opheldering, over tot de

T W E E D E A F D E E L I N G.

Over de onderscheidene soorten van kanker.

Niettegenstaande de katiker, naar het gevoelen van voornamelijk schrijvers, zoo niet altijd,

(1) Men zie A. Schrage over den kanker in de handelingen van het Genootschap: Servandis Civitas: 4de Deel.

ten minste meestal, uit een knoestgezwel-
 deszelfs oorsprong ontleent, (1) en wij zulks,
 in zoo verre dit op de vrouwelijke borst toe-
 pasfelijk is, in het algemeen wel willen toestem-
 men, is het echter niet te ontkennen, dat hij,
 zoo als op pag. 9. verondersteld is, dikwijls op
 eene eenigzins andere wijze aanvangt, en, ge-
 gelijk wij op goede gronden durven aannemen,
 door meerdere of andere beginselen in zijne
 ontwikkeling wordt begunftigd, dan door die,
 welke tot het twijfelachtig ontstaan van den
 scirrhus aanleiding geven. Is zulks waar,
 gelijk men het, op het gezag van Richter,
 Lerche, Bierchen; Hill en anderen gelooven
 kan? Is het waar, dat kropzerige, scheurbuiki-
 ge, venerifche en andere vochts-verbasteringen,
 als dadelijk bijkomende oorzaken van den zwe-
 renden kanker, kunnen worden aangemerkt, of
 zelfs, ten minste, als zeer vermogende aanlei-
 dingen onderscheiden, om een knoestgezwel,
 of andere plaatfelijke beginselen, in waren kan-
 ker te doen overgaan, dan lijdt het ook geene
 twijfel, of de teekens in het wezen en in
 de toevallen van zoodanige carcinomata verschil-
 lend

(1) D. v. Gescher, Proeve over de voorn. langd.
 gen. pag. 39.

lend zijn moeten, naar den aard van de oorzaak, die tot deszelfs aanwezen of ontwikkeling heeft bijgedragen. Niet te onregte kan men dus, naar onze meening, den openen kanker (want van den besloten kan hier geene andere dan voorbijgaande reden zijn,) verdeelen naar deszelfs wezen:

1°. In eenen uitspattenden, en

2°. in eenen stinkenden, rottenden of voortkruipenden en naar deszelfs vermoedelijk bijkomende oorzaken:

1°. In eenen kropzerigen

2°. „ „ venerischen en
eindelijk

3°. „ „ scheurbuikigen kanker:

Uit hetgeen, door ons, op het einde der vorige afdeeling is gezegd geworden, zal het, bij eene oppervlakkige overweging daarvan, al dadelijk in het oog vallen, wat wij meenen door den zoogenoemden uitspattenden kanker te moeten verstaan, terwijl daarenboven de naam deszelfs bijzonderheden genoegzaam aantoon. Immers wanneer men, door welke oorzaak ook, den besloten kanker zich ziet ontwikkelen, en trit de bedekkende huid, eene onbevelde, helder roode, ligt bloedende en somwijlen wankleurige, fungeuze zelfstandigheid ziet verheffen en

deze (zelfstandigheid) zoo weelig groeit, dat zij weldra de hoedanigheid van eene kleine bloemkool, of plat gedrukte druiventros aanneemt, en zich, in derzelver groet, door de oppervlakkige toepassing van het mes door het brandijzer, of door caustica, nooit geheel laat be-teugelen, dan kan men den zoodanigen den naam van uitspattenden geven. De randen en onderfte oppervlakten van de omwindingen der uit-spattingen, zijn in deze kankerfoort, dikwijls met eene witte, schijnbaar-goedaardige etter be-dekt; maar, van uit de gansche onbevelde op-pervlakte, zweet, als het warè, eene dunne scherpe stoffe, die echter geene aanmerkelijke stank van zich geeft. Eerst dan, wanneer de verwoesting van het middelste gedeelte des gebreks, grooter wordt; de uitspattingen meer van elkander afwijken, en zich alzoo, in het midden de diepte van het kwaad doet zien, dan zeggen wij, — wordt de uitwerping groo-ter, en de reuk op eene geëvenredigde wijze meer.

De verwoesting der zachte deelen, in den omtrek gelegen, is in deze omstandigheden wel van aanbelang, maar toch aanmerkelijk mindere, en niet zoo snel dan in carcinomata van eenen anderen aard, en meermaals worden de naburi-ge

ge klieren door geene verharding aangedaan, iets hetwelk men, onder de teekens van deze kankerfoort, even veiliglijk kan rangschikken, als de waarneming, dat corpulente voorwerpen, meer dan anderen, daaraan schijnen blootgesteld te zijn.

Het tegengestelde van al deze verschijnselen treft men doorgaans aan, in het wezen van dien kanker, welke men, met den naam van rottenden, stinkenden of voortknagenden bestempelen kan. Op het tijdstip namelijk, dat de kanker occultus naar buiten werkt, om denzelfden voort te brengen, wordt de huid, zonder zich te verheffen, of uit te groeijen, sterk ontstoken, en gaat met de gewone verandering, dikwijls, in eene soort van gangrana over, of ontvelt en wordt alzoo in eenen staat van vertering gebragt. — Deze verandering van de huid bepaalt zich tot een enkel, of tot meerdere punten, en als een gevolg daarvan, wordt, door de wegvalling van het verstorvene, eene enkele, meer of min aanmerkelijke opening geboren, of er ontstaan verscheidene ulcera, die in het begin, meer of min oppervlakkig zijn, en met eene niet belangrijke uitwerping van stof gepaard gaan, maar weldra dieper doordringen, en alsdan eene aanzienlijke hoeveelheid

B 3

vochts

vochts ontlasten; een vocht, dat dan eens van eene zwartachtige, dan eens van eene donker geele of bloederige kleur is; een vocht, dat somwijlen eene zoodanige scherpte bezit, dat het, gelijk waarnemingen leeren, zelfs doode ligchamen aantast, en op de kleuren van geverwd laken, bij voorb. eenen aanmerkelijken indruk maakt. (1) Ondragelijk wordt dan de stank, die van de zwerende oppervlakte uitwaasfemt en, door de etterstof verspreidt wordt, en het is, met eenen gevoeligen indruk op het werktuig van onzen reuk, dat men, in de behandeling van dit vreeselijk ongemak, overtuigd wordt, dat deze stank, die van alle andere, dierlijke, rottaardige ontbindingen, verre overtreft. Verschrikkelijk wordt vervolgens de uitbreiding, die de zwerende oppervlakte, door den knagenden invloed van deze ichor verkrijgt! Alle de zachte deelen in den omtrek gelegen, worden dikwijls, met eene verbazende snelheid weggevreten, en het is in deze kankerfoort, dat men niet zelden, afwisselende bloedstortingen, beenbederf enz. ziet ontstaan, alles in eene meerde-
re

(1) Camper demonstr. anat. path. lib. 1 Cap. 2, Van Swieten, Verkl. der korte leerst. van Boerhave 2 Deel pag. 671, en Ledran Aanw. der Heelk. Nederd. Verh. pag. 275.

re of mindere mate , naar gelang de ongelukkige Lijder oorspronkelijke kracht bezit , om de woede der kwaal , eenen al of niet langdurigen tegenstand te bieden. (1)

Maar , hoe zeer de plaatselijke verschijnselen des openen kankers , zich , in het algemeen , tot deze twee hoofdfsoorten bepalen , en het schrikkelijk kwaad , in welk deel des ligchaams huisvestende , maar al te duidelijk kenschetsen , zoo is het echter niet onwaarschijnlijk , dat men , ook in het wezen van den kanker , de eigenaardige teekens vinden zal , van de eene of andere algemeene verbastering der vochten , welke , naar onze verbeelding , *misschien* heeft kunnen bijdragen , tot deszelfs geduchte ontwikkeling , en het zijn deze verschijnselen , welke wij , na eene voorafgaande bespiegeling , zoo duidelijk mogelijk zullen pogen aantewijzen (2)

Zoo ooit eenige vochtsverbastering geschikt kan

(1) Hippocrat. Libr. 11. de morb. mul. Galenus de tumorib. P. Ægineta, Celfus, Nicolai etc. etc. etc.

(2) Wij bedoelen hiermede geenszins aanleidingen tot den primitiven kanker , maar alleen de zoodanigen , die de ontwikkeling van een aanwezig kankerbeginfel zouden kennen bevorderen ; omstandigheden dus die , in een zekeren zin , als complicatien kunnen worden aangemerkt.

kan beschouwd worden, om den natuurlijken staat der vaste deelen te veranderen, en de aanleiding tot kanker, in werking, of ter ontwikkeling te brengen, dan is het voorzeker die, welke men in de struma of scrofula of in derzelve gevolgen moet veronderstellen plaats te hebben, iets, hetwelk zoo veel te gereeder zal worden toegestemd, als het doorgaat dat de kanker zich, altijd, in de klieren vestigt, of ontwikkelt, daar men de struma, in derzelve oorsprong en werking, zelfs in eenen eenigzins gevorderden leeftijd, aan deze werktuigen als eigen beschouwen moet. Verstoppingen en daar uit voortvloeiende verhardingen, worden daardoor, in de glandula geboren, de omloop der vochten gestoord, en het groote werk der secretie en excretie gedeeltelijk verhinderd, zoo dat de vochten, daardoor in hunnen omloop vertraagd, eene scherpte verkrijgen, die, tot het ontstaan van kropzerige gezwellen en zweren, eene gewone aanleiding geven; behalve dat, door de gestoorde werking der klieren, in de dierlijke huishouding eene verandering gemerkt wordt, die op zich zelve als eene krachtige oorzaak van den ziekelijken staat des ligchaams en van sommige deelen, waar niet het zamengesteld is, moet worden aangezien.

k

Is dit nu waar in alle andere omstandigheden, zoo moet het nog des te meer waar zijn, wanneer het een of ander plaatselijk ongemak de plaatselijke ontwikkeling des kropzeers bevordert, wanneer, om stellig te spreken, een scirrhus, of eenig ander kankerbeginfel aanwezig is. Immers, dan moet de verbasterde vochtloop, in het wezen van den scirrhus, of in deszelfs eenigzins ziekelijken omtrek, meerdere ontarding te weeg brengen; de vochten daarin gedeeltelijk doen stilstaan; dezelve voor eene verdere verbastering geschikt maken, en alzoo het weefsel der deelen, in eenen zoodanigen ziekelijken staat brengen, dat daardoor alle die verschijnselen, bij opklimming, ontstaan kunnen, welke wij in den besloten en geopenden kanker hebben aangewezen, en wie zal het verwonderen, dat de kanker alsdan, om zoo te spreken, een gemengde kanker wordt, dat is te zeggen, een kropzerige, die dan ook, zoo als men met reden verwachten kan, het best behandeld wordt, op eene wijze, die men, bij scrofuleuse gebreken, als de beste, als de geschiktste beschouwen moet?

Het spreekt van zelfs, dat zoodanige kanker deszelfs eigene teekens heeft, en dat deze vooral moeten gezocht worden, zoowel in de alge-

meene , als in de plaatselijke verschijnselen. Alles intusfchen wat de Struma doct zien , wordt men , bij denzelven slechts gedeeltelijk gewaar. Somtjds is het kliergestel , zoo veel het zich oppervlakkig voordoet , in eenen meer of min belangrijken staat van zwelling en verharding ; de oogleden zijn roosachtig onttoken , terwijl de glandulae meibomianae daarin zigbaar betrokken zijn ; de wangen vertoonen zich blaauwachtig of purper rood ; het aangezigt is voor het overige wel eens bleek zuchtig gezwollen , gelijk tevens de neus vochtig , en de lippen meestal buitengemeen dik zijn enz.

Wat den kanker zelven in deze omstandigheden aangaat , deze biedt , ten minste zoo lang hij niet geopend is , geene beslissende teekens aan , en men moet dus , met betrekking tot het beoordeelen van deszelfs aard , hem in verband beschouwen met de opgegevene algemeene teekens van kropzeer. In het algemeen echter is dezelve minder hard , dan andere kankerfoorten , in het begin niet zeer pijnlijk , en wanneer men hem in de borst waarneemt , vergezeld van onderscheidene verhardingen in den omtrek , en van ontaalde okselklieren. Eene algemeene vergrooting en verharding van het deel , waarin hij zich ontwikkelt , wordt , bij den verderen voortgang

gang des kwaads waargenomen. Het gezwel wordt alzoo algemeen gespannen, en zet zich, daardoor, als onbeweeglijk vast; eindelijk wordt het donker rood, en opent zich vervolgens op de eene of andere wijze, zoo als wij vroeger beschreven hebben, terwijl de daaruit ontstaande zweren (want er doen zich menigwerf onderscheidene openingen voor) dikwijls, met eene spekachtige stoffe bedekt worden, zoodat men dezen kanker, dien men nu geopenden kropzeerigen noemen moet, althans niet altijd, tot de klasse der uitspattende brengen kan. (1)

Zoo zeer als wij ons mogen overtuigd houden, dat het kropzeer in deszelfs gevolgen als eene vermogende bij-oorzaak, ter ontwikkeling van den kanker bijdraagt, en de verschijnselen daar van zich met de algemeene en bijzondere toevallen vermengen, zoo ontwijfelbaar is het, dat het venusgif, uit hetzelfde oogpunt moet worden aangezien, want als hetzelve zich, gelijk de ondervinding leert, door de verborgenste en de ingewikkeldste deelen des ligchaams verspreidt, kan het ook op het wezen van kankerachtige beginselen zoodanig werken, als wij zagen dat, door eene verouderde scrofuleuse

ca-

(1) Richter oper. citat. 2 th. pag. 253 et seqq.

cachexie geschieden kan. Dat daarenboven, door de lues, verhardingen in de anders gezonde klieren, en boosaardige zweren veroorzaakt worden, weten wij. — De winddoorn, eene waarlijk kankerachtige beensontaarding, is dikwijls van eenen venerischen aard en Monzo meent te kunnen verzekeren, dat venerische zweren niet zelden, kankerachtige verschijnselen opleveren.

Moeijelijk intusfchen is het, de teekens van eenen kanker door die oorzaak ontwikkeld; dat is van eenen venerischen kanker, als met den vinger aantewijzen, want behalve dat de lues, op zich zelve, dikwijls niet dan zeer duistere verschijnselen vertoont, heeft zij somtijds (als concausfa van den kanker) reeds jaren bestaan en is, aan den invloed van vele antissiphilitica doorgaans zoodanig blootgesteld geweest, dat zij, daardoor, in hare werking veel van derzelver oorspronkelijke hoedanigheid verliezen moest en alzoo, niet dan zeer bezwaarlijk, gekend wordt, te meer daar zij zich, in het voorgestelde geval, zoo als de veranderde scrofuleuse cachexie, als eene *Complicatie* voordoet.

Eene openlijke bekentenis van den lijder, bij het ernstig onderzoek van den practicus afgeperst, kan in deze, mischien, veel lichts verspreiden, gelijk de gewone overblijfselen van

20-

zeker soort van zweren daartoe ook niet weinig bijdragen. Treft men tevens, hier of daar, eene ontarding in het beengestel aan, bij voorb. ongelijkheid van de voorste oppervlakten der scheenbeenderen, die het vroeger bestaan van exostoses of ontardingen van het beenvlies, als anderzins, bewijzen; worden de zieken, vooral in het koudere jaargetijde, door de bekende nachtpijnen in armen en beenen geteisterd; is het zacht verhemelte en het bekleedfel van den neus, bij dezelve gelegenheden, met eene meerdere of mindere roosachtige ontsteking aangedaan; doet zich het, voor den geofenden niet geheel onkenbaar, venerische huiduitflag, al is het dan ook maar op enkele plaatsen, zien, en wordt eenen hardnekkigen en dikwijls ongeneeslijken witten vloed waargenomen, dan verkrijgt het vermoeden van eene werking der verouderde lues, ter ontwikkeling van carcinoma, zelfs eene zeer hooge waarschijnlijkheid.

Hoe weinig het ook zijn moge, de zwerende venerische kanker kan ook deszelfs plaatselijke teekens heoben, met andere woorden, hij kan verschijnfelen doen zien, die van de werking eener kuetische oorzaak, voor een gedeelte, derzelver beginsel ontleenen. Wanneer hij zich in de lippen voordoet, is zulks vooral waar, gelijk wij
hier-

hierna zien zullen, maar, ook in de borsten zelfs aanwezig zijnde, kan dit niet geheel tegengesproken worden, want, behalve dat men, in eene opene kankerborst van dezen aard, doorgaans eene oppervlakte vol met zweren ontmoet, die dan eens tot de voortknagende, dan eens tot de drooge en spekkige kunnen gebragt worden, en met witte eeltachtige randen, die dikwijls als los over de diepere deelen gelegen zijn, verzeld gaan, ziet men de woede des gebreks veelal beteugeld worden, door de plaatselijke aanwending van kwikbereidingen, die, in verschillende gedaanten en op onderscheidene wijze toegepast, aan alles wat venerisch gebrek heet, den besten tegenstand bieden. Meerdere of beslissender plaatselijke teekens kunnen wij niet opgeven, en hoe ongaarne ook, moeten wij echter bekennen, dat de gunstige invloed van plaatselijke en algemeene mercurialia (wanneer men redenen heeft dezelve in het werk te stellen) mischien wel het beste bewijst, dat de bedoelde kanker bestaat; dat hij met eene venerische complicatie gepaard gaat, met een woord, dat de kanker een venerische kanker is.

Wat zullen wij nu na dit alles zeggen, ten aanzien van den veelvermogenden invloed die het scorbut heeft, om een scirrhus of andere plaat-

plaatselijke gebreken, in den kanker te doen overgaan? Wat de verandering in den omloop en in de hoedanigheid des bloeds te dezen opzichten kan veroorzaken, kunnen wij mischien ontwaren, bij vrouwen, die den leeftijd bereiken, dat de menstruatie moet ophouden, en wie zou het denkbeeld onvoorwaardelijk verwerpen, dat eene veranderde en tegennatuurlijke hoedanigheid des bloeds en in deszelfs omloop, zoo als in het scorbut plaats heeft, ook in de ontwikkeling des kankers een belangrijke hoofdrol speelt? Vooral moet dit waar zijn, als die verandering des bloeds zich, in de gevolgen (zoo als vrij natuurlijk is) tot den algemeenen vochtloop bepaalt, en, gelijk met de leer eener gezonde Physiologie bestaanbaar is, eenen ziekelijken staat der vaste deelen te weeg brengt. In het scorbut op zich zelve, wordt zulks volkomen bewezen; en de overtuiging van het geen door hetzelfde in het dierlijk ligchaam (in andere omstandigheden) geschiedt, zal ons niet doen twifelen, aan het vermogen dezer ziekte, om eene plaatselijke voorbeschikking tot kanker, in eenen volkomen staat van ontwikkeling te brengen.

Welke zijn dus de teekens die eenen kanker, van scorbutieken aard kenschetsen? — is de vraag die wij nu moeten beantwoorden, en het spreekt van

van zelfs, dat wij, te dien aanzien, ons toe algemeene en bijzondere of plaatselijke verschijnselen bepalen moeten. Om langdradigheid te vermijden, rekenen wij ons ten pligt, de algemeene teekenen van scorbut niet optenoemen, maar deswege te verwijzen, naar die schriften, waar men deze geduchte ziekte in hare ware gedaante kan leeren kennen.

Deze teekens derhalve moeten, meer of minder volkomen, aarwezig zijn, wanneer men de ontwikkeling van den kanker daar van afhankelijk beschouwen kan, en het lijdt weinig twijfel, dat dit het geval zij, wanneer hij, in zijnen voortgang en staat van verzwering, het wezen of de gedaante aanneemt, die wij, in den rottenden, stinkenden en voortkragenden, beschreven hebben. Al de plaatselijke verschijnselen van dezen, neemt men, bij den scorbutieken kanker waarf; want, groot en veelvuldig is de ontlasting van etterstof; ondragelijk de stank die zich ontwikkelt; en onbegrijpelijk snel de verwoesting, die zich in het gebrek zelve, en in de omringende deelen doet kennen, terwijl men zelden die uitgebreide verhattingen of ontaarding der bijgelegen klieren waarneemt, die zich, bij andere kankerfoorten zoo menigmaal voordoen. (1)

Veel

(1) Tot de klasse van Scorbutieken kanker kan men geens.

Veel zouden wij, met betrekking tot deze en dergelijke bijzonderheden, nog kunnen zeggen, dan, waar zouden wij eindigen, indien wij met alle de kleuren wilden schilderen, die men in den kanker, als de gevolgen van velerlei vochtsverbasteringen, mischien kan waarnemen, en hoe ondoelmatig zou het niet zijn, hem, uit dien hoofde, met onderscheidene namen te bestempelen? Met de begeerte tot duidelijkheid, zouden wij, dus doende, eenen nevel vormen, die de natuur van den kanker, welligt, nog onkenbaarder maakte, dan zij thans is! Genoeg derhalve van dit alles, en liever niets gezegd, van den mogelijken invloed in de teekens, dien rachitische, arthritische en andere omstandigheden hebben kunnen (1). Het een zoowel als het ander is slechts complicatie, en de kennis en beschouwing daarvan, kan niet meer dan toepasselijk zijn op eene palliative behandeling van openen kanker.

DER-

geenszins brengen, dat gebrek, 't welk men dikwijls in den mond aantreft, en hetwelk met den naam van waterkanker bestempeld wordt. Als een wicus Scorbuticum verum behoort, dit gebrek in het geheel niet tot het onderwerp onzer beschouwing.

(1) Dictionaire des Sciences Medicales Tom. 111. pag. 537. 2. seq.

DERDE AFDEELING.

Over de deelen, in welke de kanker, bij uisfluiting van andere, wordt waargenomen.

Niettegenstaande de kanker, zoo als zulks bij vele schrijvers geboekt is, en uit onderscheidene waarnemingen blijkt, zich, inzonderheid in de klieren, of in klierachtige deelen des ligchaams, vestigt en ontwikkelt, zoo is zulks, blijkens de ondervinding niet altijd waar; (1) integendeel kan men zich overtuigd houden, dat hij, op meerdere plaatsen ontstaat, en zich alerwege in het ligchaam vestigen kan (2). Met dat al hebben de eerwaardige grondleggers der kunst reeds vroeg geleerd (3), dat de borsten als de meest gewone zitplaatsen van denzelfven moeten be-

(1) Boerhavé Aphor. §. 495. Richter. Opet. Cit. 5 th. pag. 518. en anderen.

(2) Dictionnaire de Sciences Medicales Tom III. pag. 577. et seq.

(3) Hippocrat. l. c. libr. II. Celfus lib. V. Cap. 28. en anderen.

beschouwd worden, terwijl zij, (behalve eenige andere inwendige deelen) de baarmoeder, het aangezicht, de lippen, en de neus, mede als zoodanig aanwijzen.

Hoezeer het nu op zich zelve geen bewijs is, dat een kwaadaardig en moeilijk te genezen of ongeneestijk gebrek, in de genoemde deelen zich voordoende, in allen gevalle den naam van kanker zou moeten dragen, zoo is het toch niet te ontkennen, dat de beoordeeling van een verondersteld kankergebrek, een' meer gemakkelijker maatstaf vindt, wanneer men hetzelfde aantreft, in die deelen, die, als de zitplaatsen van carcinomata, bij uitzondering van andere, bekend staan. Het is daarom dat wij noodig oordeelden, onder de teekens van waren kanker, deszelfs gewone zitplaatsen opgegeven, en als zoodanig slechts aantewijzen, de borsten, de lippen, de kaken, de tong, den hals en de baarmoeder (1); terwijl wij andere zitplaatsen, als meer buitengewoon, met stilzwijgen zullen voorbijgaan, voor al daar het ons aan eene genoegzame overtuiging ontbreekt, om dezelve, als den *oorspronkelijken* zetel van den kanker aantemerkten.

Na

(1) Men zie ten opzichte van dit deel, de vert. van Schrage, in de werken van het Genootsch. Serv. Civ. l. 6.

Na al hetgeen door ons, in de eerste afdeeling, over de algemeene kenteekens is gezegd geworden, behoeven wij, in de aanwijzing van de verschijnselen des borstkankers niet wijdloopig te zijn; genoeg is het alzoo, te doen opmerken, dat hij in de borst, met al deszelfs eigenaardige en reeds beschrevene teekens, doorgaans geboren wordt, uit een voorafgegaan knoestgezwel, hetwelk zich, naar het gevoelen van sommige heilkundigen, in kanker verandert, door de ontarding en de werking van het vocht, dat in deszelfs holte meermalen bevat wordt, terwijl hij (naar onze gedachten) ook welligt in dien staat gebragt wordt, door den invloed van andere oorzaken, en vooral door die, der genoemde vachtsverbasteringen. Zelden begint hij op eene andere wijze, maar het verdient, naar onze waarneming, mischien nog al eenige opmerking, dat de scirrhus en de kanker, zich veel meer in de linker dan in de regter-borst voordoet, zonder dat wij ons sterk genoeg gevoelen, om de vermoedelijke reden daarvan optegeven. Zou de meer onmiddellijke nabijheid van het hart in de linkerzijde, en de invloed van deszelfs werking op de deelen daar ter plaatse, hiertoe ook iets kunnen bijdragen? of kan de reden ook daarin gevonden worden, dat de bloedstroom, door de

vafa

vasa mammaria et thoracica sinistra, mischien sterker is, dan aan de andere zijde, uit hoofde de arteria subclavia sinistra, dadelijk uit den arcus aortæ, en dus meer in de nabijheid van het hart derzelver oorsprong verkrijgt? Hoe dit ook zijn moge, in onze praktijk, vonden wij den kanker veel meer in de linker- dan in de rechter borst, — iets, hetgeen Le Febure ook opmerkt, terwijl B. Peyrilhe, (disfert. de Cancro Parisiis 1774.) den kanker in de nabijheid van het hart, kwaadaardiger beschouwt, dan op eenigé andere plaats van het ligchaam.

De kanker, die het aangezicht aandoet, kan zich in de gevolgen, ja, aan de kaken en den neus vertoonen, maar doet zich oorspronkelijk vooral aan de lip voor: en op andere plaatsen dan daar, bij voorbeeld aan de oogleden, ooggen neus enz, verdienen de aan carcinomā gelijkende gebreken, slechts den naam van kankerachtig, en zijn dikwijls van geheel andere oorzaken afhankelijk, zoodat zij den naam van consecutiven kanker verdienen, gelijk de kankerzweren van het aangezicht veelal zijn. Beide de lippen, intuschen, bezitten, gelijk de ondervinding leert, niet dezelfde vatbaarheid, om het verschrikkelijk ongemak, waarvan wij spreken, te huisvesten, en het blijkt uit zeer vele waarnemingen dat de

kanker zich meest altijd in de onderlip vestigt, zoodat deze bijzonderheid, dikwijls, eene krachtige aanleiding is, om denzelven, in vergelijking van andere kwaadaardige lipzweren, en liponttaardingcn, grondig te beoordeelen. Wij ten minste, hoezeer onze ervaring nog niet den stempel der grijsheid draagt, betuigen, met van der Haar, nimmer een carcinoma in de bovenlip, maar wel vele, daar naar gelijkende lipzweren van venerischen aard, te hebben waargenomen (1). Zelfs dan, wanneer men het beginsel des gebreks niet gezien heeft, is de onderlip als zetel van het kwaad, eene reden, om op het bestaan des kankers te denken, en veiliglijk kan men hem als waren lipkanker beschouwen, wanneer men hem, zelfs in de eerste tijdperken, langzaam ziet ontstaan, en eene kleine wrat, meer of min diepzittende verharding, of drooge berst, als den eersten aanvang ontwaart. Bij verdere ontwikkeling vertoont zich eene steenachtige hardheid, die vervolgens eene onregelmatige gedaante aanneemt, en op de eene of andere beschrevene wijze zich opent of ontbloot, en als dan eene zweer voortbrengt, die al het karakteristieke oplevert van den fungeusen kanker, dien wij

(1) Hill Cases in surgery, Edemb. 1772.

wij vroeger beschreven hebben. — De zenuwte-
peltjes van het gezonde der lip, verheffen zich,
in den gevorderden staat des ongemaks, als klei-
ne puncta lacrymalia, en het is dit verschijnsel,
(gepaard met eene zwelling en verharding van
de kaaksklieren, en van het te voren aangevoerde;
) dat men onder de teekens van waren lipkan-
ker moet rangschikken, terwijl andere plaatselijke
verschijnselen, zoo als verharding van de eene of
andere der wangen, en schietende pijnen langs
de zijdelijke deelen des aangezigts, meer twijfel-
achtig zijn, daar men ze in andere gebreken des
aangezigts, en deszelfs bijzondere deelen, ge-
woonlijk ook aantreft. Niet zelden echter is de lip-
kanker met venerische verschijnselen verbonden,
maar, behalve dat algemeene teekens, te voren
door ons opgenoemd, het bestaan van eene lüstri-
sche aandoening kenbaar maken, wordt de vene-
rische lipkanker vooral gekenmerkt, door de
eeltachtige randen, die men rondom de zweer
of de ontvelde oppervlakte meestal waarneemt.

De tong, als een zeer klierachtig en zenuwrijk
deel, is, hoezeer niet dikwijls, echter somtijds
de oorspronkelijke zetel van den waren kanker,
en in onze twintigjarige, niet zeer beperkte
kunstoefening, hebben wij denzelven tweemaal,
op eene overtuigende wijze aangetroffen, en, zoo

weinig als het in andere gevallen altijd bewezen kan worden, met even zoo veel grond van waarschijnlijkheid, meenen wij te mogen veronderstellen, dat deszelfs aanleidende beginselen, in de bedoelde gevallen, wel eens van uitwendige oorzaken afhankelijk zijn kunnen. Eene scherpe kies, wat men daarvan ook zeggen moge, geeft door derzelver beleedigenden invloed, daartoe somwijlen aanleiding, althans eene meer of min diepe verwonding, die veelal door eenen harden rand omringd is, en door verzuim van den kant des lijdens, of door eene duistere scherpte der vochten, tot dien trap van ontaarding geklommen is, kan als de eerste oorzaak niet altijd miskend worden. De kanker daaruit voortgekomen is dikwijls zoo verre achter in den mond, dat het oog van den heelmester deszelfs uiterlijke gedaante niet behoorlijk beschouwen kan. Het gevoel intuschen doet ons eene meer of min uitgebreide verharding ontwaren, en in eenen vergevorderden staat, fungeuse uitgroeiingen, rondom de zweer ontdekken.

Menigwerf intuschen is deze kanker linguae verbonden aan verschijnselen, die wij in een, kropzerigen, venerischen en scorbutieken kanker hebben aangewezen, en het behoeft dus geen betoog, dat hij door de werking der vochs-

ver-

verbastering van dien aard, zich vermoedelijk dikwijls ontwikkelt, terwijl men zelden veel ontlasting van etterstof waarneemt; hoezeer de kwijling in de meeste gevallen zeer aanmerkelijk is, en tot de slooping van het dierlijk gestel in eenen zekeren zin, niet veel minder bijdraagt, dan de doorslikking van de uitwerpselen der kankerzweer zelve. Maar, zonder kenbare oorzaken, als wij boven noemden, wordt het voorste gedeelte van de tong, wel eens met de eigenaardige steenachtige verharding aangedaan, die zoo vaak het begin des kankers uitmaakt. Zij onderscheidt zich als zoodanig, door hare roodheid, waarin kleine doorschijnende adertjens te zien zijn, wordt allengskens oneffen en vertoont eindelijk kloven, welkers randen hard en verheven zijn, en waaruit dan vervolgens, de verzworen tongkanker ontstaat, die, in deszelfs verschijnselen en gevolgen, aan den lipkanker volkomen gelijk is.

Den hals hebben wij ook als de zitplaats van den kanker opgegeven, en het zal wel niemand goed dunken aan deszelfs bestaan, daar ter plaatse te twijfelen, want, al neemt hij aldaar niet oorspronkelijk deszelfs begin, zoo wordt hij er toch, bij de toenemende kwaadaardigheid van den kanker labii et maxillae inferioris, dik-

wijs geboren. Daar dat gedeelte des ligchaams intuschen, door de groote hoeveelheid van klieren, welke er aanwezig zijn, veelal ten zetel aan kropzerige verhardingen en verzweringen verstrekt, durven wij wel veronderstellen, dat het bestaan daarvan, meermalen een denkbeeldigen kanker geteekend heeft (1). Het is echter hier de plaats niet, om daarover te handelen, en tevens te doen zien, langs welken weg men, tot eene juiste beoordeeling in deze kan komen, daar wij dergelijk eenen toets voor een volgend hoofddeel besparen moeten. Genoeg is het, dat wij het bestaan van den kanker daar ter plaatse, bij onderscheidene schrijvers vinden opgeteekend, om ons, in voorkomende gevallen, op denzelven bedacht te maken, en wij kunnen, naar onze gedachten, berusten, met deszelfs teekens, indien hij aanwezig mogt zijn, gelijk te stellen, met den kanker fungosus, dien wij op eene andere plaats beschreven hebben.

De baarmoeder, zoo belangrijk en onmisbaar in de dierlijke huishouding van het vrouwelijke ligchaam, wordt insgelijks niet zelden getroffen, door den verderfelijken invloed van het vreeselijk

(1) Van den Haar, *Genees en Heelk. Waarnemingen*, § 12.

lijk ongemak, dat wij, in deze verhandeling reeds meermalen genoemd hebben, (1) en wij hebben door deszelfs geduchte verwoesting, verscheidene vrouwen zien bezwijken. Meestal waren zij van middelbaren leeftijd; hadden, allen, kinderen ter wereld gebragt, en waren te voren doorgaans zeer gezond geweest, zoodat wij niet geheel vreemd zijn van het gevoelen, dat de eerste oorzaak wel eens als plaatselijk, en door de coïtus, de zwangerheid, de baring of door venerische aandoeningen enz. te weeg gebragt, moet beschouwd worden; dan, daar wij de meeste vrouwen niet zagen, toen het kwaad zich, in het vroegste tijdperk ontwikkelde, alzoo zij van deszelfs beginnend aanwezen geheel onkundig waren, of, door het denkbeeld aan andere ziekten, eene langdurige en ondoelmatige behandeling ondergingen, heeft het ons niet mogen gebeuren te ontdekken, hoedanig de carcinoma uteri, in de vroegste tijdperken zich doorgaans vertoont. Waarschijnlijk verraadt hij zich, in de beginselen, door eene meer of min belangrijke wanorde in de werking der buiksingewanden, door krampachtige gewaarwordin-

(1) Hippocrat. Magazijn, 1 Deel. 1 stuk. pag. 49. en volgende.

dingen en onregelmatige menstruatie, en afwisselende ontlastingen van dunne slijmige vochten per vaginam; door een buitengewoon gevoel van zwaarte; door pijnlijke scheuten in den hals der baarmoeder, en eene zekere onaangename gewaarwording in de heupen, in den onderbuik en lendenen, terwijl hij zich, in het vervolg, bij het onderzoek kenmerkt, door eene verharding en vergrooting van den mond der baarmoeder; die op de aanraking zelden pijnlijk is, maar zich aan den vinger van den ervaren onderzoeker vrij kennelijk openbaart, vooral daar men den mond der baarmoeder meestal, lager in de vagina aantreft, dan in den gezonden staat. De hals van de uterus wordt vervolgens bij den verderen voortgang des gebreks getroffen, en dat geheel het wezen van het ingewand er langzamerhand door lijdt, (of door het kankergif reeds vroeger werd aangedaan) wordt, door de onregelmatigheid der menstruatie, en door de verharding en vergrooting van het geheele wezen der uterus zelve, duidelijk bewezen. Bij het onderzoek, dat wij dikwijls in het werk stelden, vonden wij den ostium uteri, altijd aanmerkelijk vergroot, en in eenen staat van meer of mindere ontsluiting, met eenen harden knobelachtigen rand omringd, zoo als men gewoon

is

Is in den fungeusen kanker op andere plaatsen waartenemen; het bovenste gedeelte der vagina, waar zij zich met den collum uteri vereenigt, deelde op eene aanmerkelijke wijze in die ontzanding, terwijl de geheele vagina, als ware het ingetrokken, en in uitgebreidheid verkleind, en veel naauwer op het gevoel zich voordeed, dan men, bij vrouwen die gebaard hebben, gewoon is te ontmoeten. Eene aanhoudende ontlasting van een stinkend geelkleurig vocht (dat eenen zogenaamden witten vloed meestal opvolgt,) en meer of minder aanhoudende en scherpe pijnen, in den onderbuik en in de liezen, alsmede een afwisselende gloed in de vagina, behooren tot de plaatselijke teekens van den kanker der baarmoeder, die, naar onze overtuiging, alle vrouwen, na het aanwezen van febris hecticæ, en andere gevolgen van een langdurig lijden, door zijne woede doet sneven! verhardingen der liesklieren, die men onder de teekens wel eens opgeeft, hebben wij, mischien door onachtzaamheid, niet waargenomen, maar, hoe dikwerf ziet men deze, al is de kanker uteri niet aanwezig. (1).

De

(1) Zie de belangrijke Verhandeling van den Heer Hofr. Jördens, in het Journ. der Pract. Heilk. van den

De testes en de penis, zijn, naar het oordeel van onderscheidene heelkundigen, ook de zitplaatsen van kanker, en behoorden dus, overeenkomstig de voorgestelde orde, ook als zoodanig door ons beschouwd te worden; (1) dan, wij twijfelen bij een ernstig nadenken, en door de herinnering van alles wat wij te dien aanzien zagen, en zelfs ondervonden, in het algemeen, aan het oorspronkelijk bestaan van den kanker daar ter plaatse; ja, wij hellen veeleer tot het denkbeeld over, dat vele testiculi en ook gedeelten van penes, welke men als schijnbaar aan kanker lijdende behandeld heeft, derzelver ontaarding, aan eenen venerischen of scrofulösen oorsprong verschuldigd waren, en als zoodanig een kankerachtig aanzien verkregen, en wie zal er aan twijfelen, dat die venerische en scrofulöse ongemakken, den schijn van kankerachtige hoedanigheid kunnen aannemen, en door derzelver invloed, voor het leven, in de mees-

den beroemden Hufeland, 9 band, pag. 140. Anno 1803, en S. Krauel, Dissert. de Signis Cancri Uteri Jena, 1796

(1) J. Logger, Verhand. over de Liesch- en Bal. Gezw. pag. 108. en 109, en aldaar te vinden citation, Diction. de Sciences L. C. pag. 378. enz.

meeste gevallen, even verderfelijk als de kanker zijn? In die veronderstelling gaan, wij dus deze bijzonderheden met stilzwijgen voorbij, daar zij, op het onderwerp onzer bespiegeling niet dadelijk toepasselijk zijn. (1)

VIERDE AFDEELING.

Over den leeftijd, dien men ten aanzien van den kanker, als den meest vruchtbaren beschouwen moet.

Het schijnt door de ervaring van vroegere en latere tijden vrij stellig bewezen, dat de kanker bij kinderen niet gevonden wordt, (2)

en

(1) Na het schrijven dezer regels, lazen wij de Prijsverhandeling van W. Leurs over den Kanker, en vonden daarin eene treffende overeenstemming met onze wijze van denken in deze. Men zie. pag. 130 1 seqq.

(2) Leurs, Oper. Citat. Lasfus Med. Operatoire Tom. 11 pag. 125. Deze waarheid schijnt met onze denkbeelden, betrekkelijk eene scrofuleuse complicatie des kankers, te strijden, uit hoofde het kropzeer aan den kinderlijken leeftijd, bij uitsluiting eigen moet beschouwd worden.

Maar, wij bedoelden immers eene verouderde cachexie,

en dar hij, genoegzaam altijd, bij beide geslachten, in den middelbaren leeftijd, of in de tweede helft des levens, ontstaat, of voor het minst zich ontwikkelt, hoezeer het echter, naar onze meening, niet aan voorbeelden mangelt, dat ook de grijsheid dat geduchte kwaad met alle deszelfs verschrikkingen doet zien. Vooral bij vrouwen, die den leeftijd bereiken, waarin men de menstruatie gewoonlijk ziet ophouden, wordt de kanker, op deszelfs gewone zitplaatsen, het meest waargenomen, (1) herzij dat dezelve alsdan in deszelfs eerste beginselen ontstaat, herzij, dat een, sinds lang aanwezig knoestgezwel of ander beginsel, deszelfs goedaardige hoedanigheid verliest, en, door welke oorzaak dan ook, in kanker overgaat.

Te regt moet ieder bedaarde onderzoeker vragen: wat mag daar van de reden zijn? en welke is de aanleiding, die op den bedoelden leef-

chezie, uit de klierziekte des vroegeren levens oorspronkelijk, en zou het bestaan daarvan, op het tijdstip wanneer de kanker doorgaans woedt, zoo geheel onmogelijk zijn?

(1) De beroemde Camper wijkt, van het algemeen gevoelen, opzigtelijk de menstruatie af. Zie zijne Verhandeling over den waren aard der kankerwording pag. 2.

leeftijd, ter ontwikkeling des kwaads zoo krachtiglijk werkt? Moet men het aan de werking van een verbasterd teelvocht (1) toeschrijven, en er dus den ongehuwden staat, als bij uitsluiting, vatbaar voor beschouwen, of zou naar het gevoelen van Nicolai, van van Swieten (2), en van anderen eene cacochymia atrabiliaria, als eene vermogende oorzaak werken kunnen?

Het is hier de plaats niet, deze vragen breedvoerig te behandelen en de noodige gronden, ten betoge van het een of ander gevoelen, of ter wederlegging aan te voeren,; daar wij de bovengenoemde bijzonderheden, den leeftijd namelijk alleenlijk aanvoerden, omdat zulks bij de opnoeming der teekens van den kanker behoort te geschieden. Het zij ons echter op dit punt vergund, als in het voorbijgaan, onze twijfeling, omtrent het gevoelen van Leurs kenbaar te maken, daar dit gevoelen, naar onze veronderstelling, niets meer dan eene zeer losse hypothese is. (3)

Dat

(1) Leurs oper. Citat. pag. 198 1 seqq.

(2) Comment. 4de Deel pag. 465.

(3) Tot wederlegging of liever tot eene vlugge overweging van deze stelling, bepalen wij ons bij uitlating, omdat dezelve, na zoovele andere stelsels in onze Vaderlandsche Heelkundige geschiedenis, nog

D

al-

- Dat in den gezonden staat, zoo wel bij de huwbare vrouw, als bij den mannelijken jongeling, een zeker teelvocht afgescheiden, en op bijzondere tijden uitgeworpen wordt, weten wij, even zoo wel, als dat hetzelfde, gedeeltelijk in het ligchaam weder terugkeert, of in het bloed overgaat, wanneer die ontlasting door gewone oorzaken verhinderd wordt, maar, niettegenstaande dit laatste ongetwijfeld tegen de orde der Natuur geschiedt, komt het ons echter onbegrijpelijk voor, hoe door deze terugkeering, de kanker kan veroorzaakt of deszelfs ontwikkeling bevorderd worden; was het waar, dan zou zulks immers het meeste te vreezen zijn, in die jaren, dat de werking der Organa Generationis het sterkste is, en ondertuschen is de ouderdom van veertig en vijftig jaren (waarin bij de vrouw vooral, de meeste voortteelingsverrigtingen doorgaans beginnen te sluimeren) het gewone tijdstip, waarop de kanker meestal deszelfs volledig bestaan verkrijgt! — Maar, het teelvocht schijnt, naar het gevoelen van genoemden schrijver, te ontaarden, en dit moet dan, bij bejaarde voorwerpen de reden van deszelfs verderfelijken invloed zijn, want, pag. 204 lezen

zen

altijd, op eene zeer aanmerkelijke wijze in het oog vakt.

ten wij: „eene eigensoortige ontlasting des
 „halve van dit teelvocht, aan de hersenen,
 „of wel aan bijzondere zenuwen derzelve over-
 „gebragt, schijnt des ook de eerste oorzaak
 „eens kankers te zijn!” Verre ondertuschten
 is het er af, dat deze stelling, eene, door de
 ondervinding bevestigde daadzaak zijn zoude,
 en zien niet, waarom eene zoogenaamde atrabi-
 lills, die op dien leeftijd, waarin de mensche
 ophouden, om natuurlijke redenen, aanmerkelijk
 vermeerderd wordt, waarom, zeggen wij, eene
 zoogenoemde atrabilis, niet de cacochymia, wel-
 ke zij ten gevolge hebben kan, niet met hetzelfde
 regt onder de oorzaken, tot voortbrenging
 of ontwikkeling des kankers zou kunnen ge-
 rangschikt worden? en dan, laten wij
 onze bedenkingen over den vermoedelijken oor-
 sprong van den kanker, voor eene volgende
 beschouwing bewaren! Dat het nu voldoende
 zij, als ter-loops optemerken, dat de mogelijke
 reden, waar op de geboorte, of de uitbotting
 van den kanker, in den aangevoerden leeftijd
 van beide geslachten berusten kan, mag gezocht
 worden, in de aanmerkelijke verandering, in den
 omloop des bloeds, en in den meer en meer
 veranderden staat der vaste deelen, welke als-
 dan plaats heeft. Eene meer dan gewone

D 2

zwel-

zwellung der borsten, bij eene suppressio mensum; en een nadeeligen invloed daaruit op den borstkanker oorspronkelijk, strekt misschien ten bewijze. Daarenboven schijnt de verhinderde aambeijenvloed, hoe vreemd ook, wel eens een scirrhus veroorzaakt te hebben (1), en, als dit waar is, wordt dan onze aangevoerde veronderstelling (die zeer gemakkelijk in een helder licht kan geplaatst worden) om die reden, niet meer waarschijnlijk?

(1) J. Voslaan, over de Klier-Knoest en Kanker-gezw. pag. 11.

TWEE-

TWEEDE HOOFDDEEL.

*Over de gebreken, welke met den kanker
de meeste overeenkomst hebben, gelijk
ook over derzelver onderschei-
dende teekens*

Daar de ware kanker, gelijk wij gezien hebben, in deszelfs gevorderde tijdperken, zijne eigene en beslissende teekens heeft, zoodat hij zich daardoor in het oog des ervarenen, van andere ongemakken altijd genoegzaam onderscheidt, moet het, bij eene oppervlakkige beschouwing, eenigzins ondoelmatig schijnen, die gebreken te zien opnoemen, welke met dat geducht ongemak eenige overeenkomst hebben, alzoo, tot de juiste kennis eener zaak, toch wel niets meer gevorderd wordt, dan derzelver wezen en hoedanigheid, in alle omstandigheden, duidelijk te beschrijven en voortstellen, iets dat in het eerste hoofddeel, ten opzichte van het doel dezer verhandeling, mischien naar be-

hooren geschied is. Inruschen leert de ervaring; zelfs den grijzen beoefenaar niet zelden, dat sommige gezwollen en zweren, in uiterlijken schijn en in eigenaardige toevallen, zoo vele overeenkomst met den kanker hebben kunnen, dat het uit dien hoofde, noodzakelijk is, dezelve met alles wat carcinoma heet, bedaard en ernstiglijk te vergelijken, opdat daardoor het kenschetsende van den kanker, des te duidelijker in het oog valte! Het aanwijzen van zoodanige gezwollen en zweren, welke bij uitfluiting met den waren kanker, eenigzins overeenkomen, zal dus het onderwerp van dit hoofddeel uitmaken, terwijl wij, ter betrachting van de noodige bekorting en duidelijkheid, ons de volgende vragen zullen trachten te beantwoorden:

1°. Welke zijn de gebreken die, in uiterlijke gedaante, met den besloten kanker, eenigzins overeenkomstig zijn?

2°. Welke zijn het, die den zwerenden of openen kanker het meest gelijk zijn? en eindelijk.

3°. Welke, onder deze, vertoonen zich op'die plaatsen, waar de verschillende kanker-soorten, doorgaans worden aangetroffen?

EER.

E E R S T E A F D E E L I N G.

Over de gebreken, die, in uiterlijke gedaante, met den besloten kanker eenigzins overeenkomstig zijn.

Van al die gebreken, welke met den besloten kanker eenigzins kunnen vergeleken worden, onderscheidt zich de scirrhus of het knoestgezwel; en wanneer het waar is, dat de kanker daaruit deszelfs oorsprong *altijd* ontleent, hetwelk ontegenzeggelijk meestal het geval is, dan zijn er voorzeker oogenblikken, dat het onderscheid tusfchen het knoestgezwel en den daaruit voortkomenden kanker occultus, niet dan zeer moeilijk kan worden aangewezen, terwijl het echter in den loop dezer verhandeling genoegzaam blijken zal; dat deze omftandigheid op de beftisfende behandeling van eenen beginnenden kanker, van het grootste aanbelang is. Het is derhalve, om het belang der zake en om de gewigtige gevolgtrekkingen, welke daar mede in verband staan, dat wij, ten aanzien van het knoestgezwel, eenigzins wijdloopig zijn moeten, en alzoo, ondanks ons zelve, genoodzaakt worden,

den, voor een gedeelte in herhaling te treden, van hetgeen, doof ons, teeds op eene andere plaats werd voorgedragen.

Door scirrhus verstaat men een gezwel van meerderen of minderen omvang, hetwelk zich, met eene wratachtige hoedanigheid in de huid ontwikkelt, of onder dezelve, in het vervlies (doorgaans in de klieren) gevestigd heeft, en deszelfs oorsprong, dan eens aan bekende uiterlijke invloeden verschuldigd is, dan weder deszelfs bestaan verkrijgt, zonder kenbare oorzaken. Deszelfs eigenaardige of eigenfoortige teekens zijn: 1°. dat het, in zijnen oorsprong, genoegzaam altijd, slechts op eene plaats in het ligchaam wordt waargenomen; 2°. dat het, in de huid zittende, voor zoo verre het zich uitstrekt, als een ligchaam met dezelve uitmaakt, en dus met haar kan worden opgeligt en verschoven, zoo als dat in de lip, in de wang enz. het geval zijn kan; 3°. dat het onder de huid in het vervlies, of in de eene of andere kliergevestigd, zeer gemakkelijk kan worden verplaatst, even of een erwte, boon of noot, onder dezelve los, in het vervlies gelegen ware, terwijl de losliggende huid geene de minste tegennatuurlijke hoedanigheid vertoont; 4°. dat het, op het gevoel aan den onderzoekenden vinger eene hardheid

heid aanbiedt, zoo als men in geene gezwellen der zachte deelen waarneemt; eene hardheid die aan steen of aan marmer volkomen gelijk is, zoodat de eerbiedwaardige grondleggers onzer kunst, en onder dezen Avicenna, aan hetzelfde, den naam van skirrhos en sephiros gegeven hebben; eene hardheid eindelijk, die, in de meeste gevallen, eene gladde oppervlakte vertoont, zonder eenige onëffenheden; 5°. dat het voor den lijder meestal alleenlijk lastig zijn kan, door eene zekere spanning der deelen, wanneer het in den oksel, de wang of lip aanwezig is, of door deszelfs zwaarte, wanneer het eenigzins aanmerkelijk groot, in de borst gevestigd is, en eindelijk 6°. dat het niet alleenlijk volstrekt geene pijn doet gevoelen, en geene jeukte of gloed veroorzaakt, maar dat het zelfs geheel ongevoelig en dikwijls, voor den gewonen indruk van weërs-verandering, geheel onvatbaar is.

Zijn al deze verschijnselen nu aanwezig, waar en in welk gedeelte van het ligchaam, dan kenschetsen zij op eene duidelijke wijze het knoestgezwel, zoodat ten aanzien der diagnose geene twijfel bestaan kan.

Het, gezwel zoo als wij het zoo even voorstelden, is dan nog altijd scirrhos en kan, blijkens

de ondervinding, als zoodanig, bij eene verstandige en doelmatige handelwijze, gedurende geheel het leven, zonder ongunstige verandering, in het ligchaam blijven wonen, en het is daarom dat het door vele ervarenen, ook niet zelden onaangeroerd, of aan zich zelve overgelaten wordt, maar, niettegenstaande dit alles, kent men het knoestgezwel ook als eene tegennatuurlijke verandering der deelen, dewelke altijd iets kwaads doet vreezen, en die, door welk eene oorzaak ook, menigwerf van deszelfs goede hoedanigheid in eenen besloten kanker verandert, zoodat het alsdan, met eene luide stem, de hulp der kunst inroept.

Wanneer nu teekent de scirrhus deze gewigtige verandering, dezen belangrijken overgang? is de vraag die wij dus doen, en zoo wij vertrouwen, op deze wijze beantwoorden kunnen.

Wanneer het knoestgezwel van deszelfs goede hoedanigheid verandert en den geduchten overgang dreigt, moet het noodwendig de verschijnselen verliezen, waarvan wij zoo even gesproken hebben, en alzoo aan den waarnemer geheel andere teekens ter beschouwing aanbieden, — namelijk: dat het, in de huid gevestigd zijnde, zich in verschillende rigtingen uitbreidt en in het vervlies gelegen, meerderen omvang verkrijgt, en daar

daardoor de bedekkende deelen in eenen staat van grootere spanning brengt, dan te voren; dat het deszelfs oorspronkelijke gladde oppervlakte verliest, en met meer of min aanmerkelijke ongelijkheden of hoeken bezet raakt; dat het, bij de minste congestie, naar de plaats waar het zich bevindt, (misschien door eene tijdelijke opzetting der omringende deelen) grooter schijnt, en daardoor meerdere strakheid en zelfs een gevoel van zwaarte veroorzaakt, welke omstandigheden, na het wegvallen der bijkomende oorzaken, weder trapsgewijze verminderen; dat het nu en dan, eenen inwendigen gloed doet gevoelen, of jeukte en tinteling veroorzaakt, en eindelijk pijnlijke scheuten of steken te weeg brengt, even of zulks door de prik van fijne naalden geschiedde, en welke gewaarwordingen zich, bij voorbeeld, van uit de lip tot in de wangen, en van uit de borst tot in de okselen en andere omringende deelen, uitstrekken. Zelden wordt de huid in den loop dezer verschijnselen, in een' staat van ontsteking gebragt, en in het gezwel zelve, bespeurt men niets dat naar fluctuatie gelijk.

Wij zullen niet behoeven te zeggen, dat al deze verschijnselen bewijzen, dat de scirrhus reeds werkelijk heeft aangevangen in kanker over-

te-

tegaan, of liever, dat hij reeds heeft opgehouden scirrus te zijn en de kanker occultus, reeds werkelijk aanwezig is, zoodat aldan geen oogenblik meer moet verloren worden, om het kwaad op eene doelmatige wijze te bestrijden, niet door palliativen, maar door heroïca die alleen vermogend zijn; door heroïca, die wij daarna noemen zullen. Genoeg toch is het, het kwaad in het verschiet te zien, om zich tegen hetzelfde te wapenen, en inderdaad! wij meenen dat verschiet genoegzaam duidelijk te hebben aangewezen, om zich tegen hetzelfde aantegorden, en wij vertrouwen alzoo, dat het niet noodig zijn zal, den gevestigden kanker occultus te scheutsen, te meer, daar wij zulks te voren reeds gedaan hebben. Het moest immers genoeg zijn, alleenlijk het knoestgezwel op zichzelf en deszelfs overgang tot kanker te beschouwen, en alzoo de mogelijkheid aantoonen, om den goedaardigen scirrus van beginnend carcinoma te onderscheiden. Bedriegen wij ons niet, dan is de lijn tuschen beide, mischien, eenigzins naar behooren getrokken en alzoo het doel getroffen.

Ook de kropklier-gezwollen verdienen, hoezeer minder dan de scirrus, echter onze bijzondere aandacht, omdat zij zich op het veld onzer tegenwoordige beschouwing, dadelijk naast het

het knoestgezwel voordoen, ja, zij hebben; ieder op zichzelve, vooral wanneer zij op zekere plaatsen voorkomen, met den scirrhus, en in sommige omstandigheden, met den kanker occultus, zoo vele overeenkomst, dat het niet te verwonderen is, wanneer men, aan tumores scrofulosi, wel eens een' verkeerden naam gegeven heeft. (1) Zij maken zich intusfchen, wat derzelve wezen betreft, kenbaar, door een meer of min omschreven gezwel, dat, even als met den scirrhus doorgaans het geval is, in eene klier zijne zitplaats heeft, en alzoo, in het vetvlies gevestigd is; een gezwel, dat meestal eene niet ruwe oppervlakte heeft, en aan het onderzoekend voelen, eene eigenaardige veerkracht verraadt, zonder dat het die hardheid vertoont, welke wij als karakteristiek in het knoestgezwel aanwezen; veelal zijn deze gezwellen niet zeer pijnlijk en worden dikwijls, zoo niet altijd, met eene gezonde en losse huid bedekt, waarin men zelden verwijderde bloedvaten bespeurt, en deze natuurlijke staat van dat algemeen bekleedsel, (de huid)

(1) Heister, heelk. ouderw. 1. deel, pag. 371. Platner, handl. tot de Chirurgie, 1. deel §. 276. Handl. van het Genootschap Serv. Civib. 4. deel pag. 57. et seq. en anderen.

huid) doort steeds voort, zoo lang de uitaefting van het kliergezwel, niet zeer groot, en er tevens geene ontsteking aanwezig is.

Als algemeene eigenschappen van deze gezwellen, kan men overigens aanmerken; dat zij fomwijlen spoedig ontstaan en beurtelings vergrooten en verkleinen; niet op eene enkele plaats, zoo als de scirrhus en de kanker, maar veelal in verscheidene deelen des ligchaams; en vooral aan den hals, en in de lieschen, erizich voordoen. Dat zij vooral eigen zijn aan den kinderlijken leeftijd (wanneer men den kanker, zoo als gezegd is, niet vindt) en aan een tachectischen en leucophlegmatischen toestand enz. en het is door al deze bijzonderheden, dat de overeenkomst met kanker occultus, geheel wegvalt, want, terwijl men in het wezen van het kropkliergezwel, de aangewezen teekens van scirrhus; als het gewoon beginsel van carcinoma, niet ontmoet; zal toeh het eenzelvig bestaan van den besloten kanker, deszelfs marmerachtige hardheid en onvatbaarheid voor de minste gunstige verandering; deszelfs langzaam ontstaan en ontwikkeling; (veelal in eenen gevorderden leeftijd) zonder dat kenbare verschijnselen van eenen ziekelijkén staat des ligchaams, aanwezig zijn, moeten beschouwd worden, als teekens

kens die hem van scrofuleuse gezwellen genoegzaam onderscheiden. Alleen het kliergezwel in de borsten, op zichzelf bestaande, zou eene moeilijke onderscheiding kunnen veroorzaken, maar wij zijn van gevoelen, dat de ware scrofula, al is het dan ook op eene senige plaats, niet bestaan kan, zonder dat meer of min zichtbare en algemeene teekens, hetzelfde kenbaar maken.

Het aangeboren vleeschgezwel is meermalen als zeer overeenkomstig met carcinoma beschouwd, en men behoeft slechts de verhandeling van den verdienstelijken Van Gescher, over de langdurige gezwellen, gelijk ook die van den geleerden Grashuis, over het knoest- en kreeftgezwel en anderen te doorbladeren, om zich daarvan te overtuigen. Zoo lang hetzelfde echter in eenen staat van goedaardigheid verkeert, heeft er, naar onze gedachten, met den kanker geene de minste overeenkomst plaats, want, behalve dat het vleeschgezwel doorgaans zeer naar buiten werkt, en zich somwijlen, even als met een hals, boven de oppervlakte van het deel vertoont, mist het de eigenaardige hardheid, welke men als eene nietsluitende eigenschap in den besloten kanker altijd waarneemt, en wordt de overeenkomst, in andere omstandigheden van het vleeschgezwel, en vooral in eene ontarding of toenemende

kwaad-

kwaadaardigheid van hetzelfde, al eens grooter; dan wordt alle twijfel weggenomen, door de herinnering van de wijze, waarop het gebrek ontstond, en waarop het zich trapsgewijze ontwikkelde, eene herinnering, waarin men de beslissende overtuiging vindt, dat het te voren geen scirrhus geweest, en dus, daarna ook geen kanker geworden is. (1)

Hetzelfde wat, wij van het vleeschgezwel gezegd hebben, is, zoo niet geheel, ten minste voór een groot gedeelte op de spek- en vetgezwollen toepasselijk, want, hoezeer zij zich almede in het vetvlies vestigen, en dus op een deel des ligchaams, waar het eerste beginsel van den kanker menigwerf ontstaat; hoezeer derzelve gedaante, vooral in den eersten aanvang, met carcinoma zeer vele overeenkomst hebben kan, hoezeer zij insgelijks doorgaans met eene gezonde, en ligt verschuifbare huid bedekt zijn, en op het gevoel eene vastheid aanbieden, die dikwijls al zeer aanmerkelijk is, zoo is

(1) Het behoeft geen betoog, dat wij alleen van den waren kanker spreken, die zich slechts in een enkel deel vestigt, en niet van zogenaamde kankerachtige ongemakken, die op alle plaatsen van het ligchaam in eenen zekeren zin kunnen voorkomen.

is het er toch verre af, dat zij die hardheid zoude bezitten, welke men in den besloten kanker altijd zeker waarneemt. Wanneer zij in grootheid vervolgens toenemen, verkrijgen zij weldra een geheel eensoortig voorkomen, het welk alle twijfeling ten opzichte van derzelver ware hoedanigheid doet wegvallen.

De papegezwollen, het boengezwel en zeker soort van goedaardige verhardingen, die door eenige schrijvers van vroegere-dagen, wel eens met het knoestgezwel, of den besloten kanker vergeleken zijn, behooren, naar onze gedachten, in denzelfden rang van de vet en spekgewollen geplaatst te worden, en geven zelfs geene gegronde aanleiding tot stellige vergelijking met earcinoma. Wij gaan deze derhalve en zoovele andere van denzelfden aard, met stilzwijgen voorbij, daar wij geen lust hebben en ook geene noodzakelijkheid zien, om, op het voetspoor van den nauwkeurigen Leurs (1), eene kleine verhandeling over de gezwellen te schrijven, met oogmerk om daardoor, de ware hoedanigheid van den kanker des te duidelijker te doen in het oog vallen. Ook den fungus haemato-

(1) Oper. Citac.

des (1) meenden wij, in deze verhandeling, onder de, aan waren kanker gelijkende, gebreken, niet te moeten opgeven, en wel 1°. Om dat deszelfs bestaan op eenen geheel anderen oorsprong, of een geheel ander beginsel berust; 2°. om dat de deelen, waarin dezelve huisvest, geenszins de gewone zitplaatsen van carcinoma zijn, en eindelijk 3°. om dat de toevallen en de teekens van dat belangrijk gebrek, ten eenenmaale verschillen met die van den kanker. De geleerde schrijver van boven genoemde verhandeling, schijnt zelf ook van een gelijk gevoelen te zijn. (2)

T W E E D E A F D E E L I N G .

Over de gebreken, die met den zwerenden of open kanker het meeste overeenkomstig zijn.

Wanneer de kanker in eenen staat verkeert, dat hij den naam van kanker apertus of exul-

(1) Zie waarn. over denzelven door Wardrop, vertaald door den Heer H. v. d. Hout, Amst. 1819.

(2) Oper. Citat. pag. 2.

teratus verkrijgt, eenen staat, dien wij veronderstellen, in het vorige Hoofddeel met voldoende duidelijkheid beschreven te hebben, vertoont hij eenige meerdere of mindere overeenkomst met verzworen of opengebrokeu gezwellen, of zweringen, van eenen kwaden aard, en niet tegenstaande sommige van dezen, even zoo verwoekend en ongeneesfelijk zijn als de kanker zelf, is het toch, en om de diagnose, en de daarmede verbondene indicatie, en om te doene prognosis, van geen gering belang; dat men de onderscheidende teekens op eene zorgvuldige wijze aantoonc.

Wij willen ons echter slechts bij de zoodanige bepalen, die bij uitsluiting van anderen, met den zwerenden kanker het meest gelijk staan, en ons als zoodanig in het algemeen voorstellen:

- a. De zwerende kropklier-gezwellen en
- b. de zwerende vleeschgezwellen:

Eenige andere, welke niet als meer plaatselijk beschouwen moet; zal men van zelve, in de volgende afdeeling aantreffen.

De kropkliergezwellen; blijft, gelijk de ondervinding leert, niet altijd in dien staat, waar-

In wij hen met den beflóten kanker vergeleken hebben; zij worden integendeel, door bijkomende omftandigheden, of door de aanhoudende, en toenemende werking der eerfte oorzaken, menigwerf kwaadaardig, vergrooten op eene aanmerkelijke wijze; worden met eene wanklenrige blaauwachtige huid bedekt, veroorzaken zomwijlen vrij ernstige pijnen, breken eindelijk open, en vormen alsdan niet zelden eene zweer, die eene belangrijke hoeveelheid van flechten etter uitwerpt, en met hárde, losse, omgekrulde randen omgeven, of met fungus vleesch bedekt wordt.

- Het zou welligt voldoende zijn, te dezer plaats, als bij herhaling aantevoeren, dat zoodanige kropzeerige verzweringen; zich altijd op meer dan eene plaats en doorgaans slechts in den jeugdigen leeftijd voor doen, en tevens op te merken, dat zij zich hier door, van den kanker apertus; genoegzaam onderscheiden, maar, wij willen zelfs de tegenwerping maken, dat dit niet altijd het geval is, en zelfs toestemmen, dat het bedoeld ongemak, op zichzelf en bij meerdere jaren bestaan kan; maar, in dat geval is het toch te voren een bloot scrofulcus gezwel geweest, en de herinnering van hetgeen het toen was, zal ongetwijfeld op deszelfs ver-
an-

anderden staat een helder licht verspreiden, want, wij hebben toch gezien dat het oorspronkelijk kliergezwel, zeer veel van den besloten kanker afwijkt. Ook, nu het geopend is, en in eenen staat van verzwering geraakt, voelt men den grond van hetzelfde, nog altijd veel minder hard dan de hardheid van den omtrek des geopenden kankers is. Het veroorzaakt niet die eigenaardige pijnen, die wij, als eigendommelijk bij den kanker beschreven; het werpt geheel andere en veel minder vochten uit, tast de omringende en nabijgelegene deelen minder aan, en verwoest dus op verre na zoo sterk niet; en dit alles moet dus zoo veel meer waar zijn, als de tumor et ulcus van dezen aard, op zichzelve bestaat; want dan moet de oorzaak, die dezelve schiep, veel minder sterk werken, dan wanneer het kliergestel meer algemeen wordt aangedaan. Men moge dus in de beoordeeling van dit gebrek voor een oogenblik twijfelen; eene oplettende vergelijking, zelfs met den voorgestelden scrofulcuzen zwerenden kanker, zal alle twijfeling weldra doen ophouden, en de toediening van algemeene en plaatselijke middelen, die de ervarenis in deze als beproefd heeft aangewezen, zal spoedig het noodige licht ontsteken, om den besten weg,

in de beoördeling en in de behandeling te volgen. (1)

Wat het vleeschgezwel betreft, wanneer het, zoo als wij hetzelfde in de vorige afdeeling beschouwden, door de ontaarding van zijne zelfstandigheid, en door den nadeeligen invloed van afgelegene oorzaken openbreekt, en alzoo in een' staat van verzwering valt, zoo als men het op vele plaatsen beschreven vindt, of door onderzinding zelve ontmoetende, dan moet het ons niet verwonderen, dat dit gebrek, hetwelk alsdan zeer verschrikkelijk worden kan, door velen met den woedenden kanker is vergeleken geworden. Zoo afgrijselijk toch als deze laatste is, kan het geopend vleeschgezwel ook worden; want het vertoont dan, maar al te dikwijls eene verschrikkelijke zweer, die de scherpste pijnen verwekt; die eenen verhardten wankleurigen omtrek vertoont, welke door de voortdurende ontsteking steeds in hardheid toeneemt en met verwijderde bloedvaten bedeed is. Het werpt dikwijls eene meer of min groote hoeveelheid van
scherp

(1) Dat wij over deze gebreken, in deelen voortkomende, waar de kanker doorgaans ontstaat, misschien niet ten onrechte eenigzins anders denken, zal in de volgende afdeeling nader blijken.

scherpen ichor uit; vertoont veel al een fungus van belang, op deszelfs zwerende oppervlakte (een fungus die somwijle aan het mes en aan de geschikste caustica tegenstand biedt,) en brengt het ligchaam, spoedig of langzaam in een zoodanigen ziekelijken staat, dat het door sluipkoortsen, verzwakking en door eene algemeene wanorde in de dierlijke huishouding als ware het, gesloopt wordt. Niemand zal ontkennen, dat zoodanig gebrek op deszelfs hoogsten trap van kwaadaardigheid, niet dan zeer moeilijk van den uitspattenden kanker te onderscheiden is: en wij worden zelfs tot de bekentenis gedrongen, dat het ons vele moeite kost de onderscheidende teekens van het vleeschgezwel, in deze aantewijzen, zoodat wij bijkans onze toevlugt zouden nemen tot de opmerking, dat die onderscheiding in de daad onnoodig is, daar het vleeschgezwel, zoo als wij het zoo even schetsten, even zoo doodelijk zijn kan als de kanker zelf. Wanneer wij echter de zaak met den noodigen ernst beschouwen, dan komen ons de volgende gronden als de minst wankelbare voor, waarop men de beslissende teekens van het ongemak dat wij bedoelen vestigen kan. Zij zijn:

- 1°. Dat deszelfs begin en volgende verschijnfelen, met die van den besloten kanker, op verre na niet gelijk staan en
- 2°. dat de gewone zitplaatsen van het vleeschgezwel, niet die des kankers zijn.

Wat het eerste aangaat, dit is reeds voor een groot deel zoo wij meenen voldoende en duidelijk behandeld, en wij bedienen ons daarvan, te dezer plaatse, slechts als van eene bloote herinnering, omdat de beoefenaar der kunst, zich, in de beoordeeling van het ontaard vleeschgezwel, niet ligtelijk bedriegen zal, wanneer hij zich van deszelfs vroegere gedaante, door herinnering; of door onderrigting de noodige kennis verschaft. Alles wat overigens hier op toepasselijk is, gaan wij thans met stilzwijgen voorbij, daar wij den lezer des aangaande verwijzen, naar die plaats, waar wij daar over gehandeld hebben.

Dat de tweede bijzonderheid de gewone zitplaats des vleeschgezwels, ten opzichte van het verschil met den kanker, uit een onpartijdig oogpunt beschouwd, van geen gering belang is, hier van, meenen wij ons overtuigd te moeten houden, want, hoezeer hetzelve zich wel eens in, of in de nabijheid van den gewonen zetel des

des kanker vestigt, zoo ontwikkelt het zich doorgaans aan de wang, de oogleden, den schouder en de schaamdeelen; redenen mischien, waarom velen de fitus carcinomatosa, ook in deze deelen gezocht hebben. Men moge dus dit gebrek, op die plaatsen, met den naam van kankerachtig of kankeraardig bestempelen, ware kanker is het niet, ten zij men bewijzen kan dat alle kwaadaardige en ongeneeslijke gebreken der zachte deelen, niet anders dan kanker zijn. (1)

Wellicht zou men, behalve de aangevoerde gebreken, die, bijzonderlijk in derzelver gevolgen, naar onze gedachten met den verzworen kanker het meest vermaagschapt zijn, nog verwachten, dat wij ook de ontaarde vetgezwollen en de, dikwijls verschrikkelijke venerische en scheurbuikige zweren in denzelfden rang zouden geschikt hebben; dan, wij achten zulks onnoodig, daar wij meenen dat deze, door derzelver algemeene en bijzondere teekens, zich veel gemakkelijker, dan die waarvan wij spraken, van den kanker onderscheiden, terwijl wij daarenboven, dezelve, met uitzondering van de vetgezwollen, in de volgende afdeeling zullen aantreffen.

DER-

(1) Men zie overigens van Gescher, Oper Citat. pag. 98.

DERDE AFDEELING.

Over de naar kanker gelijkende gebreken, voorkomende in die deelen, waar dezelve (de kanker) zich gewoonlijk ontwikkelt.

Daar wij in het vorig hoofddeel, de borsten, de lippen, de tong, den hals, en de Baarmoeder als de gewone zitplaatsen van den kanker hebben aangewezen, zullen wij dezelve ook nu tot de voorname onderwerpen onzer beschouwing kiezen, terwijl wij, ten opzichte van de borsten, daarmede het papgezwel, de lymphatieke gezwellen, het kropkliergezwel, het vleeschgezwel, de venusbuil en het zoggezwel in verband zullen pogen te brengen.

Het papgezwel, dat zich in vele deelen des ligchaams vormt, vestigt zich somwijlen in de borsten en het ontbreekt aan geene waarnemingen, dat het meermaal voor kanker, daar ter plaatse werd aangezien. (1)

Wat deze gezwellen zijn, vinden wij, door der-

(1) Leurs op. Citat.

derzelver bekende hoedanigheid, niet noodig te beschrijven, alleenlijk willen wij herinneren dat zij dikwijle voor scirrhus begroet, en als zoodanig gedurende geheel het leven kunnen gedragen worden, vergrooten zij echter op eene aanmerkelijke wijze; en worden zij daar door, gelijk ook door vreemde prikkeling in ontsteking gebragt, dan worden zij pijnlijk en wankleurig, breken eindelijk open en nemen dan ook wel eens eene kwaadaardige gedaante aan. Men ontwaart intusfchen in deze gezwollen nooit de hardheid van kanker noch de dreigende toevallen van denzelfen, wanneer zij in aanmerkelijke vergrooting en ontsteking geraken, en alzoo zijn dezelve daar door, behalve door het gemis van vele andere teekens, van den kanker onderscheiden.

De lijmpathieke gezwollen der borsten, hoezeer op eene andere wijze ootstaande, en meermal voor Cancreus gehouden (1), beschouwen wij uit het zelfde oogpunt als de papgezwollen, dat is zij missen de eigenaardige substantia marmorea Carcinomatis, en onderscheiden zich dus daardoor op eene kennelijke wijze
van

(1) Marner handl. tot de Chirurg. 1. deel §. 301, V. d. Haar, genees- en heek. waarn. §. 73.

van den kanker. Wij veronderstellen zelfs dat zij menigwerf nog zachter althans niet zoo vast, maar veerkrachtiger zijn, dan de papezwellen, daar de dunnere stof, waar door zij gevormd worden, hiertoe dadelijk aanleiding geeft.

Het kropkliergezwel en het vleeschgezwel der borsten zijn in alles gelijk aan het geen door ons, in de vorige afdeeling te dien aanzien gezegd is, waarnaar wij ons zelven derhalve verwijzen.

Het is waar, in de bedoelde deelen des lichaams, (de borsten) verdienen deze gebreken eene ernstige betrachting; dan wij gelooven, in het algemeen, daar van genoeg gezegd te hebben, om het met vrucht ook hier toepasselijk te maken.

De kropkliergezwellen en zweren, doen zich ook meest in de lippen, aan den hals en dergelijke voor, en in het vervolg spreken wij er dus nader over.

De venusbuil der borsten, die op zich zelve zeer zeldzaam is, kan niet dan door domheid, ten minste door achteloosheid of onvoorzigtige beoordeeling, met den kanker vergeleken worden; en wij zouden dezelve hier ter plaatse niet genocmd hebben, als men, in sommige heelkundige schriften daar van geen gewag maakt

maakt had. Wij vinden het echter geheel overtollig, te dezen aanzien, in eenige bijzonderheden te treden, daar wij van oordeel zijn dat dit gebrek zich, en door plaatselijke teekens, en door algemeene syphilitique verschijnselen, genoegzaam duidelijk kenbaar maakt.

Het zoggezwel eindelijk, moet op dit oogenblik bijzonderlijk onze aandacht bezig houden, omdat het in den zin, waarin wij het zullen trachten te bespiegelen, zich nergens anders dan in de borsten vestigt, en door vele mannen van groote onderscheiding, als eenen mogelijken oorsprong van kanker is opgegeven, en ook als zoodanig behandeld werd. (1) Wij willen het dus naar onze bedoeling, in deszelfs wezen, kortelijk beschrijven, en dan onderzoeken of het in de daad eene vergelijking verdient, met waren kanker.

Door zoggezwel, verstaat men in het algemeen, meerdere of mindere knobbels en verhardingen, welke zich in de borst, of in de borsten eener zoogende vertoonen, en welke veroorzaakt worden, door eene ophooping van
vocht

(1) A. G. Richter, medic. et chir. beobacht. 1. b. pag. 1. 2 en 7. en Sabatier, medic. opératoire. Hoogd. vert. 2. Th. pag. 285.

vocht in de melk of zogklieren. Door voortdurende wrijvingen en het aanleggen van weekmakende pappen, gelijk ook door eene naartige aanlegging van den zuigeling etiz. verdwijnen zij menigwerf, of gaan in verettering over, en genezen daardoor geheel, of laten eene hardheid na, die alsdan door de nablijvende uitzetting van de vaten der klieren, of door teruggeblevene zogdeelen, veroorzaakt wordt, en het zijn deze lastige gezwollen, welke wij vóóral op dit oogenblik bedoelen, terwijl de eersten, die bij de zooging ontstaan, gelijk ligtelijk te begrijpen is, in geene aanmerking komen.

Hoezeer deze verouderde of teruggeblevene zoggezwollen, in de beoordeeling dikwijls zeer veele moeilijkheid veroorzaken, en den kundigen wel eens in hinderlijke twijfeling brengen kunnen (1), bestaan er toch omstandigheden die het masker voor een groot gedeelte kunnen opligten, en deze omstandigheden zijn het, die hem, van den kanker genoegzaam onderscheiden, als 1°. de herinnering van de vrouw, dat zij de overblijfselen zijn van den tijd der zooging, 2°. dat zij almede eene aanmerkelijke mindere hardheid bezitten, dan het knoestgezwel of het carcinoma, 3°. dat zij zelden, zoo lang

(1) Richter, Beob. pag. 16.

ling als het knoestgezwel, zonder eenig verandering of vergrooting gedragen worden; en dat zij nooit vergrooten zonder dadelijk pijnlijk te worden; 4°. dat die pijnen niet afwisselend zijn, zoo als bij den kanker; maar even als bij alle andere verzweringen aanhouden, en trapsgewijze hooger klimmen; en eindelijk 5°. dat men met deze laatste verschijnselen altijd eene toenemende ontsteking en, hoe wel duistere, echter altijd genoegzame blijken van vochtgolving ontnoet, alles wat op eene geheel andere wijze, bij den kanker occultus wordt waargenomen. Of deze gezwellen op eene andere wijze, door de werking van deze of geene vochtsverbastering ontaardende, immer den oorsprong aan den kanker kunnen opleveren, is eene vraag die wij niet geheel ontkennend durven beantwoorden. Wij ontveinzen niet; dat wij het als niet geheel onmogelijk beschouwen, even zoo als het ons in andere gebreken, in de gewone zitplaatsen van kanker, niet onwaarschijnlijk voorkomt. De gronden voor deze onze gedachten, zullen zich, in het vervolg, hier en daar, misschien nader, en als van zelve ontwikkelen. (1)

De

(1) Hufelands, geciteerd Journ. 7. b, pag. 81 en volgende, 1802.

De lippen verdienen als de zitplaatsen van carcinoma en van vele gebreken die met dat weesfelijk obgemak, menigwerf eene treffende overeenkomst hebben, als zoodanig, in het bijzonder onze opmerkzaamheid; en het is daarom, dat wij het noodig achten in deze eenigzins wijdoopiger in onze nasporingen te zijn; dan wij anders, door zucht naar beknoptheid, wel zouden wenschen. Vooral is zalks noodzakelijk, omdat wij sommige gebreken, als venerische, kropzeerige en scorbutieke zweren, elders, slechts oppervlakkig beschouwden, om ze ter dezer plaats, met meerder zorgvuldigheid te behandelen. Zoo omslagtig echter als anderen te dezen aanzien waren, meenen wij niet te moeten zijn, en wij zullen dus eenvoudig de lipbarst, de wrachtige verhevenheid en de venerische kropzeerige en scorbutieke ontaarde lipzweren, met de gevorderde aandacht trachten te bespiegelen, terwijl wij bij herhaling op den voorgrond plaatsen, dat de ondervinding, door alle tijden heen, heeft doen zien, dat de ware kanker, zich nimmer in de bovenlip gevestigd heeft, en alle gebreken daarin voorkomende, derhalve, daarmede niet daadlijk behooren vergeleken te worden.

In onze volgende redeneringen bedoelen wij
 dus

dus niet anders dan de onderlip, en het is overeenkomstig de door ons voorgestelde orde, dat wij, het eerste, de lipbarst tot het onderwerp onzer nasporing moeten maken, zoodat onze overweging eenigzins zal gewijzigd zijn, naar de vergelijking van het knoestgezwel met den kanker occultus, en wel omdat wij van oordeel zijn, dat er een tijdstip bestaan kan, waarin de lipbarst, deszelfs nabijzijnden overgang in kanker, verraadt.

Even als op vele plaatsen van het ligchaam, door de werking van deze of gene inwendige oorzaak, meer of min menigvuldige bersten in de huid ontstaan kunnen, vooral wanneer uitwendige oorzaken, b. v. eene scherpe koude en dergelijke daartoe medewerken, even zoo kan zulks, in de lip het geval zijn, te meer, om dat derzelve uitwendig bekleedfel, zeer dan en teeder is.

In dat geval, en bij zoodanige oorzaken, is dit gebrek meestal van een zeer goedaardig voorkomen, zeer oppervlakkig, heeft geene harde randen en veroorzaakt weinig pijn en stramheid, zoo dat het, veel al, door de toediening van vochtverbeterende middelen, of door de besmering met eenen verzachtenden lipbalsem genezen wordt, of van zelve geneest, wan-

F

neer

neer de afgelegene oorzaken, als de werkende beginfelen ophouden te bestaan, en de uitkomst, zoo wel als het begin leert alzoo, dat zij geenszins den oorsprong van kanker bevatten. Niet zelden echter gebeurt het daarentegen, dat de barst van geheel andere natuur is, en derhalve ook een geheel ander voorkomen heeft. Zij is als dan, somwijle in de dwarste uitgestrekt en neemt alzoo de geheele dikte der lip in, terwijl zij tevens diep doordringt; zij is omringd door eenen rand of omtrek, waarin men het eigenaardige harde van den scirrhus duidelijk waarneemt, en veroorzaakt, nu en dan, jeuhte en sijn schierende pijnen, zoo als het knoestgezwel, dat eenen overgang in kanker dreigt, doet gevoelen, zoo dat, wat de beoordeeling en de behandeling betreft, de lipbarst in dien staat, uit het zelfde oogpunt als de scirrhus moet beschouwd worden, want geschiedt zulks niet, en blijft de heilkundige een koel aanschouwer, dan dringt de barst in de zelfstandigheid der lip dieper en dieper in; verkrijgt hardere en dikkere randen, die spoedig op eene aanmerkelijke wijze van een wijken, en alzoo het oorspronkelijke ongemak op eene aanmerkelijke wijze vergrooten. Felere pijnen in het gebrek zelve, en in den omtrek, doen zich ver-

vervolgens trapsgewijze gevoelen; geheel de lip wordt weldra, vooral in den omtrek van het ongemak, verhard; de klieren van de onderkaak worden aan eene of beide zijden vervolgens in dergelijken siekelijken staat gebragt, en uit de diepgewardene en uitgebreide zweer, heeft eene aanhoudende ontlasting van scherpe eterstoffe plaats, die somwijls door eene ligte bloeding wordt afgewisfeld, en welke bloeding, door het kaagende vermogen van de genoemde eterstof, of door eene scheuring van de dieper gelegene deelen, bij eene onverhoedsche spanning van de lip veroorzaakt wordt.

Is dit ongemak nu (naar ons gevoelen) al, of, geen kanker? Neen, zegt men, want deze neemt altijd uit eenen voorsgaanden scirrhus deszelfs oorsprong: maar, wat is het dan, door het den ongelukkigen lijder doorgaans doet keeven, even of hij den kanker had? Was het van eenen venerischen, scorbutischen of scrofulleusen aard; was het daardoor voortgebragt, of werd het, van eene uirwendige oorzaak afhankelijk, door die vochtsverbastering onderhouden, of in dien verschrikkelijken staat van vergering gebragt, dan moest het immers eindelijk voor de kracht van zoo vele vermogende specifica wijken, genezen, of althans in des-

zelfs werking betoedgeld worden? Dat men bewijze wat, in alle gevallen, en in alle omstandigheden, de ware oorsprong van den kanker zij; dat men, zonder zich van weinig beteekenende magtspreuken te bedienen, doe blijken, dat hij nimmer anders, dan als het gevolg van het oorspronkelijk knoesgerwel ontstaan kan, zoo zullen wij toestemmen dat het gebrek, zoo als wij het zoo even voorstelden dien naam, den naam van kanker niet verdient, maar, zoo lang dit niet geschied, zijn wij van gedachten, dat zoodanige lipbarst, wel dadelijk kanker worden kan, of, zoo als wij haar zoo even beschreven, werkelijk is, en derhalve in dezelfde termen van behandeling valt als wij, bij de beschouwing van den, in kanker veranderden scirrhus, hebben voorgedragen (1) Voor het overige willen wij gaarne toestemmen, dat er altijd meerdere zekerheid in de beoordeeling bestaat, wanneer de lipbarst een gevolg is van eene voortgaande scirrhuse verharding, die de huid, bij derzelve ontanding, doet bersten, maar, ieder ervarenne beoefenaar der kunst, raadplege zijne eigene ondervinding, en hoe velen zullen er niet zijn, die den kanker labii

(1) Zie pagina 58 en volgende.

inferioris, zonder voorafgaande scirrhus, uit de, in den beginne schijnbaar goedaardige lipbarst, met al deszelfs verschrikkingen, zagen ontstaan?

Dan, het is er intuschen verre af, dat wij alle lipbarsten uit dit oogpunt beschouwen. Immers zeiden wij vroeger, dat zij dikwijls gemakkelijk genezen; en al gebeurt dit niet zoo gereedelijk, dan wijken dezelve toch vroeg of laat in derzelve verdere ontwikkeling voor de kracht der middelen, die, overeenkomstig taaren vermoedelijken oorsprong, worden aangewend. Is er vochtsverbastering in 't spel, dan draagt het gebrek daarvan veelal de teekens, het zij algemeene of plaatselijke, en deze laatste zijn: de mindere bijzijnde hardheid; de paarsachtige kleur der lippen; de zachtere randen; de witte omtrek der zweer enz. als zoo vele bewijzen van het bestaan eener scheurbuikige, kropzeerige of venerische ontaarding.

De wrat, veelal zeer eenvoudig en goedaardig, is, in het tegengesteld geval, in alles gelijk aan den berst, en wij meenen dus te dien aanzien in geene bijzonderheden te moeten treden. Wij gelooven dat ook zij, door eene bijzondere ontaarding der deelen, en door den invloed van eigene ontaardingen van algemeene oorzaken, dat geene worden kan, wat wij ver-

onderstellen, dat kanker is, derhalve genoeg hier van!

De tip is voor het overige ook niet zelden, de zitplaats van scheurbuikige, kropsteerige en venerische gezwellen en zweren. Deze zijn, wat de bersten betreft, volkomen gelijk aan die, welke wij, op pag. 85. et seq. hebben voorgesteld, en onderscheiden zich ook dan, door derzelver teekens, die, zoo wel algemeen, als plaatselijk zijn kunnen, van den waren kanker; maar zij kunnen, voor al de scheurbuikige en venerische, tot eenen staat van verergering en kwaadaardigheid overgaan, zoodat zij, met den verzwoenen lipbarst, bij eene oppervlakkige beschouwing, volkomen gelijk staan en dus met den waren lipkanker eenigzins overeenkomen. Moeijelijk is het dus om het verschil, dat met betrekking tot deze, in vergelijking, met den kanker plaats hebben kan, aan te wijzen, iets hetwelk in sommige gevallen zelfs onmogelijk is, vooral wanneer onze gedachten, wegens het bestaan van kanker venereus, scorbuticus en scrofulosus niet geheel ongegrond zijn, als een scirrhus, door genoemde vochtsverbasteringen, in kanker kan overgaan; waarom zou het dan onmogelijk zijn, dat venerische, scorbutische en scrofulöse gebreken

der

der lip, door eene plaatselijke desorganisaatie en eene moeilijk te begrijpen verandering der daarin stilstaande, of trager omlopende vochten of door eene algemeene aanleiding in kanker veranderen kan? en is dit zoo, dan zullen zij door zekere eigenaardige teekens, bewijzen kunnen, wat de eerste, of aanleidende oorzaak van derzelver aanwezen is. (1) Dan gelijk de lipbarst, al is dezelve al eens-aanmerkelijk verergerd, dikwijls genezen wordt door doelmatige middelen, die de oorzaak dier verergering bestrijden, zoo is zulks insgelijks het geval met de gebreken, waar over wij thans handelen, en wien zou het onbekend zijn, dat mercurialia, antimonialia en antiscorbutica, veelal genoegzaam zijn om aan het oogmerk te voldoen. Natuurlijk hebben zij dan het voorkomen van kanker in het geheel niet, en zij onderscheiden zich alsdan daarvan, door de mindere en andere soort van pijn; door de witte eeltachtige en zachte randen, enz. enz.

De tong wordt, hoezeer meer zeldzaam, echter nu en dan, even als de lippen, door gebreken getroffen, die in de gedaante van gezwollen of zweren zich voordoen, en welke ook

(1) Zie pag. 85 en volgende.

ook meestal, aan eene venerische scorbutische, of verouderde scrofuleuse oorzaak derzelver aanwezig kunnen verschuldigd zijn; of zij zijn van nitwendige oorzaken afhankelijk, gelijk dit, in het eerste hoofddeel dezer verhandeling, gebleken is. Men hebbe dus te herzien, wat wij te dezen opzichte gezegd hebben, ten einde ons alzoo voor herhaling te beveiligen.

De hals is de gewone zitplaats van scrofuleuse gezwellen en verzweringen, vooral in den jeugdigen leeftijd, en is, mischien door den hardnekkigen aard dezer gebreken, door meenig heekkundigen, als den niet ongewonen zetel van den kanker beschouwd: en dat het bovenste gedeelte van denzelfden, even beneden de onderkaak, door dat vreesfelijk ongemak (als het gevolg van lipkanker) kan getroffen worden, gelooven wij, even zoo wel als wij ons overtuigd houden, dat eene glandula subaxillaris, door de woede des kankers, kan worden aangestast, wanneer de kanker mammarum, reeds zeer kwaadaardig geworden is en tot de klasse der kropzeerigen behoort, of, te laat, door het mes is weggenomen; althans, wij hebben den kanker, deszelfs geducht geweld, met een dadelijk gevolg, in de onderkaaksklieren van eene zijde, zien uitoefenen, nadat de onderlip daar-

daardoor, in eenen hevigen graad te voren was aangetast. Alleenlijk in zoo verre gelooven wij dat de kanker zich aan den hals vestigt, maar niet, dat hij zich, daar ter plaatse, na eene voorafgaande scirrhus, immer oorspronkelijk ontwikkelt. (1)

De baarmoeder eindelijk, wordt, overeenkomstig de ervarenis, meermalen aangedaan door gebreken, die men insgelijks met den naam van kanker bestempeld heeft, en daar men dezelve doorgaans, voornamelijk door het gevoel moet nasporen en onderzoeken, is het niet te verwonderen dat men, te dien aanzien, meermalen gedwaald heeft (2).

De vleeschgezwellen of sponsachtige uitwasfen en de venerische, gelijk ook kropzeerige onttaardingen, behooren, in vergelijking met carcinoma, van dat deel (de uterus:) slechts onze aandacht naar zich te trekken, want, alle anderen, zoo als polijpi etc. vallen geheel en al buiten de termen van vergelijking.

Wat het vleeschgezwel of uitwasfen van dien aard aangaat, deze mogen, in het begin van derzelve bestaan eenigen twijfel te weeg brengen, en

(1) Men zie pag. 53. en volg.

(2) Leurs oper. Cit. pag. 144. en segg.

en aan de vrouw een gevoel van zwaarte, gelijk ook eenige pijnlijkheid doen ontwaren, die eenigen grond tot ongerustheid veroorzaken kunnen, weldra echter nemen dezen, eene hoedanigheid aan, die zich aan het gevoel des onderzoekenden vingers, vrij duidelijk als eene vleeschachtige uitsparing kenfchetst, en alle onzekerheid wordt verbatton, wanneer het gezwel grooter wordt, meer naar beneden zakt, en, zoo als menigwerf gebeurt, tot aan den mond der vagina, of buiten denzelven zich vertoont. Maar met het gebrek eene buitengewoone kwaadaardigheid gepaard gaan; laat, door bijkomende omstandigheden, eene toenemende verergering geboren worden, nimmer heeft het de teekens van carcinoma, die zich, gelijk wij toonden, op eene geheel andere wijze en met geheel andere verschijnselen doet kennen (1).

Met de veranderingen welke de uterus of derselver hals, door den invloed van venerifche aandoeningen ondergaat, behoeven wij ons niet in het breede bezig te houden, want, hoezoer het ossum uteri, daar door, op eene aanmerkelijke wijze kan ontaarden, zoo biedt de algemeenheid der lues, de ondubbelzinnigste bewijzen van dersel-

(1) Zie pag. 80 en volgende.

zelve bestaan, voornamelijk door hare plaatselijke werking op de genitalia, aan. Wordt de uterus echter door scrofula getroffen, het geen, helaas! niet zelden het geval zijn kan, (1) dan bestaat er, in de beoordeeling van den waarnard des geboeks, meerdere duisterheid; vooral wanneer de scrofula, als de vermoedelijke oorzak des gebreks, zich, door geene algemeene teekens verruikt, zoo als dit in den vorgevorderden leeftijd doorgaans het geval is. Immers bepaalt de scrofulale zwelling en verharding zich niet altijd tot het voelbaar gedeelte der baarmoeder. Zij veroorzaakt meer of min belangrijke pijnen, vooral in de ledematen en in de liezen, en werpt, in den vorgevorderden staat, een vocht uit, hetwelk dikwijls van een scherpen en stinkenden aard is; terwijl zich, op eenen hoogen trap van verergering, vroeger of later, bij eene gestoorde werking der buksingewanden, de gevreesde febris hectica, met alle hare gevolgen doet kennen, die de krachten weldra verteert, en het reeds verzwakte gebouw des ligchaams, spoedig doet instorten.

Wat

(1) Van der Haar, Heelk. Waarn. 5. 53.

Wat is nu het onderscheid tusschen dit gevreesd ongemak en den kanker? In de gevolgen bestaat er geen onderscheid, (want de eene ziekte is, onder den loop van genoegzaam dezelfde toevallen, even zoo doodelijk als de andere) als de weldadige kunst, door geen algemeene middelen hulpe weet te bieden. Maar, in het wezen of in de uiterlijke hoedanigheid van de ziekelijke baarmoeder, wordt men eenig onderscheid gewaar, dat is: men ontdekt in den kanker, meerdere en eigenaardigere hardheid, dan in scrofuleuse ontarding. In het eerste geval is de mond der uterus, met knobbelachtige verhevenheden bedeed, die aan dezelve, in het klein, de gedaante van eene bloemkool geven, en de vagina, meer of min in den ziekelijken staat der uterus deelende, is, op eene wijze samengetrokken, dat de vinger, bij de inbrenging, zich, dikwijls met een zeker geweld, door dezelve moet heendringen.

De ontlasting van ichoreuse stof door de vagina, is bij den kanker, ook sterker, dan bij scrofuleuse ontarding; dan, hoe dit ook zij, beide gebreken zijn, zoo als boven gezegd is: doorgaans, ja altijd, doodelijk, en veelal is derzelver onderscheiding voor den ongelukkigen van wei-

weinig nut. Ook komt het ons niet onmogelijk voor dat de scrofula, die zich in de uterus vestigt, even zoo wel kanker worden kan, als in de lippen, en wel om redenen die wij vroeger hebben opgenoemd.

DER.

DERDE HOOFDDEEL

Over de vraag, of de kanker altijd, als uit eene algemeene ongesteldheid des geheelen ligchaams voortkomende, moet beschouwd worden, dan, of dezelve, somtijds alleen plaatselijk zijn kan?

Ook over deze hoogstgewigtige bijzonderheid, waarop de beoordeeling over, en de behandeling van den kanker, voor een gedeelte behoort te berusten, heerscht nog altijd vele onzekerheid, en hoezeer de ervarenis te dien aanzien; de denkbeelden van de beste schrijvers des tegenwoordigen tijds, eene meerdere eenstemmigheid schijnt gegeven te hebben, (1) is het er toch verre af, dat dezelve eene en dezelfde strekking hebben zouden (2).

Als

(1) Bell, Sabatier, Richerand, Lasfus etc. oper. citat.

(2) Hippocrates, Magazijn l. c. Richter anfangs gr. der Wud. arzenijk. th. 1. p. 285. en anderen.

Als wij dus de verschillende gevoëls over den oorsprong van den kanker, van dien gedachten geëfel des menschedoms, in ons geheugen roepen, en de namen ons daar bij voor den geest zweven, van Celsus, Galenus, Avicenna, Vesalius, Paré Paracelsus, Willis, Etmüller, de Gorter, Soemmering, Leurs, en van andere be-roemde schrijvers van vroegere en latere dagen met al hunne meer of min gegtonde veronderstellingen, dan in waarheid schrikken wij terug, van het denkbeeld, van nieuwe hypothesen, terwijl wij hulverig worden om den sluifer aanteraken, waarmede de natuur ook in deze, hare belangrijke geheimen verbergt! Dan, onze denkbeelden ten opzichte van dit gewichtig punt; hoe zwak dan ook, mogen wij echter niet verbergen, en waarom zouden wij hen ook met geene bescheidenheid mogen voordragen? Vrees van verkeerd te denken, en in het openbaar te spreken, is, voor de uitbreiding der wetenschappen wel eens nadeelig! dan ter zake:

Dat de kanker deszelfs oorsprong of ontwikkeling van eene algemeene oorzaak, uit eene zogenoemde diathesis of dispositie daartoe, in het ligchaam ontleent, hebben vroegere en latere schrijvers, vooral pogen te bewijzen, door het ontstaan van de beginselen des kankers, zonder de

de kenbare werking eener uitwendige oorzaak; door den hardnekkigen tegenstand, die dezelve aan de plaatselijke behandeling biedt, en, wanneer men hem tracht uitteroeijen, door deszelfs hernieuwing op de plaats, waar hij te voren bestond, of, in meer of min afgelegene deelen van den omtrek (1). De groote waarschijnlijkheid aannemende; dat zekere ontarding der vochten (die in de Chemische vermenging van dezelve te zoeken zij, en die, volgens sommigen, aan een overwigt van zuurstof; door anderen aan eene zoogenaamde cacochymia atrabilia-ria; aan eene ontaarde lympha enz. moet worden toegeschreven) daarvan de oorzaak zij, en, zich op de beste natuurkundige gronden overtuigd houdende, dat zoodanig een verbasterde vochtloop, of eene ontarding van afgescheidene vochten, eene ziekelijke verandering der vaste deelen moest ten gevolge hebben; gevolgen die in de zenuwen en watervaten plaats hebbende, als van zelve geheel het organisme moeten aandoen: moest het ontstaan van den kanker worden toegekend, aan de mogelijkheid, dat de ontaarde vloeistoffen, in de fijnste vaatjens van het

dier-

(1) Leurs op. Chat. van Gerscher Heek. Mengelstoffen; en hedend. oeffenende Heekkunde. etc. etc.

dierlijk zamenstel, deszelfs vermogen tot het vormen van eene zekere soort van coagulum zoude ontwikkelen, of door het maken of veroorzaken van eene tegennatuurlijke prikkeling, eene uitstorting of ophooping van plastische lympha ten gevolge hebben, welke dan den grond leggen moet, tot die ziekelijke verandering en organische ontwikkeling van sommige vaste deelen, welke men onder den naam van gezwel, wrat, berst en dergelijke, niet zelden als het eerste begin van den kanker aantreft. Een klein onmerkbaar stipje, als de eerste aanvang van het wezen dier verandering is genoeg voor het begin van het vreeselijk kwaad; genoeg om eene plaatselijke wanorde te veroorzaken; eene tegen natuurlijke ontwikkeling daartestellen, en den zaadkorrel te strooijen, die, doorgaans vroeg of laat, deszelfs geduchte uitbotting verkrijgt, maar eene wanorde die echter altijd, als het punt geteekend staat, waar het begin des bedoelden kwaads tot later tijd gehuisvest wordt, en zich daarna, of door zichzelf, of door den invloed van bijkomende oorzaken, in deszelfs heillooze kracht ontwikkelt. Dezelfde oorzaak intuschen, die reeds op het bedoelde deel (en dit 'is doorgaans klierachtig en bij uitstekendheid met vele vaten en zenuwen bedeed, en dus vatbaar voor

G

eene

eene ziekelijke verandering) gewerkt heeft, blijft derzelve nadeeligen invloed bij voortdoring, niet alleen plaatselijk, maar ook algemeen uitoefenen: en daar men geene ontarding van den vochtthoop denken kan, zonder eenen tegennatuurlijken toestand der vaste deelen in het algemeen aantenemen, en men dien veranderden staat der solida wederom moet aanmerken, als eene vermogende oorzaak om de fluida van derzelvet natuurlijke hoedanigheid te doen afwijken, (1) zoo moet de veronderstelde algemeene oorzaak, van de plaatselijke werking des kankers daardoor zoodanig vermeederen of versterken, dat het product daarvan (de kanker) trapsgewijze toeneemt, zoo als wij hem, in deszelfs verschillende tijdperken en hoedanigheden beschreven hebben.

Uit dit oogpunt de zaak beschouwende, aarselen wij ook niet, den eersten plaatselijken oorsprong, of het ontwikkelingspunt des kankers, in verre de meeste omstandigheden, uit dat beginsel afte leiden, zonder dat wij in staat, zijn den waren aard dier vochtsverbastering, met den juiststen naam te bestempelen, of derzelve ziekelijken en nadeeligen invloed duidelijk voor-

(1) Hufeland, Pathogenie, pag. 329. Jena 1795.

teffellen: Wij weten, ja, dat het vocht, hetwelk men doorgaans in den boezem van den scirrhus vindt; deszelfs waren aard, door het tood verwen van de blaauwe kleuren des plantenrijs verraad, en het bloed dat uit kankerachtige deelen vloeit, veelal deszelfs zoogenaamde atrabiliarischen aard bewijst; maar, wie zal eene *algemeene* vochtsverbastering in hoedanigheid gelijkstellen, met het vocht dat men in den scirrhus vindt? Wie zal uit plaatselijke verschijnselen, altijd algemeene gevolgen trekken? Wie zal aan het bestaan eenes dierlijken wezens kunnen denken, waarin vochten rondlopen, zoo als men in den kanker occultus vindt? Neen, eene cachexie en wel eene zoodanige die in aard en uitwerking van alle anderen onderscheiden is, kan de werkende en de opwekkende oorzaak zijn, maar, om dezelve met den waren naam te noemen, dit zal welligt altijd onmogelijk blijven. De uitwerking intusschen, zoo als wij die voorstelden, komt ons in al hare schakeeringen, zoo verklaarbaar voor, dat wij meenen haar, geheel als natuurlijk, te mogen aanmerken.

Dan te regt vraagt men, waarom, als de oorzaak dan algemeen is, als een zoo verbasterd vocht door het ligchaam stroomt; waarom ver-

toont de kanker zich dan, meest altijd slechts met een eenig plaatselijk verschijnsel, in zijnen oorsprong? Waarom, als er eenmaal eene plaatselijke werking bestaat, volgt dan de ontwikkeling niet altijd, daar men scirrheuse verhardingen, die toch (zoo als wij reeds bij herhaling aanmerkten) voor waarschijnlijke beginselen van kanker moeten gehouden worden, somwijlen zonder nadeelige veranderingen, langen tijd ziet dragen?

Wat de eerste vraag betreft, moet men toestemmen, dat dezelve bij eene oppervlakkige beschouwing moeilijk te beantwoorden schijnt; dan wanneer men de ondervinding raadpleegt, dan vinden wij, in vele omstandigheden eene voldoende oplossing. Immers kiest de natuur, in de plaatselijke werking van eene algemeene oorzaak, dikwijls *één* weg. Het kankergif leidt zij, om met Leurs te spreken (1) niet zelden, in eene klier af. Hier in gaat zij geregeld voort, tot zoo lang het beleedigd deel geen weerstand meer kan bieden, als wanneer de kanker doorgaans geweldig uitbarst, en zijn besloten gif, aan de naastgelegene deelen mededeelt enz., en zoo doet de natuur ook op eene

an-

(1) Oper. Cortes pag. 184.

andere wijze menigmaal, bij voorbeeld in de lues; in het scorbüt en dergelijke. Ook in deze gevallen is de werking meestal plaatselijk, hoe zeer de oorzaak algemeen is.

De tweede vraag komt ons voor het best beantwoord te kunnen worden, door de opmerking dat vele smetziekten, dikwijls zeer langzaam, op plaatselijke deelen werken, niet tegenaande het bewezen is, dat de oorzaak daarvan, in eenen verbasterden vochtloop en in eenen algemeenen ziekelijken toestand der vaste deelen gevestigd is. Alle tijdperken van het leven daarboven zijn, zoo als wij vroeger zagen, blijkens de ondervinding, voor de ontwikkeling van het kwaad, niet even gunstig, waht, behalve dat eene verandering in den omloop, door de jaren geboren wordt, en de vaste deelen, daar door tevens, eene belangrijke verandering ondergaan en alzoo omstandigheden veroorzaken, die voor de ontwikkeling van den kanker, zeer voordeelig zijn, zoo brengen de, aan zekeren leeftijd bijzonder eigene, driften, en gemoedsaandoeningen van verschillenden aard, zoo als droefheid, toorn, gramfchap enz. het hare toe. Ook kan de aanleidende oorzaak vooral in het begin, in hare werking of gevolgen, door eene goede genceskundige behandeling en besturing

worden onderdrukt, en, wie zal daaraan twijfelen, die in aanmerking neemt, dat de oorsprong van den kanker, dikwijls zeer gecompliceerd is, en, door eene rachitische, luetische, venerische en scorbutische werking, in zijne toevallen en verschijnselen zoo wel gewijzigd, als bevorderd worden kan? en het zal wel geen betoog behoeven, dat al deze ziekelijke eigenschappen, door eene gepaste levenswijze en het opvolgen van verstandige geneeskundige voorschriften, kunnen weerstreefd en op eene aanmerkelijke wijze onderdrukt worden; omstandigheden alleen, waaraan men, in sommige gevallen, de trage ontwikkeling des kwaads kan toeschrijven. Het aanwezen van scirrbus daarenboven, moet men niet altijd aanzien, als het onbetwistbaar plaatselijk product van eene inwendige kankeroorzaak. Neen, het is dikwijls niet meer dan het punt, waarin zich het carcinoma gewoonlijk ontwikkelt.

Maar hetgeen wij tot hier toe gezegd hebben, berust slechts op eenen bespiegelenden grond, en met het hoogste recht zou men aan de juistheid der gemaakte gevolgtrekkingen kunnen twijfelen, als dezelve, van eene duurzame ondervinding, geene voldoende kracht ontleenden. Dan wij zeiden, dat de veronderstelling van de
al-

algemeene oorzaak des kankers vooral berust, op den hardnekkigen tegenstand, dien het kwaad altijd, althans in verre de meeste gevallen, aan de beste plaats middelen biedt; en op zijne hernieuwing op deszelfs oorspronkelijke plaats, of in meer of min afgelegene deelen, wanneer men poogde de uitroeiing te bewerken; en waarlijk, de treurige ondervinding bevestigt deze waarheid zoo menigmaal, dat wij daaromtrent geene bewijzen, uit de ervaringen van anderen, of uit onze eigene ondervinding zullen behoeven aan te voeren. Wanneer dit (de hernieuwing van het kwaad) dus het geval is, moet men het denkbeeld van de plaatselijkheid des kankers yaarwel zeggen, en zich overtuigd houden dat eene algemeene ongesteldheid des ligchaams, als het werkend beginsel van het gebrek, de oorzaak van deze treurige te leur stelling is, ten zij men gelooven moge, dat de hernieuwing van den kanker, wel eens van het ontijdig bieden van hulp afhankelijk ware, of van eene gebrekkige uitroeiing, zoo dat een onopgemerkt gedeelte, hoe gering hetzelve ook zijn moge, hetwelk aan het bijtmiddel, of aan het mes ontsnapte, het zaad van het herboren gebrek kan geweest zijn, of eindelijk dat eene ziekelijke toestand der vaste deelen, in den omtrek van de zitplaats des kankers,

kers, de uitroeiing vruchteloos maakte. Maar, men ziet de plaats, waar de kanker te voren huisvestte, dikwijls volkomen en met een goed likteeken genezen en het kwaad dan, na eenen korten of langen tijd, wederom op eene andere plaats ontstaan en als dan, met een groot geweld voortduren, te midden van verschijnselen, die een ruimer gebied en dus eene groote algemeenheid kenschetsen; en hoe kan het anders, of deze omstandigheden moeten het denkbeeld aan eenen inwendigen oorsprong aanmerkelijk ondersteunen, ja in een helder licht stellen.

Dan hoe zeer wij, in het algemeen, den oorsprong des kankers uit dat oogpunt beschouwen, en vele voornamen van een gevestigd gezag ons de beste gronden daar voor aanvoeren, zoo zoude men, naar ons gevoelen, toch te ver gaan, om zulks altijd en onvoorwaardelijk in alle gevallen als bewezen aantenemen; want, behalve dat sommigen waar onder de beroemde Camper en Pijrhille, het plaatselijk bestaan van den kanker in zijnen oorsprong hebben poggen aantewijzen, heeft men toch niet weinige voorbeelden van gelukkige genezing, door de toepassing van behoorlijke plaats middelen, (mes en bijtmiddel); genezingen, die bij eene algemeene oorzaak niet wel te denken zijn.

zijn. Wij willen dus bij de mogelijkheid van eenen plaatselijken oorsprong van kanker, voor eenige oogenblikken blijven stilstaan en pogen te doen zien dat gelijk het ontstaan van carcinoma, uit eene algemeene oorzaak in de meeste gevallen meer dan waarschijnlijk is, ook de aanleiding van eene ontwikkeling des kankers somwijlen plaatselijk zijn kan. Toetsen wij tot dat einde in de eerste plaats de aangevoerde gronden, voor het eerste gevoelen, en onderzoeken wij onpartijdiglijk, wat daar op kan worden afgedongen.

Wij hebben op pag. 121. gezegd, dat een der bewijzen, voor de algemeene oorzaak van het bedoelde kwaad berust, op het ontstaan van hetzelfde, zonder eenige kenbare oorzaak; maar, hoezeer dit, in de meeste gevallen waar zij, zoo is zulks echter niet altijd het geval, en het ontbreekt aan geene voorbeelden, dat uitwendige beledigingen van eenen meer of min belangrijken aard, de gelegenheid gevende oorzaken geweest zijn, terwijl zulks ook niet onmogelijk was, in die gevallen, waarin men zich niets van eene dergelijke oorzaak herinnerde. Drukking die niet altijd pijnlijk is; buitengewone bewegingen van het ligchaam, het zij plaatselijk, het zij algemeen; werking van hitte

en koude; wrijving en prikkeling van gevoelige deelen, kunnen alle, als zoo vele oorzaken werken, waar door plaatselijke disorganificatiën geboren worden, die dan ook in het vervolg de zaden van het kankergif in zich kunnen bevatten. (1) Zoo kunnen wratten en bersten in de lip, en verhardingen, die in de borst van den tijd der zooging dagrekenen; klieren welke door den indruk van het kropzeer ontwaard gebleven zijn, en andere deelen, die door lues en scorbut, als anderszins, van den natuurlijken staat zijn afgeweken, de toevallige zitplaatsen van den kanker worden; want, wanneer in de vochten de oorzaak daar van aanwezig is, hoe mogelijk is het dan niet, dat deze, in de vaste ontwaarde zelfstandigheid dier deelen, en vooral in de klieren door eenen omloop, die dan natuurlijk, vertraagd moet zijn, (2) eenen nog meer ver-

(1) Men zie dat gedeelte dezer verhandeling waarin over de verschillende kankerfoorten gesproken is.

(2) De vertraagde omloop, zelfs van niet verbasterde vochten, moet men als eene vermogende oorzaak van derzelver verandering (die in den bedoelden zin wis nadeelig moet geacht worden) beschouwen. Niet alleenlijk in ziekelijke omstandigheden, maar ook in den gezonden staat is zulke waar. Men herinneren zich slechts, wat onder anderen de beroemde Richardson,

verderfelijken aard verkrijgen en eenen meer schadelijken invloed uitoefenen zal, en alzoo daar in den grond leggen, tot eenen kropzeerigen scorbutischen en venerischen kanker, iets hetwelk mischien, niet geschied zou zijn, als de plaatselijke verandering der solida, als geene opwekkende oorzaak gewerkt had; en men kan het alzoo door deze redenen als mogelijk beschouwen, dat ook het beginsel des kankers, in sommige gevallen, door plaatselijke oorzaken geboren wordt, gelijk onze eigene ondervinding en de ervaringis van anderen ons zulk geloofd hebben. (1)

De handtekkige tegenstand, dien de kanker, aan de beste plaatsmiddelen, of plaatselijke behandeling, meest altijd biedt, is, op zich zelve, ook niet vermogend om het pleit over het geheel te voldingen, ten voordeele van het denkbeeld eener algemeene oorzaak des kankers, want hoezeer wij bekennen moeten, dat het juiste plaatsmiddel, in het algemeen, tot heden

nog

rand, in zijne voortreffelijke Physiologie zegt, wegens de verandering, die het aderlijk bloed in de viscera abdominalia en in het Sijsthema Portarum ondergaat.

(1) Murfinna Journ. für die Cher. enz. 1ste band 3de Stuk, pag. 140 en volgende.

nog niet gevonden is, zoo is het toch nog niet geheel bewezen, dat zulks, in alle gevallen van kanker het geval is. Vele andere gebreken daar en boven, die wel degelijk, van eene welbewezene uitwendige oorzaak afhankelijk zijn, weêrstreven menigwerf, de toepassing der meestvermogende plaatsmiddelen, daar zij door derzelve zonderlinge organisatie, of door de ontarding der deelen, waarin zij gevormd zijn, voor alle gunstige verandering onvatbaar bevonden worden; terwijl zij, ook wel door den ziekelijken toestand des ligchaams kunnen worden onderhouden, zonder dat deze daar van de oorzaak zij. Beenbederf; kwaadaardige zweren, gezwellen van verschillenden aard, ziekelijke veranderingen van sommige werktuigelijke deelen enz., doen zich immers ook als zoodanig voor en strekken ten bewijze, of tot staving onzer stelling in deze.

Wanneer wij voor het overige, bij de werking der beste plaatsmiddelen, ter genezing van den kanker aangewend, of toegepast, blijven stilstaan, dan wordt het ons, bij eene ernstige overweging, zeer begrijpelijk, dat men, door dezelve het gewenschte doel, in de meeste gevallen niet bereiken kan. Immers die, welke tot de klasse der bekende resolventia be-

behooren , en dus eene oplossing moeten bewerken , kunnen in den besloten kanker , niets doen (zoo als zulks in het volgend hoofddeel nader zal worden aangetoond) want , zelfs de sterkste ontbeeren de kracht , om het zamenstel van het kankergezwell te ontbinden (1) dan ook te dien aanzien , staat het carcinoma al wederom gelijk met vele soorten van gezwellen , die , in een gevorderd tijdperk , de aanwending van velerlei topica rustig doorstaan ; steeds ongevoelig voor dezelve , al hunne verdere graden doorloopen , en dikwijls tot eene kwaadaardigheid overgaan , die de vreesfelijkste verwoesting en den dood des lijdens ten gevolge hebben , indien het vermogen der operative chirurgie , niet in tijds wordt toegepast.

Op zich zelve dus , is de hardnekkigheid , waarmede de kanker den invloed der bedoelde middelen weêrstreeft , geen voldoende bewijs , dat deszelfs oorsprong ; *alsijd* in eene inwendige ongesteldheid , of dispositie te zoeken zij ; want , behalve het geen wij reeds gezegd hebben , leert de ondervinding toch , op eene onweder-
spre-

(1) A. Monroo meent den kanker te hebben zien , oplossen ! zie *Essais de Médecine d'Edimbourg Tome V. Art. XXXII.*

sprekelijke wijze , dat de beginnende kanker , die later ongeneesfelijk wordt , wel eens door plaatselijke behandeling en voornamelijk door extirpatie , of resectie genezen wordt ; en hoe zou dit kunnen geschieden , als de veronderstelde inwendige oorzaak , altijd , als het werkend beginsel moest beschouwd worden ? en , wat de kanker apertus betreft , dat deze , in verre de meeste gevallen , voor geene locale hulp wijkt , en , meestal , op zijn hoogst , daat door , zoo wel als door eene doelmatige inwendige behandeling , voor schielijke verergering kan worden beveiligd , (1) kan immers geene verwondering baren ; want , hoe zeer wij die ongeneesfelijkheid , zoo niet in alle , ten minste in de meeste gevallen moeten erkennen , zoo bewijst dit ook nog *niet genoeg* tegen den plaatselijken oorsprong van den kanker , in sommige omstandigheden . Immers om niet te herhalen , dat vele andere gebreken , hoe zeer plaatselijk dikwijls even ongeneesfelijk zijn , is het genoeg aantemerkten , dat de kanker apertus , al ware er geene de minste vochtsverbastering in het spel , vrij spoedig , eenen algemeenen invloed op het ligchaam kan uitoefenen , waar door alle plaatselij-

(1) Rechter Chir. Biblioth. 7 th. pag. 153 en seqq.

lijke hulp, nutteloos worden moet, een stroom, die niet alleen bewerkt wordt, door eene ziekelijke en tegen natuurlijke actie der watervaten, en de opslorping van verpestende etterstoffen, maar, ook door de pijnen, de koorts, de slapeloosheid en dergelijke meer.

Eindelijk moeten wij ook nog onze aandacht bepalen, tot de hernieuwing van het kwaad, nadat men het gepoogd had, door plaatselijke hulp (door uitsnijding, of door de werking van caustica) te genezen.

Dat de waarheid van deze veronderstelling bestaat, en helaas! door vele voorbeelden bewezen wordt, zal niemand loochenen, want, leerde de ondervinding het ons zelve niet, dan zouden de veelvuldige waarnemingen van geloofwaardige schrijvers, (die wij in het vervolg zullen leeren kennen) daar van tot overtuigende bewijzen strekken; waarnemingen waarop het algemeen vermoeden, van den gewonen oorsprong des kankers uit een inwendig beginsel, als onwankelbaar berust. Maar, wij menen echter te mogen vaststellen, dat ook uit deze omstandigheid, hoe gewigtig ook, geene algemeene gevolgen, en vooral niet, tot al de tijdperken, en tot den verschillenden staat des kankers te trekken zijn; want, terwijl wij, onze denkbeelden nader
zul-

zullen pogen te ontwikkelen, ten bewijze dat de kanker in sommige gevallen, een plaatselijk begin hebben kan, en als dan slechts in het vervolg algemeen wordt, zoo komt het ons, op grond daarvan, onder zekere bepalingen, geenszins onmogelijk voor, dat hij ook in deszelfs vroegste tijdperken, door eene plaatselijke behandeling, hier na te noemen, kan genezen worden; dan, heeft de kanker reeds lang bestaan; eene aanmerkelijke uitgebreidheid verkregen; de omringende deelen reeds van hunnen natuurlijken staat doen afwijken (eene afwijking die niet altijd even gemakkelijk te ontdekken is;) lijdt het gestel, reeds in het algemeen, door zijnen geweldigen invloed, dan verschijnt hij genoegzaam zeker weder, na dat men poogde hem geheel uitteroeijen, en wel in zijne oorspronkelijke gedaante, of in eene nog veel verschrikkelijker; en geen wonder! daar de poging tot genezing, eene prikkeling op de plaatselijke deelen te weeg bragt, die tot bevordering van hunnen ziekelijken staat, en dus ook van hunne ziekelijke werking, veel moest bijdragen.

Maar is dit nu een bewijs dat de kanker, altijd eenen inwendigen of algemeen oorsprong heeft? Wij gelooven, op dat wij dit herhalen, dat dit in het algemeen wel waar zij, maar niet dat

dat die waarheid daar van voornamelijk hare krachten ontdeene. Wij zien er mischien door, dat het redmiddel somtijds ontijdig, of niet behoorlijk is aangewend; dat het, op den te ver gevorderden kanker, niet behoorde te worden toegepast; daar men dezen, in bepaalde omstandigheden, als een waar noli me tangere, in eenen zekeren zin behoort te schuwen; daar deze als dan gelijk staat, met alle kwaadaardige gebreken, die niet kunnen genezen, die niet willen getergd worden; gebreken, die hoe zeer van eenen plaatselijken oorsprong; bij lateren tijd, even zoo wel eenen nadeeligen invloed op het ligchaam kunnen uitoefenen; als zij vroeger, door eene ziekelijke werking van het ligchaam onderhouden, of ontwikkeld kunnen worden.

Dan; genoeg ter bestrijding van deze gronden! Laat ons nu, zoo beknopt mogelijk, onze aandacht vestigen op eenen veronderstelden uitwendigen oorsprong van het kankerbeginfel; en ons met herinnering aan het geen op pagina 132 en volgg. re. dien aanzien gezegd is, tot den scirrus bepalen, van welken de kanker, naar het gevoelen van alle voornaame heilkundigen, steeds uitgaat.

Is dit gezwel altijd van inwendigen, of, somtijds ook wel van uitwendigen oorsprong? Niet

H

moet-

moelijkker ſchijnt ons het laaſte; dan het eerſte te bewijzen. Alles immers, wít, inzonderheid klierachtige en vaatrijk gevoelige deelen; ſtrwendig, op eene aanmerkelyke wyze andoet; kan dezelve zodanig treffen, dat daarin eene afwijking van den natuurlyken ſtaat geboren wordt. Sterk doordringende ſtooten vooral, of plaatselyke drukking; doen zich toch verhogend genoeg voor, om de teedere vaten en zenuwen zamen te perſen; en eene uſtorting en ophooping te veroorzaken, die, met de beteedigde deelen zelve; eengezwel voemen; het welk voor guene gunſtige verandering vatbaar is, en alzoó, door deſzelfs voortdurend aanwazen, vooral op eene plaats; maar ſcirrhua zich doorgaans veſtigt, niet zelden zorgen baart. Het is waar, die afwijking van den gezondern ſtaat kan men hier dadelijk den naam van ſcirrhua geven, maar kan men dan zeggen dat het dien naam nimmer zal kunnen draagen? De verandering der deelen; met vorming van het knoſtegezwel, is ons, in vele opzichten, onverklaarbaar, maar kan dat gebrek door eene plaatselyk ziekelyke werking der ſecula; inzonderheid der watens; dan zoó ed ſpreken, niet georganiseerd worden, zoodatig, dat het eene ingewikkeldé maſſa wordt; gelijk de ſcirrhua *gangliosa*; en zoó dat men het niet anders dan

den scirrhus noemen kan? Kan die mastz ook niet met eene ontwikkelingskracht bedeed worden, die haar, naar zekere natuurwetten doet groeijen, en in ziekelijke volkomenheid doet toenemen? Wij gelooven ja, want dat geloof, is op de bekende krachten der natuur, ook in het abnormale, gegrond, en wordt ook in andere gezwellen, die als uit het niet gevormd zijn, duidelijk bevestigd. (1)

Maar zegt men: Toegegeven dat deze stelling niet den aard der zake overeenkomen, dan zijn de bedoelde gezwellen slechts onware scirrhi, het zijn scirrhi die nimmer in kanker overgaan, en welke wij weten dat steeds als onschadelijk gedragen worden. Dan, behalven dat men de verdeeling van ware en onware scirrhi, op geen onwankelbare gronden vestigen kan, zoo zijn er immers geene voldoende bewijzen dat een knoestgezwel van tusschenzigen oorsprong, volstrekt geen carcinoma worden zal. In een ligchaam immers, het welk eene geschiktheid tot kankerwording in zich bevat, zal de plantelijke werking of ontwikkeling van kanker gemakkelijker zijn, wanneer een afgelegene of nieuwdinge oorzaak, het knoestgezwel, als dan gewont

(1) Murfins, l. c.

nèn zetel van het verschrikkelijk kwaad, heeft daargesteld, even als men in cachectische voorwerpen, door toevallige beledigingen (wonden bij voorbeeld die in zweeren ontaard zijn,) beginfelen zien ontstaan, van plaatselijke gebreken, die als dan, door den invloed van eene algemeene ongesteldheid, onderhouden worden, en dikwijls den hoogsten trap van kwaadaardigheid beklimmen. Stroomt dus in dat geval (bij het bedoelde knoestgezwel) door het ligchaam een vochthoop, waar in de zaden van kankergif (wat en van welken aard het zijn moge) meer of minder bevat worden, dan is het zeer waarschijnlijk, dat zoodanige vochten, door zoodanigen scirrhus, het zij dan waar of valsch, verspreid wordende, de plaatselijke ontaarding van denzelfden zullen vermeerderen, en door den tijd in een gebrek veranderen, dat de kenmerken van de werkende vochtsverbastering, van den kanker dragen moet. (1)

Wij erkennen intusschen gaarne dat deze redenering, in haar geheel, voor den plaatselijken oorsprong van carcinoma niet genoeg bewijst, daar de inwendige oorzaak toch altijd als werkend beschouwd werd, om de plaatselijke des-

or-

(1) Men zie pag. 30 en volgende.

organisatie in kanker te doen overgaan, maar, wij vragen echter of het eerste begin niet uitwendig was? of de kanker in die gevallen altijd zou geboren zijn, zonder die plaatselijke aanleiding, en (hoe zeer deze vraag op dit punt niet regtstreeks voegt) of men, door de tijdige wegneming van zoodanigen scirrhus, den kanker niet zou hebben kunnen voorkomen, den kanker, die, in zoodanige omstandigheden, even zoo doodelijk wordt, als of hij van inwendigen oorsprong ware? Wij meenen dat deze vragen de ernstige overweging wel waardig zijn. Maar behalve dat, komt het ons ook niet geheel onmogelijk voor dat de kanker met al zijne pathognomonische teekens, ook zonder die algemeene dispositie, uit het toevallig plaatselijk gebrek gewerkt, en zich daar door, zoo wel als door bijkomende omstandigheden ontwikkelen kan.

Veronderstellen wij namelijk dat de scirrhus van uitwendigen oorsprong eenmaal bestaat, en als een bewerktuigde klomp aanwezig is, zal hij dan, zoo als men zegt, niet vegeteren; gelijk dat met andere ziekelijke procesfen der vaste deelen, meest altijd het geval is? Zal het vaatgestel, het welk in het wezen van het knoestgezwel is ingeweven, daartoe niet bijdragen, zoo

wel door het vormen van nieuwe takken, of vaten, die te voren niet bestonden, als door eene verhoogde werking, gelijk wij zulks in andere gezwollen dikwijls zien? Ons komt dit niet slechts zeer mogelijk voor, maar het schijnt ons zelfs met den vermoedelijken aard der zake geheel overeenkomstig te zijn. Ja, de scirrhus kan uit zich zelve vergrooten, want hij verkrijgt, door het bezit van eigene vaten, en door derzelve werking vitaliteit. Hij kan daar door deszelfs bestaan uitbreiden; in vaste vereeniging met omringende deelen geraken, en door eigene ontwikkeling van kwaadaardigheid, den openen kanker met al zijne algemeene en plaatselijke gevolgen verorzaken, zoo als hij zich meestal vertoont.

Dan het is niet alleen door zoedanigen *verzwaren* scirrhus dat de kanker, in de ruimste beteekenis van het woord (naar onze meening) ontstaan kan, maar het komt ons zelfs niet onmogelijk voor, dat uit dezelfde scirrhus van uitwendigen oorsprong, voor dat hij in verzwering geraakt, eene zekere stof overgaan kan, die de zaden van het vreesfelijk kwaad door geheel het ligchaam verspreiden moet. Wij weten immers dat in vele scirrhi eene vloeistof huisvest, waar van wij vroeger spraken, eene vloeistof welke eene

eene bijzondere constitutie bezit, en welke, in eene zekeren zin, misschien den naam van virus cancri dragen kan, een vocht eindelijk, dat, in het ligchaam verspreid zijnde, op alle deelen eene ziekelijke indruk moet maken, en, in de gevolge, eene eigensoortige cachexie werken kan. Het is waar, de ondervinding kan deze opneming en verspreiding niet bewijzen, maar zij kunnen daaruit toch bestaan, ja, wij hellen tot het denkbeeld van hare mogelijkheid over, want de werking der opslorpemde vaten, wordt in vele ziekelijke omstandigheden, aanmerkelijk verhoogd en gewijzigd, en, gelijk die vaten niet zelden vreemde vloeistoffen, zoo als etter, zog en dergelijke opnemen en elders overbrengen, kunnen zij ook de veronderstelde vloeistof, uit den scirrhus zuigen, en met de verderflijkste gevolgen door het ligchaam voeren. — Zou de zwelling der klieren, in de nabijheid van een gevorderd knoestgezwel gelegen, als bewijs hier niets beteekenen?

Daarenboven. Wat ziet men meestal gebeuren, als de ongelukkige scirrhus heeft, al is hij van erkenden plaatselijken oorsprong? Het vreeselijk woord kanker, dat doorgaans, hoe bedekt dan ook, wordt uitgesproken, klinkt als een

vonnis des doods, en tref den mensch als door eenen electriken schok, die zijn gansche wezen ontroert! De droeve overtuiging dat men, op den gewonen weg, geene verlangde hulp vindt, doet den beangsten lijder den buitengewonen bewandelen. Geheimzinnige middelen worden nu, met beloften van vurig gewenschte genezing aangewend, dan, niet alleen dat daarmede den mogelijk geschikten tijd tot redding, geheel verloren gaat, maar het gebrek wordt daar door niet zelden getergd, en tot eene gevreesde werkdadigheid opgewekt. Intuschen volgt de geduchte teleurstelling met al hare noodlottige gevolgen. Neergedruktheid van geest, droefheid, angst, vrees voor eenen akeligen dood, schokken nu de ziel en het ligchaam beide en geven, met een werkloos leven, eene zoodanige ziekelijke stemming aan het geheele ligchaam, dat daar door eene klimmende wanorde in de werkingen der natuur ontstaat; dat de vochten trager rondloopen, de secretien en excretien eene ziekelijke en hoogst nadéelige verandering ondergaan, terwijl (om niets meer als oorzaak te noemen) het plaatselijk kwaad door dit alles, den hoogen trap van verergering beklimt, en een ligchamelijke toestand geboren wordt, die de

al-

algemeenheid van den kanker eindelijk daargestelt. (1)

Wanneer wij dus de stofom onzer overweging in deze opmaken, dan bewijst dezelve onze meening; naamlijk dat de kanker in het algemeen, uit eenen uitwendigen oorsprong ontstaat, maar dat hij ook in sommige omstandigheden, door het aanzijn van uitwendige beginselen, kan geboren worden, terwijl als dan eene zekere verbastering der vochten, die zonder de gelegenheid gevende oorzaak, misschien niet plaatselijk zoude gewerkt hebben, tot zijne ontwikkeling kan bijdragen.

Maar, wij beschouwden het, gelijk gebleken is, ook geenszins onmogelijk, dat de opgenoemde plaatselijke gebreken van uitwendigen oorsprong, uit zich zelve, in carcinoma kunnen overgaan, en als dan, het zij door de opgenoemde, oorzaken, het zij door eigene kwaadaardigheid, of door beiden, eenen algemeenen invloed uitoefenen, en dus ook als kanker, algemeen worden kunnen, omstandigheden waar door zij dan ook in genoegzaam alle gevallen, ongeneeslijk zijn moeten. (2)

VIER-

(1) Murfinna. l. C.

(2) Dictionn. des Sciences Medico. pag. 669.

VIERDE HOOFDDEEL.

Over het vermogen van uitwendige geneesmiddelen, het zij de afzetting, het zij het middel der zoogenaamde Nonnen van Rees, het zij van andere bijtmiddelen, en bijzonder van het arsenicum, ter genezing, of ter vermindering der roevallen eens kankers, uit eene algemeene ongesteldheid des ligchaams oorspronkelijk.

De kanker uit eene algemeene ongesteldheid des ligchaams, uit eene zoogenaamde diathesis ad cancr. oorspronkelijk, moet het gewigtig onderwerp onzer tegenwoordige beschouwing uitmaken: een onderwerp, het welk vele van deszelfs bezwaren verliezen zou, als wij het gevoelen van de beroemdste der ouden (Hippocrates, Celsus etc.) en van vele latere met regt gesachte heilkundigen (W. Schouten, Ulhoorn, Monroo, van Gescher, van der Haar, Leurs en

en anderen) onvoorwaardelijk omhelzen wilden; immers dan zou men, daarop boven gerogstend door het gezag van Boerhave, (1) en van van Swieten (2) kunnen volstaan, met eene, door redenen omkleede verklaring, dat de kanker door geene, der, in het hoofd dezes genoemde middelen, immer kan genezen worden. Maar, wie verklaart ons, a priori, dat een bestaande kanker, altijd aan eene algemeene ongesteldheid deezelfs oorsprong ontleend heeft? De krachtigste redenen daar voor, zijn ons, in het derde Hoofddeel gebleken, het gewigt van vele tegenbedenkingen niet altijd te kunnen verdragen, en de mogelijkheid dat de kanker, in sommige gevallen, wel degelijk plaatselijk zijn kan, wordt, niet slechts door eene gegronde theoru, maar ook door meer dan ééne genezing, door topica, (mes en bijmiddel) voldingend bewezen. Welke is dus de bedoelde kanker? Waar door kenschetst hij zich a priori? Vragen wij, bij herhaling, en wij moeten gulhartig bekennen, het niet te weten; het op geenen onwankelbaren, pathognomonischen grond te kunnen aanwijzen.

Daar

(1) Aphor. § 503.

(2) Comm. in Aph. Boerh. § 492.

Daar het alzoo genoegzaam onmogelijk is den kanker van inwendigen oorsprong, a priori te kunnen aantoonen, stellen wij ons, zonder omwegen, in dit oogenblik, den openen kanker, als den genen voor, die, of uit eene algemeene ongesteldheid des ligchaams is voortgebracht, of die deszelfs verderfelijken invloed door het ligchaam, reeds heeft verspreid, (1) want, zoo het denkbeeld van algemeenheid, op denzelfen moet worden toegepast, dan is het vooral op dien kanker, welke deszelfs hoogste volkomenheid, deszelfs volle kracht, door verzwering bereikt heeft, daar deze, gewoonlijk gepaard gaat, met algemeene ziekelijke verschijnselen, die als dan of als primitif, of als consecutif moeten worden aangemerkt, en zoo bepalen wij ons derhalve:

1°. Tot de overweging, in het algemeen, van het geen uitwendige middelen vermogen, het zij tot genezing van denzelfen, het zij tot vermindering van deszelfs toevallen.

2°. Tot de beoordeeling, of, en in hoe verre, het middel der geestelijke zusters; de uitspelling of afzetting, de bijtmiddelen, en bijzonderlijk het arsenicum, iets ter gene-

(1) Zie derde Hoofddeel.

nezing, of ter vermindering der toevallen bijdragen, of als nadeelig moeten beschouwd worden; alles gestaafd met waarnemingen, ten opzichte van het voor en tegen, en eindelijk:

- 3°. Tot de beschouwing van dat gene, wat de kunst, op eenen goeden grond, aan de hand geeft, om den toevallen eens, voor ongeneeslijk gehouden, kankers, te matigen en te weêrstreven.

E E R S T E A F D E E L I N G .

Over hetgeen uitwendige middelen in het algemeen vermogen, het zij tot genezing van den zwerenden kanker, het zij tot vermindering van deszelfs toevallen.

De geschiedenis der heilkunde van de vroegste tijden tot op den tegenwoordigen oogenblik, heeft het onvermogen van uitwendige middelen, ter genezing van verschillende gewigtige ongemakken aangewend, in niets duidelijker en meer algemeen aan den dag gelegd, dan in eenen kanker, zoo als wij ons denzelfden thans voorstellen. Het melius non curari, galmt ons daarom, niet slechts van uide

de tijden der vroegste oudheid, maar ook van
 uit de middeleeuwen, met nadruk te gemoet,
 en thans nog, na zoo vele jaren, nu de heel-
 kunde steeds den trap harer volkomenheid meer
 en meer beklimt, hoort men deze harde les,
 door menigvuldige, eerbiedwaardige stemmen,
 met den meesten ernst herhalen! Wat mag
 toch van deze droeve ervaring de reden zijn?
 Is het om dat men het middel nog niet gevon-
 den heeft, dat de gewenschte genezing bewer-
 ken zou? Wanneer wij daar op, het is moge-
 lijk! antwoorden, ja, dan streelen wij als be-
 oefenaars der kunst mischien onze eigeliefde,
 daar de hoop dat het zelve nog eenmaal zal
 gevonden worden, in het verleden, nog altijd
 een beminnelijk beeld schildert! Maar, hoe is
 het mogelijk aan deze hoop eenig wezenlijk
 voedsel te geven, daar de kunst veelal, zoo
 niet altijd, zoo al de ten nadote eener gun-
 tige verbeelding sprekt, en vele eeuwen reeds
 vruchteloos verloren gingen, in het zoeken naar
 middelen ter genezing van een ongemak, waar
 op de natuur, met eene koude hand, het
 weesfelijk reken der schrijvende ellende, des
 aligsten doods, schijnt gedrukt te hebben.

Veel, zeer veel wat de geschiedenis ons zegt,
 kan in dezen slechts voedsel tot wanhoop ge-
 ven.

ven, en men behoeft niet den vierde afdeeling, van de inbergenoemde verhandeling van wijlen den erbaren Leurs te lezen, om zich te overtuigen dat de krachtigste plaatsmiddelen ter genezing, niets vermogen, en dat zelfs vefo maars der kunst van alle tijden, den kanker, als volbrekt ongeneeslijk voorstellen niet alleen; maar ook door voldoende bewijzen doen zien; dat ontelbare proeven, te dien aanzien genomen, niets slechts het groote doel van genezing misen, maar ook als zoo vele opwekkende middelen van de woede des kankers, het kwaad standvastiglijk schenen te verergeren. Maar wij behoeven niet alleenlijk het fictie der ondersending te raadpleegen, zelfs de afgetrokken beschouwing van den zwerenden kanker, moet ons alle denkbeelden van genezing doen verbannen, daar de beste plaatsmiddelen slechts eene bepaalde werking doen, en het kankergif, dat menigwerf algemeen verspreid is; dezelve heilooze kracht niet onnemen kunnen.

Gesteld dus ook, dat men het plaatsmiddel kende, het welk door oplossing, of langs eenen anderen weg, het plaatselijk bestaag des operen kankers wegnam; dat deszelfs ijverhardige vastheid deed smelten; het verpestende vocht dat in dezelve zekendigheid (mislukken) be-

wat wordt, dezelfs venijn ontnam, en alzoo de toevallen matigde. Gesteld eindelijk dat door een wonderbaar vermogen, de omringende deelen, van eene beginnende ontsteking bevrijd, in den gezonden staat terugkeerden, of dat door het wstur, of door het mes, den kanker (in zoo verre de werking dezer vermogende middelen zich uittrekt) in dezelfs geheele wezen vernietigd wordt, wat zal dit alles toch tot redding van den lijdet doen, als de omtrek van de plaats waar het kwaad zich vestigde, met kanker besmet is, welke zich doorgaans ontwikkelt, al is het dat de grond waar de kanker werd uitgeroefd, met een vast likteeken bedekt werd? Vergeefs is het dan (meestal) het herboren kwaad, andermaal te bedwingen, en het geen men te voren deed, op den vernieuwen kanker toepasselijk te maken; want, daar het gif als dan reeds door het ligchaam zwerfen kan en op meerdere plaatsen dezelfs verwoestende kracht doen gevoelen, heeft iedere poging tot plaatselijke genezing, niet zelden dezelfde uitkomst, en de vreeselijke kanker bespot alzoo de stoutste ondernemingen. Helaas! wij hebben het met schaamte met een grievend leed meermalen ondervonden, dat de waarschuwing van Hippocrates en zijne verstan-
 di-

dige navolgers, door de zucht, om het gebied der kunst verder uittebreiden, menigwerf te wezenlijken nadeele van den lijder wordt verdrongen!

Genezing heeft men dus, in deze, in het algemeen geenzins te hopen, zelfs door het krachtigste plaats middel niet, terwijl daar door (gelijk naderhand blijken zal) zelfs meer of min belangrijke verergering te vreezen is; en, wij zullen dus niet behoeven te zeggen, dat vele dier middelen, ter *genezing* aangewend, ook niets ter vermindering der toevallen kunnen bijdragen. Er zijn intusschen die te regt den naam van palliatieven verdienen, en het belang der zake vordert, dat wij over deze, in het slot van dit Hoofddeel, met de noodige breedvoerigheid handelen.

Dan, behalve dat alle kanker niet uit het bovenstaande oogpunt moet beschouwd worden, is het niet genoeg, in deze oppervlakkige redenering te berusten, en alzoo den openen kanker te beschouwen, als geheel, en in alle gevallen, buiten het bereik van het plaatselijk vermogen der kunst gesteld te zijn. Neen! wij moeten ook de middelen in hunne werking toetsen, die van tijd tot tijd, tot dat gewigtig einde, op verschillende wijze, zijn toegepast, en ons alzoo

des aangaande niet slechts door eene bloote bespiegeling van hun eigenaardig vermogen, maar ook door de hand der ondervinding doen geleiden, op dat de beoefenaar der kunst wete, langs welken weg hij in deze zijne schrede behoore te rigten. Intusfchen verwachte men niet al deze middelen, als de vruchten van verschillende tijden, gelijk ook derzelve bronnen te zien opnoemen, want, waar zouden wij dan met onze beschouwing eindigen? Genoeg zij het dus, ons, naar aanleiding van het gegevene voorstel, tot de belangrijkste, of de meest opmerkelijke te bepalen, terwijl wij voor het overige den lezer verwijzen, naar de verhandeling van C. G. Whistling (1) die in deze een ruimveld ter beschouwing aanbiedt, als ook naar al die, meer of min gewigtige schriften, welke naar de optelling van Plouquet, in zulk een groot aantal beurtelings het licht zagen.

(1) Aeltere und nueëre Kurmethode des offenen Krebses. Altenburg 1796.

T W E E D E A F D E E L I N G

Over het middel der zoogenoemde Nonnen van Rees; de uitspelling of afzetting; de bijsmiddelen, en bijzonderlijk het arsenicum, ter beantwoording der vrage, of dezelve iets ter genezing, of ter vermindering van de toevallen des kankers kunnen bijdragen, of als nadeelig moeten beschouwd worden.

De Nonnen uit een klooster te Rees, wa-
 ren reeds voor eene Eeuw; en misschien vroeger; onophoudelijk werkzaam der lijdende
 menschheid eene vrucht ter genezing van den
 kanker aan te bieden; eene vrucht, welker genot
 of toepassing, naar luid van het gerucht, meer-
 malen hulpe verschaft, in gevallen, waarin het
 vermogen der kunst gebleken was ontoereikende
 te zijn. Met den sluier der geheimzinnigheid
 omhangen, was deze omstandigheid, tot zelfs in
 onze dagen, het anker der hope van menigen
 ellendigen, terwijl de aard en samenstelling van
 het middel der Nonnen, gelijk ook deszelfs wij-
 ze van aanwendig; bijkans geheel onbekend
 bleef;

bleef, zoo dat men van het zelve, in fommige schriften, slechts van ter zijde gewag gemaakt vindt, gelijk zulks onder anderen het geval is, in de reeds genoemde verhandeling van J. van der Haar; in die van G. J. van Wij (servandis civibus) en in de waarneming van den Geneesheer de Man, (Verhandeling van de Hollandsche Maatschappij 15de deel,) en geen wonder, daar het belang van haar, die zich met de aanwending bezig hielden, om bekende redenen, steeds scheen te vorderen, dat het uit de hand van den redelijken kunstoesenaar gehouden werd, en alzoo geheim bleef. Alles dus wat wij er tot hier toe van wisten, was niet voldoende om het te beoordeelen, goed te keuren, of te verwerpen, en het bleef derhalve altijd een vereischte het zoogenoemd geheim, in natura te beschouwen; deszelfs bestanddeelen nauwkeurig te onderzoeken, en deszelfs werking op het gezond ligchaam, zoo wel als in den kanker, met ernst gade te slaan, zou men zich gerechtigd kunnen achten, tot het maken der noodzakelijke gevolgtrekkingen, en hoe moeilijk het door vele omstandigheden ook ware, aan deze gewigtige voorwaarden te voldoen, is zulks echter door ons geschied, zoo dat de volgende redenering kan beschouwd worden, op eigene onder-
vin-

vinding en naauwkeurig onderzoek gevestigd te zijn.

Eene aan ons van nabij bekende vrouw, die sedert vele jaren in hare linkerborst, een aanmerkelijk gezwel van eene goedaardige hoedanigheid, gedragen had, werd door ons met eene goede instructie, naar het klooster gezonden, en bragt ons het middel der Nonnen, het welk door haren bedreven geleider, spoedig na de applicatie, van het gezwel genomen was: en wij werden alzoo in staat gesteld, het zelve vierentwintig uren na de vervaardiging, dus in eenen onbedorven staat, te onderzoeken. Een linnezakje ter grootte van eene manshand, dat naauwkeurig was toegenaaid, verborg het voor het oog, en zoo blijft het doorgaans verborgen, daar men het, na eene applicatie van 24 uren afneemt, en als dan dadelijk begraaft. Het matrasje door gesneden hebbende, vonden wij daar in eene papachtige zelfstandigheid, waarin de stukken van verbrijfelde rivier- of rijn kreeftjes, duidelijk te zien waren, gelijk ook de stukjes, of schelken van knofookbollen, die zich dan ook door eene zeer bedwelmende reuk genoegzaam kenbaar maakten. Een gedeelte van den voorraad, werd, ter verdere onderzoeking, voorzigtelijk afgewaschen, en van een gescheiden; dan, hoe

zorgvuldig de verscheidende bestanddeelen, door water alzoo gescheiden werden, het was ons niet mogelijk iets anders, dan de moes van knoflook en de fragmenten van genoemde rivierkreeften te ontdekken, zoo dat, het geen van der Haar, van Wij en de Man, van den aard en samenstelling gezegd hebben, ons bleek volkomen waar te zijn. Onderscheidene proeven werden vervolgens in het werk gesteld; dan deze leverden geene wezenlijke resultaten op, en het infusum of aftreksel, deed, door de bijmenging van eenige reagentia, niets waarnemen, zoo dat het besluit werd opgemaakt, dat, met de beschrevene bestanddeelen (met de gestampte rivierkreeften en knoflookbollen) geene minerale bijmengselen verbonden waren, en de vraag bleef derhalve slechts ter beantwoording overig, of niet het een of ander, moeilijk te ontdekken, product, uit het plantenrijk, in het zelve kon aanwezig zijn, iets het welk niet geheel onwaarschijnlijk was, daar het middel, naar het verhaal, dikwijls eene slaapverwekkende kracht plagt uit te oefenen.

Door scheikundige onderzoeking, konde, om bekende redenen, de vraag niet behoorlijk worden opgelost, want vele plantaardige eigenschappen, worden daar door, niet dan zeer gebrekkig,

kig, aangewezen, en daar het ons vooral om de overtuiging te doen was, of in het zelve, ook het een of ander narcoticum kon aanwezig zijn, begrepen wij, dat de werking van het genoemd infusum, op het dierlijk ligchaam, den zekeren weg ter beslissing banen moest. Wij vermengden dus een gedeelte van het aftrckfel met droog brood, vet en dergelijke; en deden het, door eenen hongerig gemaakten hond eten, het welk, hoezeer niet gretiglijk, echter vrij goed in zijn werk ging. Eenen anderen hond werd een aanzienlijk gedeelte van het zelfde infusum, met gestampte stijffel vermengd, (om de spoedige en geheele ontlasting te voorkomen) per anum ingespoten, en terwijl men deze dieren, een etmaal naauwkeurig gadesloeg, werden wij volkomen overtuigd, dat noch het een, noch het ander, op derzelver gezondheid eenigen invloed uitoefende. Zij bleven levendig; weltevreden en hadden geenen meerderen slaaplust, dan in den natuurlijken staat, zoo dat wij, op grond van deze ervarenis, meenen te moge besluiten, dat het geheim der Nonnen, in niets anders bestaat, dan in levend gestampte rivierkreeften en knoflookbollen, zonder eenige andere bijmengselen. Narcotica ten minste zijn er niet in, en wij gelooven dat de neiging tot sla-

I 4

pen,

pen, die de lijders, na het appliceren van het middel, doorgaans overvalt; aan den bedwelmenden stank moet worden toegeschreven, en misschien ook wel, aan het denkbeeld, dat het volstrekt verboden is, gedurende 24 uren te slapen. De verbeelding is, in zoodanigen toestand, en bij de aanwending van dit middel, gelijk getelijk te begrijpen is, zeer hoog gespannen, en, wie weet niet, dat zij (de verbeelding) hare kracht, als dan, 'op eene verwonderlijke wijze kan doen werken?

Hoe vele redenen wij, na dit onderzoek, ook hebben mogten, om over de werking en het vermogen van dit arcanum, op het gezonde ligchaam, a priori, te oordeelen, vonden wij ons echter genoopt, ons het middel, nog eenmaal, eigen te maken, het welk, even als te voren, wederom geschiedde, en nu werd het zelve op een zestal voorwerpen, op armen, beenen en borsten aangelegd, en met een welsluitenden zwachtel bevestigd. Alle klaagden, als uit éénen mond, over den ondragelijken stank die, door de warmte des ligchaams, scheen te vermeerderen, doch de meesten ontwaarden, plaatseijk, niets bijzonders, daar twee van dezelve, niets, dan eene ligte prikkeling of jeukte gevoelden, zoo als men bij andere eenigzins irriterende topica,

ge

gewoon is waartenemen, en nadat (vierentwintig uren later) de pap of brei werd afgenomen, zag men, op de plaats der aanwending eene roode vlek, die, bij den eenen vroeger, bij den anderen trager, verbleekte, en, bij twee (blonde vrouwen, met eene zeer gevoelige huid) waren vele roode peukels aanwezig, die de aanwending van het aqua goulardi noodzakelijk maakte. De neiging tot slapen was slechts bij twee voorwerpen, weinig meer dan natuurlijk.

Zoo als dus gemakkelijk kon verondersteld worden, bleek het, dat de kracht van het bedoelde geheim, niet anders dan de inciterende was. Het wekt, vooral bij gevoelige voorwerpen, blijkbaar de werking van de vaten en zenuwen der huid op, en veroorzaakt alzoo eene werkdadigheid, die, zonder bedoeling (in het gezond ligchaam) van zelve weder verloren gaat, of, in plaatselijke gebreken, goed en kwaad veroorzaken kan; goed, in gevallen waar die verhoogde werkzaamheid van vaten en zenuwen, tot ontbinding, of vernietiging van plaatselijke desorganifatiën kan bijdragen; kwaad, wanneer dezelve tot ontwikkeling dient, van gebreken, die, door dezelve aard, of hoedanigheid, voor geene resolutie vatbaar zijn, en geene prikkeling verdragen kunnen.

Welke zijn dus de gevolgen die het middel in den kanker hebben kan? vragen wij ons zelve, en hier op zouden wij, naar aanleiding van onze verkrégene ondervinding, en van het geen in den aanvang van dit Hoofddeel, ten aanzien van andere middelen in het algemeen gezegd is, stellig kunnen antwoorden, indien wij niet verkozen, onze gevolgtrekkingen, in het slot onzer overwegingen aantevoeren. Liever wilken wij op den voorgrond plaatsen, het geen eigen onderzoek ons in deze, op eene overtuigende wijze geleerd heeft (1).

Voor vijf jaren zagen wij eene jonge vrouw, met een' scirrhus van eene aanzienlijke uitgebreidheid. Dezelve lag los in het celwijsweefsel der linkerborst, en veroorzaakte geen ander
on.

(1) Mischien zou dit meer behooren in dat gedeelte dezer Verhandeling, waar over den scirrhus en over den kanker occultus, opzettelijk gesproken wordt, alzo geene proeven op den kanker spertus (het voornamelijk onderwerp van dit Hoofddeel) genomen zijn. Dan, daar al de proeven dienen moesten, om den aard en de werking van het geheim der Nonnen aan te wijzen en deszelfs ongeschiktheid te doen zien, om op den cancer ulceratus te worden toegepast, zal men deze schikking, zoo wij hopen, niet geheel ondoelmatig vinden.

ongemak , dan een lastig gevoel van zwaarte. Wij gaven haar den gewonen raad , eenen raad die zich , tot het warmhouden der borst; tot het afwisselend gebruik van weinige onschuldige geneesmiddelen en tot het in acht nemen van de noodige leef- en eetregelen bepaalde , met aarmaning , om , bij de minste ongunstige verandering , nader onzen raad in te nemen , dan , niet tevreden met deze , mischien voldoende , hulp , nam zij hare toevlugt tot de geestelijke dames , die haar dan ook stellig den verlangden bijstand beloofden. De knoflook enz. werd in een toegenaaid matrasje , naar gewoonte aangelegd ; de vrouw , gedurende 24 uren wakende gehouden en het middel [daarna begraven , maar de patiente was niet genezen , en vier jaren na de cuur , was het gezwel niet slechts niets verkleind , maar zelfs in grootheid toegenomen.

Door eene bijzondere reden aangespoord , zonden wij deze vrouw , voor ongeveer een jaar weder naar het klooster , ten einde het vermogen van het geestelijk middel , bij herhaling te beproeven. Wij zagen haar eenen dag na de aanwending , en vonden de borst rood en met kleine peukels bezet , zoo als wij , bij de gezonde voorwerpen , waarvan vroeger gesproken is , waarnamen , maar , tot heden , is het verlangen

naar

naar genezing, niet bevredigd, daar het gezwel geene de minste gunstige verandering teekent, hoe zeer wij ook niet zeggen kunnen, dat het door de nieuwe proef, verergerd is.

Eene andere vrouw, die insgelijks in hare linkerborst, sedert eenen geruimen tijd een scirrhus, ter grootte van een okkernoot draagt, onderging ook, voor twee jaren, op eene vruchteloze wijze de kuur der Nonnen, en twee andere, almede aan scirrhus laborerende, die wij voor ongeveer zes maanden, onder hare vrome behandeling stelden, beloven geene betere uitkomst, daar hare scirrheuse borsten steeds dezelfde blijven (1).

Na alzoo gelegenheid gehad te hebben, om de werking van het bedoelde middel, in het knoestgezwel te beproeven, meenden wij het ook in andere gebreken, die aan hetzelfde vrij geijk zijn, te moeten doen aanleggen, ten einde te onderzoeken; of het in deze kon beschouwd worden, een bijzonder vermogen te bezitten.

Het eerste voorwerp, dat wij daartoe uitkozen, was een sterke jonge boer, die in deszelfs onderlip eene scrofuleuse verharding droeg, welke

(1) Wanneer daartoe termen zijn, willen wij den afloop dezer laatste gevallen, nader bekend maken.

ke aan onze behandeling, eenen geruimen tijd weerstand geboden had, en welke, misfchien daarom ongeneesfelijk bleef, dewijl de zi-plaats des gebreks, voor de aanlegging van werkzame topica, ten eenemaale ongefhikt was.

Het middel werd ook, zoo als reeds gezegd is, en met dezelfde voor- en nazorgen, aangelegd, en na dat de man den nacht, met vele neiging tot slapen, slapeloos had doorgebracht, liet hij mij den volgenden dag zijne lip zien, waaraan niets dan eene ligte roodheid, uitwendig was waartenemen, dan, de spanning die het gezwel te voren veroorzaakte, werd trapsgewijze minder; de vastheid en de uitgebreidheid van hetzelfde, verminderde van week tot week, en nu, ongeveer zes maanden na de applicatie. is de tumor scrofulofus, tot op een vierde van deszelfs uitgebreidheid verkleind, terwijl het overblijffel alle teekenen aanbiedt van fpoedig te zullen verdwijnen.

Eene jonge vrouw, die wij, reeds voor tien of twaalf jaren, met onderscheidene scrofuloufe gebreken behandeld hadden, en welke, vooral aan het linker zijdelijk gedeelte der borstholte, onmiddelijk beneden den oksel eene aanzienlijke scrofuloufe verharding bleef behouden, werd ook door ons opgewekt, om de tooverkracht

kracht van het Nonnenmiddel te beproeven. Het zelve werd ook al wederom in dit geval, naar gewoonte aangelegd, en werkte, gedurende de bepaalde vier en twintig uren, zonder de vrouw het waken moeilijk te maken. Het had de huid bijzonder sterk aangetast, en, behalve eene algemeene roodheid, onderscheidene kleine blaartjes veroorzaakt, zoo als men, na de applicatie van zuurdeeg dikwijls waarneemt; dat deze en de ontvelling daardoor te weeg gebragt, werden door Saturnina, spoedig genezen, hoezeer de huid, gedurende acht dagen, met eene roosachtige ontsteking bedeed bleef. Intusschen, betuigt de vrouw na dien tijd, volstrekt geene pijnen meer te gevoelen, die, zij te voren bij de minste verandering van het wed f dikwijls gewaar werd, en nu, drie maanden, na de proefneming, schijnt het gezwel minder gespannen, is daardoor losser in deszelfs bovenste oppervlakte, ongetwijfeld zachter en in het geheel kleiner dan te voren (1).

Dan,

(1) Ook van dit geval, stellen wij ons de nadere mededeeling voor, terwijl wij alsdan tevens nog van eene andere proef, onze waarnemingen zullen pogen kenbaar te maken, daar wij te dien aanzien, op dit oogenblik, nog geshe genoegzame bouwstoffen verzameld hebben.

Dan, door dit alles wordt nu nog niet bewezen, wat de knoflookpap vermag, ter genezing, of ter vermindering der toevallen van eenen kanker, die het onderwerp van dit Hoofddeel uitmaakt, en hoe gereed zouden wij niet zijn, onze ervaring ook te dien opzichte mede te deelen, als de gelegenheid ons niet ontbroken, of liever, als de voorzigtigheid ons niet verboden had, het arcanum, op den kanker exulceratus toe te passen. Om redenen, nader te melden, vonden wij geene vrijheid, ongetukkigen, die deze vreeselijke kwaal omdragen. aan de onvermijdelijke gevolgen eener proefneming bloot te stellen, die ieder bedachtzaam beoefenaar der kunst, als gevaarlijk beschouwen moet, en al hadden wij zulks gewild (dit zij ter eere der geestelijke zusters gezegd) ons doet zouden wij niet gemakkelijk getroffen hebben, want het middel, wordt door deze vrouwen, op den geopenden kanker nimmer toegepast. Op eene geschikte wijze, zenden zij alle voorwerpen, aan die kwaal lijdende weg, en gelijk wij daarvan zelve overtuigende bewijzen zouden kunnen aanvoeren, kunnen wij verzekeren, dat de Nonnen, zelfs den waren, den eenigzins gevorderden cancer occultus schromen te tergen, want, twee voorwerpen uit onze praktijk, die, buiten onze

voor-

voorkennis , voor eenige maanden , hare hulp vorderden , moesten het klooster , zonder eenige dienstbetooning verlaten.

Gelijk deze handelwijze der Nonnen , alzoo op zich zelve bewijst , dat hare gewone cuur , op den cancer exulceratus , of op carcinoma , niet toepasselijk is , zullen wij ook niet behoeven te betoogen , dat , door het bedoelde remedium , in die gevallen , volstrekt geene genezing te bewerken is . Het staat , wat het geneeskrachtige betreft , gelijk met vele andere *resolventia* , die buiten staat zijn , den gevestigden , den zweerenden kanker , door middel van resolutie uitte-roeijen , eene resolutie , die men , na al het aangevoerde , wel altijd als onmogelijk beschouwen zal . Wel verre dus dat het middel , uit dat oogpunt beschouwd , eene heilzame kracht zou kunnen ontwikkelen , mist het zelfs het vermogen om de toevallen des kankers te matigen , of deszelfs ontwikkeling te beteugelen , zoo dat het als zoodanig , in geene vergelijking komt , met andere bekende middelen , welke dadelijk binnen het gebied der kunst geplaatst zijn , want , hoe zou het , gelijk deze , in staat zijn , de gewone toevallen des kreeftsgezwels en van den zweerenden kanker te verminderen , dat is de pijn ; de ontsteking ; de verettering , (om van
gee-

geene andere te spreken) beteugelen? daar wij gezien hebben, dat de werking van het remedium, geheel en al van eenen inciterenden aard is, iets, het welk, vooral op eene overtuigende wijze, bij voorwerpen met eene gevoelige huid, kan worden waargenomen. In den besloten kanker wordt, door het zelve, de huid geprikkeld, het gevoel verhoogd, de omloop vermeerderd; ontvelling veroorzaakt en alzoo de ruptuur van het kankergezwell bevordert, en in den cancer exulceratus moet het de pijn vermeerderen, de ontsteking opwekken en uitbreiden, de ontlasting van etterstoffen bevorderen, met één woord, de kwaadaardigheid van het gebrek eenen hooger trap doen beklimmen, zoo dat wij niet aarfelen te verklaren, dat het middel der Nonnen, in den kanker dien wij thans beschouwen, niet slechts niet goed is, maar zelfs ten hoogste nadeelig zijn moet.

Dan, naar onze gedachten behoeft het daarom niet geheel uit den rei der geneesmiddelen verbanen te worden; want, wanneer deszelfs aanwending, buiten den kanker, steeds door eene ervaren en bedrevene hand geschiedt, zal het weinig, of in het geheel niet schaden, ja, misschien zou het in de oefening der kunst, eene doelmatige plaats kunnen bekleeden, daar andere

K

om-

omftandigheden ; andere gebreken bestaat, die, gelijk wij zagen, voor deszelfs kracht fchenen te bezwijken, hoe zeer zij het vermogen van bekende topica, rustig, en zonder eenige gunstige verandering verduurden. Wij zagen toch dat het eene verouderde scrofula labii in uitgebreidheid verminderde, en daar de ondervinding ons dit leerde, meenen wij redenen te hebben, dezelve uitkomst in andere gevallen van denzelfden aard, te verwachten. In den scirrhus, gelooven wij, op gronden van de aangevoerde theorie en ondervinding, dat het, in het algemeen, geen voordeel doet, en in den loop dezer verhandeling, willen wij hetzelfde, met betrekking tot het knoestgezwel, nog nader, als onvermogen voorstellen ; maar, wij hebben reeds vroeger onze meening te kennen gegeven, dat andere plaatselijke ontarding, de toevallige of aanleiding gevende ontwikkelingspunten van kanker worden kunnen ; dat, met andere woorden, eene verharding, in eene der borsten, van den tijd der zooging ; eene verouderde kropzoerige ontarding, of eene verharding van eenen venrischen oorsprong enz., op bepaalde plaatsen van het ligchaam voorkomende, de opwekkende oorzaken worden kunnen van den kanker, in een gestel, hetwelk de duistere voorbeschikking daartoe

tde in zich bevat: en indien dit, als mogelijk
 mag geacht worden; indien de gewone midde-
 len, zoo als de ondervinding dikwijls leert, de
 kracht niet bezitten, om soortgelijke plaatselijke
 desorganisatiën weg te nemen, of op eene gun-
 tige wijze te veranderen, waarom zouden wij,
 in die gevallen, dan het middel der Nonnen
 niet beproeven, daar wij gezien hebben, dat
 het, door deszelfs inciterende kracht geenszins on-
 werkzaam zijn zal, en, wij tevens geene reden
 hebben om het, als dan, (onder het oog des
 ervarenen aangewend wordende) in deszelfs wer-
 king te vreezen. Thans weten wij wat het is,
 terwijl wij tevens deszelfs vermogen kennen. Wij
 weten dat het, in sommige gevallen, in de ge-
 volgen, als resolvens werkens kan, en wij hou-
 den ons overtuigd, dat de genoemde ontcardin-
 gen, zachtelijk zullende genezen, niet anders,
 dan langs den weg van resolutie, genezen kun-
 nen. Waarom het middel, in die gevallen, met
 de noodige omzigtigheid, dan niet toegepast?
 Immers, uit de hand der eenvoudigsten ontvin-
 gen onze voorvaderen niet zelden de onschat-
 baarste geneesmiddelen, en zelfs het dier baan-
 de hun wel eens den weg, om het gebied der
 kunst uittebreiden. De redelijke beoefenaar on-
 ser wetenschappelijke kunst, moet wel eens em-

piricus zijn, en wie zal zulks niet toestemmen, die eenen onpartijdigen blik werpt, op menig specificum, en op het weldadige vermogen der heilzame koepokinenting?

Na onze verkregene ondervinding, de slotsom in deze opmakende, schromen wij derhalven niet te verklaren; dat het middel der Nonnen van Rees, in sommige plaatselijke ontardingcn, die, naar onze aanwijzing, de aanleiding gevende oorzaken van kanker worden kunnen, (bij eene kunstmatige aanwending) niet alleen niet schadelijk, maar zelfs voordeeling zijn kan, en dat het mischien pligt is, om in die gevallen met het zelve, (zoo als het door ons boven beschreven is) nadere en meer beslissende proeven te nemen; maar, op dat wij dit herhalen, op den cancer occultus en exulceratus, moet het nimmer worden toegepast, want in die gevallen, behoort men het zelve, als ten uiterste nadeelig te vreezen, en het is meer dan waarschijnlijk, dat in vroegere jaren meenig ongelukkige lijdcr, door deszelfs nadeelige werking, den dood, ellendiger en vroeger, dan anders het geval zoude geweest zijn, in de armen gevoerd werd! De droevige ervarenis heeft zulks ongetwijfeld meermaal bewezen, en het is dus geen wonder, dat men in die omstandigheden, thans een middel

del schuwt, het welk men anders, uit hoofde van deszelfs geheimzinnigen aard en andere omstandigheden, door den lijder dikwijls met geestdrift zag aangrijpen. Geen wonder, dat bij den voorzigtigen, reeds voor lang de overtuiging geboren werd, dat, door het zelve, gelijk door zoo vele anderen middelen, de genezing van den kanker geenszins te bewerken is, zoo, dat de beoefenaars der kunst, wilden zij het hooge doel (de genezing) bereiken, als ware het, gedwongen werden, het voetspoor te bewandelen, het welk Galenus, reeds voor eeuwen gebaad had, op zijn voorbeeld en dat van anderen, het stout besluit nemende, den vreesfelijken kanker, door het *m s* uitteroeijen. Het kwaad moest, en te regt, indien de genezing mogelijk ware, met wortel en tak worden uitgeroeid, en, hoe kon het anders, of de operative Heelkunst, moet nu hare veel vermogende hulpe bieden?

De meerdere volmaaktheid onzer kunst, waartoe de roemvolle ontdekking van den ontferfelijken Harveus, bij later tijd, niet weinig bijdroeg, wapende dus haren waardigen beoefenaar met het veel vermogend staal, en vele gebreken, die in de daad kanker waren, of welke men daar voor hield, werden met het *mes* uitgeroeid, en alzoo, al of niet gene-

nen. (1) Geheel Europa, Frankrijk, Engeland, Duitschland en ons Vaderland; volgden deze leerstelling der Galenische schole, met meerder of minder ijver na, zoo dat men, om geene anderen te noemen, onder ons een Camper, een sieraad onzes volks, voor eenen zekeren tijd, als eenen voorstander in dezen beschouwen kan (2). Maar hoe zeer wij aan den ijver van zoo vele groote mannen gaarne de verdiende hulde bieden willen, en ons tevens ten volle overtuigd houden, dat de uitpelling of afzetting van den kanker, zich, als het meest vermogend uitwendig middel voor doet, zoo heeft de ondervinding echter meermalen bewezen, dat de uitkomst de gegrondeste verwachting bedroeg, en de gevolgen, die zelfs de doctmaatigste toepassing van het mes in deze gehad hebben, kunnen wij bij Celsus (3) dien ailmuntenden opbouwer der edele Heelkunst zien, en al de Keurwen die na zijnen leeftijd verliepen, leveren steeds tot in onze dagen vele voorbeelden op van de over-

(1) Galenus Lib. II. ad glauc. Cap. X.

(2) Ten bewijze daar van diene, dat deze groote man, de afzetting van de kankerborst zijner echtgenoot, door den ervaren Rotterdamschen Heelmeester Schouwen, deed ter uitvoer brengen.

(3) Lib. V. Cap. 28.

overwiegendste bewijzen, dat de kanker, dien wij nu beschouwen zich in deszelfs wezen en werking, wel eens voor een gedeelte, en voor eenen zekeren tijd laat vernietigen en weêrtreven, maar dat hij in het geheel, niet dan zeer zeldzaam genezen wordt, want, kort of lang na de kunstbewerking, vertoonde hij zich niet zelden, met verdubbelde woede weder, om het even, of het mes bij herhaling en met stoutheid al of niet werd toegepast; zoo dat men, door zoo vele droevige uitkomsten geleerd, ook deze hatidelwijze vervolgens in eenen engen kring bepaald zag en door voorname Heelkundigen van lateren tijd, veelal geheel afkeuren.

Dan, hoe zeer wij het, in vele opzigten zelfs over het geheel eens zijn met de tegenstanders van hen, die den openen kanker, in de meeste omstandigheden, door het staal pogen te genezen, houden wij het echter daar voor, dat de genoemde kanker, (en dus zoo wel de beginnend zweerende, als de beslotene) in gegeven gevallen door de weldadige hulp der operative Heelkunst, waarlijk genezen kan worden, en wij beschouwen het afzoo van belang de beslissendste waarnemingen te dien opzichte, voor en tegen, aantevoeren, tén einde daaruit, de voor ons plan noodige gevolgen te trekken; terwijl

wij ons, om gegronde redenen, in onze keuze te dien aanzien meenen te moeten bepalen, tot dien tijd waarin men veronderstellen kan den kanker (algemeen) goed gekend te hebben, en daar wij met de Franschen zullen aanvangen, willen wij, met betrekking tot dien maatstaf onzer keuze, slechts hebben opgemerkt, dat zelfs de ervarenne Saviard den kanker, niet altijd, tot het onbetwijfeld onderwerp zijner waarnemingen heeft weten te kiezen. (1) Als deze Heelkundige derhalve, in zijnen tijd, het bedoelde kwaad, van anderen ongemakken niet heeft weten te onderscheiden, dan mogen wij met nedrigheid veronderstellen, dat zijne voorgangers, in het zelfde geval geweest zijn.

Door de Franschen dan, die men in het algemeen zeer ijverige voorstanders der operatieve Heelkunde noemen kan, worden ons onderscheidene waarnemingen medegedeeld van kankergezelingen door de toepassing van het mes, en in het Journal de Médecine, Chirurgie et Pharmacie van October en December des Jaars 1787. (2), vinden wij eene zeer belangrijke waarneming van Le Comte, wegens eene genezing

(1) Heelk. Waarn. vertaald door den Med. Dr. van Beekhoven de Wind. pag. 175.

(2) Tom. LXXIII.

zing van borstkanker, door middel van de extirpatie, bij eene zwangere vrouw, ten bewijze, dat dezelve, al is hij geëxulcereerd, en al verschijnt hij, na de operatie, in de gemaakte wonde op nieuw, echter kan genezen worden. Bij het onderwerp dezer waarneming, kwam, zes maanden na de operatie, uit de wonde, die toen nog den omtrek van een' gulden had, eene kleine verhevenheid ten voorschijn, die, in den tijd van drie weken, de uitgebreidheid verkreeg van een hoenderei, en door de toepassing van het brandijzer werd tegengegaan. Na het afvalen der doode korst, vertoonde zich eene nieuwe fungus, die de werking van het vuur weder noodzakelijk maakte, iets het welk ten derde male weder het geval was, waarna dan ook, in de tweeëntwintigste maand, de genezing volgde. Of die genezing op den duur, al daarin niet heeft stand gehouden, word niet gemeld!

Het zelfde Journaal (1) doet ons zien, dat Genij eenen aanmerkelijken kanker van de tong wegnam, en daar door de genezing, op den vijftiëntwintigsten dag bewerkte. Dat de beroemde Desfault (2), eenen zeer belangrijk zweeren-

den

(1) Journ. 1787. Avril. Tom. XXI.

(2) Tom. XXXVIII. Ayr. en Mai 1791.

den borstkanker, van eene verschrikkelijke hooftigheid, door het skal gelukkig uitroede, en binnen vijf maanden genas, terwijl de geöpereerde zich, een half jaar na de waarneming, nog altijd wel bevond.

De zoo even genoemde groote heekkundige doet ont, eene waarneming made (1) van de wegnameing eines zoogenoemden kankers, welke eene vrouw van 57 jaren in hare borst droeg. In het harde verschuifbare gezwel, versoonde zich eene opening van een duim diepte, welke niet donker blaauwe randen omringd was en eene scherpe zwartachtige ichor ontlasste. Bij de operatie vond men eene aanzienlijke holte, die door de groote borstspier heengaande, tot op de ondergelegene rib zich uitstrekte, op welke rib zich beenbederf gevestigd had. Dit beenbederf werd door de exfoliatie opgeruimd, en daar mede de wond genezen, zoo dat die genezig, vijftien jaren na de operatie, toen men de waarneming schreef, met gezondheid van de vrouw, nog altijd voortduurde, en het is eindelijk in het zelfde Journ., (2) dat wij de extirpatie van eenen verzworsagen borstkanker vinden

(1) Journ. de Chirurgie Tom. I. 1791.

(2) Seconde année Tom. 3. 1790.

den beschreven, welke in de tweede maand; eene gelukkige genezing ten gevolge had, zonder dat wij van de duurzaamheid dier genezing, iets gerboekt vinden,

Bij M. Fourorvij (1) hebben wij slechts eenen waarneming gevonden, ten bewijze dat men, in eenen korten tijd, een yersworen lipkanker, door middel van de uitsnijding heelde, zonder dat men den duur dier heeling genoegzaam herwezen vindt; maar bij Sabatier (2) lezen wij, in weinige regelen, dat hij den woedenden (zwerrenden) kanker meermalen met den gelukkigsten uitkomst wegnam. Een lijder onderwierp zich, 33 jaren, voor dat Sabatier dit schreef, aan de operatie. Eene andere onderging de kunstbewerking tweemaal en genas gelukkig, terwijl zij tien jaren daarna nog volkomen gezond was. Ook een mannelijk voorwerp werd door hen, driemaal van den borstkanker geroptreerd, en bleef na de genezing steeds wegensend.

Terwijl de Heelmeester, Le Blanc (3) zonder

(1) La Medic. éclairée par les Scienc. physiques, a Paris 1792. Tom. 3.

(2) Medic. Operatoire Hougé. vertaling a th. pag. 289.

(3) Heelk. operaties Holl. vertaling 1. Deel pag. 47.

bepaling zegt, vele borstkankers door de extirpatie gelukkig genezen te hebben, vinden wij bij Richerand (1) slechts met weinige woorden gezegd, dat men, meermalen den borstkanker door het mes gelukkig genezen heeft, zelfs dan, wanneer het, door de uitgebreid van het kwaad noodzakelijk was, de groote borstspier, ja het aangedaane der overeenstemmende ribben, wegtenemen. Meer bepaalt drukt dezelfde Schrijver zich te dien opzichte uit, in eene kleine brochure (2) waar van wij de bijzonderheden lezen in het Journal Complémentaire du Dict. des Scienc. Medic. d'Aout 1818 pag. 173, en geen wonder! daar hetzelfde ter bekendmaking strekt, van eene operatie, die, tot hiertoe eenig in hare soort moet beschouwd worden, en welke men, door het volgende verhaal beoordeelen kan.

• Een man van 40 jaren en van eene sterke lichaamsgesteldheid, droeg sedert drie jaren, op het middel linkerdeel der borstholte, een kanker gezwel, welk na tweemaal geëxtirpeerd en met het gloeiend ijzer bejegend te zijn, zich, bij vernieuwing voordeed, als een gevolg waar-
van

(1) Nosographie Chirurg. Tom. 3. pag. 399.

(2) Histoire d'une resection des Côtes et de la plèvre Paris 1818.

van de lijdcr zich onder [de behandeling van den Heer Richerand stelde, die op nieuw, en in tegenwoordigheid van den Heer Dupuytren den fungus extirperende, te gelijk een aanzienlijk deel van de zesde en zevende rib en van het borstvlies (welke deelen ontaard, of door den kanker aangedaan waren) wegnam, en wel met het gelukkig gevolg, dat de lijdcr (niet tegenstaande hij, in de eerste drie dagen veel lijden moest, door het plotseling indringen der buiten lucht, bij het openen van de borstholte) op den 27. dag, naar zijne woonplaats (Nemours) kon terug keeren, hoe zeer de wonde, naar het verhaal te oordelen, nog niet schein genezen te zijn. Of die genezing in de daad, en wanneer, gevolgd zij, daarvan vinden wij geene melding gemaakt!

Eindelijk moeten wij nog mededeelen, eene waarneming van La Combe (1) ten bewijze van eenen genezenen borstkanker, tegen welke men het mes meermaal moest aanwenden: vijf jaren na de openbaarmaking dezer waarneming, leefde de geöpereerde steeds gezond (2).

Zoo

(1) Propositions sur le cancer Paris an XIII 1805.

(2) Van de meningvuldige wegnemingen of uitsnijding des openen kankers, die wij, voor twintig jaren, in de Fransche Hospitelen, door Pellten, Du Bois, Bol.

Zoo gelukkig als sommige Fransche Heelmeesters waren, schijnen het ook eenige Engelschen geweest te zijn. Bell, onder andere, zegt, in zijne verhandeling, over de zweeren, ooggetuige te zijn geweest, dat door Hill, vele voorwerpen van den kanker geöpereerd zijn, waarvan niet minder dan 86 genazen. In het werk, dat Hill, in 1772, te Edimburg, in het licht gaf (1) vinden wij, dat door hem, de bedoelde operatie 88 maal verrigt werd, zoo dat daar door 78 voorwerpen genazen, en H. Faeron geeft ons, in zijne praetise on cancers. London 1784 in 8vo, vele voorbeelden op, ten bewijze dat door hen de kanker, op onderscheidene plaatsen des ligchaams, en in deszelfs verst gevorderde tijdperken, door het staal genezen werd. Ook J. A. Erlich (2) zegt, op zijne reize in Engeland, in een der Londonsche Hospitalen, door den Heelmeester Earle, de operatie van eene opene kankerborst met het gelukkigst gevolg, te hebben zien verrigten; maar voor het

ovè-

Borster en anderen, zagen verrigten, willen wij niet spreken, daar wij vele der lijdens, niet zagen genezen, of na de genezing niet konden volgen, om de noodige waarnemingen in het werk te stellen.

(1) Cases of Surgery, particul. of cancers.

(2) Chirurg. beobacht. Leipzig 1795.

overige, vinden wij, bij de Engelschen weinige, of geene waarnemingen, die de heilzame gevolgen van de extirpatie of amputatio carcinomatis S. Cancrī bevestigen.

Duitschland schijnt te dien aanzien, belangrijker licht te verspreiden, maar de voorbeelden van gelukkige genezing in deze, zijn toch niet zeer talrijk. Intusschen, van den tijd af waarop wij ons onderzoek bepaalden, vinden wij echter eenige bewijzen, dat de Duitse Heelkundigen, het mes, ook met de zegerijkste uitkomst, op den kanker hebben toegepast.

Z. Vogel (1) verhaalt ons, reeds op de tweede bladzijde, dat hij eene kankerborst uitsneed, terwijl, na de genezing, de vrouw eenige jaren leefde, en eindelijk in het kraambed stierf; en, op de achtste bladzijde, wordt door hem, eene zelfde operatie beschreven, die ten bewijze strekt, dat eene kankerborst, gelukkiglijk werd weggenomen, terwijl de geöpereerden, tijdens dat de waarneming geschreven werd reeds 16 jaren gezond leefde.

De beroemde Pruisische Heelmeester Schmucker, die, door het gemeen maken van zijne belangrijke waarnemingen, der Heelkunde zoo veel

dienst

(1) Anat. et Chir. beobacht. Rostock 1659.

dienst bewezen heeft (1), deelt ons onder andere bijzonderheden mede, de extirpatie van eene opene kankerborst, welke met eenen zoo voordeeligen uitslag bekroond werd, dat de lijderees in de tiende week gelukkig genas, en zoo verre het berigt luidt, zes jaren daarna zeer welvarend was. Eene andere vrouw werd door hem op dezelfde wijze behandeld, en in den loop der derde maand na de extirpatie, reeds hersteld.

Gewigtig is het geval dat door J. C. Jäger (2) verhaald wordt en ten bewijze strekt, dat eene verzworene kankerborst van eene verbazende uitgebreidheid gelukkig geamputeerd en genezen werd, terwijl het voorwerp dat de operatie onderging, tijdens het gemeenmaken van deze kunstbewerking reeds sedert 26 jaren gezond leefde. En het is eene zelfde gelukkige genezing van twee lipkankers, die ons beschreven wordt door J. C. Loder (3) hoezeer van het duurzame des gelukkigen uitslags, geene behoorlijke melding gemaakt wordt, terwijl wij bij den zelfden be-
roem-

(1) Heelk. Waarn. vertaald door J. B. Sandifort, 1776.

(2) Verm. Chirurg. Cautelen, Frankf. am Main 1789.

(3) Chirurg. med. beobacht. Werner 1794. I. band pag. 142 en seqq.

roemden schrijver, op eene andere plaats (1) het voorbeeld vinden, van de genezing eenes lipkankers, door uitsnijding, waar door slechts blijkt, dat de lijder in vijf weken genas en zich, nog een half jaar na de operatie, volkomen wel bevond, ook Murfinna (2) geeft ons het bewijs, dat hij den kanker uit de lip met gelukkig gevolg deed wegsnijden, daar de lijder spoedig genas en een jaar daarna, nog volkomen welverwend bleef.

Dan, laten wij de Duitschers vaar wel zeggen; daar wij bij hen reeds stoffe genoeg voor de noodige gevolgtrekkingen verzameld hebben, en eenen vlugtigen blik op ons Vaderland werpen, ten einde ook bij onze Landgenooten de voorbeelden van gelukkige genezing des kankers, door het mes te weeg gebragt, te zoeken.

Gelijk het bij eene oppervlakkige beschouwing reeds kan verondersteld worden, blijkt ook bij het noodige onderzoek, dat de Nederlandsche Heelkunde, gedurende de laatste Eeuw, tot op dezen oogenblik, niet dan weinige ja wij mogen wel zeggen geene genezing van gevestigden kan-

(1) Journ. für die Chirurg. Geburtsh. 2e. Band. 18. Stuk. pag. 14.

(2) Journ.

kanker heeft opgeleverd, en wie zal zich daarover verwonderen, daar men reeds van den tijd van Ulhoorn, alle voornáme Heelkundigen onzes Vaderlands met het denkbeeld zag ingenomen, dat het staal, zelfs niet op den scirrhus, veel minder op den kanker, moest worden toegepast. Van Gescher, Balthasar, H. Damen, volgden den regel van Hippocrates en Celsus, terwijl de groote Camper en de beroemde van der Haar, slechts voor een tijd, de Galenische leerstelsels ten aanzien van den kanker, waren toegedaan.

De waarneming van Prof. Camper, (1) van den Geneesheer de Man, (2) en van den ervaren van Wij, (3) kunnen daar en boven ook hier niet gelden, daar zij, behalve de gegronde tegenspraak die daarop kan worden toegepast, den open kanker, waarop bovenal het denkbeeld van algemeenheid rusten moet, niet tot onderwerp hadden.

Als wij dus de aangevoerde waarnemingen, ten bewijze van de gelukkige gevolgen der opera-

(1) Verhandeling over den waren aard der kankers.

(2) De Holl. Maatschappij der Wetensch. te Haarlem: deel. 15. pag. 187.

(3) Heelk. Mengelsch. 1ste deel. pag 241.

ratie, zelfs in de hopelooste gevallen van verzworene kankers, met een gunstig oog beschouwen, dan moet men erkennen, dat het kwaad, ten minste in alle omstandigheden, niet boven het bereik der kunst geplaatst was en dat men dus de extirpatie of amputatie van den kanker, in alle gevallen geenzins moet veronachtzamen, daar zij, hoe onzeker in hare uitkomsten gelijk de ondervinding leert, evenwel weinige ongelukkigen van den dood kan bevrijden, welke, zonder haren invloed, daarvan gewisfelijk eene prooi zouden geworden zijn; omstandigheden, die door de geleverde proeven van vermaarde Heelkundigen, zoo als van Sabatier, Loder, Murfinna en anderen, zeer veel kracht verkrijgen, maar wanneer wij die zelfde waarnemingen met den gevorderden ernst bespiegelen, dan vindt men daarin, althans in sommige, nog al veel het welk gegronde bedenking en aanmerking verdient; want, behalve dat men door vele waarnemers den tijd niet beschreven vindt, dien de herstelden na de kunstbewerking doorleefden, eene zaak waarop het natuurlijk niet weinig aankomt, zoo heeft men ook nog al reden om te gelooven, dat al de voorwerpen welke men als aan kanker lijdende opereerde, in de daad dat vreesfelijk ongemak niet gehad heb-

ben. (1) De waarneming of 't verhaal van Hill, waarvan wij spraken, doet zich vooral in zoodanig licht voor, daar deze Heelkundige niet kan verondersteld worden, in zijne operatiën zoo veel gelukkiger geweest te zijn dan vele zijner voorgangers of navolgers, en wie zal met ons niet gelooven, dat het ongemak, hetwelk de beroemde Desfaut voor kanker hield en genas en hetwelk door ons uit zijn Journ. de Chirurgie is overgenomen, geen kankergezwel, maar wel eene ontaarding der zachte deelen, door beenbederf veroorzaakt, geweest zij? dan genoeg, wij willen zelfs schijnbare daadzaken, die de

(1) Deze laatste zinspeling willen wij geenszins maken op de waarneming van Richerand, die wij vroeger beschreven hebben; want al kwame bij ons de gedachten voor een oogenblik op, dat de fungus door het bederf der ribben veroorzaakt werd, dan zouden wij allen twijfel, door de overtuiging van de uitgebreide praktische kennis des waarnemers, doen vervallen, maar de bedenking hoe het met de genezing afteq, is in de daad op de waarneming van R. in derzelver geheel toepasselijk; want, toevallig lezen wij in Hufelands Journ. der Practische H. van Mei 1819, dat de lijder, die de bedoelde operatie zoo kloekmoedig onderging, korten tijd na zijne aankomst te Nemours en dus waarschijnlijk nog voor zijne genezing gestorven is. Men zie ook Vaderl. Letteroeff. voor Junij 1821. n°. VII. pag. 328

de genezing van den verschrikkelijken kanker en den roem van zoo vele achttingwaardige mannen betreffen, geenszins op eene partijdige wijze beschouwen en verdonkeren, vooral daar de ervaren Leurs, in zijne meergenoemde Prijsverhandeling, de waarde van vele kankergenezingen welke hij aanvoerde, met eenen wel berekenden maatstaf, mischijen te scherp, heeft afgemeten. Wij willen liever op de nog leedige schale, de waarnemingen van ongelukkige uitpellingen of afzettungen des openen kankers plaatsen, ten einde ook in deze, het voor en tegen, met elkander te vergelijken.

Wel verre dat men bij de Franschen, die wij zoo dikwijls den zweerenden kanker zagen uitsnijden, de ongelukkige gevolgen dier kunstbewerking beschreven vindt, hebben wij, zelfs bij die, welke de vruchten van hunnen arbeid in het midden, of het laatst der vorige eeuw in 't licht gaven, geene rechtstreeksche waarnemingen van dien aard aangetroffen, iets hetwelk men echter op eenen goeden en onpartijdigen grond kon verwachten. Ledran slechts beschrijft ons in zijne waarnemingen, den ongelukkigen afloop der uitsnijding van twee lipkankers. Petit geeft, in zijne beschrijving van de ziekte der beenderen een verhaal, waaruit blijkt, dat na de weg-

neming eener kankerborst, het virus van den kanker, spoedig op andere plaatsen van het ligchaam, met een doodelijk gevolg uitbrak, gelijk Lasfus (1) ons eene waarneming mededeelt, van eenen man van 60 jaren, dien hij van een verzworen kanker in de linkerborst opereerde, terwijl hij tevens de verharde okselklieren wegnam en welke lijder op den negenden dag na de kunstbewerking stierf. Voor het overige hebben wij, noch bij Sabatier, noch bij Richerand, noch bij eenig anderen iets gevonden, hetwelk ons in deze dienen kon.

Wij wenden alzoo ons oog naar de Engelschen, en het is bij dezen, dat wij dadelijk den beroemden A. Monroo ontmoeten, die ons (2) verklaart, dat van 60 kanker extirpatien die hij ter uitvoer bragt of zag verrigten, slechts vier voorwerpen, van dat schrikkelijk ongemak bevrijd bleven. Bij anderen die het geduchte kwaad, weder ondervonden woedde het naar zijne meening heviger dan te voren, en maakte oneindig snellere voortgangen, dan bij die welke niet geöperceerd waren.

Leurs

(1) Médecine opératoire pag. 129.

(2) Samtliche werken, in het Hoogd. vertaald, Leipzig: 1782.

Leurs zegt (1) dat de Iersche Heelmeester S. O. Halloran, in zijne verhandeling over het heet en koud vuur, bewijst verscheidene borsten met kanker bezet te hebben weggenomen, doch het oorspronkelijk ongemak, altijd 12, 15 of 18 maanden na de wegneming te hebben zien wederkeeren en zich met doodelijk gevolg te hebben zien uitbreiden, iets het geen hij verklaart van tong en lipkankers insgelijks te hebben waargenomen (2) en zelfs kan men eene waarneming van Kentisch lezen, waaruit blijkt, dat eene vrouw, die twee jaren na dat zij hare kankerborst had doen amputeren, aan eene algemeene verspreiding van het kankergif leed en aan de gevolgen daarvan, stierf.

De Duitse Heelkundigen leveren vele bewijzen op, dat de uitsnijding van open kanker, dikwijls zeer nadeelige en ongunstige gevolgen gehad heeft.

S. Vogel, van wiens gelukkige bemoeijingen, wij reeds vroeger spraken, beschrijft ons (3) de

on-

(1) Oper. Citat. pag. 261.

(2) Niet op pag. 13 zoo als Leurs zegt, maar op bladz. 130, wordt deze passage, in het werkje van S. O. Halloran gevonden.

(3) Oper. Citat. pag. 11.

ongepaste wegneming van eenen lipkanker, echter met (schijnbaar) gelukkige genezing, in eenen zeer korten tijd; daar men (natuurlijk) die genezing door de hechting bespoedigd had. Na eenige weken, vertoonde de lijder zich met opgezwole oor- en kaakklieften, welke door de vernieuwing van den kanker veroorzaakt werden, en door welkers toenemende verergering, de ongelukkige weldra ellendiglijk omkwam.

Schmucker van wiens ongelukkige pogingen, om door de toepassing van het mes zweerenden kanker te genezen wij reeds vroeger gewag maakten, erkent (1) in een en het zelfde jaar twee kankerborsten met eene zeer ongelukkig gevolg geamputeerd te hebben; daar beide de vrouwen niet alleen niet herstelden, maar zelfs onder de behandeling stierven. Deze ongelukke afdloop was naar het gevoelen des schrijvers, van de inwendige oorzaak des kankers afhankelijk; het welk naar zijne gedachten (zoo het schijnt) door den ontstoken staat der oogleden bewezen werd; althans zijn besluit, om, in dergelijke gevallen, nimmer den kanker weder te opereren, komt ons voor daarop hoofdzakelijk gegrond te zijn.

The-

(1) Oper. Citat. pag. 91. 2de deel.

Theden, wiens naam onder de Duitfche Heelkundigen eene eervolle plaats bekleedt, deelt in zijne neue bemerkungen und erfahrungen (1) eene waarneming mede van de uitpelling of afzetting eener kankerborst, die aan het voorgestelde doel niet beantwoorde. Eene dame naamlijk, droeg, sedert verscheidene jaren eenen scirrhus in de linkerborst, welke zeer lang onveranderd en onpijnlijk bleef, maar door den invloed eener afwisselende koorts zoo als het scheen, eene nadeelige verandering onderging, zoo dat dezelve niet slechts zeer schielijk in grootheid toenam maar ook pijnlijk werd. De operatie werd alzoo ook in het werk gesteld, en de daaruit voortkomende wonde spoedig genezen; maar een jaar daarna kreeg de vrouw den kanker in de baarmoeder en bezweek weldra onder zijnen verschrikkelijken invloed; een gevolg, dat naar het gevoelen van Theden geene plaats zoude gehad hebben, als de patiente had kunnen goedvinden op eene meer doelmatige wijze te leven!

De groote A. G. Richter die, tot eer van ons Vaderland, zich voor een gedeelte aan Leijdens Hoogeschole vormde en wien de Duitfche Heel-

kun-

(1) Pag. 177 et seqq.

kunde, niet weinig van haren wezenlijken roem verschuldigd is, verhaalt (1) ook dat hij tweemaal gepoogd heeft den zweerenden borstkanker, door de operatie te genezen.

Het eerste onderwerp zijner behandeling was eene boere vrouw van 40 jaren, die sedert lang in hare linkerborst eenen scirrhus droeg, welke door eene uitwendige beleediging veroorzaakt was en kort voor de operatie (hoe zeer nog altijd beweeglijk) pijnlijk en met eene kleine opening bedeed werd, uit welke eene roodachtige stoffe vloeide. In weerwil dat de vrouw moeilijk ademde, hoestte, eene etterachtige stoffe door den mond uitwierp en zonder benaauwdheid op de likkerzijde niet kon liggen, besloot men echter, op het smeken van de lijdereuse de operatie of uitpelling zonder verzuim in het werk te stellen. De geneezing ging daarna met verbetering van den ziekelijken toestand der vrouw gelukkig voort, zoo dat zij tien weken na de kunstbewerking met eene geslotene wonde en eene schijnbaar herstelde gezondheid vertrok; Maar, negen weken daarna zocht zij bij vernieuwing hulp, daar de benaauwdheid op de borst weder verscheen,

en

(1) Med. en Chir. bemerk. 1. band pag. 34.

en hoe zeer men haar geschikte middelen toediende, stierf zij echter zes maanden na de kunstbewerking!

De tweede waarneming betrof insgelijks eene boere vrouw, die van den tijd dat de menstruatie ophield, eene scirrhus in hare linkerborst droeg, welke weldra onder de gewone verandering in den open kanker overging. Eene uitgebreide zwebbende oppervlakte, die zeer pijnlijk was, ging met eene zwelling der linker okselklieren gepaard en verspreidde eenen ondragelijken stank in het rood.

Na dat men de vrouw eenige geschikte buikzuiveringen had doen ondergaan (waarvan de waarnemer in deze gevallen een voorstander was) en andere middelen, zoo wel plaatselijke als algemeene had toegediend, besloot men tot de kunstbewerking bij welke niets merkwaardigs voorviel. De wonde etterde zeer goed en op het einde der vijfde week, had zij niet meer uitgebreidheid dan den omtrek van een erwt, dan deze wonde hoe klein ook weerstand standvastiglijk de krachtigste pogingen tot genazing, en toen men, om haar te zuiveren eene geringe hoeveelheid pulvis Causticus op hare oppervlakte strooide, nam zij spoedig de verschrikkelijkste gedaante aan, zoo dat zij binnen weini-

nigè dagen de ongelukkige vrouw. hoogst elendiglich deed sterven.

Een zeer belangrijk geval van dergelijken aard vinden wij bij Mohrenheim (1) beschreven.

Eene vrouw die overigens zeer gezond was, droeg als het gevolg eener uiterlijke belediging in eene harer borsten een scirrhus, die eindelijk pijnlijk werd, na het appliceren eener warme brij open brak en alzoo in den zweerenden kanker overging. Spoedig sneed men denzelfden uit en de daar door gemaakte wonde was binnen zes weken genezen. Kort daarna ondervond zij lendenpijnen; buitengewone verthoeijenis, koortsachtige beweging enz., eindelijk brak de wonde weder open en veranderde binnen weinig tijds in eene nieuwe kankerzweer, die zich tot aan den oksel uitstrecte, terwijl de lijderesse weldra in eenen beklaagenswaardigen toestand stierf.

Met de vermelding van een gelijkfoortig geval, het welk wij bij Whistling beschreven vinden (2), en waar wij zien dat de vrouw, kort na de operatie, voor de genezing der wonde stierf,

(1) Beiträge zur praktischen Arzneijk. Wien 1781.

(2) Oper. Citat. pag. 35.

fierf, verlaten wij den Duitschen bodem om ook de ervarenis onzer Landgenooten in deze te raadplegen.

Zoo weinig voorbeelden als wij bij hen, van gelukkige extirpatien des openen kankers vinden, zoo vele waarnemingen ontmoet men in hunne schriften, ten bewijze dat die operatie menigwerf, met een ongelukkig gevolg werd in het werk gesteld: en de schriften van Ulhoorn, van W. Schouten, van J. van der Haar en anderen strekken daarvan ten blijke, zonder dat het altijd duidelijk zij of de kanker steeds in eenen staat van verzwearing verkeerde.

De ervaren Heelmeester H. Damen (1) verhaalt, dat hij den kanker aan de onderlip van den Schiedamschen Geneesheer Rijk operceerde; dan hoe zeer de gemaakte wonde binnen weinige dagen genas, het kwaad openbaarde zich spoedig althans binnen een jaar weder, in de onder kaaksklieren van de rechterzijde; brak eindelijk open en sleepte den lijder binnen twee jaren in het graf!

Niet gelukkiger was hij bij de wegneming eenes kankers van de tong. De wonde genas
wel,

(1) Heelk. Waarn. etc, pag. 26 et seqq.

wel, maar de kanker herboren in eene der oorklieren, deed de vrouw binnen zes maanden na de kunstbewerking sterven.

De geleerde van Gesfcher levert ons (1) menig bewijs op, dat de gewapende hand des heekkundigen, dikwijls vruchteloos op den kanker werd toegepast. Den ervaren beoefenaar der Heelkunst van Husfem zag hij den lipkanker wegnijden, doch hoezeer de wonde spoedig genas, verhief zich uit het likteeken weldra een nieuw kwaad, dat den lijder binnen kort tijd deed bezwijken. Drie andere gevallen van dergelijken aard hadden dezelfde gevolgen, want de lijders daar bedoeld ondervonden, na de genezing der gemaakte wonde, weldra den invloed van nieuwen kanker, die hen binnen weinig tijds in het graf rukte.

Ook van de ongelukkige extirpatie des borstkankers deelt van Gesfcher drie korte waarnemingen mede. Bij al de onderwerpen daarvan, kwam de kanker op nieuw in de wonde ten voorschijn; oefende dus ook zijn gewoon geweld uit en deed den ongelukkigen, te midden van de grootste ellende haastiglijk sterven: omstandigheden

he-

(1) Heelk. Mengelchr. pag. 338. en volg.

helaas! die wij ook door andere Vaderlandsche Kunstoefenaren bevestigd zien. (2)

Uit onze eigene ondervinding kunnen wij al mede soortgelijke voorbeelden aanvoeren, waarvan de volgende de voornaamste zijn.

Eene schijnbaar gezonde vrouw van ruim veertig jaren, en moeder van vele kinderen, droeg sedert een geruimen tijd in hare linkerborst een scirrus, die toen zij deswegens onze hulp zocht (1807) reeds met de gewone verschijnselen in waren kanker was overgegaan, en zelfs den naam van cancer exulceratus dragen moest, daar eene kleine ontvelling zich vertoonde, die onophoudelijk aan eene scherpe toen nog niet stinkende ichor, ontlasting gaf. Daar het gezwel hoe zeer de grootheid van een ganzenei hebbende, niet zeer vast aan de groote borstspier gehecht was; geene verharde okselklieren aanwezig waren en er met één woord, geene dadelijke tegen aanwijzingen ten opzichte der operatie bestonden, haasteden wij ons om de extirpatie te verrigten, waartoe de kloekmoedige patiente gemakkelijk besloot, terwijl zij dezelve ook met standvastigheid

(1) Camper, Oper. Citat. pag. 11. Ulhoorn aant. op de Heelk. Onderw. van Helster 2. deel pag. 850 en anderen.

heid doorstond. De wond werd door de drooge hechting (want er kon veel van de gezonde huid gespaard worden) aanmerkelijk verkleind en in de vierde week was dezelve volkomen genezen. Ongeveer zes weken daarna, verhief zich uit het likteeken eene kleine zwelling, die weldra bewees dat de kanker niet uitgeroeid was, en de vrouw noopte hare toevlugt naar Warendorf te nemen, ten einde zich onder de behandeling van den heer Hofraad Katzenberger te stellen, dan ook daar werd zij niet genezen; want weldra kwam zij na het verduren van vele smarten weder onder onze behandeling, en stierf binnen het jaar na de operatie eenen ellendigen dood.

Eene andere vrouw van 45 jaren, die insgelijks moeder van een talrijk huisgezin was, bood zich voor vier jaren onzer behandeling aan. Zij droeg sedert zeven jaren in hare linkerborst een scirrhus, die door den Heelmeester van het dorp harer inwoning, voor scrofula aangezien en als zoodanig behandeld was, tot dat de vergrooting de pijnen, de toenemende ontarding aan het gezwel haar noopte onzen raad te vragen. De tumor was toen in omtrek, aan een groot hoenderei gelijk, eenigzins verschuifbaar en op een klein punt van deszelfs oppervlakte, met
eene

eene roode paarsachtige huid bedekt, die gereed stond te ontvellen. Daar het ligchaam vrij gezond, het uiterlijke zeer goed, de menstruatie geregeld en de okfelklieren niet verhard waren, sloegen wij die vrouw, in den loop van de week waarin zij zich deed zien, de nitpelling voor. Dan daar zij, ingevolge de uitspraak van haren Heelmecster, zoodanigen voorslag van onze zijde niet verwacht had, verlangde zij vooraf het oordeel van een beroemd Hoogleeraar te hooren, het welk dan ook geschied zijnde haar tot het noodzakelijk besluit bragt. Zes weken na dat wij haar vóór het eerst zagen, vervoegde zij zich weder bij ons en hoezcer de ontvelling toen reeds in een volkomen ulcus veranderd was, meenden wij toch, uit aanmerking van den gunstigen staat hares ligchaams, tot de operatie te moeten besluiten. Bij dezelve viel niets bijzonders voor, zij stond haar met moed door en de wonde was binnen zes weken genezen; dan, even als in het vorige geval, brak het likteeken binnen drie maanden na de genezing weder open en leverde weldra den oorsprong aan eenen nieuwen kanker, op, onder welks woede de ongelukkige negen maanden later bezweek.

Drie jaren geleden deden wij dezelfde kunst-

M

be-

bewerking aan eene boere vrouw van 65 jaren, die ook in hare linkerborst sedert een geruimen tijd een scirrhus droeg, van welks aanleidende oorzaak zij zich even min als de voorgaande iets wist te herinneren. Toen wij haar zagen was de cancer occultus reeds zoo lang aanwezig, dat de verzworen kanker niet slechts ieder oogenblik te wachten was, maar reeds kon beschouwd worden aanwezig te zijn. Dagelijksche vergrooting van het gezwel, brandende scherpe pijnen, wankleurigheid en ligte ontveling deden dit vreezen, en het was daarom (de vrouw was overigens, uitgezonderd den nadceeligen invloed, door de pijn te weeg gebragt, vrij gezond) dat wij onverwijld de extirpatie voorsloegen. Twee dagen daarna ging de beredeneerde lijdereuse hiertoe ook over, en wij namen alzoo het gezwel weg op eene wijze die met de beste kuntsregelen overeen komt, terwijl de vrouw, drie weken daarna, en bijkans volkomen genezen, in staat was naar hare woonplaats, vier uren van deze stad, terug te keeren, waar zij onder het oog van eenen geschikten Heelmeester binnen zeer korten tijd volkomen herstelde. Een half jaar bleef zij welvarende, maar toen verhief zich een der linker okselklieren die weldra opeubrak en ons nu in het

denk-

denkbeeld van genezing des zweerenden kankers, zeer te leur stelde, want de ongelukkige stierf door de woede van het hernieuwde kwaad, het welk door niets, door de geschikste hulp, niet kon bedwongen worden, in de achttiende maand na de operatie in eenen hoogst ellendigen toestand!

Ook ten opzichte van den kanker in de onderlip hebben wij dezelfde droevige ondervinding gehad in eenen man van 65 jaren. Altijd gezond geweest zijnde gevoelde hij in het begin van het jaar 1811, eene verharding van de onderlip niet verre van den regten mondhoek, waarvan hij de gewoonte om daarop te bijten als oorzaak beschuldigde. De verharding zat in de zelfstandigheid van de lip en was met derzelver rooden rand vereenigd. Zij had de grootte van eene erwt en vertoonde alles van het scirrheuse, terwijl zij geheel onpijnlijk was.

De cicuta met de calomel, de belladonna in voorzigtige gaven, werden naar de beste voorschriften, met in achtneming van goeden leef- en eetregel toegediend, maar het plaatselijk ongemak verbeterde niet. Integendeel nam het toe in grootte en onregelmatigheid, deed van tijd tot tijd zeer fijne stekende pijnen gevoelen;

M a

ont-

ontvelde en berstte eindelijk , zoo dat men de
uitsnijding meende te moeten verrigten.

De wonde genas , door den invloed der geknoopte hechting geholpen , binnen veertien dagen en de lijder schein toen volkomen hersteld , dan helaas ! in weerwil dat men tegen den kanker nog altijd op zijne hoede bleef ; in weerwil dat de lijder steeds de meest geprezeerde middelen gebruikte , zwollen de onder kaaksklieren , binnen zes weken na de operatie weder tragsgewijze op , en een derzelve brak weldra open , om aan den kanker weder eenen nieuwen uitgang te verschaffen. Vreesfelijk waren de verschijnselen van dezen nieuwen kanker , die zich door de doelmatigste , door de uitgezochteste hulp , niet liet weerstreven en na dat hij zich van boven tot in den mond , en van onderen tot aan het strottenhoofd had uitgebreid , bezweek de lijder onder het gewigt zijner smarten , in Junij van 1814.

Wij meenen , na het aanvoeren van al deze belangrijke omstandigheden , het register van zoo vele mislukte en ongelukkiglijk afgeloopene proeven tot kankergenezing , gerust te kunnen sluiten , daar zij eenen voldoende grond tot toepassing opleveren. Wij hebben ten minste genoeg gezegd om de billijke herinnering te regt-
vaar-

vaardigen, die ieder ervaren oeffenaar der kunst gevoelt, wanneer hij rufschten het al of niet toepassen van het mes, in de bedoelde omstandigheid wankelt, en hoe veel meer zou hij dit niet doen, wanneer de geschiedenis altijd even getrouw was, in het schetsen van al het nadeelige, als zij dikwijls dienstbaar gemaakt wordt, om het geluk van deze of gene onderneming, met de kleurigste verwen te schilderen?

Dan verre van ons zij de gedachte dat de mededeeling der voorbeelden van gelukkige genezing des waren kankers, altijd uit eene onzuivere bron zoude zijn voortgekomen; noch verder de veronderstelling, dat de waarnemers, de bevoegde beoordeelaars van kanker niet geweest zijn en men dus op hunne ondervinding niet rekenen kan. Neen, zulke gedachten voegen hun niet, die hoe zeer dan ook op den weg der ondervinding gevorderd, den grijzen beoefenaar der kunst met den gevorderden eerbied behooren te beschouwen. Wij voor ons willen het zelfs als bewezen aanmerken dat de opene kanker, hoe zelden dan ook, werkelijk door het mes genezen zij, terwijl de voorwerpen vele jaren gezond leefden, en zoo lang men het tegendeel daarvan niet bewijze, al worden dan ook vijftig en meer extirpatiën, of am-

putatiën van kankerdeelen, die een' ongelukki-
gen uitgang ten gevolge hadden, slechts tegen
één overgesteld, die met den gewenschten uitslag
geschiedde, dan verpligt de kunst nog altijd het
remedium anceps, met den noodigen ernst te be-
schouwen, en in voorkomende gevallen in het
werk te stellen. (1) Het blijft dus met in acht-
neming van dezen regel van belang, dat men
de omstandigheden der aangevoerde waarnemin-
gen behoorlijk beoordeele, en, daar het door
dezelve gebleken is dat sommige lijdens na de
kunstbewerking niet genezen werden, te onder-
zoeken, of het gebrek het welk men te vergeefs
bestreed, al dan niet verergerd zij, en of hun
die den kanker weder te rugkregen, dit onge-
luk spoedig of lang na de mislukte poging tot
genezing is overgekomen.

Wat het eerste, de omstandigheden naamlijk,
aangaat, in zoo verre dezelve uit het aange-
voerde der waarnemingen blijken kan, moeten
wij bekennen, niet altijd voldoende gevolgtrek-
kin-

(1) Wanneer men uit dit gezegde het gevolg trok,
dat wij alle opene kankers met het mes wilden bestrij-
den, ten einde alzoo van vijftig voorwerpen, een te
redden, dan zou men zich geheel bedriegen. Men zie
pag. 315 en volgende.

kjagen te kunnen trekken, zoo ten aanzien van de oorzaak die tot het ontstaan van den kanker aanleiding gaf, als met betrekking tot den staat, waarin hij zich bevond. Immers zagen wij de onderneming met geluk bekroonen, al ware het kwaad van eenen vermoedelijk of inwendigen oorsprong, en op deszelfs grootste trap van ontwikkeling, zoo dat men eenen wederkeerigen nadeeligen invloed op het ligchaam vermoeden moest, terwijl wij het tegengestelde waarnamen, als de oorzaak van een uitwendig begiafel afhing, en de kanker als plaatselijk gebrek, nog maar weinig kwaadaardigheid toonde. Het eerste wordt bewezen door de waarneming van Le Comte en van Desfault. Het tweede in het geval van Mohrenheim en in onze eigene waarnemingen. Wij vinden dus daarin niet genoeg om ons in voorkomende omstandigheden tot regel te strekken, zoo dat wij ons zelve ten opzichte van een te nemen besluit, op eenen goeden ziektekundigen grond een' eigen maatstaf moeten vormen, een' maatstaf dien wij in den loop dezer redenering zullen pogen aan te toonen?

Is de kanker na de vruchteloze toepassing van het mes kwaadaardiger geworden, is de tweede belangrijke vraag die wij in het afgetrokkene

veiliglijk met ja! zouden durven beantwoorden, daar het niet wel anders zijn kan, of de prikkeling die het staal op de hoogstgevoelige deelen, (die van achtere blijken met kankerfmet bezwangerd te zijn, en waaruit het gebrek moest gesneden worden) te weeg brengt, moet de kwaadaardigheid van het bedoelde kwaad aanmerkelijk vermeerderen. Wij zagen dan ook in de daad, gelijk uit het geval van den uitmuntenden Richter en uit onze aantekeningen blijkt, het kwaad eenmaal herboren, met geweld uitbarsten, verbazende verwoestingen maken, en het ongelukkig slagtoffer spoedig onder deszelfs gewigt nederzinken, maar hoe zeer de theorie ons zegt, dat de mislukte operatie daartoe veel heeft moeten bijdragen, durven wij dit, als eene omstandigheid waaruit de gewigtigste resultaten kunnen getrokken worden, echter niet op hare rekening plaatsen, daar zulks op zijn hoogst niet meer dan eene theoretische veronderstelling is. Wij weten immers dat de gevreesde kanker dikwijls veel tijds noodig heeft, om deszelfs grootste volkomenheid te bereiken, maar dat hij die volkomenheid bereikt hebbende, in korten tijd de ontzettendste voortgangen maakt, al is het dat men niets dan streepende hulpmiddelen, en dus geene extirpatie aanwende. Wie zal nu be-
wijn-

wijzen dat de kanker, die na de bedoelde vruchteloze pogingen der kunst spoedig kwaadaardig werd, het aan zich zelve overgelaten niet even spoedig zou geworden zijn? In onze eigene ervarenis meenen wij genoegzame redenen te vinden om het laatste niet te veronderstellen, en wij gelooven alzoo dat de vraag die wij boven deden, voor geene voldoende, voor geene onpartijdige beantwoording vatbaar is, en hoe zeer wij vroeger de operatie vreesden, door het denkbeeld dat door haren dikwijls onvermogen en nadeeligen invloed het kwaad zou moeten verergeren, vinden wij ons thans bij nadere overweging en ernstig nadenken genoopt te verklaren, dat die vrees geenen genoegzamen grond heeft, om het vermogen der kunst (de operatie) in gegevene gevallen niet te beproeven.

Dat de kanker, na eene veronderstelde genezing, zich meermaal in het gevormd likteeken, of op eene andere, meer of min afgelegene plaats bij vernieuwing vertoont, is uit de aangevoerde ondervinding voldoende bewezen; en wij behoeven dus slechts te onderzoeken, of die treurige omstandigheid haastig of langzaam hebben plaats gegrepen.

Theden zegt, dat het onderwerp zijner kunstbewerking een jaar daarna aan eenen cancer

ueteri stierf, en daar dit ongemak waarschijnlijk langen tijd voor den dood zal bestaan hebben, is het wel te veronderstellen, dat het reeds spoedig na de operatie in zijne ontwikkeling heeft plaats gegrepen, misschien wel dat het in de beginselen reeds voor dezelve bestond! De tijd der wederverschijning wordt dus bij hen even zoo min, als bij sommige anderen bepaaldelijk en op eene juiste wijze aangewezen.

S. Vogel zegt dat eenige weken na de genezing de oor- en kaakklieren wederom door kanker werden aangetast.

De vrouw die Richter opereerde, kreeg insgelijks weinige weken daarna in de niet genezene wonde den kanker, waaraan zij stierf.

In onze waarnemingen eindelijk, zagen wij dat de kanker, uit het likteeken of den omtrek, hoogstens binnen zes maanden bij vernieuwing zich vertoonde, hoe zeer een enkele der voorwerpen na den nieuwen doorbraak, gelijk gebleken is, nog eenen geruimen tijd en zelfs twee jaren leefde. Met een woord, het blijkt uit de meeste opmerkingen, dat de kanker na eene vruchteloze kunstbewerking altijd spoedig terug keert, en doorgaans onmiddellijk op de plaats waar hij zich oorspronkelijk vestigde of zeer in de nabijheid weder uitbreekt,
iets

fets het welk in die gevallen naar onze meening, even zeer de plaatselijke ongeneeslijkheid als de algemeenheid der oorzaak bewijzen kan.

Hoe zeer het nu, uit al het aangevoerde, (het welk alleen op de bewuste waarnemingen gegrond werd) bedriegen wij ons niet, duidelijk genoeg blijkt, dat men geene wezenlijke drangredenen heeft, om den heilkundigen, van het aanwenden van het staal ter genezing van den cancer (al is hij doorgebroken), in alle gevallen te rug te houden, komt het ons echter als zeer noodzakelijk voor, dat hij uit het voor en tegen een doelmatig gevolg trekke, ten einde zijne gedragingen met oordeel te regelen, en deze gevolgtrekking behoort naar onze gedachte te berusten op de veronderstelling, zoo niet op de overtuiging, dat de kanker, die door de kunstbewerking gelukkig genezen werd, nog plaatselijk was, terwijl die, met welks genezing men niet slaagde, reeds algemeen moet geweest zijn, dat is: algemeen in zijnen oorsprong of in zijne gevolgen. Dat wij derhalve nog eens onze bespiegeling tot deze twee gewigtige bijzonderheden bij wijze van besluit bepalen.

Daar wij reeds te voren onze stelling te kennen gaven, dat het beginsel van kanker wel de-
ge-

gelijk plaatselijk zijn, en dat het kwaad, door de aangevoerde omstandigheden bij later tijd slechts algemeen worden kan, zullen wij te dien aanzien in gene nadere verklaring behoeven te treden (1). Wij doen ons alzoo slechts de vraag, wanneer moet men veronderstellen dat de kanker nog plaatselijk zij, zoo dat het vermogen der handkunst, met eenigen grond van hoop tot volkomene genezing op denzelfden kan worden toegepast? en hierop meenen wij te moeten antwoorden, dat de teekens daarvan niet alleen in het gebrek, maar ook algemeen in het ligchaam te zoeken zijn.

Zoo lang naamlijk als het kankergebrek (al is hetzelfde reeds tot eenen staat van verzwearing overgegaan) eenen niet zeer grooten omvang heeft, niet zeer pijnlijk is, zich in de diepte niet veel heeft uitgebreid en de omringende deelen, in geen en ziekelijken staat gebragt heeft, dan kan men deze verschijnselen beschouwen als de beste gronden, waarop de denkbeelden van de

(1) Men leze het kleine, maar echter niet onbelangrijk werkje van H. Fearon, waarvan wij reeds melding maakte, en de Diction. des Scienc. medic. ter aangehaalde plaats, waar over den oorsprong des kankers gehandeld wordt.

de plaatselijkheid des ongemaks, hoe wankelbaar dan ook, kunnen gevestigd zijn. Is de toestand des ligchaams overigens niet geheel van den gezonden staat afgeweken, heeft de patient eene gezonde kleur, is hij niet door lijden uitgeleerd, gaan de verrigtingen der dierlijke huishouding haren geregelden gang, is de circulatie overeenkomstig den verschillende leeftijd in goede orde, de slaap natuurlijk en is de lijder daar en boven opgeruimd van geest, althans zonder doorgaande zwaarmoedigheid, dan kan men dit alles als de meest voldoende bewijzen aanzien, dat de kanker nog altijd op zich zelve bestaat; nog geenen algemeenen invloed gehad heeft en dus ook uit geenen inwendigen oorsprong is voortgekomen, met één woord, dat hij in zoodanige omstandigheden van dien aard is, dat het vermogen der operatieve Heelkunst, met hoop op eenen goeden uitslag op denzelfven kan worden toegepast, en wij willen na eene ernste overweging, na het raadplegen van het gevoelen van Sabatier, van Richter, van Bell, van Richerand en van andere groote mannen, wel erkennen, dat het geenszins met de ondervinding, en met de voorschriften der menschlievendheid strijdt, wanneer de heelkundige alsdan de extirpatie of amputatie ter uitvoer brengt. Het is
 waar

waar dat zijne pogingen in deze, hoe bere-
neerd, hoe doelmatig ook vermoedelijk niet al-
tijd zullen baten, maar het kwaad zagen wij
toch door de kunstbewerking niet altijd on-
feilbaar verergeren! Wij werden niet overtuigd,
dat door haar het leven vroeger dan anders ver-
loren ging. En daar en boven wat is het leven
van hem die kanker heeft? Aan zich zelve
overgelaten bezwijkt hij toch spoedig op eene
ellendige wijze, onder den last van een der vrees-
felijkste gebreken! En, wie zag ooit den onge-
lukkigen herstellen, die den doodelijken kan-
ker, het zij van uit het zij van inwendigen oor-
sprong in zich omdroeg? (1)

De tegengestelde handelwijze moet naar on-
ze gedachten gevolgd worden, als de kanker
zelf een ander aanzien heeft, dan dat het
welk wij zoo even beschreven, naamlijk als hij
een aanmerkelijke uitgebreidheid heeft verkre-
gen, als zich veel pijn, tot in eenen verren
omtrek en tot in eene aanmerkelijke diepte doet
gevoelen; (in de borst, naschen de tweede en
der-

(1) Men zie het gevoelen van den schanderen Rich-
ter in zijne meergem. Med. en Chir. bemerk. pag. 41
en 42. Ook dat van den Hoogd. Vertaler van Bell
Heelkunde pag. 440 en 441.

derde rib (1): in de lip tot in de oorklier enz.) als de omringende deelen, in een ziekelijken staat verkeeren, dat is: hard, ontstoken en op het aanraken zeer pijnlijk zijn; als het gezwel zich daarin in de diepte zeer heeft vast gezet gelijk ook als eene eenigzins belangrijke hoeveelheid van scherpe stinkende ichor ontlast wordt, want dan wint het vermoeden zeer veel veld, dat de kanker zoo al niet van eenen inwendigen oorsprong, reeds eenen algemeenen invloed heeft en dat deszelfs gif, verder dan de plaats waar hij zich bevindt, verspreid is.

De algemeene teekens maken zulks nog des te waarschijnlijker, want als het voorwerp eene geele bleeke kleur heeft; als deszelfs oogleden meer of min gezwollen en ontstoken zijn; als deszelfs ligchaam vermagerd is; als eene drooge vermoedende hoest hem sordert, als een zemelachtig zinkel in de pis wordt waargenomen, als er teekens van klierverstoppen, voor al van die des buiks aanwezig zijn, als zijne handpalmen en voetzolen bij voortdurend eene onaangename hitte doen gevoelen, de algemeene werkingen der natuur in eene blijkbare wanorde zijn, en deszelfs gresst op eene metabare

(1) Zie Camper Oper. Ch. p. 8.

wijze is neêrgedrukt , dan behoeft men aan de algemeenheid des kankers niet meer te twifelen , en hij die in deze omftandigheden het mes bezigt , overfchreidt naar onze gedachten , de voorfchriften der kunst en der menschlievendheid beide . Wij althans zoude het nimmer wagen , den kanker met het mes te beftrijden , wanneer wij denzelven als algemeen konden befchouwen , wanneer hij in dezelfs wezen of in zijne algemeene verfchijnselen , zoodanig is als wij hem zoo even befchreven , ja wij durven het iedereen twijfelenden heerkundigen zelfs ernstiglijk afmaden , want geene uitpelling , geene afzetting zal als dan iets baten , daar deze slechts als plaatselijke middelen werken , en alzo geene algemeene genezing kunnen te weeg brengen . Immers zoo als wij vroeger zelden , al wordt al het plaatselijke van den kanker met de grootste zorgvuldigheid weggenomen , (iets het welk wij hierna zien zullen , uiterst moeilijk en fomtijds zelfs onmogelijk te zijn) , al wordt tegen alle verwachting de genezing der gemaakte wonde volkomen tot stand gebracht , dan zal de verborgen werking daar door toech niet ophouden , in tegendeel , na korten tijd (zie de waarnemingen) dertelver kracht , op de eene of andere plaats weder ontwikkelen en uitoefenen , en de reden daar-

daarvan is zoo natuurlijk dat ieder het als overbodig achten moet, ten deze verdere bewijzen te verlangen; want behalve dat men in het virus van den kanker eene werking veronderstellen moet, die zich van alle, althans van vele andere door geweld en kracht onderscheidt, zien wij dezelve uitkomsten ook in andere omstandigheden, bij voorbeeld in de lues, in het scorbut en dergelijke. Wie zal immer deze ziekten, al vertoonden zij zich plaatselijk, door plaatselijke middelen, op eene duurzame wijze kunnen genezen?

De uitpelling en afzetting daarenboven, hoe zullen zij in de voorgestelde gevallen geschieden kunnen, zoo dat men verzekerd zij den kanker daar, waar hij zich ontwikkelt, behoorlijk te hebben weggenomen?

Als hij zich bij voorbeeld zoo als dikwijls het geval is, in de borst gevestigd heeft, en in zijnen gevorderden staat niet slechts eene aanmerkelijke uitgebreidheid heeft, zoo dat hij met eene ziekelijke huid, waarin vele uitgezette vaten zich bevinden, bedekt is, maar ook aan de ondergelegene deelen, zoo als aan de groote borstspier, aan de tuschenribbige, en de peesachtige bovineinden der regte en schuinsche buikspieren is vastgehecht; als hij zich in de onderlip

N

be-

bevindt; een overeenstemmend gedeelte van de wang deed ontaarden, en doot de pijnlijke scheuten, in de eene of de andere zijde van het aangezicht, of in de oor- of onderkaaksklieren deszelfs invloed kenteekent; welke is dan de leidraad die men bij de uitpelling of wegneming van het kwaad volgen moet? Immers is het in het eerste geval niet genoeg, de bedekkende huid, met opoffering van de hoop op eene spoedige genezing, die men altijd door spaarzaamheid in deze bereiken kan, weg te nemen, en de spieren waarop de kanker zich nestelde, van het haar eigene vlies te berooven, of in het tweede geval alle verharde deelen (verondersteld dat dit mogelijk ware) weg te snijden? De plaatselijkheid zelfs van het ongemak strekt zich veel verder uit, want de zenuwen in den omtrek zijn, zoo wel als de verschillende vaten ziekelijk aangedaan en bevatten vermoedelijk kankerstof, die, om van geene inwendige oorzaak te spreken, uit het carcinoma zelve op terug het ligchaam werkt; omstandigheden die men vooral als de treurige oorzaken beschouwen moet, van de terugkomst des kankers, het zij uit de wonde, het zij op de randen van het likteeken, het zij in de klieren of in andere deelen, in de nabijheid van de plaats waar men het kwaad poogde uitteroeijen.

Maar

Maar behalve dat het wezen van den kanker, of deszelfs aanmerkelijke uitgebreidheid, zoo als wij haar zoo even beschreven (met voorbijgaan der vroeger aangevoerde redenen) de extirpatie of excisie niet gedooft; zoo kan hij ook in deelen gevestigd zijn, die de wegneming van het kwaad niet veroorloven, en zulks is naar ons gevoelen dan voornamelijk het geval, wanneer het middel- of achterdeel van de tong met carcinoma bedeed is; of wanneer de baarmoeder door het vreesfelijk ongemak het welk wij bespiegelen op eene aanmerkelijke wijze getroffen is, of eindelijk wanneer de schildwijze klier, het hoofd des flokdarms en de ingewanden van hoofd, borst, buik of bekken kunnen verondersteld worden, door kanker te zijn aangedaan. (1)

Ten opzigte van de eerste en de laatste dezer zitplaatsen, zullen wij tot staving onzer stelling in geene bijzonderheden behoeven te treden, daar wel niemand het vermetele besluit nemen zal om den kanker uit het achterste gedeelte der tong, of uit het binnenste des lichaams wegtesnijden, maar ten aanzien van de baarmoeder zal zulks niet zoo gereedelijk worden toegesemd, daar men de uitsnijding van die

(1) Diction. des Scienc. Medic. l. c.

belangrijk deel des vrouwelijken ligchaams bij verschillende schrijvers geboekt vindt, ten bewijze althans dat het zonder den dood te veroorzaken kan geschieden. (1) Dat wij alzoo den kanker van den uterus meer van nabij beschouwen, en wel in verband met de uitsnijding van carcinoma.

Veronderstellen wij dat door algemeene en plaatselijke verschijnselen het carcinoma uteri zich duidelijk kenteekent, en dat men door den onderzoekenden vinger dat deel van den uterus den hals bij voorb. heeft leeren kennen, waar hij zich doorgaans het duidelijkst gevestigd heeft, zal men dan (de mogelijkheid verondersteld zijnde) dat gedeelte *alleen* wegnemen, of van het corpus uteri afsnijden? Wij voor ons zouden dit in geval van waren kanker, voor eene wreede marteling houden en het alzoo niet geoorloofd beschouwen; want door dien men de baarmoeder in haren ziekelijken staat, door de meestal verharde en vernauwde vagina, op de voorgestelde wijze van Oslander niet behoort naar beneden trekken kan, werkt men geheel in het duister, en de snijdende werktuigen, hoe geschikt zij ook zijn mogen, kunnen alzoo met de

noo-

(1) Иппокр. Мазаз. 1ste deel, 1ste stuk, pag. 71.

noodige juistheid niet worden aangewend, en derhalve heeft men geene genoegzame zekerheid, dat al het ontaarde gedeelte des uterus, door de toepassing dier werktuigen behoorlijk is weggenomen.

In weerwil dus dat sommige beroemde mannen zoodanig handelen, in weerwil dat Oslander (1) zich dikwijls met dergelijke kunstbewerking schijnt te hebben bezig gehouden, komt het ons voor dat men over de operatie van een' cancer uteri denkende, veel meer zijne aandacht op de geheele uitsnijding van de baarmoeder, (indien die mogelijk zij) dan op de gedeeltelijke wegneming vestigen moet, immers dit doende, ging de vrees voor het vernieuwen van den kanker, voor een groot gedeelte verloren. (2)

Dan al is het door de ondervinding bewezen, dat men den uterus uit het ligchaam der vrouw, zonder haar leven daar door te vernietigen, wegnam: al schijnt zulks vooral te blijken, uit het geval van A. Paré (3), en al nemen

(1) Hippoc. Magaz. l. c. pag. 77. en 78.

(2) Hufelands Journ. Band XVI. pag. 123. Anno. 1803.

(3) XXIV. Boek. Cap. 48, pag. 754 en seq. Ook bij Aetius, Aegineta, Rousset, Wisberg enz. gelijk ook in de Haarl. Maatschappij, deel XII. pag. 275 enz. vinden wij daarvan meer of min beslissende voorbeelden.

men wij aan, dat door al die schrijvers in de daad uteri, en gene steatomata polypi enz. zijn weggenomen; dan ontstaat nog altijd de vraag, of wij de baarmoeder die met waren kanker be- deeld is wegnijden mogen? en wij aarfelen niet daarop bepaaldelijk neen! te antwoorden, en wel 1°. om dat die uitsnijding (de uterus ligt in hare natuurlijke positie, en is dikwijls in hare ont- aarding met de omringende deelen verbonden) op zich zelve, naar onze gedachten ten hoogste gevaarlijk is 2°. om dat die excisie door den veranderden staat der deelen niet behoorlijk ge- schieden kan, en eindelijk, 3°. om dat de aan- hangfelen van de baarmoeder, en bepaaldelijk de tubae faloppianae en de ovaria, door den kanker zeer waarschijnlijk zijn aangedaan (1) zoo dat deze, al werd de vrouw na de opera- tie in het leven gehouden, weldra ten zetel voor herboren kanker verstrekken zouden. Alleenlijk zeer in de beginselen zou het mischien moge- lijk zijn en met goed gevolg geschieden kunnen, maar wie zal zich dan van het aanwezen van waren kanker zoo kunnen verzekeren, dat hij het wagen zoude eene operatie als deze te verrigten?

Als

(1) Hippoc. Magaz. l. c. pag. 75. Diction. des Sc. Medic. l. c. (cancer de la matrice.)

Als wij dus bij wijze van herhaling, de strekking en het doel onzer overweging nagaan, dan komen dezelve hierop neder;

1°. Dat men de exsirtatie f. amputatio carcinomata, (al is dezelve in eenen staat van beginnende verzwering gemaakt) op grond van verouwerde waarnemingen somtijds doen kan, wanneer dezelve overeenkomstig de aangevoerde teekens dan schijn heeft van plaatselijk te zijn, en geene groote uitgebreidheid of gemeenschap met omliggende deelen verkregen heeft, vooral om dat de ondervinding geleerd heeft, dat die kunstbewerking somwijle met een gewenschte uitkomst verrigt is, en het nooit voldingend beproeven kan worden, dat zij ingeval van mislukking het kwaad waarlijk verergerd of althans den dood des lijders verhaast heeft (1).

2°. Dat de rede en de voorschriften der menschevriendheid, der natuur- en ziektekunde, om van geene ondervinding te spreken, de bedoelde kunstbewerking zoo niet verbieden, dan ten minste stelling afraden, wanneer de kanker zich op eene aanmerkelijke wijze in de baarmoeder of aan het achterste gedeelte van de tong gevestigd heeft;

was;

(1) Richter Med und Chir. bemerk. Sabatier, Richerand, Bell en vele anderen.

wanneer hij (in welk deel van 't ligchaam ook) lang in eenen staat van verzwearing verkeerde, zeer uitgebreid is, met de omringende deelen in eenen vasten samenhang geraakte, en eindelijk wanneer men de opgenoemde algemeene teekens ontmoet, ten bewijze dat hij niet plaatselijk maar het zij primitief, het zij consecutief algemeen is of geworden is. Het waarom? kan men uit onze vorige bespiegelingen, zoo wij ons niet bedriegen gemakkelijk beantwoorden. De mislukte wegsnijding van kankerdeelen uit den uterus, die wij niet aanvoerden, kan men daarenboven in het meergenoemd magazijn in weinige regelen lezen, zonder dat men aan het slot dier regelen eene onvoorwaardelijke toestemming geven moet. (1)

Genoeg meenen wij dus van de geneeswijze des openen kankers door het staal gezegd te hebben, en wij gaan alzoo over tot de beschouwing van andere hulpmiddelen, waarmede men het gevreesde kwaad niet zelden gepoogd heeft, eenen beslissenden tegenstand te bieden.

Gelijk men sedert vele jaren zich bezig hield, om door het vermogen der operative heilkunst den gevreesden kanker te genezen, zoo streefde men

(1) L. c. pag. 86.

men insgelijks reeds voor lang, naar dat hooge doel, door de plaatselijke toepassing van bijtmiddelen en bepaaldelijk van het arsenicum (1), het zij dat men daartoe genoopt werd, door het denkbeeld, dat het bijtmiddel boven het mes in het algemeen de voorkeur verdient, het zij dat de staat van den kanker en het deel waarin hij zich vestigde, slechts de werking van het bijtmiddel toeliet; het zij eindelijk, dat de lijder zoo wel als de heilkundige door vrees of kleinmoedigheid het staal vermijden wilde.

Zonder deze bedenkingen tot de gronden voor onze volgende overwegingen te verkiezen, willen wij ons in deze voornaamlijk bepalen tot eene algemeene beschouwing van het plaatselijk vermogen der bijtmiddelen, en bepaaldelijk van het arsenicum, tot genezing of tot vermindering van de toevallen van den kanker die het onderwerp onzer beschouwing is, terwijl wij ten slotte de vraag zullen pogen te beantwoorden of de staat van den kanker en het deel waarin hij zich bevindt, ook tot drangredenen van

(1) Richter Chir. Biblioth. band 3. pag. 482. band 4. pag. 468. band 7. pag. 482. band 8. pag. 181 en 724. band 10. pag. 433. 692. band 15. pag. 93. etc. etc.

van de aanwending van het zelve zouden kunnen strekken.

Verschillende voortbrengfelen vooral uit het rijk der Delfstoffen dragen, zoo als wij weten, den naam van bijtmiddelen, en zijn dit reeds op zich zelve zoo als de natuur hen voortbragt, of worden het door vermenging en door den invloed der scheikunde. Zij worden als zoodanig in natura, of na de noodige bereiding op het menschelijke ligchaam, en wel bepaaldelijk op de huid aangewend, met oogmerk (in het geval wat wij behandelen), om de plaats waarop zij werken, of met andere woorden den kanker te dooden, en alzoo de natuur in staat te stellen denzelven door de te weeg gebragte ontsteking en volgende verettering te doen uitwerpen.

Dat vele bijtmiddelen doelmatig aangewend, in staat zijn derzelve kracht zoodanig uitteöfenen; dat zij het vermogen bezitten om het deel waarop zij werken tot eene belangrijke diepte in verfterving te doen overgaan, en dat zulks bij nieluiting van het arsenicum waar is, zal niemand in twijfel trekken, daar de onderzinding het bij de behandeling van zekere foort van kleine gezwellen; bij het openen van sommige verzweringen en bij het vormen van diepe etterdragten en dergelijke; duidlijk leert, maar

maar of zulks in het algemeen ten aanzien van den kanker wel zoo bepaaldelijk kan gezegd worden, daaraan meenen wij op goede gronden te moeten twifelen. Deze toch onderscheidt zich door deszelfs eigenaardige hardheid, en dikwils door deszelfs volumen, op eene in het oogloopende wijze van al die ongemakken, die voor de kracht van het bijmiddel doorgaans bezwijken moeten: en het is daarom gelijk ook om dat zijne wortels zich dikwils zeer ver en in de diepte uitspreiden, dat hij door de werking des causticums menigwerf niet op eene voldoende wijze kan getroffen worden, zoo dat na de vergeeffche aanwending, al heeft deze bij herhaling plaats gehad, het kwaad na eene gedeeltelijke vernietiging, dikwils deszelfs vorige gedaante weder aantoemt.

Lucaschen schijnt de ondervlading wel eens getoond te hebben, dat men op dien weg den kanker genezen heeft, gelijk men zulks bij Rennos, Schmalz en anderen lezen kan, en wij willen dus op grond van eene beproefde ervarens aannemen, dat de plaatselijke werking der bijmiddelen, en vooral die van het arsenicum waarover wij nu bij afsluiting spreken, het voorgestelde doel, namelijk de plaatselijke uitroeiing van den kanker (onder zekere en nader te noemen

mene omstandigheden) treffen en bewerken kan, want het kankergezwell indien het niet te groot of te diep gezeteld zij, kan men door het arsenicum dooden, wanneer men dat middel slechts in eene genoegzame hoeveelheid op eene doelmatige wijze lang genoeg of, naar eisch der omstandigheden, bij herhaling aanwendt, en de zitplaats van den kanker de noodzakelijke werking van het zelve toelaat. Terwijl wij dit alzo niet mogen ontkennen, komt het ons op grond van eigene ondervinding niet onwaarschijnlijk voor, dat het zelfde plaatselijk gebruik van het arsenicum, naar eenen bijzonderen maatstaf gewijzigd, sommigen kanker in zijne woede blijkbaar beteugelen kan, vooral wanneer de inwendige toediening van dat zelfde middel, door de regelen eener gevorderde voorzigtigheid bestuurd, daarmede gepaard ga! Dan dit in het voorbijgaan!

Gezegend en boven alle verbeelding dierbaar zou dus dit middel zijn, wanneer deszelfs werking in geene andere opzigten nadeelig ware, en wanneer het geene gevolgen te weeg bracht, die voor het leven van den lijder ten uiterste gevaarlijk worden kunnen! dan helaas! die zelfde ondervinding heeft te menigwerf bewezen, dat men het arsenicum als een zeer gevaarlijk hulp-

hulpmiddel beschouwen moet; ja! wat meer is, dat het niet zelden den kanker niet grondig geneest, en om onderscheidene reden niet altijd grondig genezen kan; dat het eenen plaatselijken indruk maakt, die vooral in sommige gevallen met eenen gegronnen schroom moet beschouwd worden, en eindelijk, dat het zelfs als plaatselijk middel door het ligchaam eenen verderflijken, eenen doodelijken invloed verspreiden kan.

Laten wij bij deze gewichtige omstandigheden thans eenige oogenblikken mogen stilstaan, en 1°. trachten te bewijzen dat het arsenicum (wij spreken slechts van de uitwendige aanwending) niet dan zeldzaam grondig geneest, en in genoegzaam alle gevallen ook niet grondig genezen kan.

Als wij ons de uitgebreidheid der dikte, de vastheid van vele kankergezwellen waar zij zich ook bevinden voorstellen, dan valt het moeilijk zich te verbeelden, dat het arsenicum, hoe sterk het ook werke, tot eene genoegzame diepte doordringt, om het gezwel in geheel deszelfs wezen te dooden. Wanneer de werking van het middel op de buitenste oppervlakte van het ongemak en om iets te noemen ter diepte van eene halve duim genoegzaam zij, om het kanker gebrek door de geweldige prik-
ke-

keling te doen sterven, en dus aan deszelfs diepste vereenigingspunten lostemaken, en alzoo naar buiten te doen werpen, dan is het mogelijk het hooge doel te bereiken, even zoo wel als het mischien mogelijk is dat de natuur door het toevallig veroorzaken van ontsteking en daarop volgende verettering in den omtrek van den tumor carcinomatosus, het kwaad kan uitdrijven (1), maar wie zal zich dit, in het algemeen verbeelden van eene uitgebreide en diepzittende ontzanding, zoo hard zoo weerstandbiedend als de kanker is? neen, de werking van het arsenicum doet het kanker gezwel doorgaans trapsgewijze door het afvallen van doode korsten of gemortificeerde oppervlakten verloren gaan en eene herhaalde aanwending wordt alzoo, wil men het voorgestelde oogmerk bereiken, niet zelden bij afwijfeling noodzakelijk. Hoe meer men nu door de wegvalling van het verstorvene, den grond van het gebrek nadert, hoe sterker de onkvelde oppervlakte van de deelen waarin de kanker gevestigd is, insgelijks door den verschrikkelijken prik-

(1) Richerand nosographie chirurgicale Tom. I. p. CXVI. prolégomènes en Diction. de Sc. med. l. c. pag. 554. et. c.

prikkel van het arsenicum, getroffen wordt, zoo dat de pijn, daaruit oorspronkelijk voor eeten lijder die reeds zoo veel en door het gebrek zelve en door de pogingen tot genezing geleden heeft, geheel ondragelijk wordt, en de Arts alzo, verre binnen de grenzen van het voorgestelde doel, zijne bemoeijingen staken moet! Maar, verondersteld ook dat de volharding van den lijder en van den Heelmceester tot het uiterste gedreven worde, hoe krijgt men dan de wortels van het kwaad, (want wie zal na alles wat men daar van weet aan het bestaan dier wortels twijfelen?) welke somwijle, tot eene aanmerkelijke diepte en tot op eenen verren afstand, tusfchen de gezonde deelen van de zitplaats des kankers verspreid zijn, door het bijtmiddel, door het arsenicum getroffen, zoo dat zij zich, van hunne verbindtenissen zonder eenig overblijffel afscheiden? dit, wij moeten het vrijmoedig zeggen, beschouwen wij (zonder het leven van den lijder, niet slechts door den indruk der pijn, maar ook door de absorptie in een zeker gevaar te stellen) veelal, zoo niet altijd onmogelijk, en wij zijn dus van gedachten, dat het arsenicum om den kanker te genezen meestal ontoereikend is, hoe zeer wij gaarne willen toestemmen, dat de gevallen van gelukkige kankergenezingen daar door

door te weeg gebracht; met dat gevoelen schijnen te strijden. (1)

Bedriegen wij ons derhalve niet, dan kan de ondervinding, die de gelukkige werking van het arsenicum bewijst, alleenlijk dien kanker bedoelen, welke van eenen geringen omvang en zeer oppervlakkig is, en daarom heeft het bekende cosmische middel in de boosaardige zweeren van het aangezicht, die *mischien* kanker of kankerachtig waren, naar luid van het verhaal wel eens eene gewenschte genezing te weeg gebracht, (2) hoe zeer het aan den anderen kant wel eens gebleken is, dat men daarmede te vergeefs werkzaam was (3). In andere gevallen wordt integendeel niet zelden op eene overtuigende wijze getoond, dat het voorgestelde doel niet bereikt werd, ja, de saam die voor weinige jaren de heilzame werking van het arsenicum verbreidde, is door de opregte waarheid in haren te ver gedreven en voorbarigen ijver geenszins gerugsteund.

De beroemde Hofraad Katzenberger te Waren-

(1) Richter Chir. Bibl 7de deel. pag. 123 et seqq.

(2) Hufelands Journ. 9de deel pag. 187 anno 1803.

(3) C. L. Murfinna, Journal fur die Chir. etc. erstes bandes 3. stuck pag. 440 et seqq.

rendorf, die zich in het begin van deze eeuw door eene edele beweegreden gedreven voelde, werd door den toevloed van vele ongelukkigen, in de gelegenheid gesteld, het plaatselijk vermoegen van het arsenicum (dat hij met eene zekere zelf vermengde) (1) te beproeven, en hoe zeer sommige voorwerpen zijne behandeling schijnbaar genezen verlieten, bleek het echter weldra dat het kwaad weder met nieuwe woede te voorschijn trad, ten bewijze dat althans de wortels van den kanker, (verondersteld dat hij plaatselijk ware) niet vernietigd waren, zoo dat onze tijdschriften van 1809, de ongelukkige uitkomsten te dien aanzien, zelfs op hoog gezag bekend maakten. De Hoogleeraar Suerman, die in het zelfde jaar zijne gewigtige disertatie, waarvan wij boven spraken, in het licht gaf, deelt ons (2) onderscheidene gevallen mede, die ten bewijze strekken dat vele lijdressesen door den schijn van volkomene genezing bedrogen, korten tijd na hare terugkomst in het Vaderland, door het geweld van den herboren kanker eenen elendigen dood stierven. Ook wij zagen, hoe zeer op eene verschillende wijze, dat de ijver van den

ge-

(1) Suerman disertatio de usu arsenici enz. pag. 61.

(2) Pag. 67 et seqq.

noemden heer Katzenberger, door de uitkomst geenszins bekroond werd, gelijk zulks uit onze waarneming, pag. 197 et seqq. gebleken is. (1)

Geen wonder dus dat het blijde gerugt, door zoo vele ongelukkige en twijfelachtige uitkomsten getroffen, eindelijk zweeg, en dat de stoutmoedige bemoeijingen van den Warendorfer Geneesheer, geene andere sporen nalieten dan die welke voor vele eeuwen, en bij lateren tijd, door Avicenna, Celsus, Guido de Chauliac, Majerone, Deidier, le Febure, Ronnow en anderen, hoe zeer niet op dezelfde wijze, echter meer of min

(1) Eene dame te voren binnen deze stad woonachtig, die in de linkerborst een' cancer apertus droeg, en door de voornaamste heekkundigen van ons Vaderland gezien en ongeneeslijk verklaard was, nam al mede naar het toenmalig toevlugtsoord naar Warendorf de wijk, en kwam, na verloop van een' gerulmen tijd, met eene geheel herstelde gezondheid, en zoo het schein van derzelve ongemak genezen terug, terwijl hare borst hoe zeer verkleind en met een schoon litteken bedekt, geene de minste overblijfselen vertoonde van het kwaad, dat te voren daarin deszelfs dreigendaanzijn gevestigd had. Drie jaren daarna is deze vrouw gestorven aan eene ziekte, die met haren beschreven toestand in geen verband schein te staan, maar als wij door hare familie wel onderrigt zijn, dan deden zich kort voor haren dood weder verschijnselen op, die met veel gronds voor het terugkeeren des kankers deden vreezen.

men diep op het veld der kunst gedrukt werden. (1)

Maar wij stelden het bedoelde middel niet slechts als ontoereikend voor, neen wij wilden het zelve ook als gevreesd beschouwd hebben, door den geweldigen indruk dien het op de plaats der aanwending te weeg brengt, een indruk die hoe zeer langzamer in uitwerking, echter in kracht van pijn naar ons gevoelen het brandijzer verre overtreft. Men stelle zich bij herinnering den verschrikkelijken prikkel van het arsenicum voor, wanneer men het in andere gevallen dan in den kanker aanwendt, en dus in voorwerpen die niet altijd in staat van zwakte of buitengewoone gevoeligheid enz. verkeeren, zoo als in den kanker meestal het geval is. Hoe verschrikkelijk is bij de zoodanigen de plaatselijke, kortdurende en niet herhaalde werking van het middel? Door den sterken prikkel worden de deelen in eene hevige ontsteking gebragt, en daar door van eene geweldige pijn getroffen, die niet dan door de verettering en de afscheiding van het verstorvene eindigt, terwijl het lichaam

(1) Men zie ook het reeds genoemd Journ. van Hufeland, aangehaald in de geciteerde dissertatie, van den Hoogleraar Suerman.

chaan in het algemeen, dikwijls door koorts en stuipachtige bewegingen, naar mate van deszelfs meerdere of mindere gevoeligheid gefolterd wordt; en indien dit alles in andere gevallen waar zij, en alsdan ook somwijlen zeer te vreezen is, hoe veel meer moet dit dan het geval niet zijn, wanneer het arsenicum zelfs langdurig en bij herhaling op den kanker wordt aangewend; op den kanker die veelal in een ziekelijk ligchaam gedragen wordt? Immers moet deszelfs bijtende werking als dan, op den gevoelligen en dikwijls ontvelden pijnlijken omtrek des gebreks geweldig zijn, en dus de plaatselijke gevoeligheid zoo zeer verhoogen, dat geheel het zenuwgestel daar door op eene geduchte wijze wordt aangedaan, terwijl het niet anders zijn kan of de kanker die zoo weinig terging verdragen wil, moet, daar hij niet geheel kan worden uitgeroeid, door de geweldige prikkeling steeds kwaadaardiger worden.

Men zegge niet dat alle deelen waarop het arsenicum werkt, in eenen staat van versterking gebragt en dus als vernietigd, door de opvolgende verettering worden uitgeworpen, en de prikkeling daarop gevallen, uit dien hoofde voor het terug geblevene niet nadeelig zijn kan, want de ontsteking strekt zich immers ook uit tot die
dee.

deelen, welke zich van het verstorvene moeten afscheiden, en dat zulks waar is wordt duidelijk genoeg bewezen door de roode dikke en pijnlijke randen, die na de uitvalling van het verstorvene overblijven, en daar de kanker zoo als wij reeds getoond hebben, en zoo als wij hem voorstelden, naar onze meening door het arsenicum in deszelfs geheele wezen niet doodelijk kan getroffen worden, moet het overgeblevene gedeelte in eenen staat van verhoogde gevoeligheid, van geschiktheid om spoediger dan anders kwaadaardig te worden, overblijven, waaruit dan behalve door den algemeenen nadeelingen indruk van het bijtmiddel, de verschrikkelijkste verschijnselen kunnen geboren worden. (1)

Dan gelijk reeds vroeger gezegd is, het is niet slechts het plaatselijk vermogen van het arsenicum, dat men door deszelfs geweldigen indruk te vreezen heeft, maar ook deszelfs invloed dien het in het ligchaam kan uitoefenen, moet men steeds als zeer gevaarlijk aanzien, want het arsenicum kan in eene meerdere of mindere hoeveelheid, door de opslorpende vaten worden

op-

(1) Wat een minder sterke prikkel op den kanker kan uitwerken, zien wij bij A. G. Richter. Med. und Chir. g. beobacht. 1ste deel pag. 40.

opgenomen, en alzoo eene wreemde vergif-
ging te weeg brengen, eene vergiftiging die zich
niet alleenlijk, door eene geweldige aandoening
der maag en ingewanden verraaft, maar ook door
eene verbazende beroering van geheel het zenuw-
gestel gekenmerkt wordt, zoo dat duizelingen,
flapeloos- en lijthoofdigheid, bezwijmingen, ver-
lies van zintuiglijke vermogens en meer andere
verschrikkelijke verschijnselen, tot zelfs een al-
lerellendigste dood daarvan ten bewijze strekken.

Het is waar men kan als eene tegenwesping
te dezen aanzien aanvoeren, dat men ook ter-
genezing van den kanker, zoo wel als met an-
dere bedoeling, bij voorbeeld, om het als fe-
brifugum enz. te doen werken, het arsenicum
inwendig heeft toegediend; zonder daarvan altijd
die verschrikkelijke gevolgen te hebben zien ont-
staan, gelijk men zulks door de schriften van Ak-
kerman, Le Febure, Roussetot en anderen ge-
noegzaam bewezen ziet, maar behalve dat deze
handelwijze niet altijd vrij was van gevaarlijke
gevolgen (1), kan zij met de gevreesde en on-
bepaalde indringing van het vergif, door de vasa
absorbentia, in geene vergelijking gebragt wor-
den.

(1) Sulfur disert. de usu arsenici nocivo in capere
Jenae 1796.

den, alzoo in het eerste geval, de hoeveelheid van het arsenicum naar bijzondere omstandigheden met nauwgezetheid bepaald wordt, terwijl het toeval in het tweede geval alles doet, en door geene voorzigtigheid bestuurd wordt.

De ondervinding daar en boven heeft, helaas! menigwerf bewezen, dat deze denkbeelden derzelver oorsprong aan geene partijdigheid of panische vrees ontleenen, want, behalve dat wij te dien opzichte uit vroegere schrijvers voorbeelden zoude kunnen aanvoeren, vergenoegen wij ons, met de lezing van de maergenoemde disertatie van Professor Suerman, van pag. 76, tot aan het einde aan te beveelen, waar door men zich de noodige overtuiging verschaffen kan, dat meer dan eene ongelukkige door vergiffiging, uit de plaatselijke aanwending van het arsenicum oorspronkelijk, op eene beklagelijke wijze is ongekomen.

Na dit alles zullen wij niet behoeven te doen opmerken, dat wij de plaatselijke aanwending van het bedoelde middel niet slechts als ontoereikend tot genezing of tot vermindering der toevallen van den kanker beschouwen, maar het arsenicum ook als een middel aanzien, het welk om de aangevoerde redenen zeer gevaarlijk is. De inwendige toediening zoude, gelijk reeds van

terzijde is aangemerkt, in gevevene omstandigheden, vooral ter beteugeling van de woede des gebreks welligt iets kunnen doen; dan het spreekt van zelve, dat wij ons met de overweging daarvan in het breede niet kunnen bezig houden, en alleenlijk berusten in de waarschuwing dat de heilkundige ook op die wijze, met het arsenicum nooit anders dan met de uiterste voorzigtigheid moet omgaan.

Eene vraag echter willen wij ons nog ter beantwoording geven en dan op dit punt eindigen, namelijk: of zekere staat van den kanker en deszelfs zitplaats in bijzondere gevallen ook aanleiding zou kunnen geven, om zich de voorzigtige uiterlijke aanwending des arsenicums, te veroorloven?

Hoe zeer wij de aanwending van hetzelfde op de aangevoerde gronden, als ontoereikend ter genezing van eenen uitgebreiden, diepzittenden open kanker en in dat geval tevens als gevaarlijk beschouwen, zoo zijn er echter gevallen, waarin men het op het voetspoor van groote mannen met de noodige behoedzaamheid zou kunnen beproeven, zoo als bij voorbeeld, in eene kleine zeer oppervlakkige scirrhus, gelijk ook wanneer men door deslijders vrees niet in staat is het mes aantewenden, alsmede in de

no-

noma, die door deszelfs kwaadaardigheid, alle andere hulp weerftand biedt; en eindelijk ter uitroeijing van eenen kwaad dreigenden fungus welke zich in de wonde na de extirpatie van den kanker wel eens verheffen kan, en welke aan zich zelve overgelaten, doorgaans op nieuw al het geweld van een oorspronkelijk carcinoma vertoont (1).

In het eerste geval willen wij niet ontkennen, dat wij het aanwenden van het arsenicum zonder bedenking zouden durven beproeven, indien wij geen beter plaatsmiddel kenden. 1°. Om dat de mortificatie van het kwaad, uit hoofde van de geringe uitgebreidheid en van deszelfs klein volumen niet onmogelijk, ja zelfs niet onwaarschijnlijk is; 2°. Om dat *éene* aanwending, de bereiking van het doel mogelijk maakt. 3°. Om dat in dat geval de lijder gewoonlijk, nog gezondheid en kracht genoeg bezit, om de noodzakelijke pijn te verduren; 4°. Om dat men, daar het gebrek met eene gezonde huid bedekt is, voor absorbtie van het vergif niet zoo veel te vreezen heeft. Maar wanneer men tot de applicatie op die gronden besluit, moet het mid-

del,

(1) Journ. Complémentaire du Dict. des Sciences Medic. d'Avout 1818? pag. 95.

del zoo sterk worden aangewend, dat het gebruik schielijk en in eens in dezelfs geheele wezen vernietigd wordt. Altijs echter wanneer de keuze vrij is, verdient het mes ook in dezen verre weg den voorrang, dan hier over nader!

Wat de bedoelde zweren van het aangezigt aangaat, indien men reden meent te hebben, om den regel, die ons het pailleren voorschrijft, te verlaten, dan kan men met eenigen grond, het bedoeld heroïcum, op eene allerbehoedzaamste wijze en wel bepaaldelijk bij niet zeer irritabele gestellen toepassen, daar het (niet tegenstaande het geen wij bij Murfinna (1) lezen) in die gevallen, wel eens met eenen gelukkigen uitslag is aangewend (2). Intuschen moeten wij ook hier niet vergeten, het geen Celsus in het algemeen zegt (3) „de kanker woedt te heviger, „hoe geweldiger de middelen zijn, die men ter „genezing aanwendt,” en alzoo het bedoelde middel nimmer beproeven, als men geene volkomene verftoring van het kwaad bij de eerste applicatie hopen kan.

Wan-

(1) Oper. Citat.

(2) Loders Journ. 1ste deel erst. st. pag. 1. en Journ. de Medic, etc. Japv. — Juin. 1782. Tom. VII.

(3) Lib. V. Cap. XXVIII. n°. 2.

Wanneer zich eindelijk uit de overgeblevene wonde van eenen geextirpeerden kanker eene kwaad dreigende fungus, zoo als wij boven bedoelden verheft, dan moet de Heelmeester te dien aanzien geen werkloos aanschouwer zijn, integendeel moet hij als dan ter beteugeling van het nieuwe kwaad het blytmiddel of het mes aanwenden. Het laatste deden Sabatier (1) en anderen met een gelukkig gevolg. Het eerste werd door Richter, gelijk wij vroeger zagen, eenigzins in gelijke omstandigheden, met eene zeer heillooze uitkomst beproefd, en daarom soo wel als om bovengenoemde redenen, zouden wij het voorbeeld van dezen vermaarden man nimmer volgen, dat men bij die applicatie nog meer dan anders voor het geweld der langdurige pijn, voor de ontsteking, voor de toevor en ophooping van schadelijke vochten, in den omtrek der wonde, en eindelijk voor de absorptie te vreezen heeft. Liever zouden wij dus, in dat geval het dadelijk brandijzer aanwenden, zoo als Sabatier, en gelijk vroeger is aangemerkt, Desault dit met dit beste gevolg gedaan hebben.

D E R

(1) Oper. Chir. pag. 300.

DERDE AFDEELING.

Over de middelen, welke de kunst aan de hand geeft, om de toevallen eenes voor ongeneeslijk gehouden kankers te weêrstreven of te matigen.

Wij zullen na al het aangevoerde vooral in de tweede afdeeling van dit Hoofddoel, niet noodig hebben op nieuw te bewijzen, dat de opene kanker menigwerf geheel ongeneeslijk is; het zij men den zelven beschouwe van eene inwendige oorzaak afhankelijk te zijn, het zij men den zelven (hoe zeer plaatselijk) aanzie, als eenen verderflijken invloed op het ligchaam uitoefenen of algemeen geworden te zijn; ja, hoe zeer men het niet bewijzen kan, velen zullen op grond van het gevoelen der ouden en van latere meesters in de kunst, gelooven, dat alle pogingen tot herstel, dat is de aanwending van herōica en dus ook van het operatieve gedeelte der kunst, veelal tot niets anders dienen kan, dan tot eene vruchteloze marteling van den ongelukkigen, tot vermeerdering der kankerwoede en alzoo tot verhaasting van den dood des lijders.

Ge-

Gelijk ook ieder verstandige heilkundige, in die gevallen waarin hij meent dat het kwaad niet kan worden uitgeroeld, (zie pag. 218 en volgende), te dien aanzien, alzo eene verstandige werkeloosheid in acht neemt, zoo is het er echter verre af, dat hij den ellendigen aan zijn treurig lot zou overlaten, neen! hoe zeer hij niet genezen kan, de heilkunde wijst hem den weg aan om de smarten te lenigen en den loop der toevallen te stuiten, en het is alzo deze weg dien hij met eenen onwankelbaren tred ten einde toe bewandelt.

Naar onze meening intuschen is het eene zeer moeilijke zaak, in deze het regte spoor te kiezen, daar men, in de behandeling van eenen ongeneeslijken kanker, niet zelden den gewonen slender, om zoo te spreken, volgt, en zonder de bijzondere omstandigheden in aanmerking te nemen, die handelwijze in 't oog houdt, welke, door den eenen of anderen beroemden man in de kunst, zelfs niet altijd op grond eener beproefde ondervinding, wordt aangeraden, dan hoe vele aanleiding, door het duistere der ziekte en de gebrekkige kennis van het beste middel, daar toe ook zijn moge, het is de juiste wijze van handelen niet, en wij houden het er voor, dat de Practicus ook in deze niet enkel empiricus zijn

sijn moet, dat wil zeggen; hij moet hier alle in- en uitwendige middelen, die door dezen of genen genoemd zijn, in het werk stellen, zonder dezelve aan zijn eigen oordeel en aan de regelen der ziektekunde getoetst te hebben, want is hij te dien opzichte nalatig, dan wordt hij niets dan een werktuig hetwelk slechts bij toeval goed, en zeer dikwijls kwaad doet! Neen, zal hij op eene doelmatige wijze den loop des kwaads zoo veel mogelijk beteugelen, dan moet hij zich den vermoedelijken aard en de hoedatigheid des kankers gelijk ook zijne zitplaats behoorlijk voorstellen, den staat en de gesteldheid van het ligchaam des lijders, als ook de omstandigheden waarin hij leeft, regt levendig vertegenwoordigen, en op de onderscheidene plaatselijke verschijnselen, die aan elk soort van kanker eigen zijn, naauwkeurig acht slaan, ten einde dit alles, tot zoo vele gronden te doen dienen waarop zijne pogingen veiliglijk kunnen rusten.

Dan, hoe zullen wij het noodig gebouw op deze mischien ook zeer wankelbare gronden vestigen, en zoo als noodzakelijk is ter tinne toe optrekken? Eene moeilijke onderneming voorwaart, welligt verre verheven boven onze krachten. Dat wij het intusschen tot onze eigene beschaving beproeven, en alzoo overeen-

kom-

komstig den doot ons gewezen leidraad aanvaar-
gen.

Als wij het aangevoerde in de tweede afdeeling van het eerste Hoofddeel dezer proeve als niet verwerpelijk beschouwen mogen, dan kan de kanker van eenen kropzeerigen; van eenen venersichen en van eenen scorbutischen aard zijn, of met die ziekelijke omstandigheden in verband staan, en tevens van eene stinkende, rotte en voortknagende hoedanigheid zijn.

In het eerste geval, het welk uit de aangevoerde teekens veelal kan gekend worden, moet de inwendige behandeling in de eerste plaats daar mede overeenkomstig worden ingerigt, en het spreekt alzoo van zelve, dat al de inwendige middelen, welke men als tegen het kropzeer dienende moet aatzien, op eene voorzigtige wijze moeten worden aangewend. De murias barijtae de calomel; de sulph. aur. antim. doen zich als zoódanig voor; men moet deze naar de beste regelen toedienen, doen afwisselen of gepaard gaan met versterkende en vochtverbeterende geneesmiddelen, waaronder de koortsbast, de Sarsaparille en dergelijke behooren, en geenzins verliezen men het dieët uit het oog, zoo dat voedende, ligt verteerbare spijszen en dranken worden aangeraden, en die welke
van

van eenen eenigzins opwekkenden aard zijn, niet vergeten worden, met bepaling nogthans, dat de laatste geene nadeelige prikkeling veroorzaken, of eene congestie naar het leidend deel te weeg brengen.

Wat de plaatselijke middelen in dezen betreffen, zij kunnen naar onze gedachten niet te eenvoudig zijn. Zoo als het in het algemeen goed is, de zwerende oppervlakte des kankers niet spaarzaam te zuiveren; zoo is zulks in dit geval vooral noodzakelijk, en wij beschouwen het voor het overige voldoende bij ieder verband, de zweer met een laauw aq. aluminosa; aq. calcis en dergelijke uittewaschen en vervolgens zacht droog plukfel, zoodanig aanteleggen, dat de holten en groeven luchtig opgevuld, en het geheel met eene zachte plukfel matras of wiek bedekt worde. Hier door (door het plukfel) worden de scherpe etterstoffen opgeslurpt of ingezogen en de omringende deelen alzoo voor eene roosachtige ontsteking beveiligd, en wat zal men in deze omstandigheid meer verlangen, daar de verbetering van de hoedanigheid des etters, bedriegen wij ons niet, slechts zeer weinig van de werking van plaatsmiddelen, maar van algemeene hulp, voor het meerder deel afhankelijk moet beschouwd worden? Sommige plaatsmiddelen in-

tus-

tusfchen, keuren wij niet geheel af, integendeel kan het wel eens voordeelig zijn, de wicken nu en dan met het extractum dauci of cicuræ en dergelijke, op de wonde aan te leggen.

Een kanker, welken wij niet geheel zonder voorbeeld venerifchen noemden, vordert ter befrijding van zijne complicatie, het voorzigtig gebruik van de gewone specifica in de lues, met vochtverbeterende middelen. In het algemeen, het extr. opii met de zoete kwik verbonden, en het gebruik van een goed decoctum lignorum, waarin de farsaparilla en het lign. guajac. niet moeten vergeten worden, dienen de hoofdingredienten uittemaken, maar het fpreekt van zelve, dat met het een en ander op eene behoedzame wijze moet worden omgegaan, en dat men vooral bij de minfte verfchijnselen van beginnende falivatie, en zelfs vroeger met deze methode of indicatie voor eenen tijd moet ophouden, ten einde de ingewanden in het bijzonder en het kliergestel in het algemeen niet te fterk aan te doen. Men moet daarom van tijd tot tijd den koortsbast met andere cardiaca en tonica toedienen; wanneer zulks door niets verboden wordt, kleine giften van het acidum sulphuricum dilutum doen gebruiken, ten einde door het een en ander alzoo algemeene reactie

P

op.

optewekken, die veelal ter bestrijding van plaatselijke ongemakken (zweren) zeer weldadig is. Vooral kan men in dit geval, naar de nieuwere ondervinding, de *calendula officinalis* in den besten vorm toedienen, daar deze plant, hoe zeer zij den naam van *specificum* waarschijnlijk niet dragen kan, in cancer met venerische complicatie, mischien zeer goede diensten bewijzen zoude. De applicatie van de goudkalk komt ook daar bij zeer in aanmerking. (1).

De voedfels behooren zoo veel mogelijk van eenen zeer zachten aard en ligt verteerbaar te zijn, en voor alles wat verstopping of congestie veroorzaken kan moet men zich in deze zorgvuldiglijk wachten. Het witte diët verdient dus eene bijzondere aandacht.

De plaatselijke behandeling kan, wanneer algemeene toevallen geene bijzondere wijziging gebiedt, met de vorige gelijk gesteld worden, want wij voor ons stellen het tot een regel, dat men te dien aanzien altijd zeer eenvoudig zijn moet. Voor wasching tot reiniging der zweer, kan men in dit geval het *aq. phagdenica* de infu-

(1) J. P. Westring, waarn. over de genezig van kankerzweren, uit het Hoogd. vert. Lejden 1818. pag. 41.

fusfo calendulae des verkiezende bezigen, even zoo wel als men het zelve vermengd met rozenhoning voor mondspoeling of inspuiting gebruiken kan, wanneer de kanker in den mond of in de baarmoeder gevestigd is, eene bijzonderheid, welke op alle kankerfoorten dier deelen, zoo wel op de reeds genoemde, als op de volgende toepasselijk is.

De scorbutische kanker vordert natuurlijk eene geheel andere behandeling en moet alzoo met inwendige middelen van een' geheel anderen aard bestreden worden. De *cortex peruvianus*; de *calmus*; het *acd. muriaticum dilutum*, de *martialia* komen, na het zuiveren der eerste wegen vooral te pas, terwijl men bij voortdoring op eene voorzigtige wijze reactie moet trachten te weeg te brengen, met oogmerk om de algemeene *atonía partium solidarum* te verminderen. Veel van 't geen het plantenrijk aanbiedt, en vooral wat aan geene verzuring in de ingewanden ligtelijk onderhevig is, verdient hier onze aandacht. (1) Het versche vleesch, al is het niet altijd wit is zoo als in andere gevallen van kanker, vooral hier verre boven alle visch-

foor-

(1) Alle groenten die verzuren zijn in den kanker algemeen nadeelig.

soorten te verkiezen; en terwijl men in alle scorbutieke gebreken ter genezing, doorgaans een' vluggen prikkel noodig heeft, is ons het drinken van spa-water met een weinig goeden rooden wijn, en somwijlen eene geringe hoeveelheid van oude mallaga of zuivere madera wijn zeer nuttig voorgekomen. Daar men echter in alle soorten van kanker, voor eene te groote werkdadigheid van het zenuw en vaatgestel te vreezen heeft, moet men dadelijk het gebruik van vinosa nalaten, zoodra men de minste beginselen van congestie naar het lijdend deel waarneemt.

Wat nu de plaatselijke behandeling van den verzworen scorbutischen kanker betreft, deze komt al wederom met de vorige overeen en moet dus insgelijks zeer eenvoudig zijn. Vooral moet men den kanker van dezen aard, die eene groote oppervlakte bestaat en lang gewoed heeft dikwerf, inzonderheid des zomers verbinden, en wij stellen het ons steeds ten regel, om het als dan viermaal in de 24 uren te doen. Wil men nu en dan, om de stinkende rotte stoffen te vermindern, plukfelwieken met een afkooksel van de cort. peruv. salic. albi of iets dergelijks beedeeld, met het alum. crudum, met eene geringe hoeveelheid ammonia liquida als anderznis opleg-

leggen; wil men het teerwater de voorkeur geven, men zal er zich niet over beklagen, maar naar onze overtuiging sprekende, gelooven wij dat het drooge plukfel voldoende is, vooral wanneer men het na het reinigen der zweer, in goede hoedanigheid en dikwijls genoeg aanlegge.

Dezelfde plaatselijke behandeling derhalve; die de scorbutische kanker vordert, kan naar onze wijze van zien ook op dien worden toegepast, welken wij rotten, stinkenden en voortknagenden genoemd hebben, want al deszelfs verschijnselen worden ook in die carcinomata waargenomen, welke men ziet in een ligchaam, het welk de oorspronkelijke veerkracht in deszelfs solida verloren heeft, of met andere woorden in een ligchaam waarin het scorbut woedt. Zoo veel echter als de plaatselijke gesteldheid en eigendommelijke aard van kanker toelaat, mag men in den rotten kanker zachtelijk prikkelen, en om die reden kan men dikwijls verbinden met een afkooksel van de cortex, waarin de radix arnicae geïnfundeed is en waar bij men dan de sp. vini camphoratus, of de ammonia liquida of het eenvoudige maar in alle rotte zweeren zeer vermogende alumen crudum voegen kan.

De uitspattende kanker is doorgaans in de uitwendige behandeling gelijk te stellen met

den cancer scrofulosus, als ook met dien, welke met lues moet beschouwd worden gecompliceerd te zijn. Dan wij zeiden, dat men in de pailliatieve behandeling van verzworen kanker, ook vooral acht behoorde te geven op de gesteldheid van het ligchaam des lidders en op de omstandigheden waarin hij leeft, en hoe zeer de eerste bijzonderheid reeds voor een groot gedeelte is afgehandeld, bij de beschouwing van de complicatiën des kankers, en der daarmede overeenkomende noodzakelijke behandelingswijze, zoo vordert echter het belang der zake, dat wij deze gewigtige bijzonderheid, ook buiten het reeds gekozen gezigtspunt, in overweging nemen.

Niet altijd namelijk ziet men den lيدر op een tijdstip, dat men eene anderszins doelmatige indicatie volgen kan, of er kunnen omstandigheden plaats hebben, waar door wij gedrongen worden van algemeene beginselen afte wijken, en ons te schikken naar den drang der zake, en dit is helaas! in de schrikkelijke ziekte waarover wij handelen, niet zelden het geval.

Als dus de lيدر, door de aanhoudende woe-
de van het kanker gebrek, reeds veel geleden heeft, als deszelfs ligchaam daar door, zoo wel als door ziekten, die zich als complicatiën voor-
doen

deem aanmerkelijk verzwakt is; als hij door snuipkoorts, door pijn, door slapeloosheid, door sterke verertering, door afwisselende bloeding alle veerkracht verloren heeft; wie zal het dan wagen, die indicatie te volgen, waar door de ziekte in derzelver schijnbare oorzaken, bestreden kan worden? Voorzeker niemand, want het is daartoe reeds te laat: integendeel moet men er zich alsdan eeniglijk op toelagen om het overwigt der toevallen te helpen dragen, en zich derhalve bezig houden, met het in het werk stellen van al die middelen, waar over wij spoedig in het slot dezer afdeeling zullen handelen.

De omstandigheden waarin de lijder leeft behooren ook vooral de aandacht van den practicus naar zich te trekken, en wanneer deze alzoo zijne pogingen ter bestrijding der kwaal en ter verlenging van het leven in den weg staan, moet men ook daaraan eene zoo veel mogelijk gunstige wijziging trachten te geven. Weelde en overvloed kunnen, gelijk ligtelijk te begrijpen is, door derzelver gevolgen even zoo nadeelig zijn als armoede en behoefte, hoe zeer deze laatste door zorg en kommer welke zij baren, in het algemeen de ziel en het ligchaam gelijk schokken; dan hoe dit ook zij, men moet den lijder in welken toestand hij ook

leve, zoo veel mogelijk in kalmte en in rust trachten te houden, en alles wat hem omringt zoodanig inrigten, dat noch het ligchaam, noch de ziel geschokt worden. Rust derhalve van beide, van ligchaam en van geest, komen bovenal in aanmerking, en alles wat deze kan storen poge men steeds te verwijderen, en terwijl wij op dit punt, in het voorschrijven van deze algemeene regelen (waarin niet weinig ligt opgesloten) meenen te kunnen berusten, zal het naar onze gedachten geheel overbodig zijn te doen opmerken, dat matige beweging, wanneer de krachten en omstandigheden het toelaten, veelal nuttig zijn, maar arbeid en andere oorzaken die het gestel beroeren, de werking van het vaatgestel te veel verhoogen, uitputting van krachten enz. ten gevolge hebben, alzoo voor het ligchaam in het algemeen, en voor het plaatselijk kwaad in het bijzonder nadeelig zijn; dat het genot van zuivere en gezonde lucht voordelig is, terwijl de guurheid van het weder enz. moeten vermijd worden. Dat treurigheid niet slechts, maar vooral de zoo zeer gevreesde toorn, als wezenlijke vijanden van den lijdenden moeten worden geweerd, terwijl men langs alle wegen zijnen geest met kalmte en opgeruimdheid moet pogen te vervullen; met één woord, de

kring

kring waarin de ongelukkige leeft moet niets bevatten, dan de bouwstoffen voor doelmatige rust des ligchaams en voor kalmte des gemoeds!

Maar hoe zeer dit alles in den volsten zin toepasselijk kan gemaakt worden op de behandeling van iedere ongelukkigen, die den doodelijken, zwerenden kanker omdraagt, zoo moeten wij toch nog nader handelen over de bijzondere indicatie, die men in den opene of ongeneeslijken kanker, plaatselijk en algemeen volgen moet, daar de reeds voorgestelde behandeling, voornaamlijk op de vermoedelijke complicatie van denzelfen betrekking heeft, en hoe zeer zouden wij ons, in het oog van velen, aan verzuim schuldig maken, wanneer wij geene specifica, als zoo vele pailliativen, in den zwerenden kanker voorstelden? Wij willen ons dus de onderhoudende behandeling van kanker, (zonder op eenige bijoorzaken te letten) voorstellen, en alzoo op de beste gronden pogen te onderzoeken, hoedanig men de toevallen des ongeneeslijken kankers kan beteugelen.

Als al de specifica, die van ouds her tot op den huidigen dag in de bedoelde gevallen, met meerder of minder grond zijn voorgedragen, door de ondervinding bewezen waren van dien aard te zijn, dat men daar mede het hoo-

ge doel treffen kon, dan voorzeker had men niets anders noodig dan den rij met bedaardheid langs te gaan, en uit zoo vele voorwerpen slechts eene willekeurige keuze te doen, maar hoe zeer ieder dier middelen hunnen tijd van geboorte en van kortstondigen bloei gehad hebben, de meesten zoo niet allen, zijn thans in den nacht der vergetelheid begraven, ten minste door den meer of min digten sluijer des tijds bedekt, en de oordeelkundigen beoefenaar der kunst heeft geene vrijheid aan dezelve meerdere waarde toe te kennen dan aan andere geneesmiddelen, althans specifieke kracht, ten aanzien van den zwerenden kanker, wat men daarvan ook zeggen moge, schijnen slechts zeer weinige en misschien geene derzelve te bezitten. De Cicuta die een groot deel van dezelfs roem aan de pen van den Weener geneesheer Storck verschuldigd was, werd als geneesmiddel onwerkzaam in den kanker bevonden, en na vele vruchteloze proeven te dien aanzien, slechts erkend, als een goed resolvens in klierziekte. De Belladonna vond dezelfs ijverige voorstanders in een Richter, Vogel, Lentin, Lamberger en vele anderen. De Daucus werd door Sulzer en Le Febure met aandrang geprezen. De Rana esculenta door voornamelijk mannen geroemd. De loodmiddelen door

Sen-

Sennertus, Boerhave en anderen voorgedragen gelijk ook het Alkali volatile (1) terwijl de Succus gastricus, het Caro cruda animantium en wie weet niet wat meer? op hunne beurt geprezen werden.

Het is waar, er zijn er onder de genoemde velen die of als algemeene of als plaatsmiddelen, met eene zichtbare vermindering der toevallen althans in het begin werden aangewend, en het ontbreekt aan geene voorbeelden door geloofwaardige schrijvers aangevoerd, dat men door deze gelijk ook door het Opium, dat wij nu nog niet opzettelijk genoemd hebben, tot verlenging van het leven en tot dragelijk maken der smarten in den kanker veel goeds gedaan heeft, en wij zijn er dus verre af de aanwending in gegevene gevallen (pro re nata) af te raden, mits dat men met de cicuta, met de belladonna, met het opium en anderen van dien aard, voorzigtig zij. Zelfs op dien grond willen wij het arsenicum waar over reeds als plaatselijk geneesmiddel in den zwerenden kanker behandeld is, als palliatief geenszins uit het gebied der kunst verbannen, want als deze middelen tot herstelling

niets

(1) Martinet; van Wij etc.

niets baten kunnen, is het daarom niet bewezen, dat zij de woede der kwaal niet stuiten. Ook de goudsbloem, die wij voor weinige jaren bij vernieuwing leerden kennen, en waarvau Westring in zijne genoemde verhandeling zoo veel ter aanmoediging gezegd heeft, kan (hoe zeer wij dezelve in den cancer exulceratus van weinig vermogen bevonden,) daarom toch beproefd worden, daar men aan derzelve weldadig vermogen, op grond der ondervinding van den Zweedschen geneesheer, niet geheel twijfelen mag. Maar men dient ook met het doel van te lenigen in de keuze van het een en ander middel van een goed beginsel uittegaan, en dit beginsel behoort natuurlijk op goede therapeutische gronden te rusten.

Als wij ons derhalve vragen: Hoe behoort men open en voor ongeneeslijk gehouden kanker in het algemeen te behandelen? dan moeten wij ons, de plaatselijke en algemeene verschijnselen van denzelven voorstellen, ten einde alzoo op eene geregelde wijze te kunnen antwoorden, en het is dus ook op deze gronden dat onze volgende redenering steunen moet.

Uit alles wat wij vroeger van den zwerenden kanker gezegd hebben, is het genoeg gebleken, dat deszelfs toevallen bij opklimming verschrikke-

kelijk zijn, en dat behalve den onzichtbaren invloed die het virus des kankers heeft; behalven de plaatselijke indruk die er bestaat, het geheel gestel, door pijn, door verettering, door bloedverlies, door koorts, door gemis van slaap, door eene wanorde in de dierlijke huishouding, die zich voor een groot deel tot de ingewanden van de borst en van den buik en tot geheel het zenuwgestel bepaalt, lijden moet. Zoo lang dit alles niet bestaat, zoo lang genoegzame krachten aanwezig zijn, kan men inwendig dat middel toedienen, het welk men in den kanker, als het meest-vermogende beschouwt, en wil men als dan het een en ander plaatsmiddel aanwenden; bij voorbeeld het succus dauci, het kalkwater, teerwater, loodmiddelen, het aftrekzel van de callendula met, of zonder arnica, cortex peruvianus of salicis, als anderzins, naar mate de cancer tot de fongeuse of rotte en voortknagende behoort, niemand zal het kunnen afkeuren, hoe zeer wij met van der Haar tot nog toe op overtuigende gronden, geen duurzaam voldoende hulpmiddel kennende, in het begin vooral, liefst voor het drooge en zachte plukfel zijn. Maar, zoo dra bij het verergeren der kwaal, de toevallen worden zoo als wij dezelve boven noemden, dan dient men zich slechts op derzelver be-

beteugeling toeteleggen , en wel op eene oordeelkundige wijze.

Welke zijn nu de voornaamste dier toevallen ? als plaatselijke zijn het de pijn , de verettering , de bloedstorting , en als algemeene kwaadsappigheid , de koorts , de rusteloosheid , de verzwaking , met één woord de algemeene hectische toestand.

De pijn derhalve , de verettering , de bloeding indien zij aanwezig zijn , moet men in de eerste plaats pogen te betetugelen , want gelijk dezelve van eene algemeene oorzaak doorgaans afhangen , of voor 't minst daarmede in verband staan , zoo hebben zij ook meestal wederkeerige gevolgen. Om dus de dikwijls verschrikkelijke smarten te verminderen , kan men ja plaatselijk van opodijna gebruik maken , en vooral de ontsteking van den omtrek de kankerzweer , door het aanleggen van eene laauwe pap van geele wortelen , van bilsenkruid , van den hijosciamus en dergelijke , alsmede door de in deze zeer nuttige bloedzuigers verminderen , maar het komt hier het meest op de toediening van algemeene middelen aan , en het is dus van belang , behalve het aangevoerde , dat men in den eet- en leefregel in acht te nemen hebbe , dat men dikwijls het darmkanaal door verkoelende laxecmiddelen ,
of

of clysmata zuivere, en vervolgens verkoelende geneesmiddelen, zoo als versche plantesappen, vooral het succus dauci en zaadmelken doe drincken, terwijl men door den drang der omstandigheden genoopt, ook eene verstandige keuze moet doen tusfchen de toediening van het opium en den hyosciamus, daar wij weten, dat het een bijzonderlijk op het vaat, het andere op het zenuwgestel, deszelfs invloed uitoefent. Ook het aq. laurocerasi behoort in deze de aandacht niet te ontfnappen.

De verettering kan ook door plaatselijke hulp worden tegengegaan, hoe zeer het vooral op dien weg veel al onmogelijk is de te groote hoeveelheid, en de kwade hoedanigheid van den etter te verbeteren. Door het verminderen der pijn, of het geen in eenen zekeren zin het zelfde is, door het verminderen der ontsteking zal men doorgaans de sterke verettering beteugelen, en de behandeling boven opgenoemd kan dus ook in deze voor eenen zekeren tijd, wel toereikend zijn, maar somtijds is de kanker van dien aard dat hij veel vocht uitwerpt, en is dit het geval, dan moet men het bij de aanwending van pijnstillende en ontstekingwerende plaatsmiddelen niet laten berusten, integendeel moet men dan meer topische antiseptica aanwenden, en daar

daar onder behooren dan voornaamlijk die, welke wij in den scorbutischen of rotten kanker hebben voorgedragen. Inwendig komen alsdan met in achtneming van alle andere regelen, voornaamlijk de koortsbast, de calmus het heulsap, het semen Phellandr. aq. te pas, gepaard met alles wat in staat is eene zachte en algemeene reäctie te weeg te brengen.

De bloedstorting eindelijk die zich meestal in de laatste tijdperken van het woeden des kankers voordoet, moet wat oorzaak en behandeling betreft, nit een ander dan uit het gewoon gezigtspunt beschouwd worden, dat is, zij kan in den kanker niet zoo als in andere omstandigheden, (wonden bij voorbeeld) worden tegengegaan. Zij ontstaat door de verwoesting der zachte deelen welke de kanker veroorzaakt, en vooral door den knagenden invloed van den scherpen ichor, die doorgaans de kleine bloedvaten doorknaagt (1), zoo dat men eerst eene bloederige etterstof aantrest en eindelijk meer of min belangrijke bloedingen te bestrijden heeft. Van het beste middel dat de kunst om bloedstorting tegen te gaan aan de hand geeft, van de binding

(1) De eenigzins belangrijke slagaderen worden niet ligtelijk aangedaan.

ding kan men in deze gevallen om bekende redenen geen gebruik maken, en het eenige dat men ter bereiking van het voorgestelde doel kan aanwenden, is droog geschaafd plukfel, goede bovis, alumen crudum met gepulveriseerde stijfsel of poeder van arabische gom, een flap aqua vulneraria en dergelijke, en eindelijk, wanneer de plaats zulks toelaat, een eenigzins sluitend verband. Voor het overige moet men alles wat rust in zenuwen en vaten bewerken kan in acht nemen, en dus ook naar gelang der omstandigheden, den leef- en eetregel, op eene verkoelende wijze inrigten.

Hoe zeer men nu door dit alles ook eenen weldadigen invloed op het ligchaam kan uitoefenen, en de verdere verbastering der vochten, de koorts, de rusteloosheid en de uitputting der krachten, in eenen zekeren zin kan bestrijden, zoo vorderen echter deze als algemeene verschijnselen ook algemeene hulp.

Bij herhaling derhalve moeten wij aanmerken, dat de kwaadsappigheid door een doelmatig diët en de bekende vochtverbeterende middelen moet worden tegengegaan, terwijl wij ter bereiking van dat doel, vooral die niet moeten verzuimen, welke in staat zijn de reätie der vaste deelen op te wekken, want wie weet niet

Q

dat

dat daar door de vochten op eene aanmerkelijke wijze kunnen worden verbeterd. De koorts, de rustloosheid, de verzwakking, niet tegenstaande deze, door het bestrijden der plaatselijke oorzaken aanmerkelijk kunnen worden beteugeld, (zie boven) vorderen echter eenen onmisbaren algemeenen tegenstand; en de doelmatige aanwending van den koortsbast, van narcotica etc. etc. mogen niet uit het oog verloren worden, terwijl men tevens de natuurlijke functien moet trachten te bevorderen, en de steeds noodige en bij herhaling aangewezen voorschriften, in leef- en eetregel en in de omstandigheden waarin de ongelukkige leeft, met nauwgezetheid moet opvolgen.

Dan wij herhalen het, in het algemeen is het, in dezen treurigen toestand zoo gelegen, dat men geen eene eenige indicatie heeft, want vooral op het einde van het lijden vertóonen, de genoemde toevallen zich, als in eenen drom, en vorderen derhalve ook een algemeenen tegenstand. Het verminderen der smarten, het bevorderen van rust en ondersteunen der krachten maken alsdan de voorname onderwerpen der behandeling uit; en door deze niet uit het oog te verliezen zal de beöfenaar der kunst zijne pligt vervullen, dat is: het leven van den lij-
der

der meer of min dragelijk maken. Hij zal balsem in zijne wonde gieten, en alzoo zijne smarten lenigen: maar in hem den dood zijne prooi ontwringen? Neen, dat zal hij niet, want vroeg of laat bespot de kanker de bemoeijingen der kunst, daar niets hem beletten kan het voorwerp zijner woede, met zijne koude hand in het graf te rukken!

V I J F D E H O O F D D E E L .

Over de uitwendige middelen die men met eenige hoop van goeden uitslag kan aanwenden, wanneer het een of ander vreesbarend beginsel, als plaatselijk, nog geene kentekens van waren kanker heeft, maar echter doet vreezen dat het daarin zal overgaan, en er geene gronden zijn om het anders dan alleen als plaatselijk te beschouwen; gelijk ook over die middelen, welke men in het zelfde geval, als schadelijk moet aanzien.

In het tweede Hoofddeel is het ons niet onduidelijk gebleken, dat eene algemeene ongesteldheid des ligchaams, eene zekere, tot hier toe (waarschijnlijk) onbekende geschiktheid, in de vochten, als eene niet ongewone oorzaak van den waren kanker moet erkend worden; maar
wij

wij zagen tevens , dat dat zelfde ongemak wel eens van eene plaatselijke oorzaak afhankelijk zijn kan , en dan als zoodanig uit zich zelve zoo wel als door bijkomende omstandigheden , die of in het ligchaam of in andere bijoorzaken te zoeken zijn , in het vervolg algemeen worden kan. Het eerste geval maakt de genezing van den kanker , zelfs in den eersten aanvang (door de aanwending van uitwendige middelen) om de reeds aangevoerde redenen doorgaans onmogelijk , want al biedt de kunst alsdan , zelfs bij de geboorte van het kwaad , den doelmatigsten tegenstand , hare bemoeijingen zullen in alle tijdperken van het gebrek vruchteloos zijn , en is de genezing dus mogelijk , dan kan zij alleenlijk berusten , op de doelmatigste remedia interna. Geheel anders is het in het tweede geval , want dan is er een tijd dat de aanleiding tot kanker op zich zelve bestaat ; dat het gebrek nog geen nadeelig voedsel uit het ligchaam ontvangt , en ook op het ligchaam in het algemeen of op de omringende deelen in het bijzonder geen wederkeerigen invloed uitoefent , en hoe zou het eenig betoog behoeven , dat de kanker als zoodanig , alleen plaatselijk genoemd , en ook dan alleen door plaatselijke middelen zal kunnen genezen worden ?

Q 3

Het

Het zal na al het verhandelde in het vorige Hoofddeel (waarin wij de waarnemingen van kanker genezingen toetsten) overbodig geacht worden, te dien aanzien verder uitteweiden, of de gronden dezer redenering, bij herhaling aan te voeren, te meer nog, daar dit te dezer plaats niet regtstreeks gevorderd wordt, zoo dat wij sen einde het voorgestelde doel van dit Hoofddeel te treffen dadelijk overgaan tot de aanwijzing:

- 1°. Van die vreesbarende beginselen, welke als plaatselijke gebreken nog geene kentekens van waren kanker dragen, maar echter dreigen daarin te eeniger tijd te zullen overgaan.
- 2°. Van de uitwendige middelen, welke men op die gebreken met eenige hoop van goeden uitslag kan aanwenden, en eindelijk
- 3°. Van die welke men in dezelfde gevallen als schadelijk beschouwen moet.

E E R S T E A F D E E L I N G.

Over de vreesbarende beginselen, welke als plaatselijke gebreken nog geene teekens van waren kanker dragen, maar echter doen vreezen daarin te zullen overgaan, gelijk ook over den cancer occultus.

Van al de plaatselijke verschijnselen die zich als waarschijnlijke beginselen van kanker voordoen staat het knoestgezwel in den eersten rang, zoo dat voornamelijk heilkundigen, het in het algemeen als het eerste beginsel van het kreeftgezwel voorstellen. Van eenen dikwijls zeer onzekeren oorsprong (gelijk gebleken is) doet het zich menigwerf, dan eens al, dan eens niet, als een gevolg van uitwendige belediging, bij de schijnbaar gezondste voorwerpen, en somtijds in verschillende maar vooral in de middelbare tijdperken van het leven voor, wordt niet zelden zonder ongemak, zonder eenige ongunstige verandering zeer lang gedragen, en is meermaal noch voor de gezondheid noch voor het leven na-deelig.

Zoo lang het knoestgezwel zich in eenen zoo

danigen gunstigen toestand , en vooral in het eerste tijdstip van deszelfs aanwezen bevindt , vertoont het volstrekt niets van waren kanker ; er zijn geene voldoende gronden om het anders , dan als plaatselijk gebrek te beschouwen , en de onschadelijkheid waarmede het dikwijls jaren achter elkander , ja zelfs gedurende een niet beperkt leven gedragen wordt , geeft aan het denkbeeld van plaatselijkheid allen grond van waarschijnlijkheid , maar het kan gelijk wij zagen , zelfs bij eenen erkenden uitwendigen oorsprong , in eenen staat van verergering geraken en het punt van ontwikkeling des gevreesden kankers worden , wanneer het door bijkomende ligchamelijke oorzaken of door eigene ontarding zich als zoodanig ontwikkelt .

Het zou dus in de uitoefening der Heelkunde eene zaak van zeer veel aanbelang zijn , wanneer men op onbetwistbare gronden de teekens kon aanwijzen , dat de scirrhus altijd in eenen staat van goedaardigheid zou blijven verkeeren , want dan was niets natuurlijker dan het knoestgezwel niet aanteroeren en geheel aan zich zelve overtelaten , maar nu deze teekens waarschijnlijk nimmer zullen worden aangewezen , althans tot nog toe niet kennelijk bestaan , en men blijkens de ondervinding , altijd de kwaadaardige ver-

an-

andering van het knoestgezwel te vreezen heeft; is het een regel der ernstige betrachtning overwaardig, dat men wanneer het tijd is, het zelve als eene gewone aanleiding tot kanker moet trachten te genezen, en ten minste niet in alle gevallen aan deszelfs mogelijke veranderingen prijs geven.

De vraag is dus, wanneer kan het tijd zijn om met hoop van goed gevolg tot deze gewigtige onderneming te besluiten? en, wie kan er aan twifelen, dat wij meenen dat dat tijdstip daar is, wanneer het knoestgezwel zich aan het noodig onderzoek als beslissend gekenschetst heeft (zie pag. 70 et seq.). Is het als zoodanig eenmaal aanwezig, het zij het in de borst, in de onderlip of tong gehuisvest is, dan weten wij dat het altijd zal voortduren, dat het aan geene gunstige verandering onderworpen is, dat het integendeel kan vergrooten, en als dan door duistere oorzaken welke wij niet ligtelijk ontdekken kunnen, waarschijnlijk vroeg of laat, den gevreesden overgang in kanker zal naderen. Waar toe zal men dan wachten? daar men bij eene spade poging tot genezing, de hoop op gelukkige uitkomst vermindert, en de kunst in de uitoefening harer krachten, meerdere moeijelijkheid in den weg legt. Neen! zootra men den scir-

rhüs eenmaal goed heeft leeren kennen, dan is het reeds de tijd om de middelen tot genezing aantewenden en van derzelve vermoegenden invloed de beste uitkomst te wachten. Ook wanneer men het zelfde gezwel in zijne verdere tijdperken ontmoet, wanneer het alsdan nog onpijnlijk, zonder jeukte of wankleurigheid zich vertoont, als het los in het celwijsweeffel ligt, met geene uitgezette bloedvaten bezet is; en geene ongelijke oppervlakte of aanmerkelijke uitgebreidheid vertoont, dan nog kan men het knoestgezwel, als plaatselijk gebrek, waarin geene dadelijke teekens van waten kanker aanwezig zijn beschouwen en pogen te genezen, omdat bij vertraging, de vrees voor eenen overgang in kanker altijd meer en meer veld wint.

Het is echter voorzigtig, dat men ook in deze omstandigheden, zelfs in het begin van het bestaan des knoestgezwels, het plaatselijk vermogen der kunst (waar over wij straks zullen handelen) niet beproeve, wanneer men in het ligchaam des lidders geene gunstige geschiktheid daartoe aantreft. Niet slechts dan, wanneer teekens van scorbut, struma of laes in eenen meerderen of minderen graad aanwezig zijn, of wanneer de klieren, in de nabijheid des gezwels gelegen, van derzelve natuurlijken staat zijn afge-

we-

weken, maar ook in dien leeftijd, wanneer in den omloop der vochten, eene aanmerkelijke verandering geboren wordt. Bij voorbeeld: bij het ophouden der stonden, dan wanneer men niet zelden eene duistere cacochymie te vreezen heeft, is het misschien beter, wanneer men geen bloed aanschouwer wil zijn, geen herfica als plaatsmiddelen aantewenden, maar de beteugeling van het kwaad toetevertrouwen, aan den in dezen toestand niet altijd onvermogenen invloed eener goede geneeskundige behandeling; want in zulke omstandigheden, verkrijgt het knoestgezwel, zelfs als plaatselijk gebrek waat in men de teekens van waren kanker nog niet vindt, in het oog van den beraden man eene geheel andere gedaante, die in verband beschouwd met den ongunstigen toestand des ligchaams, hem wat het handdadige betreft, althans voor eenen zekeren tijd, tot eene misschien niet onverstandige werkeloosheid doet besluiten.

Dan zoo noodzakelijk dit ook zijn moge, van zoo veel belang is het ook den kostbaren tijd niet te verspillen, en den scirrhus als het altijd vermoedelijk beginsel van kanker, niet te lang zijnen vrijen loop te laten. Het verlies van eene week bij voorbeeld, is dikwijls in de gevolgen onberekenbaar nadeelig, daar de waar-

schijn-

schijnlijkheid om door het plaatsmiddel, heden eene scirrhus grondig te genezen, na eene wijle tijds voor altijd kan ontsnapt zijn. Men behoore zich dus de teekens, die den overgang van scirrhus in kanker aanwijzen, (zie pag. 73 en volgende) bij de beschouwing van het dreigend kwaad, altijd duidelijk voor oogen te stellen, ten einde het juiste tijdstip te kiezen, om in deze, ten voordeele van den lijder en ter eere der kunst, op eene verstandige wijze werkzaam te zijn.

- Maar moet men het altijd als te laat voor de toepassing van geneeskrachtige plaatsmiddelen beschouwen, wanneer de scirrhus reeds zijnen overgang in cancer occultus geteekend heeft? Indedaad het is niet te ontkennen, dat het onder het oog van den ervarenen nimmer zoo verre behoort te komen, en dat de beoefenaar der kunst door niets gehinderd wordende, bij voorbeeld door den tegenstand des lijders, de plaats van het kwaad, of de algemeen ongunstige gesteldheid des ligchaams), den voortgang vroeger moet trachten te stuiten, daar het genezen van den scirrhus te waarschiyndijker is, naar mate men denzelven vroeger bestrijdt; dan het zoude niet strokende met eene onpartijdige ervaring, niet menschlievend zijn, wanneer men den
lij-

lijder reeds door besloten kanker getroffen, geene hulpe bood, en onder het gebruik van weinig beteekenende middelen, aan de woede van het kwaad dat hij omdraagt, prijs gaf! De ondervinding, zoo als wij zagen leerde ons toch, dat de zwerende kanker wel eens voor het vermogen der kunst moest wijken; en de ongelukkige alzoo van den weg naar het graf, in het leven terug gevoerd werd, 'en waarom zal men den cancer occultus dan altijd als een noli me tangere aanzien? Neen! daar de ervaring dit niet in alle omstandigheden gebiedt, mogen wij ook in deze, zelfs tegen eene ongunstige verbeelding, den invloed van Apollo's kunst op eene doelmatige wijze aanwenden, terwijl men het zich alsdan steeds tot eenen vasten regel stelde, niet té dralen, want als tijdverlies in den scirrhus te vreezen is, dan moet zulks vooral het geval zijn, wanneer het knoestgezwel dreigt in kanker overtegaan, of daarin reeds werkelijk veranderd is. (1)

De

(1) Bell. Oper. Cit. ster bd. pag. 424. gelijk ook in zijne verh. over de zweren. Theden Chir. Wahrn. pag. 171. Callise Chir. ster bd. pag. 229. Richter Chir. Bibl. 5 bd. pag. 518. Richerand Nosag. Chir. tom. 3. pag. 398. Læsus, Sabatier en anderen.

De wrat en de berst, die wij meenden dat onder de mogelijke beginselen van kanker behooren gerangschikt te worden en door ons ook als zoodanig zijn aangewezen, doen zich wat derzelver hoedanigheid om eenmaal in waren kanker overtegaan, gelijk ook wat derzelver vatbaarheid, voor het vermogen van plaatselijke geneesmiddelen betreft, onder dezelfde bepalingen en in dezelfde omstandigheden, als de eigenlijke scirrhus voor; en zoedra deze gebreken eenmaal geboren zijn op plaatsen, waar de kanker zich doorgaans zetelt of ontwikkelt, en alsdan door eenen hardnekkigen en voortdurenden tegenstand aan gewone hulpmiddelen, bewijzen eene geschiktheid tot kwaadaardige verandering in zich te bevatten, dan kan men (wanneer geene tegenaanwijzingen bestaan) de krachtigste plaatsmiddelen naar onze gedachten niet te vroeg aanwenden. Hoe vroeger men daarmee aanvangt hoe beter; maar zoo dra de opgenoemde teekens, naamlijk vergrooting, pijnlijke scheluten, jeukte etc. etc. aanwezig zijn, wordt het noodzakelijk in deze geenen tijd te verliezen, terwijl men echter daarentegen, zelfs onder de gunstigste plaatselijke omstandigheden, niet dadelijk met heroïca moet aanvangen, wanneer die tegen aanwijzingen plaats hebben, waar over wij

ten

ten aanzien van den scirrhus gesproken hebben. Als daarenboven het achterste gedeelte van de tong de zitplaats van het kwaad is, dan moet zulks ook als eene tegenaanwijzing, voor de toepassing van de bedoelde plaatsmiddelen beschouwd worden; en wanneer het gewigt der zake, zoo als doorgaans het geval is, het bieden van hulp alsdan noodzakelijk maakt, dan moet de geneeskunst zoo mogelijk hare kracht doen werken, vooral door het verbeteren van die ligchamelijke ongesteldheid, welke men als de heerschende en als eene veronderstelde oorzaak van mogelijke verergering zou kunnen aanzien. Maar wanneer geen plaatselijk beletsel aanwezig is; wanneer het denkbeeld van algemeenheid niet overtuigend is, of wanneer er geene redenen bestaan, om den vermogenden invloed van nadeelige complicatiën te vreezen, dan kan en moet men ook nog den cancer oculus, uit eene wrat, berst, of ander beginsel oorspronkelijk, door de beste plaatsmiddelen bestrijden, en wel op dezelfde gronden als wij met betrekking tot den scirrhus, en tot deszelfs overgang en verandering tot en in carcinoma, hebben aangevoerd.

T W E E D E A F D E E L I N G.

Over de uitwendige hulpmiddelen, welke men op de in de vorige afdeeling genoemde gebreken, met hoop van goed gevolg kan aanwenden.

Als wij ons de bijzonderheden herinneren, waarvan wij op onderscheidene plaatsen in den loop onzer beschouwingen, met betrekking tot het wezen van het knoestgezwel en van andere kankerbeginselfen gesproken hebben; als wij ons dezelve bij herhaling voorstellen als eigenaardige zelfstandigheden, dikwijls geheel op zich zelve bestaande en in het begin buiten den algemeenen omloop geplaatst, dan zal het ons dadelijk als ontwifelbaar voorkomen, dat men van de aanwending van zachte middelen, ter genezing geen goeds te wachten heeft. Wij herhalen het, de bekende sterkste resolventia, en op welke wijze onophoudelijk toegepast, hebben het vermogen niet om de plaatselijke desorganisatie der deelen welke het kankerbeginself uitmaken weg te nemen, en alles in deszelfs natuurlijken staat zoodanig te herstellen, dat de

vas-

vaste deelen derzelve oorspronkelijke werking weder hervatten, en de vloeibare alzoo, overeenkomstig de orde der natuur, weder behoorlijk rondloopen.

Het gevoelen van de voornaamste Heelkundigen der jongst verloopene Eeuw en van onzen leeftijd komt met deze gedachten geheel overeen, en het zou in den tegenwoordigen tijd zonderling schijnen, wanneer men de genezing van kankerbeginzelen langs den weg van resolutie poogde te bewerken (1). Inwendige middelen zouden, zoo de scirrhus, de wrat etc. eene andere organisatie hadden, zoo men veronderstellen kon, dat de bloedkolom er vrijelijk door heen stroomde, mischien het normale in het zieke deel kunnen herstellen, het zij door de plaatselijke circulatie door eene moeijelijk te begripen conusie te bevorderen, het zij door het te weeg brengen van eenen weldadigen prikkel, de actie

der

(1) Van de wonderen die de natuur somwijlen doet, van die wonderen welke zoo geheel boven onze bevatting gaan, is het hier de plaats niet te spreken, ware dit zoo, dan moesten wij de gevallen vermelden, waarvan Westring onder anderen, ten opzichte van *resolutio scirrhi spontanea*, tot ieders verbazing gewag maakt. Of waren het geene scirrhi? men zie zijne waarnem. pag. 22. enz.

R

der vaste deelen, tot de noodige hoogte optewekken, maar zachte uitwendige middelen, wij durven het met vertrouwen zeggen, vermogen in deze niets; want zelfs die welke de geschikste zijn, zoo als eene ontbinding van het ammoniac zout; van de *Tartras potasæ sibiarius* (*tartarus emeticus*) van de *Cicuta*, van de *Osfengal*, van de zachte Zeepbereidingen, van de *Kwik* en dergelijke, zijn naar de denkbeelden, die men van den aard des gebreks en van de werking dezer middelen hebben moet, onvermogen; terwijl zij integendeel, gelijk nader blijken zal, niet zelden veelal schadelijk zijn. Niets van dien aard wat men daarvan ook zeggen moge, is ter genezing van scirrheuse gebreken, of van *cancer occultus* geschikt, en dat belangrijk doel (de genezing) is langs geenen anderen weg te bereiken, dan langs dien op welke de geheele uitroeiing of vernietiging van het gebrek, tot in deszelfs geringste bestanddeelen, kan worden ter uitvoer gebracht.

Als de eenige bekende middelen die dit gewigtig vermogen bezitten, doen zich het staal, de caustica en bepaaldelijk het arsenicum voor, en zoo men om de bedoelde genezing bewerken kan, dan moet zulks door derzelver krachten invloed geschieden. Over derzelver toepassing

ſing en vermogen hebben wij in het derde Hoofd-
 deel reeds moeten ſpreken , maar altes wat wij
 te dier plaatze daarvan zeiden , ſtond in verband
 met de beſchouwing van den open kanker , en
 kan dus op het onderwerp onzer tegenwoor-
 dige overweging niet dadelijk toepasselijk ge-
 maakt worden. Het is de altijd dreigende ſcir-
 rhus en anderen welke wij noemden , gelijk ook
 de ſcirrhus die op het punt ſtaat om in cancer
 occultus overtegaan , of welke die gevreesde
 verandering werkelijk heeft aangenomen , die men
 als veronderſtelde plaatselijke gebreken vernietig-
 en wil , en welke men , naar onze gedachten , in
 ſommige gevallen op de voortſtellene wijze , en
 onder de te makene bepalingen ook vernietigen
 kan , zonder dat men altijd reden heeft , de
 vruchteloze aanwending dier middelen , of ſom-
 mige van die kwade gevolgen te vreezen , wel-
 ke men in den openen kanker , helaas ! dikwijls
 heeft waargenomen. Dat wij dus ten opzigte
 van deze onze beſchouwing , ook de noodige
 uitgebreidheid in achnemen en alzoo overwe-
 gen , 1°. de gronden waarop de gunſtige veron-
 derſtelling van gewenſchte genezing door het
 mes beruſt , en alzoo 2°. onderzoeken in hoe ver-
 re de ondervinding in deze tot ſtaving verſtrekt.
 Laat ons vervolgens ook in deze het vermogen

der bijmiddelen, en vooral het arsenicum bespiegelen; ook te dien aanzien de ervarenis raadplegen, en eindelijk die overweging besluiten, door het eene middel met het andere, het mes en het cauterium, met elkander te vergelijken.

De oorzaak waarom men in de pogingen tot genezing van scirrhus, zelfs dan wanneer men dit gebrek als plaatselijk moet aanzien, niet zelden ongelukkig slaagt, is naar ons gevoelen misschien gelegen, in de onvolkomene vernietiging of uitroeiing. Een gedeelte, hoe klein ook, in deszelfs oorspronkelijke verblijfplaats terug gebleven, toont zich weldra als een nieuw beginfel van het geduchte ongemak, en woedt na de vruchteloze proeve tot genezing, niet minder sterk dan te voren, om dat het door de werking der plaatsmiddelen, door de prikkeling die zij veroorzaken tot eene zeer nadeelige werkzaamheid wordt opgewekt. Door het mes ondertuschen heeft de heelkundige, door eene doelmatige toepassing van hetzelfde, als ware het in zijne hand het kwaad in deszelfs geheele wezen uitteroeijen, ten zij de plaatselijke omstandigheid zulks verbiedt, (bij voorbeeld aan de tong, de kaak, de uterus). Vooral is zulks waar, als hij hetzelfde tijdiglijk toepast en het kankerbeginfel wegneemt, wanneer het nog los
in

het celwijs in weeffel geplaatst is, en zich noch aan de ondergelegene deelen heeft vastgehecht, noch op eene aanmerkelijke wijze in den omtrek is uitgebreid. Immers wanneer men alsdan naar behooren zich eenen weg naar het kwaad baant, kan men het van alle deszelfs verbindtenissen losmaken, en alzoo het malum, vóórdat het wortels schoot, met een gelukkig gevolg uitsnijden. Niet alleen dat men deze kunstbewerking, in de aangewezenen omstandigheden, met hoop op eenen gunstigen uitflag kan ondernemen, maar ook dan wanneer de scirrhus, de wrat, de berst, etc. reeds in cancer occultus zijn overgegaan, heeft men, wanneer de ligchamelijke gesteldheid en het ongunstige der plaats het niet geheel ont-raden, vrijheid, om de weldadige hulp der kunst (het mes) te beproeven, gelijk ons zulks, door de beste schrijvers door eenen Richter, Sabatier, Bell, Lasfus, Richerand en anderen, wordt aan-geraden. Ja men heeft naar het oordeel van zoo vele groote mannen ook dan het regt niet, zich met de aanwending van niets beteekenende middelen bezig te houden! Wij herhalen het nog eens, de beginselen van kanker zijn naar onze gedachten alleen geneesbaar door eene geheele vernietiging van derzelve wezen, of door de wegneming uit het ligchaam; omstandigheden

R 3 wel-

welke door de werking der operatieve heilkunde, als in een oogenblik des tijds, in vele gevallen kunnen bewerkstelligd worden.

Maar te regt vraagt men, waarom dachten zoo vele verdienstelijke mannen, zoo als van der Haar, van Gescher, Leurs en andere te dezen aanzien op eene geheel tegenstrijdige wijze? waarom meenden zij het meeste te doen door in deze het minste te verrigten? Het antwoord op deze vragen vindt men in hunne belangrijke schriften; doch wij durven, zelfs met den meesten eerbied voor onze groote Vaderlandsche heilkundigen van vroegere dagen, wel veronderstellen, dat vele lijdens, die onder hunne oogen stierven, welligt niet *allen* zouden gestorven zijn, wanneer men het gebrek spoediger en gepaster tegenstand geboden had. Zoo als wij vroeger zelden vertrouwen wij ook nu te mogen aanmerken, dat wanneer door de extirpatie of resectie van een scirrhus of carcinoma, van de tien lijdens slechts één behouden wordt, aldan de nuttig- en noodzakelijkheid van de hulp der kunst genoegzaam bewezen is, hoe zeer zij bleek in andere gevallen niet toereikende te zijn.

En zoude de ondervinding van beroemde Practici, deswegens geene gunstige voorbeelden opleveren? Velen roepen ons als uit éénen mond

toe,

toe, dat het noodig en nuttig is den scirrhus, den beginnenden kanker haastiglijk uitresnijden; ja het is bij hen een zoo stellige regel, dat de meeste het *waarem* geheel over het hoofd zien, en zij bekrachtigen dezen raad door hunne verzekering dat zij het menigwerf gelukkiglijk deden.

Richter onder anderen, die zich in zijne schriften deswegens stellig uitdrukt zegt (1). „Ik heb verscheidene pijnlijke klonters in de borsten die alle eigenschappen van waren beslo- ten kanker hadden, met voortdurend gelukkig gevolg uitgesneden,” en daar op deelt hij ons eene waarneming mede, ten bewijze dat hij bij eene vrouw, van 20 jaren, uit beide borsten, door de extirpatie een scirrhus wegnam, die zij toen sedert zes jaren droeg, en welke een half jaar te voren in cancer occultus was overgegaan. De lijdereuse werd, na dat zich verschillende verschijnselen opdeden, in vijf weken genezen en leefde 9 jaren daarna, toen Richter dit schreef, nog volkomen gezond.

Eene andere vrouw van dertig jaren werd door denzelfden grooten Heelmeester van een scirrhus in de linkerborst geopereerd, die reeds
zeer

(1) Med. en Chir. bemerk. ster bd, pag. 18.

zeer pijnlijk was, en alle teekens droeg van gereed te zijn, om in carcinoma overtegaan. Spoedig was ook deze genezen, en op het tijdstip dat Richter dit verhaal gaf, leefde zij (na de operatie) reeds drie jaren gezond en volkomen hersteld (1). De regel welken hij voorschrijft, om bij de extirpatie niet spaarzaam te zijn in het wegnemen der deelen, en ingeval van eene extirpatie scirrhi mammae, de geheele mamfchijf wegtenemen, is der betrachting volkomen waardig, en strookt (in vele omstandigheden) geheel en al met onze denkbeelden, om geheel het wezen van het knoestgezwel, of den cancer occultus uitteroeijen. (2)

Van niet minder belang en ten bewijze van gelukkige genezing des besloten kankers door de extirpatie, is het geval hetwelk door hem op eene uitgebreide wijze beschreven wordt in zijn Chirurg. Biblioth (3). Het onderwerp was eene vrouw van 26 jaren, die het gebrek in hare
lin-

(1) Oper. Citat. pag. 24 en 25.

(2) Men zie verder de belangrijke voorschriften, welke hij bij het verrigten der kunstbewerking met zoo vele juistheid geeft, en welke alle eenen zuiveren praktischen geest ademen. pag. 25 van het zelfde werk.

(3) 5de deel pag. 526.

lakerborst droeg, en door zijne bekwame hand op dezelfde wijze aan de magt des doods ontrukkt werd. Zij genas zeer gelukkiglijk en was nog twee jaren na de extirpatie zeer welvarende.

De beroemde Duitfche Heelkundige Schmucker, van wien wij reeds vroeger spreken moesten, levert ons meer dan één bewijs op, dat ook door hem het knoestgezwel met het gelukkigst gevolg werd uitgefneeden. Zoo verhaalt hij (1), de extirpatie van een scirrhus in de linkerborst van eene aanzienlijke vrouw, met het gewenscht geluk ter uitvoer gebragt te hebben. In de achtste week was deze patiente hersteld, baarde na verloop van een jaar eene gezonde dochter en leefde verder zonder eenig ongemak gelukkig voort. Twee andere vrouwen werden door hem op dezelfde wijze hersteld en baarden daartua gezonde kinderen.

Meer andere gevallen van denzelfden aard, die insgelijks allergelukkigst ten einde gebragt werden, vinden wij in eene geregelde orde in het werk van denzelfden schrijver voorgedragen, en het zijn deze, welke dan al mede als overtuigende bewijzen moeten worden aangemerkt van het nut en van de noodzakelijkheid der uitsnijding,

(1) Oper. Citat. 2de deel. pag. 35.

ding, niet slechts in scirrhus, maar ook in cancer occultus.

De Hofraad K. K. van Siebold, (1) maakt ons ook bekend met eene zeer gelukkige uitsnijding van verborgen kanker, welken eene vrouw sedert lang in hare borsten droeg. De genezing volgde in weinige weken, toen na de zelve eene verharde okselklier pijnlijk werd en ook kwaad dreigde, werd ook deze weggenomen, en na de sluiting der daar door gemaakte wonden de lijderesse volkomen hersteld.

Vele dergelijke voorbeelden zouden wij nog kunnen aanvoeren, dan terwijl wij den lezer deswegens verwijzen naar de meeste Fransche schrijvers, waarvan wij vroeger melding maakten, zij het ons vergund twee gevallen uit onze eigene ervaring mede te deelen, welke ons de volste overtuiging geven, dat de scirrhus door de extirpatie of resectie, (wanneer zij tijdiglijk geschiedt), grondiglijk te genezen is.

Zestien jaren geleden vervoegde zich bij ons een man van ongeveer 40 jaren, met eene verharding in de onderlip, welke hij sedert eenen geruimen tijd gedragen, en tegen welke hij op zijne woonplaats vergeeffsche hulp gezocht had.

Het

(1) Chirurg. Tagebuch. Nürnberg, 1792.

Het gezwel toonde al het eigenaardige van scirrhus, had de uitgebreidheid van eenen hazelnoot, en was in het midden der lip geplaatst, wier geheele zelfstandigheid hij innam. Den regel opvolgende, om in deze gevallen door nuttelooze pogingen geene kostbare oogenblikken te verspillen, wendde de operatie door ons spoedig ondernomen, zoo dat wij niet spaarzaam in het wegnemen der deelen twee insnijdingen maakten, tusfchen welke de verharding met twee derde van de lip bevat werden; welke insnijdingen in het midden van de kin in één punt te zamen liepen. De arteriae coronariae labiorum werden door binding gesloten; de labia vulneris naar de regelen der kunst door de geknoopte hechting vereenigd. Binnen weinig tijds was de wondt genezen, en nóg heden leeft de man gezond, bijna zonder eenig teeken van het vroeger bestaan des gebreks.

Het tweede geval door mij bedoeld vond plaats in eene jonge boeren vrouw, die voor drie jaren onder onze behandeling kwam met een scirrhus, ter grootte van eenen okkernoot, welken zij zonder eenige aancidende oorzaak te kennen, sedert één jaar in hare linkerborst droeg, en welke haar toen door eene doffe pijnlijke gewaarwording, wanneer hare kleederen eenigzins drukten, begon

gon te hinderen. Daar de gezondheid van deze vrouw volkomen scheen, daar geene tegen aanwijzingen betrekkelijk de extirpatie bestonden, daar wij ook in dit geval, zoo als altijd, tijdige hulp als noodzakelijk beschouwden, werd ook dit knoestgezwel zonder eenig verwijl uitgesneden, het welk uit hoofde van de geringe grootte des gebreks, gelijk ook om dat het los en zeer verschuifbaar was, niet moeilijk ter uitvoer gebragt werd. Eene eenigzins belangrijke bloeding veroorzaakte eenige moeilijkheid, dan daar deze door bekende middelen spoedig werd tegengegaan, werd de wonde, door de drooge hechting vereenigd, spoedig genezen en thans nog ondervindt de vrouw niets van haar vorig ongemak, daar het liktreen slechts van deszelfs vroeger bestaan getuigt.

Dit zal zoo wij vertrouwen genoeg zijn, ten bewijze van onze stelling, dat de uitsnijding van het knoest- en kreeftgezwel, eene gelukkige genezing ten gevolge hebben kan. Intuschen willen wij gaarne toestemmen, dat die operatie wel eens haar doel mist, waaryan wij onder anderen bij Richter (1) en bij Schmucker (2) bewijzen

(1) Chir. Biblioth. th. 10. pag. 201.

(2) Oper. Citat. pag. 91.

zen aantreffen; maar behalven dat men met andere heilkundige operatiën ook niet altijd het gewenschte oogmerk bertikt, meenen wij reeds boven te hebben opgemerkt, dat men bij gewigtige contra indicatiën, geen scirrus en vooral geenen cancer occultus, door het mes moet trachten te weerstreven, en mischien het zij met eerbied gezegd, had men daartoe in de bedoelde twee gevallen van Richter en Schmucker ook niet moeten besluiten, daar het voorwerp der eerste waarneming, zes weken na de wegneming, voor het sluiten der wonde, aan febris hectica stierf; terwijl de tweede waarneming bewijst, dat de lijderes, voor dat haar wonde zich sloot, langs denzelfden weg in het graf stortte. Wij herhalen het, hoe nuttig en noodzakelijk de kunstbewerking in gunstige omstandigheden ook zij, moet men haar nimmer in het werk stellen, wanneer de ligchamelijke toestand van den lijder, het ongunstige van het wezen des kwaads of van des zelfs zitplaats, haar op goede gronden verbiedt. Stoutmoedigheid die aan vermetelheid grenst of uit andere verkeerde beginselen onstaat is zelden voordeelig voor den lijder en strekt veelal tot oneer voor de kunst die men beoefent!

De bijmiddelen, vooral het arsenicum, verdienen als plaatsmiddelen tegen den scirrus

en

en het kreetgezwel, door ons gentsins over het hoofd gezien te worden; daar zij in bepaalde gevallen toegepast, het vermogen schijnen te bezitten; om die gebreken te dooden, en alzoo geschikt te maken om in de gedaante van eenen rotten vleeschklomp door de natuur te worden uitgeworpen. Dan wij hebben over dit middel te voren reeds genoeg gezegd, om het veld onzer tegenwoordige beschouwing met eenen vluggen tred te bewandelen, en het zij te dezzer plaats alzoo voldoende te herinneren, dat het bedoelde middel, hoe sterk en hoe doelmatig ook toegepast, de gewenschte werking niet doet kan, wanneer het volumen van den scirrhus of van den cancer occultus eenigzins aanmerkelijk is; want in dat geval dringt de verwoestende kracht of het doodend vermogen niet diep genoeg door, of zoo dik al het geval zijn mogt, wordt er te veel tijd vereischt en eene te herhaalde aanwending gevorderd, waarvan men gelijk wij zagen, in meer dan één opzigt kwaads te vreezen heeft. Zal de plaatselijke aanwending van het arsenicum met hoop op goed gevolg geschieden kunnen, dan moet men zeker zijn, dat het zelve den geheelen omvang van het gebrek zal aangrijpen, en daar door het kwaad verwoesten, zoo dat het weeffel, waarin het

het

het kankerget kan bevat zijn, siel en in korten tijd, ja door *éne* applicatie verstoord of gemortificeerd worde. Het is alzoo niet genoeg dat de oppervlakte (de bovenste deelen) van het kwaad, die verandering onderga, of dat het middel daarop deszelfs kracht uitoefene; want daar door wordt de verdere ontwikkeling van het onderste of diepere gedeelte des gebreks niet belet, integendeel is het naar het gevoelen van Richerand (1) vijf zeker, dat het kankerbeginfel in de diepte sterker uitzet, naar mate het uitwendig meer geprikkeld wordt, al is het dat de prikkel van dien aard zij, dat het deel waarop dezelve werkt in versterking gebragt worde, zoo als zulks met het arsenicum het geval is.

Zoo als wij dus reeds te voren bij de beschouwing des zwerenden kankers gezegd hebben, kan het arsenicum slechts op eenen goeden grond worden aangewend in die kankergeraken of kankerbeginfelen, welke oppervlakkig zijn en tot geene aanmerkelijke diepte doordringen, zoo als die van het aangezigt (met uitzondering der lippen) doorgaans zijn; met één woord, in die omstandigheden (op dat wij dit her.

(1) Oper. Citat. Tom. III. pag. 400.

herhalen) waarin het middel snel werkt, en het gebrek dus in weinige uren, met al het kwaad dat het bevat verwoest, en in al deszelfs gemeenschap met de omringende gezonde deelen, vernietigd worde. Kleine scirrhi zeer oppervlakkig en los kunnen dus ook worden aangemerkt, als onderwerpen waarop men het vermogen der kunst langs dezen weg beproeven kan.

Maar dit alles voor een oogenblik ter zijde gesteld: waarom zal men door het onzeker en veelal gevaarlijk vermogen (1) van dit bijtmiddel, dit belangrijk oogmerk pogen te bereiken, daar het cultrum chirurgicum, op eene doelmatige wijze toegepast, met uitzondering van weinige gevallen, onze wenschen veelal bevredigen kan? Misschien is deze vraag in den tegenwoordigen tijd onnoodig, dan wij willen dezelve, hoe overbodig ook, echter doen, ten einde in onze korte beantwoording te ontdekken of de waarde van het mes en van het bijtmiddel in het algemeen gelijk sta, en of bijzondere gevallen of omstandigheden den beoefenaar der kunst ook verplichten kunnen, het eene middel boven het andere in deze de voorkeur te geven.

Hoe zeer wij in de algemeene vergelijking
van

(1) Zie pag. 244 et seq.

van deze middelen; om redenen welke ligt te raden zijn, niet braedvoerig behoeven te zijn, willen wij dezelve echter tot de volgende punten bepalen, als 1°. tot de omstandigheden die met derzelve aanwending gepaard gaan; 2°. tot derzelve vermogen met betrekking tot genezing van de bedoelde gebreken; en eindelijk 3°. tot de na-deelige uitwerking of gevolgen welke men van dezelve te vreezen heeft.

Wat voor eerst de omstandigheden aangaat; van deze is de pijn de voornaamste, en het kan niet ontkend worden, dat deze bij de extirpatie of resectie, vooral bij teedere en gevoelige voorwerpen van belang zijn kan. Maar wanneer eene bedrvene hand eene goede wel stijdende scalpel bestuurt, dan is de schrik voor het lijden, in eenen zekeren zin, meer dan het lijden zelve. De pijn is daarenboven van eenet zeer korten duur; want na het doorklieven der huid treft het mes geens zeer gevoelige deelen meer aan, en de onderyinding leert op eene overtuigende wijze, dat de wegneming van een gezwel uit het vervlies voor den lijder niet zeer smartelijk is, terwijl al het lijden ophoudt zoodra het verband is aangelegd; maar geheel anders is het met het arsenicum, daar het zelve eene pijn veroorzaakt, die in hevigheid de werking

king van het mes verte te boven gaat, en welke, wat nog meer is, uren ja. somtijds dagen kan blijven voortduren, zoo dat geheel het gestel daar door niet zelden vreesfelijk geschokt, en in eenen ziekelijken staat gebragt wordt. Het is waar, voor alle operatiën heeft men eenen natuurlijken afschrik; en het menschelijk gevoel omhelst altijd met weersin het beeld der kunst, wanneer het met werktuigen gewapend is, welkers pijnlijken invloed ieder vrees; maar wie weet niet dat de menschkundige heelmeeester door zijne redenen de kleinmoedigheid van den lijdenden meermalen aanmerkelyk verminderen kan, en hoe vele gronden heeft hij niet om de noodige overreding te vestigen; vooral door de zaak op eene wijze voorstellen, die de keuze tuschen het een en ander gemakkelijc maakt? dan, gesteld ook dat angst en wreeze voor de operatie, het ligchaam voor een oogenblik of voor een korten tijd schokken, zij houden wel dra na derzelver verrigting geheel op, en worden spoedig afgewisseld door de vreugde van het doorgestane leed, en door de vervrolijkende hoop op gewenschte herstelling. (1)

Van

(1) De woude, na de werking van het een en ander, verdient in ons oog ook een voorname plaats, en

Van dezen kant derhalve kan de voorkeur die het mes in waarheid verdient, in geenen twijfel getrokken worden, en het is alzoo niet te ontkennen, dat men in zekeren zin zelfs geene keuze heeft; maar ten tweede, zou het hooge doel, de volkomene uitroeiing van scirrhos of carcinoma door het staal, wel zoo goed als door het cauterium of causticum getroffen worden, en het eerste dus wel zoo zeker zijn, als het laatste. Naar onze gedachten kunnen wij deze vraag volmondig met ja! beantwoorden, en er zelfs bijvoegen, dat de kunstbewerking, in meer dan één opzigt te dezen aanzien ons vertrouwen waardig is, namelijk als zij naar behooren geschiedt, dat is, wanneer men alle deelen waar het kwaad zich is vestigde, met de noodige zorgvuldigheid wegneemt. Is de oppervlakte der zieke deelen door de kunstbewerking ontbloot, en bindt men zelfs de kleinste bloedvaten, zoo dat het sanguis extravasatus, na een behoorlijke zuivering niets van het kwaad verbergt, dan kan het

en het zal genoeg zijn aantemerkten, dat men na de resectie, doorgaans eene eenvoudige wonde te genezen heeft, terwijl het arsenicum eene aanzienlijk gevoelige oppervlakte nalaat, die veel pijn en zorg, vooral bij eenigzins kwaadappige voorwerpen veroorzaakt, het zij door de natuur of kunst gesloten wordt.

king van het
ke, wat nog
kan blijve
stel dat
en in
is

zigt de mir
wegneminc
e werk
al is
j

zelden, dat

metigen, het causticum bij her-
moet worden aangewend, eene herhaling
die om meer dan eene reden, naar onze meening,
niet geoorloofd is. Niets kan dus het arsenicum
in deze den voorrang geven, en wij houden het
er voor, dat wanneer het kwaad na eene ope-
rative cuur terugkeert, zulks, na de werking
van het bijmiddel, insgelijks allerwaarschijnlijk,
om niet te zeggen zekerlijk, het geval zoude ge-
weest zijn.

Ten opzichte van het derde punt zullen wij
niet vele bijzonderheden ter overtuiging behoe-
ven aantevoeren, daar de schaal al dadelijk het
nadeelige van het arsenicum teekent, zoodra men
zich herinnert wat te dien aanzien reeds vroe-
ger gezegd is. Aanmerkelijke verergering van het
kwaad, bij eene mislukte genezing; vermeerder-
de aandoenlijkheid en verzwakking van het ge-
stel met al hare gevolgen; den geduchten in-
vloed van het vergif, door de werking van het
op-

opflurpend vaatgestel in het ligchaam gebragt, en alle de droevige, ja doodelijke verschijnselen daar uit voortvloeiende, zijn, behalve nog eenige andere, de nadeelen die men van het arsenicum, ook in scirrhus en cancer occultus (hoe zeer minder dan in cancer exulceratus) te vreezen heeft. De extirpatie daarentegen is, van dezen kant niet te beschuldigen; want hoe zeer de verergering van het gebrek zich, na hare vruchteloze uitvoering, ook zal doen zien, is het, gelijk vroeger gebleken is, niet bewezen dat zij daarvan de oorzaak is: dan al ware dit zoo, dan kan zulks nimmer zoo erg zijn, a's na de vergeeffsche werking van het arsenicum, om dat deszelfs prikkel op het gebrek veel sterker, veel langduriger is dan van het mes.

Van welken kant wij dus beide deze middelen vergelijken, wij geven, in weerwil van alles wat Le Febvre, Ronnon en anderen, ten voordeele van het arsenicum hebben aangevoerd, aan de extirpatie of resectie van scirrhus en carcinomateuse gebreken in het algemeen zonder eenige bedenking verre weg de voorkeur, en wij beruigen bij herhaling te gelooven, dat men daartoe stellig verpligt is, vooral nu de meer volmaakte heilkunde ons in staat stelt, die ope-

ratie op eene meer doelmatige wijze te verrigten dan in vroegere dagen.

Maar nog eene bijzonderheid moeten wij in overweging nemen, namelijk of sommige plaatselijke omstandigheden de toepassing van het mes minder verkieslijk maken kunnen dan die van het bijmiddel? en hier op moeten wij aanmerken, dat deze omstandigheden of geene, of niet dan zeer weinige zijn.

Wanneer de plaats waar scirrhus of carcinoma gedragen wordt, geene uitpelling of afzetting gedooft, dan kan de uitroeiing doorgaans ook op geene andere wijze bewerkt worden. Alleenlijk de cancer faciei kan van dien aard zijn, (bij voorbeeld aan den neus of de wangen, waar hij vooral in het begin niet zeer volumineus is); dat men tot de aanwending van het arsenicum op eene goeden grond zou kunnen besluiten; want in weerwil dat men ook in die gevallen dit middel met een zeer bedenkelijk oog beschouwen moet, mag men toch den lijder, zelfs bij eene geringe hoop op genezing, aan de woede van het gebrek geenszins prijs geven. Te minder mag men dit, ingeval van scirrhus en cancer occultus (het onderwerp van dit Hoofddeel) doen, daar wij vroeger zagen dat het arsenicum, in

in *carcinoma apertum* faciel, wel eens met goed gevolg is aangewend.

De *scirrhus uteri*, dien door Oslander, (1) met dit middel, ook wel eens tegenstand geboden werd, zouden wij daar mede niet durven aanranden, want gelijk wij schrikken voor het denkbeeld van blindelingsche aanwending van werktuigen daar ter plaatse, zijn wij ook huiverig voor de toepassing van het arsenicum, op eene wijze die niet door het oog bestuurd wordt. Zelfs de manier van Recamier (2) komt ons steeds voor onzeker en gevaarlijk te zijn.

"Het middel van de geestelijke zusters mogen wij bij deze beschouwing ook niet geheel uit het oog verliezen, en wij zijn zelfs verplicht (zie pag. 166^{***}) te dien aanzien onze gedachten hoe wel zeer kortelijk mededeelen, namelijk dat hetzelfde ons op grond van zedelijke bespiegeling en verkregene ondervinding ter genezing van den waren *scirrhus*, om 't even of dezelve van uit of inwendigen oorsprong zij, geheel onvermogen toeschijnt. Vroeger hebben wij onze proeven te dien aanzien (zie pag. 166^{***} en volg.) medegedeeld, proe-

(1) Hippocr. Magaz. I. c.

(2) Diction. des Sc. Médicales I. c. pag. 604.

ven die wij met voorbeelden van anderen nog
 aanmerkelijk zouden kunnen vermeerderen, en
 de ervaring heeft ons alzo ook met be-
 trekking tot het Nonnen middel, in het denk-
 beeld en in de overtuiging versterkt, dat het
 knoestgezwel als eene ontarding, geheel op
 zich zelve bestaande en van alle andere induratieën
 geheel verschillende, door de pap van rivierkreef-
 ten en knoflookbollen geenszins te ontbinden,
 of met andere woorden te genezen is. In an-
 dere plaatselijke desorganisatiën der zachte de-
 len, in verschikende verhardingen moge dit mid-
 del eenige aanprijzing verdienen, en door de on-
 dervinding eenmaal bewezen worden een buit-
 tengewoon geneeskrachtig vermogen te bezitten,
 in den erkenden scirrhus, van welk een begin-
 sel ook afhankelijk, doet het naar onze meening
 niets, evenmin als in den cancer occultus; ja wij
 moeten het herbaten, dat het daarin zelfs veel
 nadeel kan doen, en om die reden nimmer be-
 hoort te worden aangewend; want de regel om
 het knoestgezwel nimmer met inciterende mid-
 delen te tergen is vooral op het bedoelde re-
 medium, in vollen nadruk toepasselijk. Wij za-
 gen welk eenen belangrijken indruk het op de
 gezonde huid, vooral van gevoelige voorwerpen,
 maakt (pag. 162), en wie kan er dus aan twij-
 fe-

felen, dat die indruk, op het bekleedfel van het knoestgezwel, somwijlen zeer aanmerkelijk zijn moet, zoo dat ~~de~~ door de spoedigere ontwikkeling van het kwaad, deszelfs overgang in carcinoma zou kunnen bevorderd worden; dan al deed het die nadeelige en gevreesde werking niet, dan nog moest men het als *onvermogen* verwerpen, alzo onder deszelfs aanwending en gedurende dat men vruchteloos op deszelfs invloed hoopte (1), het gunstig tijdstip om, met grond van waarschijnlijkheid het knoestgezwel uiteroefjen; ongelukkiglijk geheel kan verloren gaan!

Zullen wij nu na het aanvoeren van dit alles, deze afdeling besluiten, zonder eenigzins in het breede van de calendula te spreken, van de calendula, die, gelijk reeds van ter zijde gebleken is, voor weinige jaren door den Zweedschen Geneesheer Westring, onder de middelen, die tot genezing van den kanker eene bijzondere kracht schijnen te bezitten, is voorgedragen? Het middel is nieuw, wat dat vermogen betreft en daar wij van hetzelfde tot hiertoe weinig er-

va-

(1) Men zegt dat het middel der Nonnen doorgaans zeer langzaam werkt, en dikwijls niet dan na verloop van maanden deszelfs gunstig vermogen doet kennen.

vang hebben, zouden wij het (misschien zonder te zondigen) ongemerkt kunnen voorblijaan, of althans kunnen volstaan met daar op slechts eene vlugtigen blik te werpen; te meer daar het niet dadelijk onder de uitwendige middelen in den scirrus en cancer occultus behoort, en dus op het veld onzer tegenwoordige bespiegelingen niet geplaatst is; dan alles wat reghstreeks of van ter zijde specificum tegen den kanker of tegen deszelfs beginfelen genoemd wordt, verdient in het oogpunt onzer tegenwoordige beschouwing onze bijzondere aandacht, en wij willen daarom hoe weinig gepast en overtoelig ook, bij het zelve, als een middel waarover nog weinig gezegd is, eenige oogenblikken met ernst stilstaan, in de hoop dat de bewandeling van dezen bijweg niet geheel ondoelmatig zijn zal. Misschien hadden wij over hetzelfde moeten handelen, toen wij van den zwerenden kanker spraken, vooral om dat Westring (1) het uit- en inwendig gebruik, in denzelven, voornaamlijk aanprijst, dan daar wij de *calendula* in meer dan in eenen cancer apertus zonder gunstig gevolg beproefden, en ook bijzondere reden hebben om hetzelfde inwendig toegediend, als meer vermo-

gend

(1) Oper. Citat. pag. 24 en 25.

geend in den scirrhus en in den cancer oculifera vast te zien, is dit de oorzaak dat wij vroeger slechts met een enkel woord daar van spraken.

Welke is de aanleiding vragen wij van een plant, die men tot hier, met zoo vele anderen geheel onverschillig voorbij ging, thans als een zoo krachtig middel in den kanker te beschouwen? Het antwoord is, zoo als men dat op andere vragen van dien aard geven moet het soeyal is de aanleiding; want een eenvoudige vransw seken de calendula met bus op den kanker toetepassen. Het onderzoek leede vervolgens, dat men in de tijden der oudheid, aan die plant reeds den naam van herba caecri gegeven had, gelijk in de aanmerkingen van den geleerden K. Sprengel, op het meergenoemde werkje van Westring (1) blijken kan. Men ontwaarde tevens dat men het reeds vroeg als een resolvers in gewellen, als een geneesmiddel in ziekten der baarmoeder, kende; en de ontleding en betrachtting van derzelver bestanddeelen gaf wijders eenig voedsel aan het vermoeden, dat het vermogen hoofdzakelijk bestaan moest in het opwekken der onderdrukte levenskracht van gevoelige deelen, en tevens in

(1) Pag. 6. Westring's werk zie de aanteekening op de voorrede.

het matigen van derzelve ziekelijke aandoenlijkheid, wordende alzoo uit dit alles eindelijk besloten, dat het als middel tegen den kanker kan worden aangemerkt.

De ondervinding moest de waarde dezer gevolgtrekkingen bewijzen, en de kundige schrijver van het meergenoemde werkje, doelt ons alzoo de vruchten zijner ervaring mede, die over het geheel genomen van dien aard zijn, dat zij de goede verwachting die men van het genoemde middel had, althans niet geheel verdonkeren. Dan met gevoel van eerbied voor de loffelijke pogingen van den waarnemer, komt het ons echter voor, dat zijne genomene proeven voor de waarde van de calendula, als specificum in de bedoelde ziekte, niet genoeg bewijzen, en dat zij alleenlijk dienen om ons te overtuigen, dat die plant in hare werking slechts gelijk staat met andere middelen, waarmede men het geweld van den kanker, somtijds voor eenen zekeren tijd, wel eens matigen maar niet geheel weerstreven kan; terwijl door die waarnemingen meer bijzonderlijk schijnt te blijken, dat het bedoelde middel in venerische ziekten, en zoo als wij boven zeiden, in zekere gezwollen en in ziekten der baarmoeder eene bijzondere kracht schijnt te bezitten. Dan laat ons de waarnemingen zelve ont-

ontleden, ten einde aldan de vereischte gevolgen te trekken. De eerste (1) bepaalt zich tot eenen veronderstelden cancer uteri, waar van de uitkomst gelukkig was.

Is nu deze ziekte van de uterus waarlijk kanker geweest? dan wenschen wij het menschdom en den Heer Westring geluk, met zijne onwaardeerbare ontdekking, daar men tot hier toe, door welke genesmiddelen ook, dat hooge doel, de genezing, niet heeft kunnen bereiken! Maar mogen wij niet twijfelen? daar het onderzoek, om den waren aard der ziekte te leeren kennen, door eene vroedvrouw geschiedde, die hoe kundig anders ook in onze oogen, geene bevoegdheid bezitten kan om ontzendingen van de baarmoeder te beoordeelen. Ja al had de waarnemer zelf het noodige onderzoek gedaan, en het ongemak bepaaldelijk cancer uteri genoemd, dan nog zouden wij, nu men zegt den kanker der baarmoeder genezen te hebben; (men houde ons deze uitdrukking ten goede) er aan twijfelen. De uterus toch is zoo als wij weten, door zeer vele causae occasionales, vatbaar voor regennatuurlijke veranderingen, voor venerische, scrofuleuse en andere verhardingen, en de erva-

ren.

(1) Pag. 30.

stoffe zal naar onze meening niet zelden halve-
 rig zijn, om al deze abnormiteiten, bij het
 eerste onderzoek dadelijk eenen bepaalden naam
 te geven. Alleen na het al of niet vruchteloos
 beproeven van geschikt geoordeelde middelen,
 wordt de diagnose minder moeilijk, en heeft
 men alzoo het geluk van te genezen, dan worde
 het vermoeden waarschijnlijk, dat het kwaad geen
 dadelijk beginfel van kanker was en omgekeerd.
 Welligt is het gebrek in de uterus het welk
 deze waarneming betreft, van eenen scrofuleu-
 sen of venerischen aard geweest, en wij hellen
 te eerder tot dat gevoelen over, door de ken-
 nis van de bovengenoemde krachten der calen-
 dula, en vooral door denzelver erkenden heil-
 samen invloed in beenzichten van venerischen
 aard. (1)

De tweede waarneming betreft insgelijks den
 kanker van de baarmoeder, dan ook deze pleet
 niet geheel voor de veronderstelde kracht van
 het middel, want hoe zeer de zieke in het al-
 gemeen verbeterd scheen, herstelde zij van het
 ongemak niet en stierf aan deszelfs gevolgen.

De derde waarneming wijst ons de proeven
 aan, genomen met dezelfde plant in cancer mam-
 ma-

(1) Pag. 41. van het zelfde werkje.

mamma aperta. Ook deze schijnt ons te overtuigen, dat de lijderesse onder het gebruik van dit middel, in het algemeen verbeterde, terwijl de kanker zelf ook een gunstig voorkomen aannam; dan daar de ongelukkige aan eene heerschende ziekte stierf, kan men uit dit geval ook geene beslissende resultaten afleiden, iets, het welk om dezelfde reden ook van de vierde waarneming, zich insgelijks tot den *cancer mammae* bepaalend, kan gezegd worden.

De vijfde waarneming toont het heilzaam vermogen der *calendula*, in eene venerifche heerschende ziekte, terwijl wij op pag. 44, derzelver wonderbare kracht leeren kennen in eene belangrijke *prolapsus uteri*.

Als wij dus met onpartijdigheid het spoor volgen dat deze waarnemingen moeten banen, dan vinden wij ons gedrongen te betuigen, dat de ondervinding tot hiertoe nog weinig beslissends, ten voordeele van de bedoelde plant bewezen heeft, en wij durven ons geenszins met het denkbeeld vletjen, dat zij in de toekomst den naam van *specificum* dragen zal. Verre echter zij van ons het denkbeeld, om deze vrucht der loffelijkste nasporing met het kleed der onverschilligheid te bedekken, en haar aldus tot den nacht der vergetelheid terug te voeren, waar uit
zij

zij voor korten tijd met eene bevallige gedaante ten voorschijn trad, neen! heeft zij de kracht om de kankerwoede te matigen en de ellende van den ongelukkigen eenigermate te verminderen, dan moeten wij ook hier in de natuur voor deze weldaad danken, en ieder kunstoesenaar moet zich gevolgelijk opgewekt gevoelen, om met haar die proeven te nemen, waartoe eene zuivere ziektekunde en eene onpartijdige ondervinding hem wettigen. Men kan dit natuurlijk in den open kanker, zoo wel als in het knoest- en kreesfigezwel doen, maar wij voor ons zijn van gevoelen, dat men van deze proeven in de laatste gevallen meer te wachten heeft dan in het eerste; vooral wanneer het waar is, dat de calendula voornaamlijk als resolvens werkt, dat is, dat zij door het te weeg brengen van weldadige reactie in het ligchaam, en door het verminderen van de verhoogde of ziekelijke gevoeligheid der deelen, induratiën, (wij durven niet zeggen scirrhuse of carcinomateuse) kan verdeelen. Verdere ondervinding moet hier leeren, en wij herhalen het, tot hier toe blijft de zaak het ernstigste onderzoek waardig.

DER-

DERDE AFDEELING.

*Over die uitwendige middelen, welke men
in de bedoelde kankerbeginfelen, als
schadelijk befchouwen moet.*

Gelijk sommigen der middelen, welke men tot op dezen oogenblik, in de behandeling van scirrhus en cancer occultus heeft voorgedragen, niet altijd aan de verwachting beantwoorden, maar integendeel zonder eenig gunstig gevolg worden aangewend; gelijk onder deze het arsenicum, niet het goede, dat het in weinige gevallen uitwerkt, meermaal deszelfs nadèlig of gevaarlijk vermogen deed zien: zoo heeft men menigwerf de zoodanige voorgedragen en op genoemde gebreken toegepast, welke altijd, niet slechts zonder het gewenscht oogmerk te bereiken, worden aangewend, maar zelfs niet het treurig gevolg kunnen worden toegepast, dat het ongemak daar door op eene meer of min aanmerkelijke wijze verergeren kan. De noodzakelijkheid en het belang der zake derhalve vorderen, dat wij ook deze middelen befchouwen, ten einde ons zelve, door overtuiging, van hunne vruchteloze en dikwijls schadelijke applicatie, te rug te houden.

T

en

en het is dat belangrijk doel, het welk wij nu nog langs den korten weg zullen pogen te bereiken; daar wij het onnoodig achten, onder de bedoelde topica, het middel der Nonnen van Rees, en het arsenicum bij vernieuwing te rangschikken, omdat deze onze aandacht op eene andere plaats, zoo wij ons verbeelden, op eene gepaste wijze reeds hebben naar zich getrokken. Ook zullen wij ons voor het overige tot de meest gewone bepalen, en het er voor houden, dat alle andere, welke wij niet noemen, in dezelfde termen van beoordeeling vallen.

Als wij ons overtuigd houden dat alle kanker-gebreken, zelfs in hunne vroegste beginselen, door resolutie niet kunnen genezen worden; als wij ons herinneren wat wij ten opzichte der onvatbaarheid van scirrhus en van cancer occultus, voor oplossing of verdeeling, op meer dan eene plaats gezegd hebben; als wij ons tevens voor den geest brengen, wat wij ten aanzien van het onvermogen van de sterkst werkende resolventia, in de bedoelde gebreken deden opmerken: dan zullen wij niet behoeven te herhalen, dat al die middelen, welke wij hier bedoelen kunnen, steeds vruchteloos geweest zijn, en vermoedelijk wel altijd blijven zullen. Hunne nutteloosheid is dus ook door alle tijden heen bewezen, en

Ieder belangeloos beoefenaar der kunst behoort zich dan ook met derzelver aanwending niet meer bezig te houden; eens deels, om dat eene andere wijze van handelen geheel ondoelmatig is, en ten andere, om dat daar door de kostbare tijd verloren gaat, waarin men met hoop op goed gevolg, op eene andere meer beslissende wijze, het gevreesde beginsel van kanker zou kunnen bestrijden, en deze omstandigheid, dat gevreesd verlies van den geschikten tijd om met vrucht werkzaam te zijn, is in den scirrhus en kanker van zoo veel gewigt, dat men zich in de daad strafbaar maakt, wanneer men dezelve niet met de noodige opmerkzaamheid beschouwt. Al de bedoelde uitwendige middelen dus zijn, nit dat oogpunt beschouwd, reeds schadelijk; maar zij zijn het ook daarenboven of kunnen het ten minste zijn, doordien zij den slapenden scirrhus of besloten kanker prikkelen, en alzoo deszelfs ontwikkeling vroeger opwekken, dan zulks door de natuur of door eigene werking anders welligt zou geschied zijn.

Niet zelden is het bij sommige beoefenaars der kunst eene gewoonte; om op het knoestgezwel éenen pleister te doen aanleggen. Men kiest daartoe dikwerf het *Emplastrum Cicutae*, *Hydrargyri*, *Gummosum*, het *Emplastrum Spermaceti* van Myr-

T 2

sich-

sichtus en dergelijke, en deze zalven doet men gesmeerd op zeemleer als anderzins, op het gebrek aanleggen; of men bedient zich van een snerfel, bestaande uit het Ung. Mercuriale, uit de Ol. Lilior, caet., Ol. Amygd. dulcium met Ammonia liquida; uit eene solutio van de Sapo Alb. met de Spir. Lavendulae, gelijk ook van de Bals. Opodeld. en andere. Maar met welk oogmerk geschiedt dit? Mogelijk om den lijder te bevredigen? Om het gebrek zoo als men zegt voor de koude te beveiligen? Mogelijk ook om dat men den wahren naam van het kwaad niet noemen wil: dan zeker kan het met het doel om te genezen niet geschieden, want geene dier middelen bezit daartoe de kracht, zelfs de Cicuta en de kwikzalf niet, al worden zij met de meest genoemde iowendige geneesmiddelen, de Cicuta, de Belladonna en zoo vele andere verbonden of ondersteund. De tijd gaat, zoo als wij reeds zeiden, vruchteloos voorbij: en gelijk deze middelen alzoo als oorzaken van dat verlies schadelijk zijn, verdunnen zij de huid; maken zij dezelve gevoelig, en doen deze met eene roosachtige ontsteking aan, terwijl zij in dezelve, zoo wel als in de dieper gelegene deelen, eene verhoogde werking van het vaartgestel te weeg brengen, welke men als de oorzaak mag aan-

aanzien, waardoor eene nadeelige verandering van het knoestgezwel, een overgang van het zelve in kanker, kan bevorderd worden.

Alles wat wij van de reeds genoemde plaatsmiddelen als nadeelig moeten aanvoeren, is ook op de pappen, op stovingen enz. toepasfelijk. Al worden dezelve met de meeste behoedzaamheid aangelegd, en al bestaan dezelve uit de genoemde Cicuta, uit de Belladonna, uit de gestampte geele wortelen en dergelijke; in den scirrhus doen zij niets, en in den besloten kanker kunnen zij slechts met het oogmerk worden toegepast, om de pijnlijkheid tegen te gaan, en de plaatselijke gevoeligheid (de ontsteking), te verminderen, maar hoe zeer het mogelijk zij, dat dit laatste oogmerk daar door bereikt worde, zoo brengen zij toch op de huid eenen indruk te weeg, die met het effect van pleisters en smeersels in eenen zekeren zin gelijk staat, en zij moeten dus naar onze gedachten met andere, welke onkunde en kwakzalverij meermal hebben voorgeschreven, in de bedoelde gevallen geheel en al verworpen worden, daar zij alleenlijk op eene doelmatige wijze, en met zekere bepaling in den zwerenden kanker, ter vermindering der plaatselijke toevallen kunnen worden aangewend. Weg dus met deze middelen

in den scirrhus en in den beflorèn kanker! Weg met alle anderen van denzelfde aard! Dat men in plaats van met dezelve, den veelal hatelijken weg der Empirici of Pseudo-Chirurgi te bewandelen, liever niets doe, en het alleenlijk bij het voorschrijven van goede leef- en ceterregelen; bij het doen van kleine aderlatingen in sommige gevallen, en bij het appliceren van een zeemlederen lap, naar den raad van Camper, in eenen looden mortier gewreven en op het gezwel toegepast; gelijk ook van bloedzuigers, (wanneer daartoe termen zijn) in den omtrek van het gebrek (1) late berusten. Men doet dan wel niet veel goeds, ten minste niet veel wezenlijks, maar men zal dan ook geen kwaad doen.

Dat geene blinde zucht tot navolging ons ooit van den weg eener redelijke kunst oefening verwijdere! dat wij vooral in de behandeling van den kanker steeds van vaste en goede beginselen uitgaan, dat is (op dat wij het nog eens herhalen), het nuttelooze en mogelijk schadelijke schuwen, den scirrhus vroeg, en den cancer occultus, wanneer niets het belet haastiglijk uitroeijen! Kan men dit niet, kan men alzoo geene
hoop

(1) Memoirs of the medical. Soc. of London instituted in 1773. vol. II.

hoop voeden den ongelukkigen aan zijn treurig lot te ontrukken , dat men hem ook dan niet aan zich zelve overlate , daar de kunst , bij gemis van de noodige middelen tot genezing , hare rijke bronnen , vol van de verzachtendste balssem aanbiedt. En zouden wij ons in deze treurige omstandigheden niet beijveren , om met eenen kalmen geest en eene hulpvaardige hand , dezen balssem in de gapende wonde des ellendigen te gieten? De stand dien wij bekleeden , de menschlievendheid beveelt het met eene luide stem , terwijl een der eerbiedwaardigste grondleggers der kunst , een Celsus , het als eenen stelligen regel voorschrijft , wanneer hij zegt :

Crudele tamen fuerit et inhumanum , aegro nihil solatii afferre.

VERHANDELING

OVER DEN

K A N K E R ,

DOOR

JOHANNES GERARDUS VORSTMAN,

STADS HEELMEESTER

TE DELET.

en deszelfs zoon,

JAN GYSBERT VORSTMAN,

HEEL- EN VROEDMEESTER

IN 'S HAGE.

UITGEGEVEN DOOR HET

PROVINCIAAL UTRECHTSCH GENOOTSCHAP.

TE UTRECHT,

BIJ JOHANNES ALTHEER,

Drukker van het Provinciaal Utrechtsche Genootschap.

M D C C C X X I V .

VERHANDELING

TER BEANTWOORDING DER

V R A G E:

OVER DEN

K A N K E R

D O O R

JOHANNES GERARDUS VORSTMAN,

STADS HEELMEESTER

TE DELFT.

en deszelfs zoon,

JAN GYSBERT VORSTMAN,

HEEL- EN VROEDMEESTER,

IN 'S HAGE.

aan welke in de algemeene vergadering
van het Provinciaal Utrechtsche
Genootschap.

op den 28 Junij 1822.

DE GOUDEN EEREPRIJS

IS

TOEGEWEEZEN.

1911

1912

1913

1914

1915

1916

1917

1918

1919

1920

1921

1922

1923

1924

1925

1926

1927

1928

1929

1930

AS

.UTT

VE

A N T W O O R D

.2

$\frac{2}{4}$

OP DE VRAAG:

„ Zijn er genoegzame kenteekens waardoor men
„ den waren kanker van andere naar denzelveu ge-
„ lijkende ongemakken altijd zeker kan onderken-
„ nen? zoo ja; welke zijn deze?

„ Moet men deze ziekte altijd als uit eene alge-
„ meene ongesteldheid des geheelen ligchaams voort-
„ komende beschouwen, of is zij somtijds alleen
„ plaatselijk?

„ Indien zij voor eene algemeene ongesteldheid moet
„ gehouden worden, kunnen uitwendige geneesmidde-
„ len, het zij de afzetting, het zij het middel der
„ zoogenoemde Nonnen van Rees, het zij het gebruik
„ van bijtmiddelen en bijzonder van het Arsenicum,
„ iets, of tot genezing der ziekte, of tot verminde-
„ ring der toevallen toebrengen, of moet men deze
„ allen als nadeelig beschouwen?

„ Wanneer de ziekte nog geen kenteeken van wa-
„ ren kanker heeft, maar echter doet vreezen, dat
„ dezelve daarin zal overgaan, en er geene gronden
„ zijn om dezelve anders, dan alleen plaatselijk te
„ beschouwen, welke uitwendige middelen kunnen
„ dan met eenige hoop van goeden uitslag, worden
„ aangewend, en welke moet men als schadelijk
„ beschouwen?

A

IN-

I N L E I D I N G.

Hoezeer er in de beoefening der Heelkunde een oneindig getal gebreken voorkomen, welke door hunnen aard, hunne gedaante, zitplaats en uitwerkfelen, voor kanker worden gehouden, en als zoodanig behandeld; zoo is het niet te min zeker, dat slechts een klein gedeelte van dezelve, *al* die verschijnselen aanbieden, waardoor wij den waren kanker onderkennen, en het is in eenen zekeren zin gelukkig, dat men te dezen opzichte zeggen mag, dat de *ware kanker* zoo weinig bekend is, dat dezelve in vergelijking van andere gebreken, daaraan schijnbaar gelijk, nog eene nader en kenmerkende beschrijving behoeft.

Voor den oplettenden beoefenaar der edele Heelkunde, en voor hem, die in de ziektekundige verscheidenheden der gebreken, welke aan het menschelijk ligchaam voorkomen, ervaren is, en vooral voor diegenea welke beroepshalve te meermalen de verwoestingen gade sloegen, welk
dit

dit afsgrijfselijk gebrek pleeg aanterigten; valt het echter niet zoo moeijelijk den waren kanker van elk ander, zelfs daaraan gelijkend gebrek, te onderkennen.

De mededeeling nogtans van die verscheidenheden, welke den aard ende natuur des waren kankers kenschetsen, en in alle gevallen kenbaar maken, valt bij lange na niet onder het bereik van een iegelijk onzer, of zoo al, dan is het hoogst moeijelijk om *niet* te zeggen, wat reeds door beoemde mannen daarvan gezegd is.

Verlangende nogtans te beproeven in hoe verre wij het doel des genootschaps zouden kunnen treffen, zullen wij, naar aanleiding der vraag, dezelve in vier afdeelingen behandelen.

Vooreerst, trachten te ontwikkelen of er genoegzame kenteekenen zijn, welke den waren kanker van andere aan denzelfen gelijkende gebreken doen onderkennen, en welke die kenmerken zijn.

Ten tweede. Onderzoeken of men deze ziekte altijd als uit eene algemeene ongesteldheid des geheelen ligchaams voorkomende te beschouwen hebbe, of dat zij somwijlen alleen plaatselijk zij.

Ten derde. In de onderstelling van het eerste geval toetsen, of uitwendige geneesmiddelen, als de afzetting, het middel der zoogenoemde

Nommen van Rees of andere bijmiddelen, en bijzonder van het Arfenicum, iets, tot genezing, of vermindering der toevallen kunnen te weeg brengen, of wel dat deze allen nadeelig zijn.

Ten vierde. In de onderstelling van het laatste geval, dat het gebrek plaatselijk zij, en als nog geene kenteekens van waren kanker hebbende, echter vreezen doet, dat hetzelfde daarin zal overgaan, welke uitwendige middelen er alsdan met eenige hoop op goeden uitslag kunnen aangewend, en welke als schadelijk behooren beschouwd te worden.

E E R S T E A F D E E L I N G .

Zijn er genoegzame kenteekens waardoor men den waren kanker van andere naar denzelfven gelijkende gebreken altijd zeker kan onderkennen? zoo ja; welke zijn deze?

§ 1.

Ten aanzien der kenmerken van den kanker in vergelijking met andere gebreken, laten de schriften der ouden ons veelal in het duister, en men vindt bij sommigen hunner de meeste harde gezwollen onder den algemeenen naam van scirrhus, bij anderen wederom den kanker met het kankerachtige verward; redenen waaruit men te regt kan opmaken, dat zij van de verschijnselen, bij den waren kanker alleen waargenomen wordende, geen regt onderscheidend denkbeeld vormden.

Al wie verlangt hiervan overtuigd te worden,

den, die leze de zeer uitgewerkte verhandeling over den kanker van den beroemden Leurs (1), alwaar dit gebrek, met de meeste langdurige gezwellen vergeleken, en de stellingen en gevoelens der vroegeren en latere schrijvers, tot op zijnen tijd getoetst en wederlegd worden.

Zoo mogen wij ook vrijelijk uit dat zelfde werk overnemen, dat Hippocrate's de zitplaats dezor ziekte stelt in der vrouwen borsten, lijfmoe-der, keel en den mond. Celsus voornamelijk in de bovenste deelen van het ligchaam, als: het aan-gezicht, den neus, de ooren, lippen en der vrouwen borsten; terwijl Galenus dezelve tot alle plaat-sen van het ligchaam betrekt, echter eene meerde-re vatbaarheid aan de vrouwen borsten, na het ophouden der maandstonden, voor dit ongemak toeschrijvende; en is hierin door meest allen, die na hem geschreven hebben gevolgd; tot dat eindelijk de beroemde Hoffmann en daarna de groote Boerhave de zitplaats dazer ziekte nauwkeuriger omschreven en alleen in de klieren stelden (2). En het is ingevolge hiervan, dat de

(1) Prijsverhand. van het Genootsch. ter bevord. der heekkunde bl. 14 enz.

(2) Leurs ter aangeh. pl. bl. 19. Vergelijk Boerhave. Aphor. 484.

de geleerde en nauwkeurige Grashuis (1) en de overaren van der Haar (2) den zetel van het knoest en kreesgezweel uitsluitend in de klieren erkennen.

§. 2.

De verdienstelijke van Gesfcher (3) uit deze laatste bronnen geput hebbende, heeft daarop zijn overeenstemmend gevoelen aangaande dit gebrek gegrondvest; Voorts komen de meeste schrijvers in zoo verre hierin overeen, dat zij den kanker altijd als een gevolg van een voorafgaand knoestgezweel beschouwd hebben; en Richerand zegt (4) „ waar de zitplaats des „ kankers moge zijn, en aan welke deelen, die „ er zonder uitzondering aan kunnen onderhe- „ vig zijn, ziet men, door de ontleedkundige „ beschouwing, dat zij altijd dezelfde soort van „ ontarding kenmerken.” Verder neemt deze
ge-

(1) Grashuis, verhand. over het knoest en kreesgezweel.

(2) V. d. Haar, verhand. over de klier- knoest- en kreesgezwellen.

(3) Proeve over de voorn. langd. gezwellen.

(4) Richerand. Nozograph. chirurg. Tom. I. pag. 254.

geleerde drie verschillende tijdperken aan, waarvan hij het eerste tijdperk als een knoestgezwel erkent, het tweede aanneemt als den overgang van het knoestgezwel in den kanker, en het derde tijdperk als den hoogsten graad van die ziekte wil beschouwd hebben (1). Wij zullen dit, slechts eene korte opgave zijnde, nader ter behoorlijker plaats ontwikkelen. Daarentegen neemt Parkinson, twee tijdperken dezer ziekte aan, waarvan hij het eerste *scirrhus*, *symphylakesis passiva*, en het tweede *cancer symphylakesis progressiva* wil genoemd hebben (2).

§. 3.

Al deze opgenoemde stellingen, hoe wezenlijk met den aard, de zitplaats en den loop dezer ziekte o vereenstemmende bevonden, zijn wederom door anderen ontkend; want vele genees- en heelkundigen hebben meermalen waargenomen, dat de *scirrhus* niet altijd zijnen zetel in klierachtige deelen vestigt: „Andere organen” zegt Rich-

(1) Loc cit. pag. 255.

(2) Parkinson, in the London Medical and Physical Journal bij S. Fothergill. voorkomende in de Saltzburger med. chir. Zeitung n°. 47. A°. 1820 pag. 347.

Richter (1) „ die in het geheel niet klierachtig zijn, kunnen scirrheus worden, en daar, entegen bestaan er wezenlijk harde kliergezwellen, die echter niet met den naam van knoestgezwellen kunnen bestempeld worden, — en ook andere gezwellen, aan welke de naam van scirrhus niet toekomt, kunnen eene kankerachtige gedaante aannemen.” Dat ook zoodanige organen, die niet klierachtig zijn, scirrheus kunnen worden, kan men ongetwijfeld aannemen; want hoe weinige deelen van het bewerktuigd ligchaam zijn er niet, die in hun weefsel meer of min grootere of kleinere klieren opnemen, en derhalve niet zelden *primair* of *secundair* kunnen aangetast worden! van daar, dat men deze ziekte ziet zich ontwikkelen; zoowel op de oppervlakte van het ligchaam als in de ingewanden, op de huid zoowel als in slijmvliezen, in de beenderen zoowel als in de zachte deelen enz (2).

De reden waarom zoo vele schrijvers hieromtrent verschillen, komt ons voor hierin te moeten

(1) Richter anfangsgrunden der Wundarzneyk 1. Band. §. 423.

(2) Dictionnaire des Sciences Medicales Tom, 3. pag. 538.

een bestaan, dat zij meer op de reeds ziekelijke verschijnselen en op derzelver verscheidene wijzigingen gelet, dan wel analytische vergelijkingen gemaakt hebben, tussehen de natuur-ziekte en scheikundige zamenstellingen en verwantschappen der in hier bijzonder aangedane deelen.

§. 4.

Tot de ware kennis van de zekere teekenen welke den kanker kenmerken, behoort men in de eerste plaats te letten, op de zitplaats en den aard der beginfelen dezes gebreks; in de tweede plaats, op de verschijnselen zoo algemeene als bijzondere, welke daarmede in verband staan, en eindelijk, op de eigenaardige voorbeschiktheid (Idiosynkrasie) van den lijder tot deze ziekte; met welke in acht te nemen, men niet ligt gevaar loopt om zich in de kenmerken te vergisfen; dat hier komplikatiën, die men allerwege (ook hier) aantreft, de kennis onzeker kunnen maken, zal niet nader behoeven betoogd te worden.

§. 5.

„ Knoestgezwel (scirrus) is een hard onpijn-
 „ lijk gezwel, in een klierachtig ligchaam ge-
 „ plaatst

„plaatst en gepaard met eene aanleg tot kanker” (1). Dit is bij alle schrijvers de meest algemeene bepaling; en is voorts kenbaar aan een klein, vast, steenhard, onweerkrachtig en onpijnlijk gezwelletje, onmerkbaar in grootte toenemende, en allengs eene ongelijke oppervlakte aanbiedende; behoudende de natuurlijke kleur van de huid, zonder eenige aanhechtselen, naar alle zijden verschuifbaar en in de meeste gevallen bij voorkeur in eene grootere of kleinere klier huisvestende. Deze verschijnselen, welke door Boerhave, Sauvages, Vogel, Cullen, Lears, Richerand, Tittmann enz. meerendeels eenstemmig worden opgegeven, zijn genoegzaam om zoodanig eene zwelling van kropkliergezwellen, knobbelgezwellen enz. te onderscheiden; echter willen sommigen zekere wijzigingen in deze ziekte erkend hebben, welke allen, wel is waar, eenen en denzelfden oorsprong hebben, doch door verschillende reekenen in foorten te verdeelen zijn; men vindt immers in een zeker Fransch klassiek werk (2), dat de heer Bayle, zich sedert tien jaren bezig gehouden heeft met nasporingen omtrent dit onder-

(1) Richter loc. cit. §. 423.

(2) Diction. des sciences medic. Tom 3. pag. 540.

derwerp in het werk te stellen, in de zoogenaamde knoestgezwollen een zeker aantal soorten aangetroffen heeft, die ieder afzonderlijk kenbaar waren; niet alleen door de ontteedkundige samenstelling der deelen, maar ook door de bijzondere uitwerkselen die zij op de dierlijke huis-houding uitoefenden.

§. 6.

Het is eene onbetwistbare waarheid dat de scirrhus altijd eene geheele ontarding van het aangedane deel kentekent, en onmiddelijk te weeg gebragt wordt, door eene eigenfoortige ziekelijke afwijking van de geregelde werking der uiteinden van de zenuwen, welke tot het gevoel en de voeding bestemd zijn; de watervaten in deze afwijking deelende, verliezen hun vermogen, doen dien te gevolge het ziekelijk opgenomen zenuwvocht, en hunne natuurlijke lijmphu uitstorten, waardoor het primitive weeffel nog meer van den gezonden toestand ontardende, aan dit ziekelijk bewerktuigde ligchaam, door aangroefjingen en Zoöchemische verwantschappen, eene geheel andere gedaante, eigenschap enz. veroorzaakt, hetwelk nu, met betrekking tot de overige deelen van het menschelijk *organismus*, als

als vreemd en heterogeen moet beschouwd worden. Bij dit alles bezit dit abnormale orgaan, die bijzondere geschiktheid, om somtijds vroeger of later, of dikwijls in het geheel niet, (naar mate der plaats van voorkomst, of verdere bijkomende toevallen,) tot kanker overtegaan.

§. 7.

Ten bewijze van dit bovengestelde mogen de denkbeelden van Richerand (zie §. 2.) en van meer andere schrijvers dienen, welke betuigen dat alle knoestgezwellen, welke door het mes weggenomen zijn, altijd eene groote overeenkomst in de ontzanding aan den dag legden, bestaande in eene grijze, graauwe spekachtige zelfstandigheid, waarin de minste oorspronkelijkheid niet was overgebleven. En voegen wij hier de getuigenis van den geleerden Spangenberg (1) bij, dan zal men nog minder aan dit gestelde behoeven te twijfelen: „de zoogenoemde goedaardige Scirrhus,” zegt hij, „bestaat
„ uit-

(1) Epicrise und Bemerkungen über Scirrhus und Krebs; medegedéeld in de Archiv für medicinische Erfahrung, herausgegeben von Dr. E. Horn Berlin 1813. pag. 30-31.

„ uitwendig uit eene harde, vaste, onveerkrachti-
 „ ge, meest knobbelige en bultige zelfstandigheid;
 „ welke graauwachtig wit, geene afwisseling in
 „ kleur, vastheid noch bewerktuiging aantoon-
 „ en deswegens altijd gelijk aan zichzelf is,
 „ en in weerwil van de nauwkeurigste onder-
 „ zoekingen uit gezond cellenweefsel gevormd
 „ wordt. De vasthechting van de klier met de
 „ daaraan grenzende deelen heeft door zachte
 „ celwijze vezelen plaats. Doorsnijdt men nu
 „ deze gezwellen, zoo worden in die gelijkvoor-
 „ tige graauw witte zelfstandigheid, overblijfsfe-
 „ len van celachtige holten aangetroffen, die
 „ klaarblijkelijk uit een slijmvliezig weefsel be-
 „ staan, en met een slijmig vocht opgevuld zijn;
 „ wanneer men hiervan dunne schijven snijdt,
 „ zoo hebben deze iets, hetwelk niet ongelijk
 „ schijnt te zijn aan beenstukken, welke van
 „ hunne aardachtige deelen, door het een of
 „ ander zuur beroofd zijn, echter de doorschijn-
 „ endheid misfende. De aard dezer stof, ver-
 „ raadt niets krankbeemachtigs (1), maar komt
 „ veeleer met zekere kluiten overeen, welke
 „ uit meel en water gevormd zijn, en volgens
 „ mikroskopische proefnemingen zekere korrels
 „ be-

(1) Stoll Ratio medendi Tom 3. p. 442.

„ bevatten. Voorts laat zich hier geen spoor
 „ van eenige bewerking, noch eenig bloed-
 „ vat in aantreffen.”

§. 8.

Wanneer wij dus de naaste oorzaken van den waren Scirrhus in overweging nemen, dezelve in verband brengen met de overeenkomst der ziekelijke ontzanding van het lijdend deel, en met de onverschilligheid in de plaats van voorkomt; dan gelooven wij te mogen aannemen, dat deze ziekte aan alle deelen, waarin klierachtige organen geweven zijn, kan voorkomen, en dien te gevolge als een plaatselijk uitwerksel van eene algemeene oorzaak afhankelijk erkend en beschouwd moet worden.

§. 9.

Daar alle ziekten zoo uit- als inwendige door naaste en afgelegene oorzaken te weeg gebracht worden, en deze laatste, of buiten het ligchaam gelegen zijn, of in hetzelfde huisvesten, zoo moet men dezelve, ook in het ontstaan van het knoestgezwel erkennen. Mij inzonderheid tot de afgelegene zullende bepalen, vermits er slechts
 eene

eene naaste of vóorbeschikkende oorzaak van dit gebrek bestaat, die wij bereids onder den naam van *ziekelijke wijziging der zenuwen* opgegeven hebben. (Zie §. 6.)

§. 10.

Onder de inwendige gelegenheid gevende oorzaken welke menigvuldiger dan de uitwendige kunnen zijn, behooren voornamelijk de navolgende gebragt te worden, als daar zijn: de jichtige ontsteking, de scrofulen, sijnphillis; belette afzonderingen, b. v. der menstrua, aambeijenvloed enz.; teruggedrevene huid-uitslagen en uitwasemingen. Inzonderheid kan de melancholische of zwartgallige idio-sijnkrasie als geene geringe oorzaak aangemerkt worden; want meestal ontstaat dezelve bij gevoelige menschen, door langdurige en nederdrukkende gemoedsaandoeningen, boosheid, verdriet, zorgen, treurigheid enz. Even zoo zeer als dit met den aard der zaak overeenkomstig moge zijn, even zoo is het niet te min zeker, dat men in alle tijden, over dit leerstuk getwijfeld heeft; want het is genoeg bekend dat de oudere zoo wel als de nieuwere schrijvers altijd over deze ziekte verschillend gedacht hebben; immers Hippocrates meende dat

dat de oorzaak in de zwarte gal gelegen ware; volgens Galenus in eene verzuurde en scherpe galstof; Boerhaave geloofde dat dezelve moest gezocht worden in eene gestremde wei, welke eenen scherpen aard had aangenomen; nieuwere geleerden stelden de oorzaken in eene alkalische of verzuurde scherpte; volgens Crawford in een dierlijk gezwaveld waterstof-gaz, en naar het opgeven van eenige Engelsche schrijvers, in eene verzuurde stikstof (1). Van daar, dat men geredelijk de stelling van Peyrilhe (2), ook door Richerand (3) en meer anderen aangenomen, billijken kan, namelijk, dat deze ziekte even moeilijk te genezen als te bepalen is.

En indedaad, tegenswoordig denkt men over dit onderwerp nog even ongewis; want voor korten tijd getuigde Parkinson (4), dat, na nauwkeurige waarnemingen, de oorzaak dezes gebreks gelegen zoude zijn in eene gecompliceerde beklemming. Deze incarceratie is, volgens zijne meening, eene zoodanige, in dewelke

tus-

(1) Diction. des sciences medicales Tom 3. pag. 540.

(2) Verhand. over den kanker, vert. door de Barbanfon Amst. 1775, pag. 5.

(3) Nosographie Chirurgicale Tom 1. pag. 252.

(4) In the London medical and Physical journal. Zie Salz. med. chir. Zeitung 1820. N°. 47. pag. 327.

tusfchen den omvang of zak van het gezwel, en den omtrek van het ingeflotene ligchaam, eene nieuwe ziekelijke functie ontftaat: deze, door eene verandering in het weeffel te weeg gebragt en door eene ziekelijke difpofitie daargesteld, beftaat in eene verfmelting der klieren en'vethuid, welke door eene gelijktijdige ontfteking begunftigd wordt. — De fcirrhus is het produkt van deze ontfteking, die meer van eenen chronifchen, dan van eenen acuten aard is; ten minfte de fcirrhus heeft geenen hevigeren graad ter ontwikkeling noodig.

§. 11.

Tot de uitwendige oorzaken behoort men te rekenen alle beledigingen op klierachtige deelen aangebragt, welke van werktuigelijke of chemifche oorzaken afhangen, b. v. drukken, ftooten, knijpen, klemmen, wrijven, branden, aanhoudend jeuken van zekere deelen, te koude baden, te snelle verkoelingen na eene groote verhitting enz.

§. 12.

Voor het overige heeft men waargenomen, dat menfchen, die een ftilzittend, onvergenoegd
le-

leven leiden, ongehuwden, inzonderheid vrouwen, die, of geene kinderen krijgen, of zelve niet zogen, meer dan andere neiging hebben tot knoestachtige verhardingen; bij deze laatstgenoemden ontstaan deze verhardingen veelal tegen of na den tijd der ophouding van hare maandstonden; over het algemeen kunnen ook aanhoudende krampen, verstoppingen enz. als even zoo vele oorzaken van het ontstaan van den scirrhus beschouwd worden.

Wij zullen te dezer plaats niet verder over den waren aard der oorzaken uitweiden, maar deze, als meer doelmatig met den inhoud van het voorstel, in de tweede afdeeling overwegen; want uit dezelve moet de algemeenheid, of plaatselijkheid van den kanker betoogd worden.

§. 13.

Somtijds neemt men in de beoefenende Heelkunde waar, dat knoesgezwellen het geheele leven door, zonder eenig ongemak gedragen kunnen worden; en dit wordt dan toegeschreven aan den aard der gelegenheid gevende oorzaak, aan de geringheid der zwelling of aan de plaats van voorkomst; „ want het gevaar en

B 2

„ on-

„ ongemak, welke door den scirrhus te weeg
„ gebracht worden,” zegt Richter (1), „han-
„ gen voornamelijk af van de drukking, die op
„ de naastbijgelegene deelen uitgeoefend wordt.
„ Hoe edeler de bewerktuiging van die deelen,
„ waarin het gebrek plaats grijpt, is, des te
„ gewigtiger kan hetzelfde worden. Altiid wordt
„ de omloop in de nabijheid der zwelling ge-
„ streind, van daar zetten de omliggende vaten
„ min of meer op. En altiid wordt ook de
„ functie van het knoestachtige deel meerder of
„ minder belemmerd.”

§. 14.

Tot dus verre hebben wij uit het verhandelde gezien, dat de scirrhus een zuiver plaatselijk gebrek was, onbepaald in voorkomst en altiid onder dezelfde verschijnselen kenbaar; het is nu zake, om tot het doel der vraag zelve te komen, dat wij de teekenen van den kanker nader in overweging moeten nemen, en dezelve in zoodanig een daglicht stellen, dat men deze verschrikkelijke ziekte altiid van andere gebreken, welke verkeerdelijk tot den kanker gebracht worden, onderkennen kan.

§. 15.

(1) Loc. cit. pag. 260. §. 429.

Aangenomen zijnde , dat de ontwikkeling van den scirrhus, eenen tweeden graad van den kanker uitmaakt; is het inderdaad geene geringe zaak, om zoodanige algemeene kenteekenen van eene boosaardige ziekte te geven, welke aan vele en verschillende wijzigingen onderhevig is, die van de eigenaardige bewerktuigingen der deelen afhangen, waarin dit gebrek der vaste deelen zijnen zetel gevestigd heeft. Men kan, wel is waar, genoegzaam de verschijnselen van die kankergerbreen uiteenzetten, die zich onder de uitwendige huid vertoonen, en alle min of meer overeenkomen; doch om deze te vergelijken met kankerziekten, die zich aan die organen voordoen, welke met een dunner en ander bewerktuigd bekleedsel overtrokken zijn, zal wel de grootste moeilijkheid in zich opsluiten.

En juist deze bedenking leidt ons als van zelve tot het besluit: dat de kanker, zeer onbepaald in deszelfs voorkomst, plaatsgrijpt in de vaste deelen, aan vele wijzigingen naar den aard en de functie der bijzondere bewerktuigingen onderhevig is, en onder geene andere overeenstemmende bepaling gebragt kan worden, dan deze; dat dezel-

ve altijd dezelfde soort van ontarding aan den oplettenden beschouwer vertoont.

§. 16.

Om echter aan den inhoud der vraag zoo veel mogelijk te voldoen, zullen wij ons *vooreerst* bepalen tot de algemeene toevallen, welke den overgang van het knoest- in het kreefgezwel vergezellen; den kanker beschrijven, en daaruit de onderscheiding tusschen beide deze gebreken opgeven. *Ten tweede*, ons tot die kankerbreken bepalen, welke niet tot deze algemeene beschrijving kunnen gebragt worden, en *ten derde*, die gevolgtrekkingen uit deze bijzonder gewijzigde, doch in hunnen aard overeenkomende gebreken afleiden, welke, zoo ter toepassing op de behandeling, als in vergelijking met andere daaraan gelijkfchijnende gebragt kunnen worden.

I. *De overgang van scirrhus in kanker. De kanker zelf.*

§. 17.

Het knoestgezwel is eene plaatselijke, onpijnlijke, vaste, onder de huid verschuifbare en
 liefst

liefst in klieren of klierachtige deelen plaatsgrij-
 pende, ongelijke zwellings; aan den lijder geene
 opmerkelijke hinderpalen in eenige functie of
 beweging veroorzakende; en door geene mis-
 kleurigheid van de dekkende huid van andere
 langdurige of koude gezwellen te onderscheiden
 zijnde. Deze staat van het gezwel, hetgeen
 vroeger of later in kanker kan of zal overgaan,
 wordt de eerste graad van die ziekte genoemd.
 Deze nog goedaardige zwelling kan veranderen,
 andere verschijnselen opleveren en een meer dreig-
 end gevaar aanduiden, en, om met Riche-
 rand te spreken, in den tweeden graad over-
 gaan.

Het is dus zeer te vreezen dat de scirrhus
 een kwaadaardig karakter zal aannemen, wanneer
 de oorzaak welke den scirrhus te weeg brengt,
 in derzelve werking steeds vorderingen maakt;
 wanneer het gezwel, of van den beginne steen-
 hard is, of het plotselijk wordt; wanneer de
 oneffene en bultige oppervlakte toeneemt; ge-
 durig in omvang en meerdere warmte aanwint;
 de verschuifbaarheid onder de huid verliest, en
 deze zich als ingekrompen en verschroeid leder
 om het gezwel inplooit, van tijd tot tijd eenige
 jeuking aan den lijder veroorzaakt, en door des-
 zelfs zwaarte hinderlijk wordt. Vervolgens wordt

de lijdert eenige vliegende stekken in den scirrhus gewaar, welke zich meermalen herhalen en pijnlijker worden, zoodat hij dikwerf door de hevigste pijn kan gefoltetd worden; inzonderheid voert hij bij die pijnen het zonderlinge en ondragelijke gevoel met zich om, als of er eene brandende koolvuurs, in het midden der zwelling gelegen ware. Onder die toevallen worden de in de nabijheid gelegene, ongewonden en eenvoudige klieren medelijdend aangedaan, zwellen, en worden op het aanraken pijnlijk. Voor dat de ziekte deze hoogte bereikt heeft, zijn de verrigtingen, die aan het aangedane deel eigen waren, grootelijks belemmerd, de kleur van de huid wijkt van de natuurlijke af, dezelve wordt roodachtig bruin, paars, gepaard met knoopachtige verhevenheden, welke door de aderspatige uitzettingen der onder de huid gelegene aderslijke vaten veroorzaakt worden; de onindrukbare hardheid schijnt ons voorts te verzekeren, dat er geene vochtsverzameling in het gezwel plaats heeft, alhoewel de ziektekundige ontleedkennis, ons het tegendeel geleerd heeft. Tot dus verre worden er bij den lijdert geene aanmerkelijke koortsachtige bewegingen waargenomen. En onderzoekt men in dit tijdperk, hetwelk men den verborgen kanker noemt, de zelfstandigheid des

ge-

gezwels, zoo vindt men, volgens den meergenoemden Spangenberg (1) „ in deszelfs „ midden, naar mate van de meerdere of mindere kwaadaardigheid, eene veelkleurige, graauwbruine, kaasachtige en stinkende pap; of eene zekere holte, welke met een dunner of dikker zwartachtig vocht opgevuld is, het welk eene scherpe, bijtende, zure en stinkende eigenschap bezit. Er heeft derhalve in den ontaarden en voor het ligchaam dooden klomp, eene scheikundige vernietiging en verweking plaats, die zich meer en meer naar buiten vertoont, en het gezwel naar de minst tegenstand biedende plaats, dat is, naar den buitentrek van het ligchaam, doet vergrooten en toenemen.”

§. 18.

De oorzaak van al deze toevallen is daarin gelegen, dat de oorspronkelijke bewerktuiging der deelen, waarin het knoestgezwel zijnen zetel gevestigd heeft, vernietigd is, en nu, gelijk wij boven bewezen hebben, als een heterogeen ligchaam te voorschijn treedt, het geen door de plaat-

(1) In Horn's Archiv. 1 B. pag. 32.

plaatselijke en ziekelijk gewordene levensenergie, die in hun weefsel veranderde zenuwen, eene versnelde beweging in het onliggende vaatstelsel te weeg brengt, welke onvermijdelijk eene chronische ontsteking in een omtrek der zwelling ten gevolge heeft, die, en naar den aard van het vreemd geworden ligchaam, en naar gelang van de bewerktuiging der deelen, en naar de wijze der chemische decompositie der vóchten, die verschijnselen oplevert, welke wij §. 17. uiteenzet hebben; en van daar de verklaring der stelling van Parkinson (1), die van gevoelen was, dat de kanker, of volgens zijne meening de *symphylakesis progressiva*, door eene ontsteking van het knoestgezwel geboren werd, die in verettering eindigde.

§. 19.

Dit alles is nu vergezeld van eene geheele ontstemming van de ziel en van het ligchaam des lijders, want nu neemt zijne droefgeestigheid toe, de zwaarmoedige en hooggevoelige gesteldheid wint steeds veld, en eindelijk verliest hij dik.

(1) Loc. cit. Salz. med. chir. Zeitung N°. 47. pag. 337 et seq.

dikwerf die geduldige lijdzaamheid, welke wij zoo vaak bij andere gebreken moeten bewonderen. Voorts worden de levens-natuur- en dierlijke verrigtingen, in hunne uitoefeningen gestoord, en in eenen staat van kwijning gebragt, welke niet dan door de zorgvuldigste hulp der geneeskunde in evenwigt kunnen gehouden worden.

§. 20.

Al deze algemeene verschijnselen toegepast op ons onderwerp, leveren den grond op voor het door ons gestelde, dat de scirrhus wel en duidelijk van den kanker kan onderscheiden worden; echter heeft de ondervinding meermalen geleerd dat scirrhus altijd goedaardig bleef; zonder immer in kanker overtegaan. Het is daarenboven niet alleen waarschijnlijk, maar ook zeker, dat sommige knoestgezwellen nooit, en andere, meestal in dit laatst genoemde gebrek zullen veranderen; en dit hangt van de navolgende opgegevene punten af.

§. 21.

Wanneer het knoestgezwel niet in, of in de

na:

nabijheid van eenig edel deel gelegen is, of in geene zamengestelde bewerktuigingen heeft plaats gegrepen; wanneer de omloop van het bloed noch groot, noch snel is, en de beginselen van het gebrek niet afhangen van die oorzaken; welke wij op §§. 6—10. bepaald hebben, of zich tot de eenvoudige huidklieren uittrekt, en alleen afte leiden zij van zuivere uitwendige of anders gewijzigde oorzaken (waarvan nader); dan gelooven wij te mogen vaststellen, dat de overgang in kanker zeer traag zijn zal; neemt men daarentegen het omgekeerde waar, dan kan men eerder gissen, dat deze overgang vroeger of later plaats zal hebben. Derhalve komt het ons, onder die omstandigheden voor, alleen den naam van eersten graad der kankerziekte aan deze laatste knoestgezwollen toeteëigenen.

§. 22.

Als medehelpende oorzaken, welke de verwandeling van knoest- in kreeftgezwel begunstigen, komen de navolgende in aanmerking; als daar zijn onder de voornaamsten: de kunne, de leeftijd, de landaard, de bloedbetrekking en de erfelijke gesteldheid van deze, en voorts het bijzonder gemoedsgestel van den lijder.

Van

Van daar is het ook te verklaren, dat de geheele, met de natuur strijdige bewerktuiging van het ontaarde deel, hetgeen onder alle omstandigheden en in allen deele met elkander overeenkomt, zoo verschillend in uitkomst is, bij den overgang in den zoogenaamden tweeden graad der ziekte; want de ondervinding heeft ons in onze uitgebreide praktijk geleerd, dat dit gebrek zich voordoet, of onder de gedaante van eenen waren verborgen, of in die van eenen verzworen en sponsachtig uitgewasfenen kanker, of eener vlakke kankerzweer. Sommigen hebben ook hiertoe, zeer ten onregte, het bloed-sponsgezwel (*Fungus haematodes*) gebragt, hetgeen wij op het einde van deze afdeeling, (in de gelegenheid zijnde om het onderscheid tuschen deze gebreken te bespiegelen), nader met den kanker vergelijken zullen.

§. 23.

„ Beide geslachten” zegt Leurs (1) „ zijn
 „ voor den kanker vatbaar, doch volgens de
 „ beste waarnemers en de nog dagelijksche on-
 „ dervinding, zien wij de schoone seksen, vooral
 „ on-

(1) Prijsverb. over den kanker, pag. 11.

„ ongehuwden boven de veertig jaren, meer dan „ mannen er door aangerast.” Onder anderen heeft Sabatier (1) in eene zeer uitgestrekte praktijk opgemerkt. „ Dat vrouwen die eene „ schoone zuivere kleur en een bloedrijk gestel „ hebben, meer dan andere aan den kanker „ blootgesteld zijn;” en slaan wij voorts de geschiedrollen der kunst en onze ervaring gade, dan voorzeker moeten wij dit gevoelen allezins ondersteunen.

§. 24.

Dat kinderen nimmer aan deze ziekte voor de jaren hunner huwbaarheid onderhevig zijn, en dan nog slechts zeer zeldzaam in de jaren hunner eerste jeugd, wordt ons tevens door Leurs (2) verklaard; en ook dit bevestigt de ondervinding. Hetgeen men hieromtrent met de meeste zekerheid kan aannemen, is, dat de voorbeschiktheid tot de kankerziekte — gesteld dat deze reeds in de vroegere jeugd bestond — bijzonder zwak zijn moet; want zeldzaam ziet men voorwerpen beneden de twintig jaren aan dit gebrek onder-

wor-

(1) *Médecine opératoire* 2e. Edit. Tom. 2. pag. 276.

(2) *Loc. cit.* pag. 11.

worpen. Vooral kan deze aanleg, door het op-
houden der maandstonden en andere soortge-
lijke ontlastingen, op zekeren gevorderden leef-
tijd, gemakkelijker dan in een vroeger tijdperk
opgewekt worden; van daar dat bejaarde vrijsters
en ook gehuwden, die onvruchtbaar waren, er het
meeste van aangetast worden, offchoon de vrucht-
baren, en zelfs die gezoogd hebben, er niet van
uitgesloten zijn; „gewoonlijk” zegt Boijer (1)
„wordt dit gebrek waargenomen tegen den tijd
„der opthouding der zuivering, en het meeste
„bij die genen welke aan ongeregelheden in
„deze verrigting onderworpen waren, en voor-
„namelijk bij die vrouwen, welke zich van den
„coitus onthouden hebben.”

S. 25.

En mag men uit het stilzwijgen der Reisbe-
schrijvers en tevens uit de stellige verzekering
van desbevoegden besluiten, dan zijn de in den
vrijen natuurstaat levende wolken, en die welke
warme landen bewonen, aan dit gebrek minder
dan de beschaafden, en die, welke koude of ge-
matigde luchtstreken tot hun verblijf hebben,
on-

(1) Diction. des Sciences Méd. Tom. 52. pag. 389.

onderhevig. Schouten (1) immers, de beroemde vaderlandsche heekundige, zegt in de door hem bezochte warme landen, geen kreetgezwel te hebben waargenomen. Terwijl hij nogtans blijken geeft, van dit gebrek zeer wel gekend te hebben (2). Naderhand echter blijkt het, dat men den kanker onder andere hemelstreken zeer wel heeft leeren kennen; want in *the New York medical Repository*, vindt men eenige gevallen geboekt, welke de bestaanbaarheid van den kanker in *Amerika* bewezen hebben. Wij zullen over de geneeswijze handelende, nader gelegenheid hebben, om dit te bevestigen.

§. 26.

De erfelijkheid des kankers, door velen erkend, door sommigen tegengesproken, komt ons voor stellig te moeten aangenomen worden; naardien onze ondervinding ons te meermalen daarvan bewijzen gaf; en men vele ziekten en gebreken, zelfs werktuigelijke, niet zelden van de

ou-

(1) Verband. over de tegennatuurlijke gezwellen. bl. 639. 2, deel.

(2) Terzelfde plaats. pag. 641.

ouders op de kinderen ziet overgaan. Evenwel bezit de kanker altijd dit eigenaardige, dat deze nimmer voor eenen zekeren leeftijd werkt. De naauwkeurige van der Haar zegt, „ ik heb „ meermalen opgemerkt dat kinderen, welke „ veel naar hunnen vader of hunne moeder ge- „ leken, van derzelve eigenaardige ziekten wer- „ den aangedaan, hetwelk er eenig licht over „ verspreide” (1); daarenboven heeft de onder- vinding zulks nimmer tegengesproken. Wel is waar, dat hij hier geen voorbeeld van kanker aanvoert, doch naardien dit gebrek in eene klier of klieren huisvest, is er althans bij vergelijking met andere gebreken geene reden om den kan- ker daarvan uitsluit en de erfelijkheid stellig te ontkennen. Te meer wordt dit nog door de getuigenis van Bayle (2) bevestigd; deze zag immers in een gezin van vijf menschen, eenen met kanker in de borst, eenen met kanker in het aangezicht en eenen derden met scirrhus in de maag. In eene andere huishouding stierf de

va-

(1) *Genees en heekkundige waarnemingen* pag. 182. waarn. 132.

(2) *Traité des maladies cancreuses*. Vergelijk hier- mede de *Diction. des Sciences médicales* Tom. III. pag. 677.

vader aan eene kanker der tong, en de zoon werd door eenen kanker in het aangezicht aangetast. Iemand die aan kanker in de maag leed, herinnerde zich, dat zijne moeder in het laatste van haar leven een kanker gebrek in het aangezicht gehad had. Eene vrouw die voor eenige jaren aan baarmoederkanker overleed, had twee zusters, van welke de eene aan kanker in de borst bezweek, en de andere nog levende zuster heeft een kanker gezwel in den nek. In een huisgezin van zeven menschen, stierf eene vrouw aan kanker in de blaas, eene andere aan borstkanker, en een man aan een kanker gezwel der hersenen. Van de vier overblijvende personen overleed een aan eene acute ziekte, terwijl de drie nablijvende nog zeer gezond waren.

§. 27.

En eindelijk: leste men op de gemoedsgesteldheid, dengenen, welke door dit gebrek worden aangetast, dan pleit de ondervinding daarvoor, dat gemeenlijk, stille, bedaarde, ingetogen levende voorwerpen, of die altijd een stilzittend leven, geleid hebben, of door vele zorgen en verdrieteligheden, gedrukt, welke zij niet genoegzaam uiten konden, alsmede zwartgallige, droefgees-

geestige en phlegmatifche geitellen , door deze ziekte , meer dan vrolijke , opgewekte en choleriche menschen , aangedaan zijn geworden.

§. 28.

Wij hebben in al deze §§, de teekenen opgegeven , waardoor men het knoest- van het kleeftgezwel onderscheiden kan , en de omstandigheden overwogen , die den overgang van scirrus in kanker begunstigen kunnen. Wij moeten nu den lezer ontwikkelen wat men door verborgen en geopenden kanker te verstaan hebbe.

§. 29.

Men verstaat door verborgen kanker , dit gebrek , hetwelk al die kenteekenen draagt , welke wij op §. 17. als beginnende verschijnselen , die den overgang van het knoestgezwel in kanker danstellen , aangestipt hebben. Men zoude deze teekenen , nu gevestigd zijnde , onder andere bewoordingen kunnen herhalen ; doch waartoe zoude deze langwijligheid ons nuttig zijn. Wij zullen derhalve den aanwezigen staat van verborgen kanker in oogenschouw nemen , en

van daar de verwandeling in den derden graad, of in verzworen kanker ontwikkelen.

§. 30.

In dit tijdvak, wanneer de pijnen aanhoudend hevig worden en blijven, de inwendige branding toeneemt, de huid zich vaster om het gezwel inplooit, de miskleurigheid grooter wordt, de omliggende klieren medelijdend aangedaan worden en opzwellen, de verrigting van vele edele deelen gestremd wordt, de aderspattige verhevenheden in uitgebreidheid aanwinnen, en het eigenaardig kentceken aannemen van te zullen openbarsten en hevige bloedstorting te veroorzaken; de lijder voorts droefgeestiger en rustelooszer wordt en eene bijzondere algemeene stroogele huidkleur verkrijgt; dan kan men de aanwezigheid van den verborgen kanker in alle deelen bevestigen, en den overgang in geopenden kanker, als niet lang méér afwezig, voor den bezorgden en ongelukkigigen lijder niet ontveinzen.

§. 31.

Deze reeks van schadelijke teekenen is haren oorsprong alleen verschuldigd aan den chronischen

schen ontstekingsstoestand, welke te gelijk in de nog gezonde omgevende deelen der zwelling, eene strembare wei doet uitzweeten, aangroeiingen daarfelt, de beweegbaarheid doet verliezen en celachtige holen vormt, welke een kwaadaardig, eigensoortig vocht of pap in zich opsluiten, hetgeen zich langzamerhand door het geheele gezwel verspreidt, en eindelijk tot aan de dekkende huid gevoerd wordt; en het is nu, dat die gistende beweging (*mouvement fermentatif*) waarvan Richerand spreekt (1) plaats grijpt. Deze beklagenswaardige toestand vervolgens door het trapsgewijze toenemen der vochten in het gezwel steeds veld winnende, begunstigt de ontsteking in geene geringe mate; brengt volgens meergemelden Richerand een eigenaardig gangreen te weeg, en doet de zwelling tot aan de uiterste gronden der omliggende deelen uitbreiden, die allen, hetzij geheel of gedeeltelijk in den kanker overgaan; en deswegens aan de ziekte eene nog grootere uitgestrektheid verschaffen. Voorts werkt het gezwel naar buiten, en nu geene deelen ter ontaarding meer aantreffende, wordt er als het ware eene scherpe wei, in de verhouding van eenen onzichtbaren wasem uitge-

(1) Nosograph. chirurg. Tom. I. pag. 254.

gestooten, welke onder de middelen die aer dekking en waarborging voor uiterlijke belediging, (wanneer de plaats van voorkomst zulks toelaat), op het gezwel bevestigd zijn, tot eene tastbare, doch zeer geringe vloeistof overgaat, die door derzelver lijmige en kleverige zelfstandigheid korsten vormt, welke de grootste kwaadaardigheid verraden. Door velen worden deze korsten verkeerdelijk beschouwd als bedekkende zekere vochtsverzamelingen, welke wij echter, volgens onze verschillende waarnemingen, nimmer zoo merkbaar hebben kunnen ontdekken. Het is in dit tijdstip en onder die verschijnselen, dat men den geopenden kanker dagelijks voorzien kan.

S. 34.

Nu verzamelt zich deze giftstof onder de korsten en doet dezelfde uitwerking geboren worden, die men meermalen bij vergiftvoerende slangen waargenomen heeft; deze door gezonde klieren een scherp vergift doende uitwasemen, gevoelen zelve geenen hinder daarvan; doch door zich zelve, of door anderen van hunne soort of hun geslacht gekwetst wordende, verkrijgen zij alle teekenen van vergiftiging en sterven aan de gevolgen van de opgeslorpte giftstof. Even zoo, moet

moet naar ons oordeel de invloed der gifstof des kankers verklaard worden, welke — indien men in de mogelijkheid was denzelfven altijd wegnemen — nimmer zoo schadelijk zoude kunnen inwerken; want deze stof, doet op eene zeer gevoelige wijze de ondergelegene deelen aan, wordende tevens door de ziekelijk verhoogde werkzaamheid der opflorpemde vaten, weder tot hare oorspronkelijke bron gevoerd, van waar het gebrek de allerhevigste kwaadaardigheid annoemt, de ontaarding tot den hoogsten trap voert, en door de hevigheid der pijnen en verdere toevallen, den lijder tot eene volflagene vertwijfeling brengt.

§. 33.

Hierdoor wint de algemeene kanker meer en meer veld, de afscheiding des onzichtbaren wassers, wordt zichtbaar en doet zich onder de gedaante van een geel gekleurd vocht voor, verweekt de nog dekkende korsten, welke, alsdan afvallende, eene opening daarstellen, welke de grootte van de voormalige korst besloeg; deze zoogenoemde zweer neemt nu, door de toetreding van de dampkringslucht, waardoor, volgens Dar-

win (1), het eigendommelijk vermogen van het kankergif opgewekt wordt, eene grootere oppervlakte aan; spat vervolgens uit, wordt met wellige en funguse randen bezet en brengt dikwerf, door de voortknagende vertering der vaten, hevige bloedstoringen te weeg. Dit alles doet den lijder sterk afnemen, de nabijgelegene deelen waterzuchtig zwellen, en doen allen eindelijk den heelmeester met ontzetting stareu, op dien graad der ziekte, welke nu met den naam van *geöpenden* kanker bestempeld wordt.

§. 34.

En juist deze te voren beschreven tweeden, en deszelfs overgang in den derden graad, schijnt ons toe het ware tijdperk te zijn, waarin dit gebrek algemeen wordt. Niet dat wij nu met de humoraal pathologen stellen willen, dat de giftstof des kankers alleen in de massa der vochten opgenomen wordt, en daardoor aanleiding en gelegenheid zoude kunnen geven, om de algemeene ziekte in de vochten te doen erkennen; maar wel willen wij te dezen opzigte met de
 nieu-

(1) Zoötomie uörsetz von Brandis 2. th, 1. abth. Sect. 490.

nieuwere ziektekundigen toestemmen, dat door het organische werkingsvermogen der zenuwen en der daarmede in verband staande ziekelijk geprikkelde watervaten, er zoowel consensusueel kankergerbreken aan andere deelen ontstaan kunnen, als, dat de kanker na de wegneming of op dezelfde, of op eene nabijgelegene plaats terug keert, die met geene geringe vorderingen alle teekenen van deze boosaardige ziekte vertoonen; die zich dan in verhouding der ontzanding voornamelijk wijzigen naar de bijzondere organisatie des aangedanen deels, en naar de individualiteit des lijders, met betrekking tot de natuurlijke verrigting van die deelen (1). Daarboven wordt, naar ons inzien, dit gevoelen, dat de dadelijke aanleg tot kanker niet in de vochten, maar wel in de levende bewerkteuigde deelen bestaat, door vele tegenswoordige geleerden bevestigd; wanneer zij erkennen, dat de eerste oorzaak des kankers in de vaste deelen en niet in de vochten bestaan zoude (2). Ondertusfchen kan men niet ontkennen, dat de anomale toestand der vochten veel kan toebrengen,

(1) J. Beyerlé über den Krebs der Gebärmutter 1818. pag. 29.

(2) Vergelijk Horn's archiv 1. B. 1. heft. S. 50.

gen, om dezen ziekelijken staat te ondersteunen of te verhaasten.

En moet men ook niet de scheikundige wetten in aanmerking nemen, om die ontwikkeling der scherpe en ziekelijk gevormde vochten, die geheele decompositie van het lijdend orgaan en dien schadelijken invloed te verklaren, welke, daardoor op het geheele organismus uitgeoefend, door ons zoo menigmaal waargenomen is? Hier uit is dus te besluiten; dat door het bijzondere chemismus, hetwelk in het ontaarde deel plaats heeft, een gif te weeg gebracht wordt, dat naar den aard van het bewerktuigd orgaan gewijzigd zijnde, geenszins, in alle gevallen en onder alle omstandigheden, of op welke plaatsen het zijne primitive beginselen ontleenen moge, immer aan zichzelf gelijk blijve; van daar dat men de toevallen van geopenden kanker, zoo menigmaal ziet verschillen; hetgeen den beroemden Richter (1) heeft doen zeggen: „ Dat die genen, welke de kanker voor „ eene ziekte van een eigenaardig soort, en van „ een eigensoortig gif afhankelijk erkennen, en „ deswegens, met specifieke middelen zoude moeten behandeld worden, waarschijnlijk gedwaald „ heb-

(1) Anfangsgrunden der W. A. 1. B. S. 460.

„ hebben.” Derhalve is het gemakkelijk te betogen, dat men nimmer een eigenaardig geneesmiddel als altijd voldoende heeft kunnen opgeven.

§. 35.

Al deze verschijnselen, nu zoo veel in ons vermogen was uiteengezet hebbende; vinden wij ons tot die hoogte genaderd, waarvan wij met meerdere duidelijkheid het verbazend verschil kunnen doen opmerken, hetwelk het knoestgezwel van den kanker leert onderscheiden.

Het is echter mogelijk dat wij ons in deze poging aan langwijligheid en lastige herhalingen zullen schuldig maken, doch het belang van dit onderwerp te gewichtig zijnde, doet ons te dezen opzigte op de welwillende verchooning van den lezer aanspraak maken.

§. 36.

Ter betere vergelijking der verschillende ker-teekenen van het knoest- en kreesgezwel, zullen wij dezelve te gelijktijdig opgeven, ten einde het onderscheid te sterker in het oog te doen vallen.

knoest-

Knoestgezwel.

Het knoestgezwel is kenbaar aan den grooteren omvang van de eene of andere klier, of van het klierachtig deel, onbepaald welke, doch bij voorkeur in celachtige weeffels gelegen; aan de hardheid, welke geen de minste veerkrachtigheid bezit; aan de knobbelige ongelijke oppervlakte, die door der zelve steenharde geaardheid zoo bij uitzondering van andere verhardingen te onderscheiden is. — En juist deze laatste hoedanigheid, welke ons ligt in de diagnosis van anderfoortige ziekten tot het bestaan van scirrhus verleidt, wordt echter geheel buiten twijfel gesteld, wanneer men die ongelijke en hoekige oppervlakte wel in aanmerking neemt, die al tijd ten voordeele van de teekenen des knoestgezwels pleiten zal. — Voorts aan de onpijnlijkheid; aan de natuurlijke kleur der huid, die tot nog toe, geene ziekelijke vasthechtingen met het gezwel daarstelt, waar

door

Kreeftgezwel.

Het kreeftgezwel is kenbaar aan de meer ongelijke bultige oppervlakte van het voormalige knoestgezwel; de huid wordt miskleurig, als leder ingeplooid, er ontstaan stekende, vliegende en brandende pijnen, welke zich in den omtrek uitbreiden; de daarbij gelegen aderen en watervaten zwellen knoopachtig op, en het gebrek hecht zich nauwer aan de omliggende deelen vast, waardoor hetzelve de verschuifbaarheid verliest. Inwendig is het kankergebrek in zekere cellen verdeeld, die een stinkend en bijtend vocht bevatten, hetgeen de inwendige, zoo wel als de uitwendige zelfstandigheid aansteekt, vernietigt, en als het ware in versterving doet overgaan, of somtijds naar de plaats van voorkomst gewijzigd zijnde, zekere kwaadaardige uitwassen vormt, die dikwerf aanmerkelijke bloedstortingen veroorzaken. Dit alles is vergezeld van eene

stroom

door het geheel verschuif- stroobgele kleur der huid ;
baar, naar alle zijden kan drooge hoest en waterzuch-
bewogen worden. Soms tige zwelling van sommige
gaat dit gepaard met eene deelen ; al de verrigtingen
verwijding der aderlijke van den lijder worden
bloedvaten, en eindelijk, meer en meer belemmerd ;
wordt dit gebrek in eenen de krachten nemen langza-
gevorderden leeftijd waar- merhand af, en deze het
genomen. lighchaam van den ongeluk-
kigen sloopende, doen hem
eindelijk heftisch sterven.

De vergelijking van deze opgegevene kenmerken in verband gebragt met andere ziekelijke afwijkingen, zullen onzes inziens voldoende zijn, om den waren kanker dadelijk te doen onderkennen ; vooral wanneer men bij deze verschijnselen die omstandigheden voegt, welke door velen als eerste of gronddoorzaken erkend worden ; als daar zijn : de plaats van voorkomst, gewigtige tijdvakken van het leven, opgehoudene ontlastingen, voorbeschiktheid, droefgeestige melancholische gemoedsstemming enz.

§. 37.

Zie daar dan naar ons oordeel het eerste gedeelte beantwoord. Wij moeten ons nu volgens onze verdeeling, (zie § 16.), tot die kankergebre-

breken bepaken, welke niet onder deze algemeene beschrijving knnnen gebragt worden.

II. *Kanker der inwendige deelen.*

§. 38.

Hiertoe behooren de kankerbreken der baarmoeder, van den regtendarm, der tong, van het flokdarms-hoofd, des flokdarms, der maag en verdere buksingewanden. Wij zullen dan ook bij die gelegenheid het kankerbrek der hersenen aanstippen.

§. 39.

Het is inderdaad geene geringe zaak om al deze gebreken behoorlijk kort en doelmatig te beschrijven; wij zullen echter de nieuwere schrijvers en onze ervaring hieromtrent geraadpleegd hebbende, het navolgende trachten uit een rezzetten en optegeven.

§. 40.

Het is buiten allen twijfel dat de naaste en afgelegene oorzaken van den schorhus op §. 6, 10,

11,

11, 12. beschreven, niet minder werkzaam zijn, om deze ziekte aan dieper geplaatste organen daartestellen. Uit de beschouwing der algemeene zikteteekenen des uitwendige knoest- en kreesgezweels in verband tot, en gepaard met de omtred-ziektekundige kennis der bijzonder gewijzigde inwendige deelen, en door den voorbeschikenden aanleg van den lijder, heeft men ras tot bestaan van kanker aan de ingewanden geloof gehecht; en de ondervinding heeft deze gissing, het zij door de somtijds mogelijke onmiddellijke bestating, het zij door het aanzien der zinnelijke teekenen van de omringende deelen, het zij door een nauwkeurig onderzoek na den dood, gestaafd, en eindelijk door eene reeks van waarnemingen ontwijfelbaar bevestigd; want door den meer of min snellen voortgang der wegvretende vlakte van de zweer, door de fungeuze uitwasfen en den verhardten omtrek, door de eigenaardigheid der pijnen, door die van den reuk der uitvloeiende stoffen, door bloedingen, consensueele knoestaardige zwellingen van de in de nabijheid gelegene waterklieren en meer algemeene storingen van de levens- natuur- en dierlijke verrijgingen enz., konde men de wezenlijke bestaanbaarheid van kanker aan die deelen niet meet ontkennen.

§. 41.

Ten opzichte van het inwendig knoestgezwel moet men in acht nemen, dat het dikwerf tot den dood, door den lijder als zoodanig, zonder eenige andere ontaarding, pijnlijkheid, ontsteking of eenig ander ziekelijk kenteeken kan rondgedragen worden, vermits hetzelfde minder aan onmiddellijke uitwendige beledigingen blootstaande, ook altijd eenen gelijken graad van dierlijke warmtestof geniet; aan welks meer of minder gemis knoestgezwollen aan de oppervlakte van het ligchaam gelegen zoo dikwijls onderworpen zijn kunnen; gevolglijk moet dit alles, als even zoo vele begunstigende oorzaken beschouwd worden, welke deze latere en somtijds ontbrekende ontaarding in kanker voorkomen kunnen.

§. 42.

Ongetwijfeld zijn er echter zoodanige scirrheuse zwellingen, die sneller dan andere soortgelijke gebreken in kanker vervallen kunnen; hetgeen inzonderheid te wegebragt wordt, of door den meer kenbaar geworden aanleg tot kanker, of door de plaatsing, of door de verrigting van

van het orgaan, of door zoo vele andere gelegenheid gevende oorzaken, welke wij reeds te voren bespiegeld hebben, en derhalve zijn deze — aan dezelfde veranderingen en ontzandingen — gewijzigd naar de bijzondere organisatie en veringering des lijdenden deels. — als den uitwendigen kanker onderworpen.

Wij zullen met het knoest- en kreesgezwell van de baarmoeder, als het meeste daaraan onderhevige ingewand, een begin maken.

Knoest- en kreesgezwell der baarmoeder.

§. 48.

Het knoestgezwell der baarmoeder, eene ziekte, reeds in de vroege ouderdom bekend, is kenbaar aan de glanzige, soms ongelijke, onpijnlijke en onindukbare hardheid van den mond en hals dezes ingewands, gepaard met een gevoel van zwaarte in de schede. Tot dus verre, veroorzaakt het nog geene danmerkelijke stoornis in de dierlijke huishouding, en laat zelfs bij vrouwen, welke nog in den tijd harer zuiveringen zijn, eene geregelde doorvloeijing dezer stoffen toe; neemt echter het knoestgezwell in uitgebreidheid toe; en wordt

D

de mond der baarmoeder geheel door de zwelling ingenomen, dan worden de menfes in derzelve loop belemmerd, zij vloeijen bij tusfchenpoozen af, en onder die omftandigheden ontwaart de vrouw dikwijls een pijnlijk gevoel, hetgeen zich tot in de liezen en borften fomtijds uitftrekt; meermalen houdt de ftondenvloed geheel op, waarvan de vrouwen de grootste moeijelijkheden ondervinden. Bayle (1) zegt: „ Dat „ deze ziekte, bij vrouwen welke hare ftonden „ nog hebben, zich het eerste kenbaar maakt „ door afwijkingen in deze verrigting; de zui- „ veringen worden of menigvuldiger en in groo- „ tere hoeveelheid en houden langer dan gewoon- „ lijk aan, of de vrouw is op eens aan zeer „ groote bloedverliezen blootgesteld. Sometijds „ neemt men hiervan niets waar; maar alleen „ ftande de *coitus* ontftaat er eene onpijnlijke „ uitvloeijing van een bloederig en ichoreus „ vocht. Vrouwen welke niet meer menstrue- „ ren, worden fomtijds eene ontlasting van eene „ bloederige ftof gewaar, welke eenige dagen „ aanhoudt, daarna verdwijnt, om vervolgens „ alle maanden geregeld weder te keeren, het- „ geen

(1) Dictionnaire des Sciences médicales. Tom. 3.
pag. 589.

„ geen niet zelden aan de terugkeering der ston-
 „ den doet gelooven. Bij andere herhaalt zich
 „ dit niet, dan na eenige meer of minder
 „ hevige gemoedsbewegingen. Niet zelden
 „ ontstaan er in dit tijdperk eigenaardige prik-
 „ kelingen in de blaas en den regten darm,
 „ welke door *dysuria* en *tenasmus* kenbaar wor-
 „ den; er vertoonen zich in den omtrek aam-
 „ beljen, dwalende pijnen in de borsten, welke
 „ grooter en harder worden. Voorts is dit ge-
 „ paard met eenen stinkenden en veelvuldigen
 „ witten vloed, of somtijds, wanneer de vrou-
 „ wen hieraan onderhevig waren, met eene ge-
 „ heele ophouding van denzelven.”

Onder al deze omstandigheden is dit som-
 tijds met eene swelling van den buik, en bij
 jonge vrouwen met teekenen van eene beginnen-
 de zwangerheid verbonden. Zijn deze laatste
 teekenen wel bewezen, dan verlossen de vrou-
 wen ontijdig. Het gebrek neemt daarna in uit-
 gebreidheid toe, en wanneer de groote lippen,
 liezen, heupen, buik en borsten pijnlijker wor-
 den, hier en daar verharde klieren aanbieden
 en in dezelve pijnlijke steken ontstaan, dan kan
 men den overgang in den tweeden graad niet
 meer ontkennen.

Al deze verschijnselen, worden in ieder in-

kelijken toestand en anomale werking der afscheidingsorganen; door ondoelmatige hulp bij verlossingen, onvoorzigtige losmaking der nageboortes — welke verkeerd geplaatste ijver, volgens Leake (1), zeer dikwerf als eene onmiddellijke oorzaak der knoest en kankergerbreken van de baarmoeder aantemerken is. — Voorts door uitzakkingen der baarmoeder, sterke kunstmatige verwijderingen van den baarmoedermond (2), het slecht en ondoelmatig aanwenden van moederkransen om de uitzakkingen dezes ingewands te voorkomen (3); en eindelijk kunnen alle zielelijke misvormingen, polypen en andere gezwellen van de baarmoeder, niet weinig tot het ontstaan dezer ziekte bijbrengen.

Wanneer de scirrhus in kanker overgegaan is, vindt men bij het onderzoek eene onindrukbare, steenachtige hardheid aan den mond en hals der baarmoeder; de stonden houden geheel of gedeeltelijk op, of vloeijen ongeregeld, de lijderees ontwaart zekere stekende, brandende pijnen

aan
 (1) Anleitung zur Verhüt. u. f. w. der Krankheiten des weiblichen Geschlechts. S. 83.

(2) Wiedemann, Hamburg Magaz. für Geburtshelfer 1. B. 2. ft. S. 98.

(3) Ueber den Krebs der Gebärmutter von J. Beyrle, Mannheim. 1818.

aan het onderste gedeelte van het ingewand, welke zich van tijd tot tijd aan de liezen, aan het bovendeel der heupen, aan de deijen en groote lippen mededeelen, vervolgens de lendenen en de geheele navelstreek aandoen, en zich daarna tot aan de borsten uitstrekken; de vrouw kan eenige maanden in dien toestand zonder de minste verandering verkeerden, hetwelk den heelmeeester nog eenigen tijd in zekere twijfeling omtrent den waren aard van het gebrek kan laten.

S. 45.

Maar wanneer al die pijnlijke en stekende ge-
 waarwordingen toenemen, de omliggende deelen meer symptomatisch aangedaan en de meer of minder diep gelegene klieren pijnlijk en opgezet worden, de holte der scheede eene ichoreuse bloederige stof ontlast en vele verhevene en harde knobbels, zoo in deze als aan de groote lippen aanbiedt, welke dit eerste orgaan aanmerkelijk doet vernauwen en het toelaten van eenig onderzoekend middel belet, dan kan men de wezenlijkheid van den kanker dezes ingewands niet meer ontkennen. Vervolgens worden de regte darm en pisblaas pijnlijker, de ophooping van drek of urien wordt ondragelijk,
 de

de regio hypogastria is zeer gevoelig op het aanraken, de borsten zwellen, worden harder, en niet zelden ziet men, dat hiermede, eene zekere gevoeligheid in de lippen gepaard gaat. En nu verkrijgen de lijderessen die eigenaardige kankerleur, welke wij reeds te voren opgegeven hebben. Dikwerf ziet men deze ongelukkigen aan zekere blaauwe vlekken in het aangezicht onderworpen, die een zeer duidelijk blijk te kennen geven van die verschillende afwijkingen, welke in de geheele vitale en natuurlijke functien plaats gegrepen hebben.

Dit alles is vergezeld van sterke bloedverliezen, die somtijds als coëgula afvloeijen, aanhoudende koortsige bewegingen, zwakken snellen pols, korten afgebroken slaap en eindelijk van een geheel onvermogen om zich staande te houden of overeind te zitten.

§. 46.

En nu is de derde graad, zoo door den stinkenden etter, als door de kankerzweren der scheede kenbaar geworden; het kankergebrek van de baarmoeder groeit sponsachtig uit, de zweren zijn bezet met fungusse randen, de blaas en regten darm deelen in de verzwering, en de uit-

wendige teeldegten verliezen groottendeels hunne gedaante. At deze plaatselijke verschijnselen staan in verband met de geheele ongesteldheid van het organisme; de onderste ledematen zwellen waterzuchtig op, de borsten worden kankerachtig, vele ingewanden; als de lever, milt, het alvleesch en meerdere onderbuiks klieren verkrijgen verhardingen, de inwendige teeldegten ontaarden geheel en al, en eindelijk, na dat deze ziekte langzamerhand meer en meer veld heeft gewonnen, worden de vrouwen door eene febris hectica aangedaan, en sterven als beklagenswaardige slagtoffers van een allekwaadaardigst gebrek. Na den dood vindt men het geheele weeffel van de baarmoeder zoodanig ontaard, dat men in geenen deele aan het bestaan van den kanker behoeft te twijfelen.

§. 47.

In het algemeen moeten wij omtrent deze ziekte nog dit aanmerken; dat namelijk de kanker der baarmoeder langer dan uitwendige kanker gebreken kan aanhouden, dewijl dit ingewand meer besloten en minder aan den invloed der dampkring is blootgesteld; want het zuurstoffelijk gedeel-

deelte van deze vloeistof schijnt hier zeer na-
deelig op te werken (1); doch in hoe verre
dit uitgeoefend wordt, en aan welke scheikun-
dige veranderingen de oppervlakte der zwees
onderworpen is, zullen wij ter dezer plaats niet
onderzoeken.

Voorts schijnt de stof niet contagieus te zijn,
want volgens getuigenis van vele waarnemers
heeft men gezien, dat de man dikwerf den con-
tus uitoefende zonder enig ander nadeel, dan
eene ligte bliennorrhagie of sjankers bespeurd te
hebben, welke even als die, welke door eenen
witten vloed ontstaan waren, ter genezing ge-
bragt zijn.

*Knoest- en kreeftgezwellen van den
regten darm.*

§. 48.

De slijmafzonderende klieren, welke in de zaks-
gewijze verwijdering van den regten darm en aan
deszelfs onderste uiteinde gevonden worden, zijn
niet minder dan andere organen aan knoestge-
zwellen onderhevig. Even als de vrouwen meer
dan

(1) Vergelijk Darwin, t. a. p. zie §. 33.

dan de mannen aan dit gebrek onderworpen zijn, even zoo wordt hetzelfde meer bij de eersten, dan bij de laatstgenoemden waargenomen. De beginselen van deze scirrhi vertoonen zich door eene knobbelachtige onindrukbare hardheid, welke, geheel onpijnlijk, echter vele belemmeringen in de geregelde werking van dit ingewand veroorzaken, voorts door eene zekere zwaarte van dit deel, tenesmi, aanhoudende diarrhoeën, en uit en inwendige aambeijen.

Wanneer men den regten darm inwendig onderzoekt, vindt men in den geheelen omtrek, voor zoo verre deze bereikt kan worden, zekere knoestachtige verhevenheden, welke geene de minste veerkracht bezitten; niet zelden zijn deze knobbels ineengesmolten, en schijnen eenen geheelen verhardten, aan kraakbeen niet ongelijken kring te vormen. Zoo lang dit gebrek aan geene beledigingen blootgesteld is, of dat de lijders aan hunne gewone ontlastingen onderhevig zijn, of dat geene gelegenheid gevende oorzaken eenen nadeeligen invloed op deze gebreken hebben uitgeoefend, dan kunnen dezelve zonder aanmerkelijke hinderpalen, jaren, ja zelfs levens lang onveranderd gedragen worden; doch heeft het tegengestelde plaats en hebben schadelijke magten, zich tot deze deelen bepaald,

dan

dan kunnen dezelve in eene ontsteking vervallen, en alle teekenen van de beginnende kankeront-aarding aan den dag brengen.

§. 49.

De kanker van den regten darm doet zich onder de navolgende verschijnselen kennen. De zwaarte die aan dit orgaan, nog knoestachtig zijnde, had plaats gegrepen, vermeerderd, de ontlasting der gebondene drekstoffen wordt pijnlijker en moeilijker, de lijder neemt in den geheelen omvang van den anus, eene brandende en eigenaardige stekende pijn waar, welke zich tot de nabijgelegene deelen uitsprekt, eerst door tusschenpoozen afgewisseld wordt, doch daarna aanhoudend blijft voortduren; dit is vergezeld van tenesmi, kolijkpijnen, en ontwikkeling van eene stinkende lucht, met of zonder chronische diarrhoeën. In dit tweede tijdperk, het gebrek nog ongeopend zijnde, neemt de vernauwing van den ingang steeds toe; de opzetting der adellijke vaten, zwelling der voorstanderklier en daardoor belette pisloozing, bloeding dreigende haemorrhoiden, knoestachtige zwelling der nabijgeplaatste deelen enz: brengen een geheel onvermogen om op te zitten te weeg.

Ver-

Verder voortgaande en den derden graad bereikende, worden de blaas bij mannen en de baarmoeder bij vrouwen medelijdend aangedaan, beiden verliezen derzelve geregeld werkingsvermogen, en worden wezenlijk kankerachtig; er ontstaat eene ichoreuse bloedige vloeijing uit den endeldarm, de buitenste omtrek van den aars wordt miskleurig, verkrijgt die eigenaardige paarsgele kleur des uitwendigen kankers, de meergemelde stroogele kleur deekt zich aan het gehele ligchaam mede, de kankerzweer komt meer buitenwaarts, verteert den omvang der huid, groeit sponsachtig uit, veroorzaakt veelal beenbedorf aan het staart- en heiligbeen, en brengt somtijds hevige bloedingen te weeg, welke den lijder tevens met verlies zijner krachten door den veelvuldigen uitvloed des etters, heftisch doen worden en sterven. Na den dood tref men in den gedeforganiseerden omtrek, die zelve ontarding aan, welke wij in alle zoo uit als inwendige kankers waargenomen hebben,

§. 59.

Met voordacht hebben wij de kankergerbreken van deze twee organen op elkander doen volgen, dewijl dezelve dikwerf in eene nauwe verwantschap

schap staat, en de eene ziekte niet zelden een gevolg van de andere is. Zoo blijkbaar deze ziekten aan hare eigenaardige toevallen kenbaar zijn, even zoo zijn deze ook daardoor van andere gebreken dezer ingewanden te onderscheiden.

De voornaamste abnormiteiten welke aan de baarmoeder plaats grijpen, zijn de navolgende:

1. Een stinkende witte vloed, die, alhoewel niet zelden met aanhoudende pijnen gepaard gaande, echter door de naauwkeurige onderzoeking der oorzaken en toevallen van den kanker te onderscheiden is; want in deze gevallen mist men doorgaans die harde, hoekige en verzworen oppervlakte des baarmoedermonds, die eigenaardige kankerpijnen, welke beter gekend dan behoorlijk kunnen beschreven worden, consensueele zwellingen, stroogele kankerklour enz. en eindelijk wordt deze schijnbare kankerachtige ziekte menigmaal tot genezing gebragt, waardoor alle ongegronde vermoedens weggenomen worden.

2. Uitzakkingen van de baarmoeder, die op zichzelf te kenmerklijk zijn om deze met den kanker te verwisselen.

3. Chronische inflammations, die, schoon zij eene ongeregeldheid in de menfes, aanhoudende stompe pijnen in de baarmoeder, scheede, liezen, heupen en heiligbeens-streek, en witter vloed

vloed te wegbrengen, kunnen nimmer zoo lang voortduren dat men dezelve zoo door deze, als door het gemis van de verschijnselen des kankers met deze laatste ziekte verwarren zal. Soms tijds veroorzaakt deze ontsteking verhardingen van den mond en hals der baarmoeder, welke dan dikwerf voor kanker aangezien en behandeld worden; en juist deze gebreken komen ons voor diegenen te moeten zijn, welke, indien zij hersteld worden, verkeerdelijk den naam van genezene kankers dragen.

4. Uitwasfen van den mond en hals der baarmoeder, polijpen, venerifche zweren, fungi, kloven en wonden door uitwendig geweld aangebragt, zijn allen door de eerste befchouwing der algemeene en bijzondere toevallen aan die gebreken eigen, zoo gemakkelijk van den kanker dezes ingewands te onderscheiden, dat men daartoe geene afzonderlijke verklaring zal behoeven.

Ook aan den regten darm kunnen zoodanige ziekten ontstaan, welke met het kanker gebrek verward kunnen worden. Behalve de goedaardige aambeijen, uitzakkingen van den regten darm, doorgaande of niet doorgaande, zoo uit als inwendige aarsistels, welke op het eerste aanschouwen kenbaar genoeg zijn, om hier geene kankerontarding te onderstellen, zijn de voornaamfte gebre-

breken van dit ingewand; en diegene welke tevens de meeste kwaadaardigheid verraden, zijn aan eenen venerifchen oorsprong toetefchrijven; immers de fiphillitifche zweren, vijguitwasfen, eondijlomata enz. hebben genoegzame karakteriftieke kentreekenen, welke door een geoefend oog, dadelijk als zoodanig zullen befchouwd worden, en eindelijk zal de ontbeering van de algemeene en bijzondere verfchijnselen van den kanker, den mogelijken twijfel, omtrent den aard der ziekte, geheel oplofen.

*Kankers der tong, lippen, mond-
en neusholte.*

§. 51.

Men neemt fomtijds in de uitoefening der Genees- en Heelkunde waar, dat fomtige lijdere door kankerzweren in den mond, de tong, lippen amandelen en neusholte kunnen aangedaan worden; deze gebreken niet altijd eenen voorwaardelijken fcirrhus ter ontwikkeling vereifchende, kunnen door eene zeer ligte wond, eenen ftoot, eene ontvelling, wrat, enz., als gelegenheid gevende oorzaken plaats grijpen, en berusten op de onmifkenbare aanwezigheid eener *diathefis cancrofa*,

Ja, waaryn deze zweren een consequif gevolg zijn. Veelal zijn deze zweren, zonder fungeuse, uitgegroeide of verharde randen, zeer oppervlak-
 kig, nemen, dan eens snel, dan eens langzaam toe, ja zelfs kunnen zij maanden en jaren (1) zonder eenige verandering in den zelfden toestand aanhouden. Zij zijn vergezeld van de hevigste pijnen, welke niet zelden de water- en speekselklieren in den mond, aan den hals, nek enz. medegevoelend doen opzetten; de uitvloei-
 jende stof, is, in vergelijking van de oppervlakte der zweer, niet alleen gering, maar zelfs is derzelver grond dikwerf zeer droog.

Meermalen wordt de omtrek, reeds, nadat deze gebreken eenigen tijd bestaan hebben, verhard, verkrijgt aderspattige teekenen, welke allen schijn van kleine knoopachtige en blauw gekleurde zwellingen hebben, en in het algemeen gaan deze toevallen met scirtheuse verhardingen op andere plaatsen gepaard. Den grond van de zweer vindt men somtijds bedekt met eene grijze spekachtige korst, welke zich, zoo dikwerf met deze wegneemt, hernieuwt, en eindelijk wederstaan alle soortgelijke zweren de vermoegendste geneesmiddelen op de hardnekkigste wijze, van
 waar

(1) Diction. des sciences médicales. Tom 3. p. 582.

waar zij derhalve bij velen den naam van *Nolme sangere* verkregen hebben.

Zijn nu de middelen, hoe doelmatig ook aangewend, te prikkelend, dan kunnen de eenvoudigst schijnende zweren de grootste verwoesingen aanrigten, den omtrek kwaadaardig vertieren, beenbederf veroorzaken, het levensbeginsel van den lijder ondermijnen en hem door eene uitterende koorts op de smartelijkste wijze doen sterven.

Wij zullen in de tweede afdeeling meer bepaaldelijk over de *diathesis* en *cachexia cancerosa* handelenden deze gebreken aan een nader geneeskundig onderzoek onderwerpen.

Men vergunne ons nog eene kleine aanmerking omtrent den kanker der tong; „men kent de „kankers van de tong” zegt Bierchen (1), „voornamelijk aan derzelver hardheid; zij zijn „zeer rood, met blaauwe doorschijnende aderen; worden allengs oneffen, en bekomen kloven, wier boorden hard en verheven zijn.” De bijzondere brandende stekende pijnlijkheid, de steenharde omtrek, scirrheuse zwelling der nabijgelegene klieren, en het kwaadaardig aanzien der

(1) In Richters Chirurg. Biblioth. 2. D. St. 2. op pagina 360 der Nederduitsehe vertaling.

der welig uitspattende zweer, zijn met den ondragelijken stank der ichor, en veelvuldige ziekelijke afscheiding van een dik, taai, grijsachtig slijm, als even zoo vele verschijnselen van den waren kanker aantenemen; zij wederstaan zelfs, de zachtste behandeling en eindigen niet dan met den dood van den lijder.

§. 52.

Er zijn voorwaar geene ziekten, welke meer met den kanker verward worden dan die geheele reeks van gebreken welke aan bovengenoemde organen eigen, aldaar kunnen plaats grijpen; doch wanneer men de verschijnselen van den kanker vergelijkt, met de toevallen van andere daaraan gelijkschijnende abnormiteiten, dan zal men gereedelijk van die dwalingen terug komen.

De kwaadaardige neuspuist, door den beroemden van Gescher (1), beschreven en door meer anderen waargenomen (2), heeft men somwijlen door de eenvoudigste middelen zien genezen.

De stinkende neuszweer, door scrofuleuse
scor-

(1) Hedend. algem. oef. heelk. a D. bl. 26. §. 18400

(2) Leurs, t. a. p. p. 55.

scorbutische en veelal door venerische oorzaken te weeg gebragt en niet zelden beenbederf ten gevolge hebbende, is door derzelver miskleurige gedaante, vlakke randen, stinkend vocht, en het gemis der eigenaardige pijnlijkheid, verharde zwellingen en meer andere algemeene en bijzondere teekenen, duidelijk van den kanker te onderscheiden. Dit gebrek wijkt in de twee eerste gevallen meermalen door inspuitingen van zachtzamentrekkende wondmiddelen, en in het laatste geval door eene doelmatige aanwending van het kwik, en bevestigd dus niet alleen *a priori*, maar ook *a posteriori*, de afwezigheid van eenige kankerbesmetting.

De neusprop, het zij op eene abnorme vegetatie, het zij op meergenoemde scrofuleuse, venerische of andersoortige oorzaken berustende, kan als kwaadaardig vleeschgezwel zeer na aan den kanker verwant schijnen; doch geneest dikwerf, wanneer eene zachtere behandeling niets heeft kunnen uitrigten, door bijt- of brandmiddelen, ja zelfs door de uittrekking of afbinding, zonder immer terug te keeren, of iets nadeeligs van deze handelwijze te ondervinden.

Aan de lippen kunnen de lipknoop, het hoornachtig uitwas, de lipbarst, het vleeschgezwel, scrofuleuse of venerische lipzweren voorkomen,

die allen door hunne eigene verschijnselen zoo danig kenbaar zijn, dat zij door een geoeffend ongezonden met den kanker, die zoo kwaadaardig zijn kan (zie §. 51), verward zullen worden. Men hebbe de toevallen dezer gebreken en de waarnemingen van eenen Stalpart van der Wiel (1), Spruit (2), Leurs (3), van der Haar (4), van Wij (5), Ackenfide (6), Heister (7), enz. door den beroemden Leurs bij eenverzameld, slechts behoorlijk nategaan, en men zal ras overtuigd worden, dat deze gebreken nimmer (hoe kwaadaardig zij mogen geweest zijn) met den naam van kanker konden bestempeld worden.

Ieder heekundige zal in deszelfs praktijk, de *parulis*, *epulis*, *ranula* en zweren in den mond en deszelfs hoeken, meermalen waargenomen hebben.

Het

(1) Observaciones. Cent. II. observat. 13.

(2) Kweekschool der heekunde waarn. 20. bl. 103.

(3) Prijsverh. over den kanker. bl. 65. §. 61.

(4) Genees en heek. waarnem. waarn. 74.

(5) Prijsverh. over den kanker in *servand. civib.* 4. D. bl. 41.

(6) Medical transactions, published by the college of Physicians in London etc. 1768.

(7) Heek. onderwijs, vertaald door Uithoorn. 2. D. bl. 770.

Het eerste gebrek, zuiver ontstekingsachtig zijnde, en het tweede tot de klasse der vleeschgezwellen behorende, missen beiden de eigenaardige hardheid van een scirrhus, de pijnlijkheid van den kanker en de drooge, hoekige, voortknagende oppervlakte van den *Noli me tangere* (vergelijk §. 51).

De *Ranula* eigen aan de speekselbuizen der ondertongfche klieren, en kenbaar aan de veerkrachtige, loodkleurige, naauwkeurig omschrevene zwelling en duidelijk gevoel van vochtgolving, kan met den kanker in geenen deele vergeleken worden; de geneeswijze bevestigt dit ook ten sterkste.

De zweren in den mond en mondhoecken, niet zelden de mondholte en keelengte aantastende, zijn in sommige opzigten van eene scorbutische en scrofuleuse oorzaak, of van uiterlijk geweld afhankelijk, en in verre de meeste gevallen van eenen sijphilitischen oorsprong, zij kunnen, zoo door de algemeene, als door de bijzondere teekenen der sijphilitische ongesteldheid, welker toevallen wij hier, om niet te wijdloopig te zijn, zullen weglaten, door den praktiserenden heelemeester, nimmer voor kanker aangezien noch behandeld worden. In de eerste gevallen, doen zacht zamentrekkende en opwekkende middelen

(tonica), en in het laatste geval eene antivenerische kuit, dezelve gemakkelijik genezen.

Eindelijk komt de waterkanker (*cancer aquosus* vel *ulcus noma*), eene zeet oneigene benaming, in aanmerking. Immers deze altijd van eene scorbutische oorzaak afhankelijk, moet in en uitwendig, versterkend, prikkelend, zuiverend en zamentrekkend behandeld worden, waarvoor dit gebrek altijd wijkende, zelfs den geringsten schijn des waren kankers zal wegnemen.

Vele gebreken der tong, berustende op uitwendige oorzaken, anderen daarentegen op scrofuleuse, scorbutische of venerische ongesteldheden, zijn ook somtijds aan eene ziekelijke vegetatie toeteschrijven, bij geen hunner wordt iets der teekenen van den kanker (zie §. 51), ontdekt, meermalen genezen zij door doelmatige middelen op de eenvoudigste wijze, en bekroonen derhalve de eenmaal gemaakte indicatie van den heelmee-ster, die nimmer in die gevallen aan den schijn van kanker getwijfeld heeft.

Knoest.

Knoest- en kreeftgezwel van het slokdarmshoofd en van den slokdarm.

§. 53.

Van denzelfden kankerachtigen aard zijn de knoest- en kreeftgezwellen dezer organen, welke wij slechts eenmaal in onze praktijk waargenomen hebben, en gelukkig zeldzaam voorkomen. In de schriften der geneeskundigen vindt men niets dan algemeene verschijnselen opgeteekend; als de voornaamste onder de veelal duiltere teekens, aan welke men dit gebrek kennen kan, komen inzonderheid de navolgende in aanmerking. De moeilijkheid in de slikking, de verharding die men in den omtrek van den pharynx uitwendig kan gewaar worden, de zwaarte en drukking die op het strottenhoofd wordt uitgeoefend, de verhinderde ademhaling, drooge hoest enz.; niet zelden deelen de klieren der tong, de ondertongsche en schildklieren in deze zwelling, ook heeft men de onderkaaksche en oorklieren consensueel aangedaan bevonden; wordt de omtrek van het oorspronkelijke gezwel grooter, dan wordt men aan de linkerzijde van den hals, waar de pharynx meer onmiddelijk onder de huid ligt, eene zekere hard-

heid gewaar, welke met eene zwelling der aderlijke bloedvaten vergezeld is; dit alles met de meest waarschijnlijke en aanleidende oorzaken in verband gebracht, doen den heelmeeester niet zelden tot de aanwezigheid van den scirrhus aan dat orgaan besluiten. Sterft de lijder in dien scirrhusen staat, hetgeen meermalen het geval kan zijn, dan is men dikwerf in de gelegenheid gesteld, om dezelfde knoestachtige ontarding van het primtive weeffel te kunnen aantreffen.

De toevallen van den scirrhus des slokdarms zijn minder kenbaar, dan die van deszelfs hoofd; de hik, belette doorzweiging, moeilijke ademhaling, krampachtige zamentrekkingen van dezen darm, walging, braking en beginnende pijnlijkheid, en eindelijk een geheel onvermogen, om de vloeibaarste voedsels naar de maag te voeren, zijn als de voornaamste optegeven. Overtgens kan men alle die toevallen van het knoestgezwel van het hoofd dezer buis hier mede in verband brengen.

§. 54.

Nemen nu alle deze regt beklagenswaardige toevallen een meer dreigend karakter aan, wordt de hardheid, welke men in de diepte onder de
 huid

huid gewaar werd, ongelijker, gevoelen de lijdens hevige brandende pijnen, en wordt de algemeene ongesteldheid meer gevestigd, dan is er reeds verborgen kanker aanwezig, die spoedig in geopenden overgaat, en nu verkrijgen de lijdens die algemeene geelachtige kankerleur, welke in zoo een naauw verband staat met al de afwijkingen van het reproductieve stelsel, welke wij reeds in den uitwendigen kanker waargenomen hebben.

Veelal verspreidt deze ziekte zich met zeer snelle voortgangen, de stroogele kleur, walgingen, brakingen, krampachtige toevallen, niet zelden met zenuwtoevallen gepaard gaande, hevige pijnen en de ontwikkeling van eene eigenaardige lucht uit den flokdarm, nemen zeer toe; indien het gebrek meer aan den bovenkant van den flokdarm en van deszelfs hoofd gelegen is, zwellen de nabijgelegene klieren sterk op, worden pijnlijk en doen daarin onvermijdelijk de tong deelen; het zachte verhemelte, lel en achterste neusgaten lijden ook dikwerf met de amandelen, onderkaaksche en ondertongsche klieren, in deze kankeronttanding.

Gaat de verborgen kanker in geopenden over, hetgeen men alleen aan de stinkende lucht, uitgeworpenne stoffen, hevige pijnlijkheid, zenuwtoe-

vallen, dadelijke uitwerping van den ingenótrich brok of teug, bepaalde pijnlijkheid van den luchtpijp tet plaatze der verzwering in den flokdarm, en pijn langs den geheelen loop der rugwervelen erkennen kan; dan is de nabij zijnde dood van den lijder onvermijdelijk.

Somtjids verspreidt deze ziekte zich tot aan de luchtpijp, longen, bovenste maagopening, (*cardia*), en zelfs heeft men *caries* aan de rugwervelen dien te gevolge waargenomen (1). *Moutard-Martin*, (2) zag eenen lijder wiens rechter long door een kanker gebrek van den flokdarm aangestoken was; deze zweer vormde met de long, als het ware eenen zak, waarin de voedsels in plaats van in de maag te komen, ontvangen en opgehouden werden.

S. 55.

Ondet de gebreken welke van den kanker des hoofds aan den flokdarm te onderscheiden zijn, komen vooreerst de venerifche zweren in aanmerking, welke door hunne roode, spekachtige oppervlakte, witte randen, geelachtige etterstof

(1) *Diction. des Sciences médicales.* Tom. 3. p. 615.

(2) *Bibliothèque médicale.* Tom. 34. p. 85.

en meer algemeene sijphilitische teekenen, kenbaar genoeg zijn om geene kankerontarding te veronderstellen; ten tweede zijn de scrofuleuse en scorbutische gebreken, door derzelver geringe pijnlijkheid, klierachtige zwelling der amandelen, dunne witte stof, welige, doch niet bloedende en slappe randen, en de verdere scrofuleuse verschijnselen, genoegzaam van de kankerzweer te onderkennen; en wie zoude ten derde de chronische ontstekingen der keelengte, van catarrhale, rheumatische scrofuleuse en sijphilitische oorzaken afhankelijk, met al de eigenaardige kenteekenen van den kanker pharijngis kunnen verwarren?

Wonden, ingevolge van ingedrongen vreemde lichamen in den slokdarm, ontstekingen, onpijnlijke beenwordingen, die of, op eene ziekelijke vegetatie, den onderdom, of jichtige indispositien berusten, kunnen eenigen schijn van scirrhus aan den dag leggen, vooral zal de genees of heelmee-ster, omtrent deze laatste ziekte, het langste in twijfel verkeeren; en al hoewel alle geneesmiddelen in het laatste geval vruchteloos zijn, kan men zich hiervan, niet dan na den dood des lidders, overtuigen. Het is geheel het zelfde geval met de slagaderbreuk van de grōote slagader, deze kan de slikking en ademhaling belemmeren, en vele scir-

feirheuse toevallen aan den flokdarm eigen, te weeg brengen; doch hoe vermoedelijk deze teeken en mogen zijn, zal men niet dan na den dood den, waren aard dezer ziekte kunnen bepalen.

Knoest- en kreeftgezwel van de Maag.

§. 56.

Onder de inwendige vliezige ingewanden, wordt de maag het meeste door het knoestgezwel aangetast; de oorzaken zijn hier menigvuldiger dan in andere organen; en om van de reeds zoo dikwerf opgegevene geene melding te maken, zullen wij hier nog bijvoegen, dat het misbruik van wijn en sterke dranken, te heere voedsels, aanhoudende drukking, stremming van hebbelijke ontlastingen en vooral sommige beroepen, waarin de maag door drukking, indringing van schadelijke gazsoorten, van haren gewonen werkring kan afwijken; of door stooringen en trillingen van het geheele ligchaam en rustelooze beweging, veel te lijden heeft, niet weinig tot het ontstaan dezer ziekte medewerken, vooral wanneer de lijder door overerving hiertoe eenige voorbeschiktheid heeft.

De

De verschijnselen dezer ziekte zijn, voornamelijk als de maag ledig is eene zekere zwaarte in dit deel, welke in den beginne geenen hinder, echter daarna groote moeilijkheden te weeg brengt; ook is dit alles, zelfs na het gebruik van voedsels, met het gevoel van eene zekere ledigheid gepaard. In de holten dezes ingewands, ontwikkelt zich eene meerdere, dan eens eene mindere stinkende lucht, die zich meestal bovenwaarts ontlast; dit wordt gevolgd door walging en brakingen, welke na zich meermalen herhaald te hebben, eene ongekleurde waterachtige stof voortbrengen. Deze brakingen zijn aan geene bepaalde tijden onderworpen, maar blijven dan eens langer, dan eens korter weg. Voor voedsels, welke voorheen met graagte ingenomen werden, gevoelt de lijder nu eenen afkeer, en naar die, welke hij voorheen niet gebruikte, schijnt hij een groot verlangen te hebben; echter verwerpt hij alle vaste spijzen. Iets later ontwaart men eene stompe diepe pijn, hardnekkigen hik, kolijken en persingen; wanneer men den buik uitwendig betast, ontdekt men een hard gezwel, hetgeen in de linkerzijde van de bovenbuiks streek gelegen, dan eens beweegbaar is, en dan eens in het geheel niet kan verschoven worden; deze betasting schijnt geene vermeerdering van de pijn

pijn te veroorzaken (1). In vele gevallen blijft deze toestand, zonder eenige verandering tot den dood aan houden; en na de opening van den buik zal men vele verharde deelen in de maag aantreffen, welke in hun gedeforganiseerd weefsel geheel gelijk zijn aan de uitwendige knoestgezwellen. Dit gebrek echter kan van zijnen goedaardigen toestand in eenen kwaadaardigen veranderen, en den ontwijfelbaren maagkanker te weeg brengen.

§. 57.

De kanker van de maag neemt veelal eenen snellen loop, en door de hevigheid der eigenaardige brandende, stekende en snijdende pynen, vermenigvuldigde brakingen, welke nu met de kortelings ingenomen voedsels eene bruinachtige stinkende stof uitwerpen, werkeloosheid van het geheele *sistema biliferum*, geelzucht en storing van de geheele natuurlijke verrigting, vervallen de lijdens in eenen teeringachtigen toestand, welke het geheele bewerkte ligchaam onder-

(1) Dictionnaire des Sciences médicales. Tom. 3. pag. 618-619.

dermijnt. Hierbij komen, behalve den afkeer voor vaste voedfels, de stinkende lueht, ondragelijke buikpijnen; de hectische frequente pols en sijnpatifche gebreken van bijna de meeste bovenbuiks ingewanden, welke naar den aard van hun weeffel gewijzigd, even zoo vele en bijzondere toevallen veroorzaken. Deze gebreken bestaan voornamelijk in affectien der lever en galblaas als de *pylorus*; der miln en van den flokdarm, als de *cardia*, en van het alvleesch, dunne darmen dwarfe karteldarm benevens het darmnet, wanneer de wanden der maag aangetast zijn geworden. Meestal grijpen er knoestgezwellen in deze organen plaats, welke spoedig in kanker ontaarden kunnen, en alsdan uit hoofde der harde onindrukbare, doch diep gelegene zwelling, brandende, stekende en knagende pijnen, en storing der aan die werktuigen eigene functien, als zoodanig te erkennen zijn.

Dit echter is eene algemeene waarheid, welke omtrent deze duistere ziekten nog het meeste licht verspreidt; dat de algemeene kankerleur, eigenaardige lucht, marasmatisch uitzigt der lijdens, waterzuchtige zwelling des buiks en der onderste ledematen en vernietiging van het geheele reproductieve stelsel, als de zekerste kenteekenen dezer ziekte moeten aangenomen worden. Echter

ter

ter moeten wij met Bayle en Cayol (1) toestemmen; „ dat het niet altijd even mogelijk is, „ deze ziekte der maag voor de opening van het „ lijk te erkennen. Behalve dat, is deze ziekte „ gemakkelijk te verwarren met zoo vele andere „ gebreken, welke eene nadere beschouwing verdienen, en kan al hare tijdperken doorloopen, „ zonder eenige karakteristieke kenteekenen aan „ den dag te brengen”. Zonder twijfel is dit zijnen oorsprong verschuldigd aan de bijzondere organisatie van de aangedane plaats, en aan de individualiteit der lijdens met betrekking tot de verrigtingen der aangetaste deelen.

De bovengemelde verschijnselen nemen sterk toe, wanneer de ziekte den derden graad bereikt heeft, de verzweringen doorknagen de wanden der maag in korten tijd, veroorzaken dikwerf hevige bloedingen, (kenbaar aan de uitwerping der *coagula sanguinis*), veelmalen verkrijgen de lijdens sterke buikloopen, hik, zenuwtoevallen, brakingen bij de minste inbrenging van eenig vloeibaar voedsel of geneesmiddel, en verliezen eindelijk door de toenemende hectische koorts alle bewustheid, en sterven onder de verschrikkelijkste stuipen.

Niet

.(1) Diction. des Sciences médic. Tom. 3. p. 622.

Niet altijd zijn deze teekenen in alle gevallen gelijk; en ook dit hangt vooral van de bijzondere individualiteit van den lijder af. Gelijk de kanker, die meer aan de regter maag- opening (*Pylorus*) grenst, of deze, of den twaalfvingerigen darm, of de lever en galblaas kan beledigen, even zoo kan zich dezelfde kanker- verzwering zich tot de *cardia* bepalende, naar den flokdarm opklimmen, en dikwerf de milt aandoen, en deswegens verschillende toevallen daarstellen, welke nader overwogen zullen worden. Men ontwaart echter meer bestendig, dat de kleine bogt van de maag, het meeste blootgesteld is aan dit gebrek; van daar dat het *colon transversum* zoo menigmaal ontaard kan zijn. Al deze verschijnselen gaan daarenboven van eens sympathische ontsteking der meeste onderbuiksingewanden vergezeld. Na den dood van den lijder ontwaart men, dat de kankerzweren altijd aan de binnenzijde der maagwanden plaats grijpen, en in vele opzichten met de kankers der uitwendige deelen zeer juist kunnen vergeleken worden. De randen der zweer zijn hard, dik, sponsachtig uitgegroeid, en de oppervlakte of grond der verzwering met fungusse uitspattingen bezet, welke dan eens eene meer zwarte, dan eens eene meer witachtige

F kleur

kleur hebben aangenomen. De holte der maag is meestal met een zwartachtig vocht opgevuld, in kleur niet veel van bereide chocolade verschillende, doch eenen ondragelijken stank van zich afgevende; dikwijls is het geheele ingewand aanmerkelijk verkleind, ingekrompen, en sterk bezet met scirrheuse knobbels; de omliggende bloedvaten zijn zeer verwijd, en met variceuse zwellingen gepaard, welke somtijds barsten en niet zelden een zwart, dun en zeer vloeibaar bloed in de vliezige ingewanden doen uitsorteren. Volgens de verzekering van vele beroemde schrijvers (1), neemt men somtijds waar, dat de lijdens, wanneer deze ziekte zich heeft kenbaar gemaakt, spoedig bezwijken; en geen wonder! want, wanneer deze dispositie eenmaal veld wint, en snelle voortgangen maakt, dan kunnen de wanden der maag ras doorboord worden, en ontstaat derhalve eene uitsorting der kankerstof in de tusschenvakken der ingewanden, en tevens eene verspreiding der ingenomene voedsels in de baikholte, welke, met de adarlijke bloeding, niet verhoed of weggenomen konnende worden, den lijdens dodelijk als een rampza-

(1) Bayle, Cayol enz. vergelijk de Diction. des Sciences médicales, Tom. 3. pag. 617-623.

zalig slagtoffer der kwaadaardigste ziekte doen omkomen.

§. 58.

De maag niet minder dan zoo vele andere organen, voor verschillende ziekten vatbaar zijnde, kan insgelijks door zoodanige gebreken aangestast worden, welke den schijn kunnen aannemen van scirrheus of kankerachtig te zijn. De voornaamste dezer abnormiteiten zijn hoofdzakelijk de navolgende.

1. Chronische ontstekingen van dit ingewand, kunnen dezelfde toevallen; als walgingen, braken van eene dunne zwartachtige stof, pijn, afkeer van alle voedfels, uittering van den lijder, hectische koortsen, enz. te weegbrengen, verzachtende, antiphlogistische middelen, welke met zuurtemperende afgewisfeld worden, verleen en veelal groote diensten in deze gevallen; dit en de onbepaaldheid van den ouderdom des lijders welke reeds zeer vroeg aan soortgelijke ziekten kan onderworpen zijn, moet het denkbeeld aan kanker ter zijde stellen; want „ zegt Bayle (1) de „ kanker van de maag ontwikkelt zich nooit „ voor

(1) Diction. des Sciences médicales, Tom. 3. p. 618.

„ voor het vijfentwintigste jaar; men neemt den-
 „ zelve meer waar aan het zesendertigste tot
 „ het vijftigste.” Soms werken de middelen
 welke men in den kanker bezigt, op eene zeer
 heilzame wijze in deze gevallen; en hierin moet
 derhalve de reden gezocht worden, waarom men
 menigmaal gedwaald heeft in de opgave van die
 waarnemingen, welke over de genezing van den
 scirrhus en kanker gehandeld hebben. (1)

2. Krampachtige brakingen van zenuwachtige
 oorzaken afhankelijk, kunnen chronisch worden,
 het leven van den lijder ondermijnen, en mer
 vele teekenen van den maagkanker vergezeld
 gaan; zij kunnen de verschijnselen van den wa-
 ren kanker duister maken, en deze en de vori-
 ge zijn ook voornamelijk toevallen van den kanker
 der maag; de juiste opsporing der oorzaken (in-
 dien zulks mogelijk zij) en een voorzigtig ge-
 bruik van *antispasmodica*, kunnen deze, aan den
 kanker zoo gelijkverschijnende toevallen, dikwerf
 tot bedaren brengen.

Men kan zich van den kanker in dit inge-
 wand nimmer dan na den dood des lijders over-
 tuigd houden; want, daar deze dikwerf maan-
 den lang een verborgen karakter kan aannemen,

200

(1) Bayle en Cayol, ter aangeh. pl. pag. 626.

zoo kunnen beide opgegevene ziekten allen schijn van den hevigsten kanker aan den dag brengen. De opening van het lijk zal den geneesheer dus overtuigen, dat er noch in de chronische ontstekingen, noch in de krampachtige braktingen, zoodanige verhardingen of verzweringen aanwezig waren, welke de zekerste teekenen van den kanker daarstellen.

3. Maagbreuken, verwondingen der maag door ingedrongen vreemde lichamen, door een langzaam werkend vergif, enz. zijn genoegzaam door de daaraan eigene, algemeene en bijzondere verschijnselen te kennen, en zullen ook nimmer door den oplettenden heelmester voor kanker gehouden worden.

4. Verhardingen der alvleeschklier, verstopingen, aangroeiingen, ten gevolge van acute inflammations, galsteenen, scrofuleuse verhardingen enz.; zijn, of door de uiterlijke verschijnselen genoeg van den scirrhus der maag te onderscheiden, of kunnen, niet dan na den dood onderzocht wordende, de eenmaal verklaarde uitspraak van den naauwkeurigen geneeskundigen bevestigen.

*Knoest en kreeftgezwel van de milt,
lever en verdere buksingewanden.*

S. 59.

„De milt” zegt Bricheateau (1) „kan
„ook door scirrhus aangedaan worden, doch
„men heeft zich tot dus verre met deze ont-
„aarding, welke meer voorkomt, dan wel al-
„gemeen geloofd wordt, te weinig bezig ge-
„houden, omdat de toevallen die zij veroor-
„zaakt, minder stoornis in de dierlijke verrig-
„tingen te weeg brengen. Portal spreekt
„van een knoestgezwel in de milt bij eene ze-
„kere dame van *Maurepas*, welke dit gebrek
„reeds veertig jaren had omgedragen; Vesa-
„lius, Littre, Turnerius, enz. hebben
„eenige voorbeelden van verhardingen der milt
„geboekt, welke meestal na derden en vierden
„daagsche koortsen ontstaan waren.”

In het algemeen kan men hieromtrent aanvoe-
ren, en ook dit op de scirrhii van het alveesch,
der lever, der eijernesten, enz. toepasfelijk ma-
ken, dat de lijders zich in het begin der ziekte

ge-

(1) Diction. des Sciences méd. Tom. 52, pag. 333.

geheel ongesteld gevoelen, hetgeen niet zelden gevolgd wordt, door flauwten, jeuking der huid, met of zonder uitslag en bleeke stroogele kleur van de huid; geelzucht, zwelling der aan knoestgezwollen lijdende ingewanden, welke allen eene eigenaardige zwaarte in den onderbuik te weeg brengen, en aan de onderzoekende hand van den heelmeeester eene zeer groote, uitgebreide en onindrukbare harde oppervlakte aanbieden, en gepaard gaan met eene ontwikkeling van vele winden, welke zich in de ingewanden vrij makende, zoo naar boven als naar onderen ontlust worden.

In kanker overgaande worden de liders door de hevig folterende pijn, met eigenaardige algemeene kankertekenen gepaard, vernietiging van het reproductieve stelsel, storing van alle afscheidingen en uitterende koortsen uit het leven gerukt; anderen sterven dikwerf zonder eenige benaauwende of kwijnende verschijnselen, en na de opening der kadavers wordt men altijd in zijne meening versterkt, door zoodanig eene ontzanding dezer ingewanden aantreffen, welke in haar weeffel in allen deele met de uitwendige knoest- en kroestgezwollen overeenstemt (1).

Vele

(1) Diction. des Sciences médicales, Tom 3. pag. 642.

Vele van deze verschijnselen, na de individueele functien der bijzondere organen gewijzigd, kunnen niet minder bij dezelfde ziekten van het alvleesch, eijernesten, nieren en onderbuiksklieren waargenomen worden.

§. 60.

Geen schrijver heeft tot hiertoe eenige bijzondere melding van den kanker der lever gemaakt. Bayle en Cayol (1), zijn de eersten die hiervan gewagen, en geven het navolgende, aan eene naauwkeurige ervaring getoetst, als het voornaamste op. „Onder de bijzondere soorten van gezwellen, welke zich in het weeffel der lever ontwikkelen kunnen, en door vele schrijvers begrepen zijn geworden onder de namen van spekgewellen, witte gezwellen, leverknobbels, enz. zijn er niet te min, die geheel of gedeeltelijk door de wezenlijke knoestaardige ongesteldheid kunnen gevormd worden.” — De redenen, welke ons genoopt hebben deze zwellingen onder de kankers te brengen, zijn, 1°. hun inwendig weeffel hetgeen alle overeenstemming met den kanker der borst heeft,

(1) Diction., des Sciences médic. Tom. 3. pag. 633.

„ heeft, 2°. de op een' volgende veranderingen
 „ welke zij ondergaan ; zij kunnen van den
 „ onpijnlijken scirrheusen toestand, tot in den
 „ zoo pijnlijken kanker overgaan en week wor-
 „ den, en wanneer de lijdens lang genoeg aan
 „ deze ziekte wederstand kunnen bieden, ein-
 „ digen zij, door in de lever zoodanige onge-
 „ lijkvormige zweren voorttebrengen, welke wij
 „ geheel met de verzworene kankers overeenkom-
 „ stig bevonden hebben, 3°. de tevens plaats-
 „ grijpende kankerziekten aan andere organen
 „ welke men dikwerf aan leverkanker lijdende
 „ voorwerpen waarneemt ; men ziet dezelve
 „ meermalen bij lijdens, die gelijktijdig kanker-
 „ ziekten aan de maag, regtedarm en ballen
 „ hebben, en eindelijk 4°. aan den invloed, dien
 „ zij op de geheele dierlijke huishouding uit-
 „ oefenen, waarin men de wezenlijke *cachexia*
 „ *cancrofa* niet ontkennen kan.”

De teekenen, aan welke deze ziekte kenbaar is,
 stemmen meerendeels met al die opgegevene
 overeen, welke wij bij de inwendige kankers
 aangetroffen hebben. Gebrek aan waarnemingen
 omtrent deze in ons land weinig bekende ziekte
 doet ons besluiten, om den lezer naar het le-
 zenswaardige en belangrijke derde deel der *Dic-*
tionnaire des Sciences médicales te verwijzen,

alwaar hij op pag. 633. §. 73. de geheele leer des leverkankers breeder ontwikkeld zal vinden.

Kanker der hersenen.

§. 61.

De kanker der hersenen, welke of door vele schrijvers niet gekend, en door anderen met stilzwijgen is voorbijgegaan, wordt zoo zeldzaam niet aangetroffen.

„ In het begin dezer ziekte, zegt R o s t a n (1)
 „ gevoelt de lijder eene stekende pijn in het
 „ hoofd, welke met zekere aanvallen wederkeert
 „ en altijd met de lijdende plaats in verband
 „ staat; deze aanvallen, welke eerst eenige maan-
 „ den na elkander wederkeeren, herhalen zich
 „ in kortere tijdvakken en blijven eindelijk da-
 „ gelijks aanhouden; in die aanvallen schreeuwt
 „ of steunt de lijder, en gelooft dat zijn hoofd
 „ zal barsten. Op een zeker tijdpunt (dat is
 „ in den 2. of 3. graad), van de ziekte komen
 „ er

(1) Recherches sur une maladie encore peu connue, qui a reçu le nom de ramollissement du cerveau, par L. R o s t a n, in het Journal de Médecine Chirurgie et Pharmacie, Tom. IX. Novembre, 1820. pag. 267.

„ er verschijnselen van verlamming, stuipen,
„ vallende ziekte, raaskalling, en verlies van alle
„ zintuigelijke vermogens. In de verlamde de-
„ len grijpen stekende pijnen plaats. De huid
„ van den lijder verkrijgt een geel strookleurig
„ aanzien, hetgeen altijd een eigenaardig ken-
„ teeken der kankerziekten daarstelt.

„ De ziekte heeft een zeer langzaam verloop,
„ de omtrek van den kanker is geheel gedés-
„ organiseerd en verweekt, en staat in eene
„ volkomene overeenstemming met de kente-
„ kenen van die organische gebreken, welke
„ reeds met eenen ontstekingsachtigen kring om-
„ geven zijn. Het is echter in dit tijdvak zeer
„ moeilijk om de kenteekens van den kanker
„ behoorlijk van de verweeking der hersenen te
„ onderscheiden, omdat deze gebreken zoo
„ naauw met elkander verbonden zijn, en dik-
„ werf met elkander bestaan kunnen.

„ Echter, zoo de lijder gedurende eenige ja-
„ ren aanstekende, tuschenpoozende en zeer he-
„ vige pijnen geleden, en even zoodanige pijnen
„ in de verlamde deelen ondervonden heeft,
„ deszelfs huid de eigenaardige kankerkleur
„ bezit, en voorts op andere organen kennelij-
„ ke teekenen van kanker omdraagt, dan kan
„ men gerust tot het bestaan van kanker in de
„ her-

herfenen besluiten. Eindelijk zoo zich hierbij
 „ koortfige aanvallen vertoonen , gepaard met
 „ de teekenen , welke aan de verweeking der her-
 „ fenen eigen zijn , de lijder fpoedig in zwaarte
 „ toeneemt , enz. , dan bestaat er alle waarfchijn-
 „ lijkheid , dat de kanker der herfenen van ver-
 „ weeking dezès belangrijken werktuigs verge-
 „ zeld is.” (1)

§. 62.

Al deze kankergebreken overwogen hebben-
 de , hebben wij daaruit gezien , dat de natuur
 der ontaarding van de inwendige aangetaste dee-
 len zoodanig overeenkomt , dat deze , wat den
 primitiven oorfprong , de ontwikkeling , den over-
 gang in geheele desorganifatie , gevolgen , zoo al-
 gemeene als bijzondere , vermindering der levens-
 krachten en dood des lijders betreft , in geenen
 deele van den uitwendigen kanker verfchilt , en
 flechts alleen gewijzigd is naar den aard , de ver-
 rigting en bewerktuiging der organen. Wij moe-
 ten derhalve aannemen ; *er beftaat kanker* ; deze
 kan

(1) Vergelijk hiermede de fraaije befchrijving der
cancer cerebri , in het 3. Deel der Diction. des Scien-
 ces médicales , pag. 646.

kan altijd van andere naar denzelven gelijkende ongemakken onderkend worden , en wel aan de navolgende algemeene hoofdpunten , welke wij nu als het derde stuk van het eerste hoofddeel zullen behandelen.

III. *Toepassing van het gestelde op de behandeling. Vergelijking met andere gebreken.*

§. 63.

Het knoestgezwel eene geheele ontarding in gedaanteverandering van het lijdend orgaan zijnde , stelt zoodanig eene verharding daar , welke eenen grooten invloed op het aangetaste deel uitoefent , en brengt tevens eene eigenaardige stof te weeg , welke met geene andere verharding kan vergeleken worden ; want het vaatachtig gedeelte verliest deszelfs gedaante , de zenuwen , watervaten , klierachtige omwindingen en het celwijze weeffel , verbinden zich met de vaten , tot een wit , knobbelachtig geheel , in kleur en gedaante , niet weinig van het mergachtige deel der hersenen verschillende , uit welken hoofde de nieuwere schrijvers , als : Cayol , Bricheateau , Bayle , Boyer en anderen , deze

deze zelfstandigheid den naam van *matière cérébriforme ou encéphaloïde* gegeven hebben; de vastheid der stof echter verschilt met deze hersenmasa. De scirrhus wordt niet dan gedeeltelijk door de daaraan grenzende deelen in deszelfs uitgebreidheid onderhouden, strekt zich in de ontarding alleen tot de plaats zelve uit, en blijft daar in deszelfs primitive ligging bepaald; van daar dat het als een geheel heterogeen ligchaam noch voor noch nadeelig op de dierlijke huishouding schijnt werkzaam te zijn.

§. 64.

Uit deze beschouwing als zoodanig vloeit voort, dat dit gebrek, door geene uit- of inwendige schadelijke magten eenige verandering ondergaande, onschadelijk is, en derhalve den ouderen schrijvers tot die stelling aanleiding gaf; dat de wegneming ondoelmatig en onnoodzakelijk was. En wanneer wij onze uitgebreide ondervinding mogen raadplegen, zal deze waarheid, dat vele lijdens zoodanige gebreken levenslang zonder eenige verandering gedragen hebben, allessins bevestigd worden.

Dit echter neemt niet weg, dat lijdens, die eene welbewezene *dispositio cancerosa* hebben, in ge-

gevaar verkeer en van kanker te zullen verkrijgen; want wie staat ons borg voor onderdrukkende zielsaandoeningen, voor ophouding van geregelde ontlastingen en hebbelijke vloeijingen? wie verzekert ons dat de Rjder door zorgen als anderzins, niet melancholisch wordt? wie stelt hem vrij van uitwendige beledigingen? en wie zegt ons eindelijk, dat hij nimmer door ziekten der uit- of inwendige, algemeene of bijzondere deelen zal aangegrepen worden, welke derzelve nadeelige gevolgen op de nog goedaardige scirrhi zullen uitoefenen? Alle indedaad even zoo vele verschijnselen, welke niemand, die eenig doorzigt in de menschelijke bouworde heeft, ontkennen zal. En berust daarop niet de behandeling van den verstandigen geneesheer, die noch uit- noch inwendige middelen ter oplossing of smelting van den waren scirrhus vertrouwen zal, en vertrouwen moet? zal niet een ieder eer aanraden om het gezwel aan zich zelve overtelaten en den lijder eene geregelde levenswijze voorschrijven? want zal men door dit alles niet in acht te nemen met vrees eene mogelijke kankerontarding te gemoet zien, en deze eenmaal ontstaan zijnde, den lijder een allerakeligst uiteinde voorspellen!

En nu vragen wij; kan *dit* niet voorgekomen worden? Hierop moeten wij rondborstig beken-
nen, dat zulks niet alleen mogelijk, maar aller-
noodzakelijkst is; want men mag nimmer, zelfs
onder de gunstigste vooruitzigten, den lijder aan
zijn lot overlaten; men moet hem volkomen
aan de zorg des heelmeeesters toevertrouwen, die
in alle gevallen, waar zulks *mogelijk is*, het
knoestgezwel moet wegnemen. Hierdoor waar-
borgt hij den lijder voor zijne gezondheid en zijn
leven, vermindert de vrees voor een akelig uit-
einde, en stelt hem door eene wel is waar pijn-
lijke, doch zekere handelwijze in staat, om in
het vervolg nog eenige genoegens des levens te
kunnen smaken en genieten. Daarenboven heeft
onze ervaring, ons de overtuigendste bewijzen
(welke wij nader zullen voordragen), van de
nuttigheid der operatie gegeven; en deze, ge-
grond op de leerstellingen van eenen Rich-
ter (1), Tittmann (2), Siebold (3),
Hill,

(1) Anfangsgründen der Wundarzen. k. 1. Band §. 445.

(2) Leerboek der heelkunde, vert. door A. van der
Hout, 2e Deel.

(3) Frauenzimmer Krankheiten enz., 1e Deel.

Hill, Bell (1), Delpech (2), Boyer (3), Bayle (4), Cayol (5), Richerand (6) en meer anderen, bevestigen het eenmaal aangenomene beginsel; *dat de scirrhus altijd moet uitgeroeid worden.*

Deze korte aanmerking betrekkelijk de behandeling moge te dezer plaats genoegzaam zijn. Wij moeten nu het verschil tusschen den kanker en andere daaraan gelijkschijnende gebreken nader bespiegelen.

§. 66.

Onder de vornaamste ziekten, die, hetzij door zitplaats, het zij door een te oppervlakkig onderzoek der teekens, pijn, zwelling, hardheid enz. of in gedaante, met den kanker iets overeenkomstigs schijnen te hebben, behooren inzonderheid: het vleeschgezwel, bloedspoonsgezwel, de krop- klier- en knobbelgezwellen, de moedervlakken, voor zoo verre dit den verborgen, en
de

(1) Zamenstel van heekunde, 1e Deel.

(2) Dictionnaire des sciences médicales, Tom 3, p. 682.

(3) Diction. des sc. méd., Tom 51.

(4) Ter aangehaalde plaats, Tom. 3.

(5) Als voren.

(6) Nosographie chirurgicale, Tom 1.

de scorbutische-, scrofuleuse-, phagadenische- en venerische zweren, voor zoo verre deze den geopenen of verzworen kanker betreffen.

§. 67.

„ Het *vleeschgezwel* (*sarcoma*), is kenbaar aan
 „ eene, vaste weêrstreverde en in den beginne
 „ onpijnlijke zwelling, welke hardheid minder
 „ is dan die van het knoestgezwel, maar meer-
 „ der dan van alle andere gezwellen. De kleur
 „ der huid die het zelve dekt, is onveranderd,
 „ het heeft niet zelden eenen dunnen hals, en
 „ groeit onverschillig in alle deelen des lig-
 „ chaams, niet bepaald zijnde aan de klieren,
 „ gelijk het knoestgezwel; deszelfs aangroei
 „ daarenboven, die wel tragelijk voortgaat, ge-
 „ schiedt echter vaardiger dan die der knoest-
 „ gezwellen, en het is veelmeer dan alle ande-
 „ re gezwellen van eene ongelijke gedaante,
 „ makende hier en daar *verschiedene uitbultin-*
 „ *gen.*” (1) Genoegzaam is het derhalve, van de
 zeer harde onafdrukbare en ongelijke zwelling
 van het knoestgezwel, hetgeen bij voorkeur zij-
 nen

(1) D. van Gescher, proeven over de voortaanste langdurige gezwellen, pag. 97.

steen zstel in eene grootere of kleinere klier vestigt, te onderscheiden. Daarenboven groeit het vleeschgezwel — in alle gevallen op eene ziekelijke of abnorme vegetatie van het celledoosel bevestigende; — meer naar de peripheri van het ligchaam uit; meer in lengte dan in breedte aanwinnende; hetgeen bij de scirrhii geene plaats vindt, welke hunne uitgestrektheid meer tot de breedte der aangetaste oppervlakte bepaalen. En wanneer de scirrhii in verborgen kanker verwandelt is, waar vindt men dan toch die steenachtige hardheid, dien langzamen groei; die ongelijke knobbelachtige oppervlakte; dien aderspattigen omtrek, die ingekrompene huid, die takachtige uitbreiding naar de omliggende deelen; die eigene roosachtige ontsteking? waar die diepe; stekende; brandende; jeukende pijnen? zijn dik alle geene gewigtige teekenen om den kanker van het vleeschgezwel te onderkennen? En althoewel de verzworene oppervlakte van het vleeschgezwel in den voortgang het meeste met den dordsten graad des kankers kan vergeleken worden, zoo is hetzelfde; niet alleen door de reeds vermelde verschijnselen; meerdere veerkrachtige zachtheid; overvloedigere sponsachtige uitgroeiing en meer gebondene etterstof; maar ook door de aan deze gewellen ontbre-

kende. *cachexia cancrofa*, eigenaardige kanker-
kleur der huid en meer bijzondere te voren op-
genoemde kankerverschijnselen, zoo wel te ken-
nen, dat een geoefend heekundig oog zelden
in dezen dwalen zal.

§. 68.

Even zoo brengen vele tegenswoordige schrij-
vers ten onregte de zoogenaamde *bloed-spons-
gezwellen* (*fungi haematodes*) tot de kankerziek-
ten; doch de aard, voorbeschikkende en gele-
genheid gevende oorzaken, ontwikkeling en
afloop, het zij dat deze gunstig of nadeelig zijn
mogen, schijnen deze overeenkomst niet te be-
vestigen.

Drie maken hebben wij gelegenheid gehad
dezelve bij onderscheiden lijdens waartenemen,
doch nimmer iets eigenaardigs van den kanker
daarin kunnen ontdekken. Wardrop, die het
eerste eene leerstellige verhandeling omtrent de-
ze stof in het licht heeft gegeven, welke door
den verdienstelijken van der Hout met eene op-
helderende voorrede, nopens den aard, de oorza-
ken en den loop dezer ziekte in een Nederduitsch
gewaad verschenen is, zegt: „ De verschijnsel-
„ len — en de waarneming van soortgelijke ge-
„ val-

„ vallen , welke mij naderhand zijn voorgeko-
 „ men , hebben mij ten volle overtuigd , dat
 „ de natuur van deze ziekte geheel en al van
 „ die des kreeftgezwels verschilt, en dat zij de
 „ meeste overeenkomst heeft met die ongesteld-
 „ heden, welke men in andere deelen van het
 „ ligchaam , met den naam van sponsachtige
 „ ontsteking, (*fungus haematodes*) en mergachtig
 „ vleeschgezwel (*sarcoma medullaris*)¹, bestem-
 „ pelt. Opvolgende waarnemingen, omtrent de
 „ verschijnselen en den uitgang dezer ziekte in
 „ den oogbol niet alleen, maar ook in verschei-
 „ dene andere deelen van het ligchaam, hebben
 „ mij overtuigend doen zien, dat een groot ge-
 „ deelte van die gebreken, welke als kreeftge-
 „ zwel of kanker in verschillende werktuigen
 „ zijn beschreven geworden, in derzelver za-
 „ menstel geene overeenkomst met het kreeft-
 „ gezwel hebben, en daarom als gebreken van
 „ eenen geheel anderen aard, moeten aangezien
 „ worden.” (1)

Voorts dient nog opgemerkt te worden, dat
 men in deze ziekte altijd die eigenaardige kan-
 ker,

(1) Waarnemingen over den *fungus haematodes*, door
 Wardrop. Uit het Hoogduitsch vertaald, door A.
 van der Hout, Amst. 1819. bl. 7.

kerkleur mist ; dat deze gebreken in alle leeftijden voorkomen , en het meeste in den vroegeren gezien worden , „ en dit , zegt Wardrop (1) , „ is een duidelyk bewijs , dat deze *fungus haematodes* van den kanker verschilt , want de „ ware kanker doet meestal slechts bejaarde personen aan .”

De plaats waar , en de deelen waarin de *fungus haematodes* omstaat , dient niet minder tot onderscheiding tuschen den kanker en deze abnormaliteit in aanmerking genomen te worden ; want daar de eerste bij voorkeur in klierachtige deelen bij volwasenen plaats grijpt en steenhard is , zoo wordt de laatste in vaatryke organen waargenomen ; inzonderheid schijnen de huid en het vervlies hierin te deelen .

Dit alles te dezer plaatse te onderzoeken , zoude ons te ver van ons voorttreden doen afwijken . Doch dit weinig moge voldoende zijn , om dit onlangs bekend geworden gebrek als zoodanig optegeven ; ten einde alle dwalingen , ten opzichte van deze beide ziekten , die dikwerf met elkander verwisfeld worden , op te heffen ; en de eigenaardigheid van den aan zich zelve gelijk .

(1) Ter aangeh. pl. bl. 26.

lijkbljvenden kanker duidelijker te voorschijn te doen treden.

§. 69.

Het *vetgezwell* (*lipoma*), het *spakgezwell* (*steatomia*), het *beenspakgezwell* (*osseo steatoma*) en die geheele reeks van *beursgezwellen*, kunnen in geene vergelijking met den *scirrhus*, veel minder dus met den kanker komen. Hier ontbreekt al het eigenaardige, hetgeen men bestendig bij den *scirrhus* en kanker waarneemt; want indedaad, ieder die eenige heelkundige ervaring bezit, zal gereedelijk toestemmen, dat deze gezwellen, nimmer aan zich zelve in gedaante gelijk blijven: en alhoewel zij somtijds eenige meerdere hardheid mogen aanbieden, zoo zal men nimmer bij knoest en kanker gebreken zien, dat zij zich of langer, of breeder, of platter, of aan eenen dunneren hals hangende, of in eene sterkhvormige gedaante vertoonen; en dit alles vervalst daarboven, wanneer men de plaats van voorkomst, den aard en het weeffel in aanmerking neemt. Immers al deze opgenoemde zoogenaande koude gezwellen, vinden hunnen oorsprong in eene abnorme vegetatie van het eenvoudige vetvlies, somtijds door eene beensachtige stof aangevuld,

en in verre de meeste gevallen, zelfs tot in den hoogsten graad aangewasfen zijnde, zullen zij nooit zoodanige eigenaardige pijnen, vernietiging van het reproductieve stelsel en miskleurigheid van het geheele ligchaam te weegbrengen, welke onafscheidelijk aan de kankerziekten eigen zijn. En slaan wij ten overvloede het oog op hun weeffel, dan zal men altijd, in de celachtige of zakvormige hollen, van deze uitwasfen, of gezond vet, of eene verharde vetstof aantreffen.

§. 70.

: Het *kropgezweel* (*Bronchocèle*), is van den scirrhus der schildklier, door de gelijkrondding, onpijnlijkheid, veerkrachtigheid, onschadelijkheid en opgeslotene zelfstandigheid, zoodanig te onderscheiden, dat dit geene nadere betooging zal behoeven.

§. 71.

Op de *kliergeswellen* (*scrophulae*), is ook geheel dat gene in alle derzelve wijzigingen toetepasfen, hetgeen wij reeds meermalen vermeld hebben. Deze, welke zich bij jonge menschen

fchen en kinderen , vertoonen , worden inzonderheid het meeste aan den hals , op het hoofd , aan de oogen en voorts in den onderbuik waargenomen . Altijd zijn deze gezwollen met eene *habitus scrophulosus* gepaard ; derzelver meerdere zachtheid , gebieele of geringe onpijnlijkheid , gelijke zwelling en beweeglijkheid zullen genoegzaam zijn , om den oplettenden beschouwer het klaarlijkelijke onderscheid te doen kennen . Daarenboven staan deze gebreken nimmer op zich zelve , maar altijd in verband met andere van dien aard , en verdwijnen menigwerf door oplosfende , verwarmende en fomtijds zacht prikkelende middelen .

§. 72.

Hetzelfde is op de *knobbelgezwollen* (*tubercula*) , toe te passen ; deze onpijnlijke , niet mifkleurige , knoopsgewijze gezwollen , afhankelijk van eene opvulling der klierbeursjes , zijn op het eerste aanzien dadelijk van den steenhardden *scirrhus* , en pijnlijken mifkleurigen kanker te onderkennen , en verdienen uit hoofde hunner onfchadelijkheid naauwelijks eenig geneesmiddel .

§. 73.

Van gelijken aard zijn de meer of minder verhevene *moedervlekken* (*naevi materni, naevi verrucosae*), en andere daarmede in verband staande gebreken, welke, uit hunnen aard, tot den rang der vleeschgezwallen behoorende, ook aan vele van diezelfde verschijnselen kenbaar zijn; derhalve is ook op deze hetzelfde onderscheid met den scirrhus toepasselijk.

§. 74.

Ook *scorbuische* en *scrofuleuse verzweringen*, kunnen in hare uitwendige teekenen, met den geopenden kanker niet vergeleken worden. Waar vindt men bij den kanker algemeene scheurbuikige verschijnselen, die blaauwe roodachtige huidvlekken, stinkenden adem, uit de zwarte en bedorvene tanden voortkomende, het taaije geelachtige speeksel? Waar dien slappen, lividen en wecken omtrek der zweren, en die eigenaardige scheurbuikige lucht, die men zoo dikwerf hier, maar nimmer bij den kanker aantreft?

Het foorteigene der scrofelzweren, wordt bij den kanker niet gezien; de gewone zetel der
klier-

klierziekte , zich het meeste tot het hoofd en hals bepalende , gepaard met de algemeene teekenen eener scrofuleuse gesteldheid , het bleeke , opgezwollene aangezicht , roode , tranende oogen , harde onderbuik en voorts de slappe , bleeke , over de zweer hangende randen , welke één tastijlmig vocht uitwerpen , worden tilmmer bij den geopenden kanker waargenomen ,

§. 75.

Het dunne , scherpe , waterachtige vocht , de pateuse zwelling , de van tijd tot tijd uitknagende , ongelijke randen , en de pijnlijke miskleurige omtrek der *voortknagende zweren* , zijn niet mindér van den waren geopenden kanker te ontkennen ; dit , in verband met de oorzaken , die deze zweren te weeg bragten , met de zitplaats , welke doorgaans aan de beenen bij lange menschen gevonden wordt , en met den algemeenen bleekkleurigen , verarmden en cachectischen toestand van den lijder , en met de goede diensten , die men van algemeene , zoogenaamde vóchtverbeterende , zuiverende en droogende plaatsmiddelen waarneemt , zijn allen even zoo vele verschijnselen , welke de minste gelijkheid met de kankerzweer doen ontkennen ,

§. 76.

Even zoo is het met de *syphilitische zweren* gelegen; en om geene bijzondere leerstellige opgave van de venerische kenteekenen aan te voeren, zullen wij alleen vraagsgewijze voorstellen; of men bij het uit en inwendig gebruik des kwiks, der *antisyphilitica*, der *Rob antisyphilitique* — van welke laatste bereiding men in de meeste gevallen zoo eenen uitnemenden dienst ziet — eenig nut in den kanker te wachten hebbe? wel is waar dat de venerische zweren eene kwaadaardigheid verraden en eenig kankerachtig karakter aannemen kunnen, die de uitspraak op het eerste aanzien twijfelachtig maakt; doch ras zal men daarvan terugkomen, wanneer men een naauwkeurig onderzoek der oorzaken en verschijnselen in het werk gesteld hebbende, niets zal waarnemen, het geen met den waren kanker kan vergeleken worden.

Daarenboven zullen de algemeene en bijzondere omstandigheden, welke den venerischen habitus zoo redelijk als zinnelijk kenmerken, voldoende zijn om alle vermoedens van eenige kankerachtige geaardheid op te heffen.

Uit dit alles ziet men derhalve; dat er genoegzame kenteekenen zijn, die den wahren kanker onderscheiden, en dat er immer, hetzij *a priori*; of *a posteriori*, zoodanig een voorraad van verschijnselen aanwezig is, welke de allerkwadaardigste ziekte altijd van andere ongemakken op eene eigenaardige wijze zal kenmerken; waardoor men die gevolgtrekkingen omtrent de behandeling kan afleiden, welke wij met een enkel woord aangestipt hebbende, breeder in de navolgende afdeelingen, als meer overeenkomstig met den inhoud des voorstels, bespiegelen zullen.

TWEEDE AFDEELING.

Moet men deze ziekte altijd als uit eenē algemeene ongesteldheid des geheelen lichaams voortkomende beschouwen, of is zij somtijds alleen plaatselijk?

§. 78.

Naar den inhoud van het voorstel de bestaanbaarheid eener plaatselijke of algemeene kankerziekte betoogd moetende worden, zullen wij hier vooreerst de grond-oorzaken des kankers nader onderzoeken; ten tweede den kankerachtigen aanleg, en de daaruit voortvloeiende kankerachtige ontaarding overwegen; en ten derde de al of niet bestaanbare waarheid daarvan, door waarnemingen trachten te versterken; en, inderdaad, dit laatste stuk, zal wel de grootste moeilijkheid in zich bevatten.

§. 79.

I. Aangenomen zijnde dat de scirrhus de eefste trap of graad dezer ziekte is, waarvan de oorzaken en kenmerken ter behoorlijker plaats onderzocht en verklaard zijn, moet men alleen nu die oorzaken van die scirrheuse gebroken in derzelver grondbeginselen opsporen, welke, na verloop van eenen langeren of korteren tijd, den kanker te weeg brengen. En hiertoe behooren dan, als naaste, de onderdrukkende gemoedsaandoeningen, aanhoudende droefheid, te hevige prikkeling, of geheele onthouding van het teelvermogen en de onvruchtbaarheid, betrokken te worden. Deze zijn door alle schrijvers, en volgens onze waarnemingen, de meest met den aard der zaak bestaanbare, en worden ook als zoodanig door Camper, Coopmans, Gesner, en Schäffer aangenomen, en in de zenuwen en in het gewaarwordings werktuig gezocht. Daar al deze oorzaken eene ongeregelde werking te weeg brengen in die organen, welke tot eene gewigtige verrigting bestemd zijn, of tot de voortplanting van het gevoel, of in sommige opzichten tot voeding dienen, zoo wordt hierdoor niet zelden eene geheele uitblusfching van eenige plaatselijke verrigting daargesteld, en derhal-

halve een vreemdaardig ligchaam geboren, hetwelk niet kan hersteld worden, vermits ook dan de uiteinden van zekere huidzenuwen versterven, welke ter onderhouding en beschutting bestemd zijnde, niet meer toereikende bevonden worden om dit tegennatuurlijke te onderhouden (1). Deze eigensoortige vernietiging van het levensbeginfel toenemende, veroorzaakt bederf, ontarding, en in één woord alle teekenen des waren kankers. En zegt Sch ä f f e r, „ een gevolg de-
 „ zer verstorvene zenuwsoorten (welker voor-
 „ regt het was vaster en vloeibaarder deelen te-
 „ gen bederf te beschutten) is het uit den eigen
 „ aard dezer versterving der zenuwen afkoms-
 „ tig ontstaan van de zoogenaamde kankersmet.”

Dit in aanmerking genomen zijnde, moet men dan niet de genoemde oorzaken als de wezenlijke beweegredenen beschouwen, welke de zenuwen op eene haar eigene wijze ziekelijk prikkelen? en worden dus onze stellingen niet bevestigd, door welke wij reeds in de vorige afdeeling, den kanker of liever den scirrhus, welke toch de eerste trap des kankers is, als een
 plaat.

(1) Versuche aus der theoret. Artzenyk. von Sch ä f f e r, 1- band über Nerven und ein Theil ihrer Krankheiten p. 195. et seq.

plaatselijk gebrek van algemeene oorzaken afhatelijk wilden erkend hebben? De daarvan oorspronkelijke scherpte der vochten, die alle oudere en latere ziektekundigen; als de grondoorzaak van den kanker onderstelden; wordt hier eene loutere uitwerking, en heeft dus aan de grondoorzaken van deze ziekte; even zoo weinig deel als de bederving der deelen; die door het koude vuur aangedaan zijnde; oorzaak zijn van het ontstaan van dezelve.

§. 88.

Wanneer men den onmiddellijken grond van deze gebreken niet in de zenuwen moest zoeken; waaruit zoude men dan het ontstaan des kankers moeten betoogen, die zonder eenige algemeene of plaatselijke bekende oorzaak te weeg gebragt is, en door zod vele tegenwoordige schrijvers; door Le Dran; A. Monro; Montblanc; Schmuëcker en door ons is waargenomen.

Moet men dan ook niet toestemmen, dat het onnaauwkeurig onderzoek naar den wezenlijken aard der oorzaken; juist die onbepaalde en weinig afdoende stellingen heeft doen geboren worden; welke reeds in de vroege oudheid omtrent

H

het

het ontstaan dezer ziekte geboekt en door In-
 ere schrijvers slechts gevolgd zijn geworden, en
 uitsluitend berusteden op de waarschijnlijke onderstel-
 ling, dat de ziekelijke en abnormale verrigting
 van de uiteinden der zenuwen de ware oorzaak
 daarstelde. Derhalve gelooven wij voor ons,
 dat na eene naauwkeurige en rijpe overweging
 van de geaardheid der oorzaken, welke vooreerst
 door eene geheele onderdrukking, of verspilling
 van het teelvermogen, of ten andere door ver-
 schillende gemoedsaandoeningen te weeg gebragt
 worden, en zoo bijzonder op de ziel werken,
 er zoodanige veranderingen, wijzigingen, en af-
 wijkingen op het gewaarwordings- werktuig en
 zenuwen kunnen veroorzaakt worden; dat deze
 de ware voorbeschikkende oorzaak van den scir-
 rhus, en, steeds voortgaande, van den kanker
 kan geacht worden.

Daaren boven zijn deze oorzaken van eene ze-
 nuwachtige geaardheid, brengende dezen Bijzon-
 deren schok over op het primitieve beginsel
 des levens, het geen ingevolge daarvan, die
 eigensoortige afwijking in de geregelde verrig-
 tingen van de uiteinden der zenuwen veroor-
 zaakt, welke in derzelve gevolgen eene ziekte
 daarstellen, even levenvernietigend als kwaad-
 aardig.

In

In deze nu nog gedoeltelijk plaatselijke ontsteking deelen vooral de watervaten, welke nu het harnas niet nader toebrengen, om het primitieve normale weeffel in eenen eigenaardigen ziekelijken toestand te helpen veranderen, (vergelijk den inhoud der 6. §.)

De aard dezer voorbeschikkende oorzaken moet dus niet in de schadelijke werking op of bederving van de vochten, maar in den ziekelijken prikkel, die op de zenuwen uitgeoefend wordt, gezocht worden. „Noch het bloed, noch de lympha derhalve zijn de aanbrengende oorzaken van den kanker, wij moeten dezelve deswegens in de zenuwen zoeken.” (1)

§. 81.

Deze voorbeschikkende gesteldheid ontwikkelt zich somtijds van zelve, zonder eenige bekende gelegenheid gevende oorzaak, en de lijder ziet met verbazing een gebrek te gemoet, waarvan hij zich de ware reden niet kan te binnen brengen, en die ook dikwerf door den practischen geneesheer niet nader onderzocht wordt. Somtijds echter worden deze sluimerende zaden door

(1) Leurs, prijsverh. over den kanker, bladz. 193

eene uitwendige gelegenheid gevende oorzaak opgewekt, of kunnen ook veelal door abnormiteiten in de deelen van het bewerktuigd ligchaam, welke van eenen geheel anderen aard zijn, wakker gemaakt worden.

Tot de eersten behooren alle uitwendige beledigingen, verkoelingen, drukkingen enz., en tot de laatsten moeten het ophouden der menfes, stremming des aambeijen-vloeds, terug-gedrevene huidziekten, belemmeringen in de afscheidings werktuigen, enz. gebragt worden. En eindelijk moet men, ten slotte van dit betoog, ook de onderscheidene temperamenten brengen, ontstaande uit de verscheidenheid van het verband en de evenredigheid tuschen de deelen, die het menschelijk ligchaam zamen stellen, als overeenkomstig met de instandhouding van de gezondheid en het leven.

§. 82.

II. Dit bovenstaande in al deszelfs uitgebreidheid toegepast op het tweede gedeelte dezer afdeeling, ziet men wanneer de grondoorzaken in hare uitwerkingen voortgaan, de kankerachtige aanleg, en de kankerachtige ontanding ontstaan.

De

De kankerachtige aanleg kan zeer lang in het ligchaam aanwezig zijn, en het geheele leven door zonder eenig kenbaar teeken rondgedragen worden; niet altijd is deze aanleg door het geheele organisme gelijkmatig verspreid; maar bepaald zich dan eens tot de huid, dan eens tot sommige klieren, en dan eens tot parenchijmateuse weefsels (1); vooral is dit het geval bij eerst beginnende scirrheuse gebreken, welke dan nog als plaatselijke ziekten moeten beschouwd worden.

De sluimering van dezen aanleg, waarvan de ware geaardheid onbekend en derhalve niet te beschrijven is, kan zich somtijds in den hoogsten ouderdom naar buiten vertoonen, en dikwerf snelle vorderingen in de vernietiging des lijdenden deels maken; hoe menigmaal wordt er niet eene eenvoudige en schijnbaar geringe huidwrat, aan eenig deel van het ligchaam, het zij aan de oogen, oogleden, den neus, de tong, of roede waargenomen, die aan geene gelegenheid gevende oorzaak blootgesteld zijnde, de verschrikkelijkste vorderingen maken kan. Deze wrat is in der daad niet anders dan een gevolg der (§. 80.), beschrevene ontaarding van eenig uiteinde der zenuwen. Van daar de stelling van den grooten

(1) Bayle diction. des Scienc. méd. Tom. 3. p. 671.

ten Boërhave (1), dat „aan de mannelijke
 „roede de vaten, waarmede deszelfs tepelachtig
 „hoofd omgeven is, door de levenskracht
 „zoodanig kunnen uitgroeijen, dat er zich wrat-
 „ten, die inwendig sponsachtig zijn, opdoen,
 „en die in dit geval zelfs binnen vierentwintig
 „uren onmatig kunnen uirwasfen. De wrat is
 „bijgevolg de zenuwtepel zelf, maar onttaar-
 „dende van deszelfs natuurlijke gesteldheid.”

Deze aanleg wordt nog duidelijker kenbaar,
 wanneer men na beledigingen, die in haren
 aard geting schijnen, of na het aantwenden van
 zekere middelen, kanketzwereh ziet ontstaan.
 Immers Alliot (2) heeft bij twee personen,
 aan wie een brandijzer op het been werd aat-
 gelegd, eene geheele ontaarding en kanketzwe-
 ten zien ontstaan.

En moeten wij deze *diathesis cancerosa* niet
 dikwerf als de eenige oorzaak beschouwen van
 hernieuwingen des kankers, nadat deze in den 2°
 graad zijnde, weggenomen is geworden; hetzij
 dat deze zich weder op de plaats van het lik-
 tecken, of op eene andere wijze, na eenige uit-
 of inwendige oorzaak vertoont. Bayle heeft

waar

(1) De morbis nervorum. pag. 328.

(2) Traité du cancer. pag. 182.

waargenomen , dat er bij eene vrouw , van eenen kanker in de borst genezen door eene ontstemming in den geregelden loop der menstruatie , een kanker der baarmoeder plaats greep ; en heeft in een ander geval gezien , dat door een syphilitisch gebrek aan den anus , hetgeen eene aanhoudende prikkeling te weeg bragt , een kanker aan den regten darm ontstond.

Het is ingevolge van dezen aanleg , dat wanneer er een knoestgezwel aan enig deel heeft plaats gegrepen , dit altijd in kanker zal overgaan ; en deze scirrhus kan dan met het volste recht , den naam van eersten graad des kankers dragen. Maar moet men , (dit vragen wij in het afgetrokkenes ,) de knoestaardige zwelling altijd en onder alle omstandigheden als den voorlooper des kankers beschouwen ?

§. 83.

Dit zij nader te onderzoeken. Alle verhardingen van het menschelijk ligchaam zijn niet altijd met den naam van knoestgezwollen te besloempelen. En dit is de voorname reden waarom wij twee soorten van scirrhii onderstellen zullen. De eerste soort gaat meestal , en de tweede nimmer in kanker over.

Er bestaan dus vele verhardingen, welke nooit scirrhus geweest zijn, en het ook nimmer zullen worden.

Wij zullen derhalve om aan aangenomene beginselen getrouw te blijven, trachten te bewijzen: dat de scirrhus in kanker kan overgaan en de eerste graad der kankerziekte moet genoemd worden; en dat de verhardingen, welke men scirrhus noemt, niet alleen nooit in kanker overgaan, maar ook, naar aanleiding van haren aard, als geheel andere gebreken moeten aangemerkt worden.

Tot deze laatste behooren de vezelachtige lichamen, toevallige vormingen van kraakbeen, toevallige beenwordingen, knobbelgezwellen, verhardingen van den vetrok na ontstekingen en de scrophulae.

§. 84.

I. *Scirrhus die altijd in kanker overgaat, of kan overgaan.*

Wanneer alle, of ten minste de meeste oorzaken in de eerste afdeeling, en nader in §. 79. beschreven, in deze volwasfenen en eenigzins gevorderden leeftijd werkzaam zijn, en vele van de daarbij

gepaard gaande verschijnselen waargenomen worden, dan kan men in geenen deele aan het bestaan van den scirrhus, die in kanker zal overgaan, twijfelen; onder die voorwaarden echter, *dat* dit gebrek in een klier of klierachtig deel, of in een weeffel van zijn eigen soort (*parenchyma*) ontstaat, en onafhankelijk is van eentge andere ziekelijke aandoening dezer organen, welke anderfobortige verhardingen zoude kunnen te weeg brengen; *dat* de omvang, ongelijkheid en hardheid toenemen, en in één woord al de uitwerkfelen der oorzaken steeds voortgaan; *dat* de verschuifbaarheid onder de huid vermindert, deze eene meer of min gele kleur aanneemt, en de omtrek met gezwollene aderen bedeed wordt; en *dat* eindelijk, de verrigting van het aangedane orgaan min of meer gestremd, en eindelijk vernietigd wordt, zoodanig dat de geheele desorganisatie des deels, en de daarmee gepaard gaande toevallen, den overgang in kanker onbetwistbaar kenbaar maken. Na al deze verschijnselen zal de kanker volgen; en derhalve kan deze scirrhus met alle regt den naam dragen van eersten graad des kankers.

§. 85.

Voor dat wij de verhardingen , die nimmer in kanker zullen overgaan , nader beschrijven , moeten wij eerst het navolgende als tot de leer des kankerachtigen aanlegs behoorende , vragen : of de kanker in derzelve ontwikkeling immer eenen voorwaardelijken scirrhus behoeft ?

Wij hebben in §. 8^a gezien , dat er onverwachts kankerzweren zonder eenige knoestartige zwelling konden plaats grijpen. Deze kunnen zich op verscheidene plaatsen van het ligchaam vertoonen , doch vallen inzonderheid voor in het aangezicht , den neus , de oogen , lippen , tong , teeldeelen enz.

Deze kankers worden doorgaans met den hun eigenen naam van *Noli me tangere* bestempeld , (vergelijk §. 51.) en zijn primitive verschijnselen van de *diathesis cancrofa*. Zij ontstaan somtijds op één oogenblik , en kunnen dikwerf inelke en kwaadaardige vorderingen maken. Meestal beginnen zij onder de gedaante van eene zachte sponsachtige huidwrat , of ligte ontvelling der teedere huid , werpen kort daarna een geel brandend vocht uit , en veroorzaken eene oppervlakkige verzwering , welke dan eens snellere dan
eens

éens langzamer voortgang maakt, en met de hevigste pijn vergezeld is. Daar de verzworene kankergerbreen, welke door eenen scirrhus te weeg zijn gebragt, diepe, ongelijke, met harde tanden beëdeelde verzweringen aanbieden, zijn deze hoidkankers meestal zeer oppervlakkig, en maken niet dan in vervolg, van tijd, zoodanige verwoestingen, welke dieper en dieper indringende, den geheelen omtrek van het bekeerde orgaan vernietigen.

Hoe klein deze scheinbaar geringe zweertjes zijn kunnen, en zonder eenige merkbare veranderingen aldus langen tijd aanhouden, zijn zij echter met de hevigste en doordringendste pijnen gepaard, en brengen somtijds aanmerkelijke verhardingen in de naast bij gelegene klieren te weeg, die van eenen knoestachtigen aard zijn; dikwerf gaan zij ook met snelle schreden voort en vernietigen niet alleen het celledweeffel en de spieren, maar doen ook niet zelden de daaronder gelegene beenderen aan. Onder deze omstandigheden kan het niet anders, of de *diathesis cancerosa* speelt hier de grootste rol in, wordende deze zeer dikwijls door eene verkeerde aanwending van prikkelende en bijtende middelen in derzelver ontwikkeling begunstigd.

Wij

Wij hebben deze gebreken met Bayle (1). Tot de primitive kankers gerangschikt, en wel om de navolgende door hem opgegevene redenen. „ 1°. Omdat deze kleine zweren nimmer „ genezen, 2°. omdat zij opgewekt of geprikkeld „ wordende door eene tegenstrijdige behande- „ ling, dikwerf uitspatten, en denzelfden loop „ des waren kankers aannemen, 3°. om dat zij veel- „ malen dezelve verschijnselen van den kanker „ vertoonen, zoo als de stekende, brandende „ pijnen, ligte bloedingen enz. 4°. om dat zij in „ vele gevallen de nabijgelegene waterkieren „ doen ontaarden, die alle verschijnselen van „ den borstkanker opleveren; en eindelijk ten „ 5°. om dat men dezelve veelal in verband met „ andere uit of inwendige kankerbreken ziet.”

Derhalve die voorwerpen welke aan eene *dis-
tichesis cancrofa* onderhevig zijn, (welke wij he-
laas! nog niet genoeg aan uitwendige verschijn-
selen herkennen), kunnen even zoo zeer, zon-
der voorafgegane scirrhus, door kankerbreken
aangedaan worden als diegenen, welke ingevol-
ge eens knoestgezwels den waren kanker ver-
kregen hebben.

§. 86.

(1) Diction. des Sciences médicales, Tom. 3. pag. 582.

En zouden wij tot deze huidkankers tevens den zoogenaamden schoorsteenvegers kanker niet kunnen brengen? die ook zonder voorafgaand knoestgezwel ontstaat?

Deze ziekte ons door P. Pott beschreven, die haar het eerste in Engeland waarnam, schijnt aan dat land meer dan aan andere streken eigen te zijn. Dit gebrek vertoont zich het eerste aan den *basis* van het *strotum*, onder de gedaante van eene huidwrat, of aan eene kleine zweer, welke zeer oppervlakkig, pijnlijk en van eene slechte verhouding is; steeds voortgaande, de *tunica dartos*, *tunica vaginalis* en voorts den bal zelveandoet, de geheele zaadstreng, lies- en onderbuiks-klieren in deze ontarding doet deelen, en eindelijk zoodanige vorderingen maakt, dat dit gebrek niet dan met den dood des lijders eindigt.

„ Het schijnt”, zegt Pott, „ dat het zweert
 „ en het roet, hetwelk zich in de plooijen van
 „ den balzak ophoopt, de oorzaak van deze
 „ ziekte is, en niet dan in vervolg van tijd de
 „ geheele bewerktuiging beleedigt; voor het ove-
 „ rige zijn deze voorwerpen jong, en genieten
 „ eene zeer geregelde gezondheid; ter oorzaak
 „ van

„ van de plaats van voorkomst en van den aard
 „ des beroeps moet deze kanker immer als
 „ plaatselijk beschouwd worden.” (1)

Van al de kankergerbreken schijnt dit het
 eenige te zijn, dat de meeste hoop op herstel
 oplevert, vooral moet men zeer in het begin
 dazer ziekte, de operatie bewerken, dewijl men,
 wanneer het gebrek den bal eenmaal aangestoken
 heeft, minder zeker is van de gelukkige ge-
 nezing. Pott heeft velen door de operatie her-
 steld en genezen, maar na verloop van eeni-
 ge maanden kwamen zij met dezelfde ziekte aan
 de andere zijde van den balzak terug, somtijds
 ook met ware knoestgezwollen vergezeld, welke
 alle teekenen van eene kankerontsteking droegen.

*II. Scirrhus die nimmer in kanker
 overgaat.*

§. 87.

Hiertoe behooren alle verhardingen, die uit
 oorzaken voortspuiten, welke in geen deel
 met de vorige in verband staan; die in alle leef-
 tij-

(1) Diction. des Sciences médicales, Tom. 3. pag.
 314.

tijden plaats grijpen; die bij de vrolijkste, drukste en aan vele beweging blootgestelde menschen waargenomen worden en groatendeels berusten op abnormiteiten, die van eenen geheel anderen aard zijn.

De bijzondere bepalingen dezer afwijkingen zijn hoofdzakelijk de navolgende.

A. Verhardingen na ontstekingen. Eene uitzwering van de strembare wei des bloeds, na eene algemeene of plaatselijke verhoogde levenswerking van het bloed en van deszelfs vaten, kan dikwerf in met veel celledweeffel bedeelde organen, verhardingen nalaten, die somtijds onoplosbaar zijn; men vindt deze veelmalen in der vrouwen borsten, ballen, billen en hals, hebben wel iets overeenkomstig met de scirrhi, doch kunnen en zullen nimmer in kanker overgaan, dewijl de oorspronkelijke organisatie niet vernietigd is. Daarenboven wordt in deze verhardingen altijd eenen, hoewel trageren, echter werkzaam bloedsomloop onderhouden, welke in de ware scirrhi geheel uitgebluscht is geworden. Deze verhardingen nimmer grooter, ongelijker, noch met verwijde bloedvaten bedield worden, zullen, schoon sommigen hieraan den naam van scirrhus gehecht hebben, nooit in kanker overgaan. Somtijds kunnen deze onware knoestge-

gezwollen, door zekere oorzaken aangedaan; in ontsteking en verettering vervallen; waardoor de geheelen omvang versmolten wordt en zij aldus verdwijnen.

B. Sijmpathieke gezwellen (vooral) der bors-ten, kunnen door de ervarenste genees- en heekundigen voor scirrhus erkend worden. Verduin (1), immers heeft zoodanig een gebrek waargenomen en voor scirrhus beschouwd; ook Platner (2), Grashuis (3), van der Haar (4), en Leurs (5); spreken van deze zwellingen op die wijze, dat de eerste ontmoeting van zoo eene zwelling den bekwaamsten gemakkelijk zoude doen dwalen; het gemis van de ongelijke, knobbelige oppervlakte, der opgezette aderen, der meest bekende oorzaken enz. zullen allen zooveel toebrengen om die hardheid nimmer voor scirrhus te groeten, die in kanker zal overgaan.

C.

(1) *Armamentarium chirurgicum* van Schultetus Tom. 2. p. 679.

(2) *Handleiding tot de chirurgie* I. Deel pag. 270; 271. in de noot.

(3) *Verhand. over het kooest en kreeftgezwel* pag. 168.

(4) *Genees en heekundige waarnemingen*, pag. 131; waarn. 73.

(5) *Prijsverhand. over den kanker*, pag. 102—107.

C. Toevallige vormingen van kraakbe en, kunnen door eene bijzondere modificatie der vaten, en uitstorting van een zeker aardachtig beginsel in vliezige organen te weeg gebragt worden, eene kraakbeenige hardheid daarstellen en dikwerf tot been overgaan; men heeft dit in de luchtpijp, den flokdarm, boog van den grooten slagader, enz. meermalen aangetroffen, zeer zeldzaam treft men deze spelingen onder de huid aan; doch in dat geval zullen zij, schoon zij eenige ongelijkheid mogen aanbieden, door de platheid, vlakheid en afwezigheid van de minst pijnlijke gewaarwording niet alleen genoeg van den scirrhus te kennen zijn, maar ook nimmer eenig kankerachtig karakter verraden; altoos gelijk aan zich zelve, zijn zij onvatbaar voor eenige oplosning, en verdragen zonder nadeel de sterkste middelen. Na de wegneming derzelve wordt er in het orgaan eene geheel kraakbeenige massa aangetroffen.

D. Toevallige beenwordingen. Bovenigenoemde oorzaken steeds voortgaande, kunnen verbeeningen daarstellen; vooral zijn sommige kraakbeenderen hier zeer aan onderworpen, het meest vindt men dit bij het schild- en ringwijze kraakbeen van het strottenhoofd; somtijds is deze verbeening van dit orgaan verkeerdelijk voor-

knoestgezwel aangezien, doch zal, hoe schijnbaar het hiernaar gelijken moge, nooit in kanker kunnen verwandelen.

E. Beengezwellen, wier zetel aan het opperhoofd, of aan de ledematen het meest wordt waargenomen, kunnen met de kennis der oorzaken in verband gebracht, nimmer aanleiding geven tot het denkbeeld aan knoestgezwel en dus veel minder aan dat van kanker. Deze gebreken, die of tot de kalkbuilen, gomgezwellen, of ware beenuitwasfen behooren, en van venerifche en scrofuleuze oorzaken afhangen, verdwijnen veelal door eene doelmatige antisyphilitifche of antiscrofuleuze geneeswijze; in sommige gevallen worden zij pijnlijk, doch deze pijn, nooit met eenig kankertecken, kankerleur en verdere daar aan eigene verschijnselen gepaard zijnde, zal nimmer eenige kankerachtige ontarding verraden.

De klier en knobbelgezwellen, welke wij op §. 71. en §. 72. aanstipten, zullen te dezer plaatse niet nader behoeven betoogd te worden; want daaruit hebben wij voldoende kunnen zien, dat zij, om van de meerdere zachtheid, veerkrachtigheid, gelijke oppervlakte en algemeene verschijnselen der klierziekte niet te spreken, nooit scirrhus geweest zijnde, ook nimmer in kanker zullen of kunnen overgaan.

§. 88.

§. 88.

Scirrhus derhalve, die in den kanker zal overgaan, berust op geheel eigenaardige oorzaken welke eene desorganisatie te weeg brengen, met geene anderfoortige afwijking, noch in geaardheid van kenteekenen, toevallen noch gevolgen te vergelijken. Dezelve zijn in het algemeen huisvestende in de zenuwen en dus universeel, de uitwerkfelen in het begin der ziekte zuiver plaatselijk; en niet dan door den voortgang van de plaatselijke desorganisatie wordt die ziekte geboren, welke wij met den naam van kankerachtige ontaarding (*cachexia cancrosa*) bestempelen.

§. 89.

Deze *cachexia cancrosa*, bestaande in eene blijkbare bederving van de geheele bewerktuiging, is eene algemeene ziekte, welke tot dus verre onvatbaar voor herstelling in den dood eindigt, en wordt op eene tweeledige wijze daar gesteld. Wanneer door de algemeene zenuwachtige gesteldheid — dat is, door de *diathesis cancrosa* — een plaatselijk knoestgezwel ontstaan is, het geen naar den aard van deszelfs voortgang, derzelve verschijnselen en toevallen, eerlang in kanker,

dreigt overtegaan, wordt er in het geheele organismus een zeker indrukfel veroorzaakt, hetgeen dien te gevolge eene algemeene ongesteldheid te weeg brengt: dit, een gevolg des kankerachtigen aanlegs, is de eerste reden die de kankerontoording daarfelt; en de tweede is: wanneer de scirrhus in verborgen kanker is overgegaan, en door de chronische ontsteking (zie §. 18.) en door het eigenaardig chemismus in het gewel, de kankerpap, of het kankervocht kenmerklijk heeft doen ontstaan, wordt deze stof aan de watervaten of onmiddelijk, of door middel van de zenuwen medegedeeld, en meer of minder onmiddelijk in de vochten overgebracht, welke daarna niet alleen den geheelen omtrek, maar ook het geheele ligchaam in de vernietiging van het levensbeginsel doen deelen. Beide deze redenen derhalve tot elkander in verband gesteld, zijn de eerste en voornaamste oorzaken dezer nu algemeene ziekte.

De teekenen waaraan men deze bederving van het geheele ligchaam kan onderskennen, zijn de navolgende:

Vooreerst treft men hier geene koortsachtige bewegingen aan, of dezelve vertoonen zich zeer laat in den hoogsten graad der ziekte en dragen dan eenige kenmerken eener *febris hectica*. De-

de koorts verschijnt zonder bepaalde dagelijkse *paroxysmi*, als eene ongeregelde tusfchenpoozende koorts, veelal vergezeld van dwalende pijnen in de ledematen, somwijle beenpijnen en waterzuchtige zwellingen van de handen, of van de voeten.

Ten tweede verkrijgt de huid eene stroogele kleur, welke zoo eigenaardig is, dat men deze zeer ligt op het eerste aanzien, — om van geene gebreken der lever en galvoerende werktuigen te spreken, — van de gele bleeke kleur bij tering zieken, of der wirachtige gele bij aan tusfchenpoozende koortfen onderhevige lijdens kan onderscheiden.

Ten derde kunnen de lijdens zeer lang de verschrikkelijkste pijnen, en andere aan den kanker eigene kwaadaardige toevallen verduren, zonder merkbaar in krachten afnemen of te vernagere.

Ten vierde ziet men in den hoogsten graad eene algemeene of bijzondere waterzuchtige zwellung plaatsgrijpen, welke zich dan eens aan de geheele eene zijde des ligchaams, dan eens aan de enderfte, dan eens aan de bovenste ledematen vertoont. — En voorts de algemeene afwijking van de normale werking der levens- natuur- en dierlijke verrigtingen, eigenfoorige pijnen,

nen, slapeloosheid, stuipen, verlies van de zinnelijke vermogens, vooral van den reuk en van het gezicht (1), oog-ontstekingen, drooge hoest, enz. allen de kankerontarding zoo kenmerkend makende, zijn even zoo vele gevolgen van eene verbastering, welke in de eigenaardige abnormiteit der zenuwen gezocht moet worden en gelegen is,

§. 90.

Uit dit alles vloeit voort, dat men, naar den inhoud van het bovenstaande, het tweede gedeelte der vraag, aldus moet beantwoorden. De kanker, welke in alle deszelfs wijzigingen altijd aan zich zelve gelijk blijft, is een plaatselijk gebrek, voortgebragt door eene algemeene oorzaak, die in de animale functie van het geheel organisme plaats vindt, en in deszelfs uitwerkingen voortgaande, algemeen wordt; derhalve kankerontarding daarstelt.

Het staat dus en aan de vroegtijdige inroeping van geneeskundige hulp door den lijder, en aan het verlichte oordeel en den geneeskundigen takt van den heilmeester, om door eene spoedige

(1) Diction. des Sciences méd. Tom. 3. pag. 673.

ge wegneming van de plaatselijke ziekte, voor dat deze zich nog merkbaar ontwikkelt, en door toediening van zekere zenuwmiddelen, den dreigenden kanker voortekomen, of in deszelfs uitwerking aanmerkelijk te verminderen.

§. 91.

En juist het verschil omtrent de uitroeiing van den scirrhus, die in kanker zal overgaan, is naar ons inzien, eene der voornaamste redenen, waarom zoo vele beroemde genees- en heilkundigen nopens de leer des kankers, verscheiden gedacht, behandeld en derhalve in de aanwending van radicale of palliative middelen gedwaald hebben. De uitslag van de wegneming des kankers, door afzetting of uitsnijding in verschillende landen zal deze stelling bevestigen, en zal ons daarna op ons hoofd-denkbeeld doen terugkomen: dat de ware scirrhus, teekenen dragende van in kanker te zullen overgaan, altijd moet weggenomen worden.

§. 92.

III. Voor dat wij deze zeer belangrijke en indedaad moeilijke taak op ons nemen, moeten

ten wij vooraf bekennen, dat men in zeer we-
nige genees- en heilkundige geschriften eenen ge-
noegzamen voorraad vindt, om voldoende be-
sluiten ten opzichte van dezen uitflag te kunnen
zitten; vermits men in het algemeen de geluk-
kige uitkomsten bekend maakt, en dikwerf, uit
een kwalijk geplaatst dankbeeld, de ongelukkig
afgeloopene gevallen, door niet-belangrijk, of
niet nuttig genoeg te schijnen, verzwijgt, en daar-
door de beoordeeling alteszins bezwaarlijk maakt.
Daarenboven, de genezing eens weggenomen kank-
kers verhaald zijnde, worden wij door de waar-
nemers omtrent de verdere berigten aangaande
de lijdens geheel in het duister gelaten.

Opmerkelijk echter is het, dat men in de te-
genwoordige periodieke geneeskundige geschriften,
vele waarnemingen aantreft van gelukkig weg-
genomene en genezene knoestrandige verhardin-
gen; zoude men dan daaruit niet ten voordeele
der wegneming van alle scirrhii mogen beslui-
ten? en ingevalle men onze aangenomene fal-
lingen nopens den grond-oorzaak van den kank-
ker niet afkeurde, zoude men dan dien te ge-
volge de uitroeiing van den scirrhus en de toe-
diening van zenuwmiddelen niet in het werk moe-
ten stellen? Verloopt het tijdperk van den scir-
rhus, en wordt het gebrek wezenlijk kanker,
ook

ook dan nog kan men onder sommige omstandigheden de kunstbewerking beproeven, ten einde daardoor, zoo niet den lijder geheel te genezen, hem echter eenigen tijd de genoegens des levens te verschaffen, of hem het leven door de ontheffing der smarten dragelijker te maken.

Hoewel Richter voor de beproeving van zachtere hulpmiddelen is, zegt hij echter „wanneer deze nu opgegevene middelen zonder eenig gelukkig gevolg aangewend zijn, zoo moet men dadelijk tot de kunstbewerking overgaan.”

„Ieder uitstel van dezelve is ondoelmatig en gevaarlijk. — *Endoelmatig*, vermits men geen hoop heeft, dat na eene herhaalde proefneming, de oplosfende hulpmiddelen meerdere uitwerking zullen daarstellen, dan bij de eerste beproeving; want hoe ouder de scirrhus wordt, hoe moeilijker dezelve kan opgelost worden. — *Gevaarlijk*, dewijl het icder oogenblik te vreezen is, dat de scirrhus zoodanig veranderen zal, dat hij niet meer kan weggenomen worden, of dat dezelve in kanker overgaat; en de oorzaken, welke tot den kanker aanleiding geven, zijn van dien aard,

„ dat zij nimmer kunnen voorgekomen worden.” (1)

Dezelfde ervaren man zegt echter iets verder, „ dat de operatie dikwerf onder onze „ kere vooruitzigten gelukt, en daarentegen „ menigmaal mislukt onder de gunstigste om- „ standigheden. Dezelve moet altijd met eene „ twijfelachtige voorzegging ondernomen wor- „ den.” (2)

§. 93.

Schoon Hippocrates (3), en met hem zijnen opvolger Galenus (4), ook Celfus (5) en Albucasis (6), ten eenenmale de genezing door middel van de kunstbewerking afgekeurd, en ieder ter aangehaalde plaats, hunne grondstellingen daarvoor bekend gemaakt heb-

(1) Anfangsgrunden der Wundarzenijkunde, 1. Band. §. 443.

(2) Richter ter aangeh. plaats. §. 444.

(3) Aphorismi. Sectio. VI. Aphor. 38.

(4) Vergelijk de Nederd. vert. der Aphorismi, door Dr. Ras. pag. 322.

(5) De Medicina Lib. V. Cap. 28.

(6) Lib. II. Cap. 53.

hebben, zoo heeft dit echter niet kunnen beletten, om door alle tijden heen, datgene aantewenden, hetwelk de ongelukkige lijdens zoude kunnen redden, of waardoor, indien er geene genezing te wachten ware, men ten minste zoo veel zoude kunnen te weeg brengen, om hun eenige verligting van hunne smarten te bezorgen.

Hierdoor opgewekt, hebben vele geneeskundigen, zoo hier als elders, hunne pogingen in het werk gesteld. Den uitslag dezer proeven zullen wij ter dezer plaats beoordeelen, en daarmee een begin maken met die schrijvers en waarnemers, welke Engeland opgeleverd heeft.

§. 94.

Engeland.

Alexander Monro (1), te Edinburgh, heeft opgegeven, dat van de zestig lijdens, welke door hem de kunstbewerking van den scirrhus of kanker ondergaan hadden, slechts vier hersteld zijn, de overigen hadden denzelven teruggekregen (2).

Dit

(1) Medical Essays of Edimburgh Tom V.

(2) Wij onderstellen in deze opgave, dat men den kanker en den scirrhus, die in kanker kan en zal overgaan,

voor

Dit echter heeft hem niet afschrikt om de operatie in geveene gevallen te bewerkstelligen (1).

Hill (2), in Schotland, was (indien men zijne waarheidsliefde vertrouwen mag) daarentegen gelukkiger; want hij verzekert van de *acht en tachtig* lijdens *acht en zeventig* hersteld te hebben. De verhouding van de genezene gevallen schijnt, volgens de gewoone geschikte heekundigen, tot de ongelukkige uitkomsten bijna te staan als vijf tot één (3).

O'Halloran (4), in Ierland, schrijft, verscheidene borsten met kanker bezet, weggenomen te hebben; doch zag altijd, hoewel de lijdresses in den beginne als schijnbaar van den dood verreezen, echter na verloop van 12—18 of 15 maanden de liktekens weder openbarsten, het on-

voor eene en dezelfde ziekte moet houden, ten einde daardoor in geene herhalingen of nadere verklaringen te vervallen.

(1) Ter aangek. plaats Touz V. pag. 369, 523, 524, 540.

(2) Cases of Surgery etc. Edimb. 1773.

(3) Vergelijk omtrent deze opgaaf Lours, ter aangek. pl. pag. 281.

(4) Volledige verhandeling over het heet en koud vuur, pag. 13. der nederd. vert. door Sandifort.

ongemak meer dan te voren zich uitbreiden en den dood aanbrengen: dit zelfde getuigt hij dat hem altijd met tong- en lipkankers gebeurd is.

Pott (1), heeft aan verscheidene lijdens den door kanker beledigden bal weggenomen; deze Rhenen geheel genezen te zijn, en hebben ook na de volkomene genezing der wond, eene goede gezondheid genoten; maar na verloop van eenige maanden, kwamen zij aldaar terug, met dezelve ziekte aan den anderen bal, of aan de liesklieren, welke de gewisfe kennekenen eener *cathexis cancerosa* droegen.

J. Bell, te Londen, verklaart dat omtrent vijf zesde gedeelte van lijdens, met kanker bezet, door hem genezen zijn (2).

Carmichael (3), maakt melding van de door hem in het werk gestelde uitpelling eener verharde oorklier, en van een gelijkfoortig gezwel in den nek, waarvan de lijdens zonder herhaling der ziekte genezen zijn.

S. 95.

(1) Diction. des Sciences médic. Tom III. pag. 584.

(2) Diction. etc. Tom III. pag. 873.

(3) Transactions of the Association of Fellows and Licenciates of the kings and queens college of Physicians in Ierland, Vol. 2. 1818.

Zweden.

De beroemde Acrel (1), verhaalt van eenen boer, aan wien een kanker gebrek werd uitgesneden, dat na den zestienden dag, toen de wond genezen was, de onderkaaks-klier begon te zwellen, en binnen vier en twintig uren ter grootte van eenen muscaatnoot aangroeide.

Bij eenen anderen man, die in den eenen hoek der mond een kanker gebrek omdroeg, werd insgelijks de operatie bewerkt, doch de omtrek begon daarna zoodanige kwaadaardige verschijnselen te voorschijn te brengen, dat de ongelukkige vier weken na de operatie overleed.

Eene vrouw, ook aan lipkanker onderhevig, en in drie weken tijds na de operatie genezen, verkreeg in de vierde week verhardingen in de tong en kaaksklieren, welke haar binnen negen weken in het graf sleeten.

Bij eene vrouw, aan scirrhus in de borst onderhevig, werd de kunstbewerking aangewend, in de derde week kwamen er kleine knobbeltjes in het vet onder de huid tusfchen de
bor-

(1) Heelkundige waarnemingen, Nederd. vert. pag. 32

borsten, waarvan er één binnen acht dagen ter grootte van eenen okkernoot aanzwelde; haar ongemak openbaarde zich voorts door kankerverzweringen, welke binnen eenige maanden een einde aan haar ongelukkig leven maakten. (1)

§. 96.

Duitschland.

Schmucker (2), deelt een groot aantal waarnemingen mede; onder de voornaamsten behooren zijne vierde, vijfde, zesde tot twaalfde waarneming gerekend te worden; van zijne negen lijderessen werden er vijf volkomen, zonder herhaling van het gebrek, hersteld.

The den (3), nam bij eene dame de linkerborst weg, welke door den kanker was aangedaan: de genezing schein gelukkig te zijn; doch een jaar na de gedane operatie kreeg zij den kanker in de baarmoeder, waaraan zij op eene ellendige wijze stierf.

Vogel (4), nam bij eene vijftig jarige vrouw
den

(1) Acrel ter aangeh. plaats pag. 168.

(2) Heelkundige waarnemingen 2de Deel pag. 35 et seq.

(3) Neue Bemerkungen und Erfahrungen, Berlin, 1771.

(4) Chirurg. Wahrnemungen. Lubeck 1778.

den kanker uit de borst weg, den veertienden dag na de operatie, kreeg zij verschillende zenuwtoevallen, en een' aanval van den *St. vitus dans*, welke echter tot bedaren gebragt werden; elf weken na de operatie spatte de wond uit, welke kort daarna haar den dood veroorzaakte.

Unzer (1), verhaalt eene vrouw van eene kankerborst genezen te hebben, welke acht ponden woog, zij heeft daarna nog zes en twintig jaren geleefd, en is nooit eenige herhaling van deze ziekte gewaar geworden.

Adami (2), heeft bij eenen geopende borstkanker gezien, dat, na dat de borst geheel was weggenomen, en de wond vrij wel was genezen, het likteeken echter na eenigen tijd, zonder de minst bekende oorzaak begon uittepatren, en in weinige maanden op die plaats een fungus gebrek daarstelde, het geen de kentekenen van den kwaadaardigst geopenden kanker aanbod. Daarenboven waren de andere borst en de okselklieren van beide zijden knoestaardig verhard. „Mijn broeder, zegt hij, beproefde
met

(1) Gazette salutaire 10 Mars 1791.

(2) Neue Journal der Ausländische Medic. Literatur I. B. I. St. Sect. 73.

met weinig hoop op eenen goeden uitflag, de wegneming van beiden de borsten en de okselklieren, en dit werd met een zeer gelukkig gevolg bekroond."

„ In het jaar 1815, zegt Adami, nam ik aan eenen boer, eenen kwaadaardig verhard en bal weg; de daarop volgende verschijnselen teekenden eenen gunstigen uitflag; de verettering en de vorming van het likteeken geschiedde geregeld, alleen aan eene plek der wond was de rand knobbelachtig en genas niet; eenige maanden daarna werden de lippen van den mond door een uitgebreid vleeschuitwas verwijderd; daarop nam ik de kunstbewerking nog eens te baat, en sneed op eens al het verdachte weg, doch alhoewel het gebrek zich niet hernieuwde, stierf de lijder aan eene uitterende koorts, zonder nog geheel genezen te zijn. Men ziet dat hier de gevolgen zeer uiteenlopend waren."

De Hoogleraar Ohle (1), deelt eene waarneming mede van eene scirrheuse oorklier, welke hij op de voorzigtigste wijze had weggenomen; de lijder genas in vijf weken tijds en bleef geheel hersteld. Daarenboven maakt hij nog
mel.

(1) Journal de Médecine Chirurg. et Pharmac. Tom. IV. Sept. 1819. pag. 30.

melding van drie gevallen, bij welke hij de operatie aanwendde. De eerste lijder herstelde den 34sten dag, de tweede den 28sten dag, en de derde was den 19den dag, na de in het werkgestelde uitpelling, genezen. Deze gevallen bewijzen in geene geringe mate, de mogelijkheid van eenen goeden uitslag.

Klein (1), in Stuttgart had het geluk, door de operatie eene veertig-jarige vrouw te genezen; zij was sedert een geruimen tijd onderhevig geweest aan eene verharde parotis, welke in kanker dreigde overtegaan. Staande de operatie verloor zij weinig bloed, en was in 3 weken genezen.

Krüger (2), verhaalt den ziekte-kundigen loop van een kanker gebrek aan het oog eener vrouw; na vergeefs alle middelen aangewend te hebben, het oog grooter werd, en de pijnen, spanning en zwelling vermeerderden, besloot hij de vrouw aan de kunstbewerking te onderwerpen, deze proefneming gelukte vrij wel en de

VROUW

(1) In het Journal der Chirurgie und Ophthalmologie von Gräfe und Walther 1. B. 1. heft. Berlin 1820. pag. 106.

(2) Rust's Magazin für die gesammte Heilkunde. 8. B. 2. heft. p. 324

Vrouw genas. Doch twee en een half jaar daarna, de menstruatie ophoudende, ontdekte zij eenen scirrhus in de linker borst. Echter bleef de vrouw op dat tijdstip (1819), aanhoudend zich wel bevinden.

Een tweede geval door denzelfden bij eenen jongen waargenomen, werd deze insgelijks door de kunstbewerking behandeld, en in vier weken was deze lijder hersteld.

„Osiander” zegt Wachter (1) „namt
 „zeventien malen den scirrhus van den hals der
 „baarmoeder weg. Wie evenwel zoude onder-
 „stellen dat deze kunstbewerkingen eenen geluk-
 „kigen uitslag hadde? Grootendeels misluk-
 „ten dezelve, waardoor de meeste voorwer-
 „pen zich met zulk een gebrek aanbiedende,
 „zeer cachectisch van aard, en door de verders
 „gevolgen des gebreks, zeer ontzenuwd en vaak
 „hectisch in eenen gevorderden graad zijn. Tot
 „de belangrijkste uitkomsten brengt hij die eener
 „getrouwde vrouw bij, welke, volgens hem, aan
 „scirrhus uteri leed, en aan welke hij de kunst-
 „bewerking verrigtte. Zoodra zij verriغت was
 „hielden alle pijnen op, en zij geniet nu se-
 „„derf

(1) Hippocrates, langtijdt toegewijd aan de geneeskunde, 1 Deel, pag. 85.

melding van drie
ratie aanwendde
34sten dag
de was de
de uie
in

1 welst
Ist

en gro

meer de vrouw den

vermijdt. In de laatste kunstbewerking
welke hij aan deze vrouw verrichtte, nam hij
een stuk weg, wegende drie vierde pond.
Bij eene derde vrouw roeide hij tot drie
malen toe den scirrhus uit. Na de derde-
maal kwam het gebrek niet weder in de hol-
ligheid van dit ingewand, doch er ontstond
een sponsachtig uitwas op dezelfs buitenste op-
pervlakte, hetwelk binnen korten tijd derma-
te in hevigheid toenam, dat het bijna den ge-
heelen onderbaik innemende, ja zelfs tus-
schen de darmen indrong, gelijk het préparaat,
dat hij in zijne schoone ontleed- en- verlos-
kundige verzameling bewaart, genoegzaam
aanduidt."

- Ofiander (1), en na hem Struve (2), zijn
de

(1) Vergelijk de Reichs-anzeiger, jahr 1803 N°. 300
Secte 3926.

(2) Ideen über die Extirpation des Uterus, in Hufe-
land's journal. IX. B. 4. St. S. 123.

twee: welke voor en ten tijde
 brel operatie was ingeno-
 de kunstbewerking
 ken, welke aan
 onderworpen
 jken,
 wege zullen

laatstgenoemd werk niet. Vogen op-
 nen zich daarvoor door de school voor de
 ling van den bekwaamen Wächter (2), an-
 deloos stellen.

Langenbeck (3) verhaalt eene gelukkige
 genezing van eene vrouw, welke sedert vier ja-
 ren aan baarmoederkanker onderhevig was. De-
 ze even stout als behendige operator nam op
 eens de geheele baarmoeder tot aan derzelve
 bodem weg, waardoor hij al het verdachte uit-
 roeiende, hoop op genezing voeden konde; de
 genezing ging vrij voorspoedig voort, het *peri-
 toneum* en de *vagina* trokken zich sterk te za-
 men en de vrouw werd geheel hersteld. Men
 moet hiermede volgens getuigenis van Langen-
 beck

(1) Secte 1300 — und 1302-1303.

(2) Hippocrates Magazijn enz. bladzijde 49. en volgende.

(3) Bibliothek für Chirurgie und Augenheilk., von Langenbeck, 1. Band 3. Stück Secte 551.

boek vergelijken, Wriaberg, Richters
Bibliothek pag. 699, Desault en Wenzel,
über die Krankheiten des Uterus, etc.

... (1) ...

§. 97. ...

... (2) ...

Frankrijk, ...

... (3) ...

Het konde niet minder dan dat een land, zoo vruchtbaar in de vorming van zoorvle bekwaame Heelkundigen, ook aanleiding gaf tot proefnemingen, welke wij, na eene getrouwe bijeenzameling, ter beoordeeling zullen voordragen.

(Le Cas (1)), genees door middel van de kunstbewerking, eenen uitgebreiden verzworen kanker, welke niet alleen de ééne zijde, maar ook de daarbij gelegene okselklieren omgaf en omtaard had. En bene andere niet minder stoutte dan gevaarlijke onderneming, wordt ons door Foubert (2), medegedeeld; welke op den zelfden dag aan dezelfde vrouw, de beide borsten afzette, waarvan de eene met eenen geopen den kanker en de andere met een knoestgezwel bezet was.

H o u p.

(1) Journal de Médecine, 1761, Tom. IV. pag. 258.

(2) Académ. Royale de Chirurgie, Tom. III. pag. 25.

Houppesville (1), welke voor en ten tijde van Monro tegen de operatie was ingenomen (2), gemigt echter door de kunstbewerking vier vrouwen genezen te hebben, welke aan verborgen of geopenden kanker onderworpen waren.

Vacher (3), heeft acht waarnemingen opgegeven van kankergebreken welke door de uitsnijding hersteld zijn geworden; en in een ander geschrift (4), worden nog vijf andere gevallen aangevoerd, welke na de genezing der gemaakte wond, nimmer terug gekeerd zijn.

Le Dran (5), was in de herstelling des kankers door de kunstbewerking minder gelukkig. Hij nam onder anderen eenen door kanker aangestoken bal, bij eenen man weg, de wond genas, doch na verloop van drie maanden werd diezelfde lijder door scirrhus in eene der halsklieren aangetast, welke hem in het gevolg den dood veroorzaakte.

Op

(1) *La guérison du cancer.*

(2) *Ter aangeh. pl. pag. 36.*

(3) *Disertation sur le cancer des mammelles, Besancon. 1740. pag. 119-174.*

(4) *Mémoires de L'Académie de Chirurgie, Tom. 3. pag. 25-40.*

(5) *Mémoires de L'Acad. de Chir. Tom. 3.*

Op ééne andere plaats (1), verhaakt deze schrijver dat twee lijdens met kanker in de onderlip bezet, door hem geopereerd en spoedig zijn genezen geworden; doch eenigen tijd daarna, kwamen deze gebreken weder onder de kin te voorschijn, werden kwaadaardig en sleepten de lijdens in het graf. Het zoogenaamde kankerachtige gezwel aan de bovenlip van zekeren boer, hetwelk uit den aard der toevallen en zitplaats, geen kanker kan geweest zijn, werd met éenen gunstigen uitslag bekroond, want vijf jaren na gedane kunstbewerking was de lijder zeer gezond. (2)

Petit (3), nam bij éene vijftig-jarige vrouw éene kankerborst weg; twee maanden daarna, openbaarde er zich éene zeer hevige pijn aan de hiel, waarop zwelling en beenbederf volgden; men nam ook het been weg, dan er kwam door de pijp uit het merg éen kankerachtig uitwas, dat binnenkort snelle vorderingen maakte en het leven der lijderes ondermijnde.

Peyrilhe, die de operatie geensins afkeurt (4),
voert

(1) Heelkundige waarnemingen, waarn. 9, 10.

(2) Le Dran heelk. waarn. waarn. 11.

(3) Ziekten der beenderen, 2. deel. bl. 248.

(4) Prijsverhandeling over den kanker, pag. 131 et seq.

voert geene waarnemingen aan, door welke hij ten voordeele der operatie kan besluiten: zijne gevoelens zijn alleen op stellingen gegrond. In een zeker geval heeft hij opgemerkt, dat na de weghoofing van eenen borstkanker, de wond geheel werd genezen; doch er ontstond een ondragelijke pijn voor de borst en het hart, welke zoodanig toenam, dat de lijdere den twaalfden dag na het opkomen der toevallen aan stuiptrekkingen overleed. (1)

Desault (2), heeft driemaal den kanker aan het oog bij drie verschillende lijdere uitgerooid; men heeft slechts van een hunner nader berigten kunnen inwinnen. Deze man in het *Hôtel-Dieu* geopereerd en genezen verklaard zijnde, is aan de gevolgen van den zich herhalenden kanker een jaar daarna gestorven.

Deschamps (3), die de kunstbewerking zeer hoogschatte, wil altijd den verborgen, zood wel als den verzworen kanker weggenomen hebben. „Voor vijftwintig jaren” zegt hij, „heb ik, door middel van de operatie de
„kas-

(1) Peyrilhe, ter zageb. plaats. pag. 69.

(2) Oeuvres chirurgicales. Tom. 2.

(3) Recueil périodique de la société de Médecine. Tom. 22. pag. 172.

„ kesterkenste van het Kasteel Iverlij van eenen
 „ korsekter, genezen, welke reeds een maan-
 „ den geduurd had; deze vrouw is (die schrij-
 „ vende) nog gezond, en heeft na de kunst-
 „ bewerking nog verscheidene kinderen ter wo-
 „ reld gebragt.”

Laennec (1), verhaalt de geschiedenis van
 een naaf, welke negen en veertig jaren oud
 zijnde, viermaal van eenen kanker in de bors
 door de kunstbewerking gerd werd, en sedert
 de laatste maal, nu vijf jaren geleden, (1805),
 genoot zij de volmaakte gezondheid.

Behalven Oslander heeft Laennec, ins-
 gelijk den gunstigen uitslag van weggenomen baar-
 moeder-kankers bevestigd, onder anderen heeft
 bij gezien, dat na de wegneming van de ach-
 terste lip der baarmoeder-opening door eenen
 vernamen heelmeester, het likteken der pit-
 gesneden plaats volkomen gevormd was. Deze
 vrouw echter was aan de gevolgen van een kan-
 kergezwel in den onderbuik gestorven. En be-
 halve deze waarneming vindt men verscheidene
 gevallen opgetekend, welke gemakkelijke ge-
 neesbaarheid van wonden aan de baarmoeder toe-
 gebragt, staven kunnen (2).

R i.

(1) Propositions sur le cancer, Paris, 1803.

(2) Bulletin de la faculté de méd. N°. 17, A^o. 1809.

Richerand (1), drie waarnemingen van herstelde kankers opgevend, getuigt tevens; dat men gezien heeft dat vier vijfde gedeelte der lijdens, den kanker, het zij op de plaats waar het gebrek te voren bestond, of op eene meer verwijderde teruggekregen hebben; doch dit neemt niet weg, dat er geloofwaardige en wel onderhoudene genezingen in eene voldoende evenredigheid bestaan, welke de kunstbewerking alleszins wettigen. De operatie door Richerand aan den heer Michelleau in het werk gesteld, waar deze stoute heelmester, niet alleen de 7. rib, maar ook een gedeelte van het pleu-
ta, allen door kanker aangedaan, wegnam, en genezen heeft, kan niet minder bewijzen, dat men nimmer, aan eene herstelling, of leniging van smarten moet wanhopen, welke dikwerf onder gunstige vooruitzichten gelukken kan. (2)

Sabatier (3), heeft ook met zeer veel vrucht de operatie in het werk gesteld: eene vrouw, die eenen kanker in de borst omdroeg, werd

(1) Nosographie chirurgicale.

(2) Vergelijk zijne stoute doch schoone waarneming medegedeeld in het Journal de Méd. Chir. et Pharm. Tom. 11. Mai. 1818.

(3) De la Médecine opératoire Tom. 2. p. 280, 281.

werd geopereerd, en is 32 jaren daarna zeer gezond gebleven. Eene tweede heeft zich twee malen aan de wegneming des kankers onderworpen. En een krijgsman, die met een kanker gebrek aan den tepel bezet was, heeft zich drie malen aan de uitroeiing van het gebrek overgegeven, zijne gezondheid bleef daarna zeer geregeld.

§. 98.

Italie.

Morgagni (1), verhaalt van Valfalva, dat deze een kanker gebrek, aan eene reeds kwijnende vrouw, gelukkig heeft afgezet, doch Morgagni getuigt tevens, dat hoe schijnbaar gezond zij het Hospitaal moge verlaten hebben, zij met een nieuw knoestgezwel, twee jaren daarna opgenomen werd; zij had de kloekmoedigheid, om zich ten tweedenmale aan de kunstbewerking te onderwerpen, doch na dien tijd heeft men van haar niets meer kunnen vernemen.

Scarpa (2), is met zijne kunstbewerking
zeer

(1) De Sed. et Caus. morborum, ep. 50. art. 16.

(2) Traité des maladies des yeux. Tom. 1.

zeer ongelukkig geweest, slechts twee malen nam hij een kankerachtig oog weg, in beide de gevallen vernieuwde zich het gebrek en de lijdens stierven aan de gevolgen.

Laten wij, de vreemde schrijvers geraadpleegd hebbende, nu eens in het bijzonder, op de uitkomsten letten, waarmede de kunstbewerking in ons Vaderland bekroond is geworden.

§. 99.

Nederlanden.

Niet altijd hebben de Nederlandsche Heelkundigen, voor het in het werk stellen der kunstbewerking geadviseerd; zelfs integendeel ten sterkste aanbevolen om den scirrus onaangeroerd te bewaren voor alle schadelijke magten, welke nadeelige gevolgen zouden kunnen veroorzaken.

Schouten (1), Ulhoorn (2), van Ges-

(1) Verhandeling over de tegennatuurlijke gezwellen, 2. deel, bl. 664.

(2) Aanteekeningen op de heelk. onderw. van Heister, 2. deel bl. 387 en 376.

Gescher (3), en van der Haar (4), hebben allen, overeenkomstig den aard van den scirrhus, de nutteloosheid en gevaarlijkheid van de kunstbewerking in hunne schriften aangetoond, en een aantal anderen hebben dit door waarnemingen gestaafd.

In weerwil van het getuigenis dezer in de daad bekwaame heilkundigen, heeft men zoo niet eene tijdelijke herstelling, ten minste eenige verlichting van ondragelijke pijnen, en kwaadaardige toevallen willen bezorgen. De navolgende waarnemingen mogen tot voorbeelden dienen, dat men nimmer den wahren kanker door de kunstbewerking heeft kunnen herstellen.

Boerhave (5) heeft bij eene voorname vrouw gezien, dat een verborgen kanker uit de regter borst genomen werd; na verloop van een jaar, werd een daaraan gelijk gebrek uit de linker borst gepeld, doch in het vervolg stierf de lijderes aan kanker in de baarmoeder. Op eene andere plaats (6) werd een kankerborst afgezet; de genezing der wond ging vrij voor-

spoe-

(3) Heelkundige Mengelstoffen. bl. 297.

(4) Vergelijk Leurs, ter aangeh. pl. bl. 252 en 254.

(5) Van Swieten, Comm. in Aphor. Boerhave §. 493.

(6) ter aangeh. pl. §. 505.

spoedig voort, en de oppervlakte begon met een kletsken bedekt te worden, doch kort daarop, een grauwwachtig vlekje in de wond aanwezig gebleven zijnde, veranderde deze gunstige toestand, het gebrek groeide kwaadaardig uit, en de zijders stierf ellendig. In een derde geval scheen alles gelukkig te zullen nivalen, doch den veertiensten dag kwam er hondkransp, tetanos, en eindelijk de dood.

Uithoorn (1), verhaalt van eens vrouw, welke een kanker in de borst onderhevig zijnde, door hem en andere werd afgeraden zich aan de kunstbewerking over te geven; doch zij liet de zelfde verrigten, met dat gevolg, dat het gebrek op nieuw zich herhalende, haar den dood veroorzaakte.

Van Gescher (2), maakt van tien gevallen melding, waarvan vijf kankergerbreken aan de hppen, drie aan de borsten en twee aan de ballen hadden plaats gegrepen; na de daaraan in het werk gestelde kunstbewerking zijn zij allen weder te voorschijn gekomen en met eenen ongelukkigen afloop geëindigd. Voorts getuigt hij, dat

(1) Aanteek. op de heek. onderw. van Heister, 2 deel, p. 850.

(2) Heek. Mengelstoffen: bl. 342.

dat van de een-en twintig kreeftgerwelen, die in zijnen tijd weggenomen waren, niet een enkel heeft nagelaten zich te vernieuwen, of ziekten voortbrengen, even zoo doodelijk als zij zelven.

Camper (1), zegt tweemaal verzworene kankers weggenomen te hebben, welke ook na de kunstbewerking geheel genezen zijn. Leurs (2), echter meende, te dezen opzichte, dat deze in de daad bekwaame man, zich vergist had in den waren aard van het gebtek, en stelt het gelijk met de waarneming aan den heer de Man (3), hetgeen een etterzak der borsten geweest was.

Van der Haar deelde aan Leurs (4), den afloop van een zeker geval mede, hetwelk op gezag van Camper werd afgezet, de gemaakte wond genees, doch kort daarop scheen het kanker kwaad zich naar den buik verplaatst te hebben, hetgeen aan de lijdens, den dood veroorzaakte.

De

(1) Over den waren aard der kankerwording. zie genees en huish. k. kabinet, 1 deel. bl. 198.

(2) Prijsverhand. enz. bl. 284.

(3) Hollandsche Maatsch. v. Wetensch. te Haarlem, 15 deel. bl. 187.

(4) Ter aangeh. pl. bl. 295.

De waarneming, ons door van Wy nagelaten (1), en tot de afzetting van eener vrouwen borst betrekking hebbende, werd gelukkig genezen. Doch ook Leurs (2), die ons dit te eenzijdig wil verklaard hebben, vermits dezen ervaren man tegen de kunstbewerking schijnt ingenomen te zijn, zegt: „ dat deze genezing „ geenzins den naam van kankergenezing ver- „ dient; maar veeleer ons toeschijnt, in vele „ opzigten overeen te komen met de verharde „ borstgezwellen.”

Schouten, te *Rossterdam*, verrigtte de operatie aan den borstkanker van Mevrouw Camper, de genezing werd daargesteld, doch deze dame overleed omtrent anderhalf jaar na deze bewerking (3).

Thuessink (4), zag eene vrouw van dertig jaren, welke zich aan de afzetting van den borstkanker onderwierp; het gebrek keerde terug: doch door eene geheime pleister, eene goede verbetering voortgebragt zijnde, ging deze vrouw wederom uit. Kort daarna werd de vrouw pijnlijk
in

(1) Heelkundige Mengelstoffen, 1 deel, bl. 241.

(2) Ter aangeh. pl. bl. 288—289.

(3) Leurs, ter aangeh. plaatze, bl. 257.

(4) Leurs, ter aangeh. pl. bl. 257.

in de schouders, borst, en eindelijk in het beent, er ontstond eene *febris hectica*, de wond werd droog, eindelijk zwart, en zij stierf ellendig, pijnlijk en uitgeteerd.

Onder meer andere waarnemers heeft insgelijks de heer Damen (1), ook de kankergenezing door middel van de kunstbewerking beproefd. Bij den heer Dr. Rijk nam hij den kankerlip weg, de wond genas binnen weinige dagen; doch binnen een jaar, ontstond er eene harde zwelling in de onderkaaksklier, hetgeen steeds grooter werd, openbrak, fungeus uitgroeide en den lijder twee jaren daarna in het graf sleepte.

In een ander geval sneed Damen eenen kanker uit de tong; doch zeven maanden daarna, ontstond de kanker in de oorklier, welke in geopenden kanker overgegaan zijnde, de lijderesfe binnen twee maanden tijds deed overlijden.

In de rechter borst bij eene vrouw nam hij eenen grooten scirrhus weg; drie maanden daarna genas de wond; zij kreeg echter weder een ander kanker gebrek, en is daaraan overleden.

Wij hebben in onze praktijk ingelijks in de
ge

(1) Heelk. waarn. over de *Tumores Cystici*, voorberigt. pag. 26.

gelegenheid geweest; om de afzetting of uitpelling van deze ziekte te zien, of zelve te beproeven. Wij zullen deze gevallen achtervolgende verhalen: dezelve bij de overige medegedeelde waarnemingen ter beoordeeling van den uitslag der kunstbewerking optellen, en besluiten, dat sommige dezer gebreken vroeg genoeg weggenomen wordende, hoop op volmaakte herstelling geven kunnen.

1. Eene 48 jarige vrouw, welke zes kinderen ter wereld gebragt had; had gedurende eenen geruimen tijd eenen scirrhus in de regter borst waargenomen. Na zeer lang door eenen ervaren heilmeester behandeld geweest te zijn, verzocht zij onze consultatieve hulp. Na eene haauwkeurige beschouwing der toevallen, bleek het, dat het gezwel in den 2. graad der ziekte verwandeld was; en de geheele borst zoodanig had ingenomen, dat er *a priori* geene gunstige vooruitzigten te hopen waren. Zij, door de pijn gedrongen, verzocht geopereerd te worden: Doch vooreerst haar haren toestand afgeschilderd hebbende, ondernam ik niet dan met zekereren weezin en onder eene twijfelachtige voorzegging de kunstbewerking. Uithoofde van de uitbreidheid der zwelling, was het noodzakelijk de geheele borst aftezetten, en daarna nog

twee verharde klieren onder den oksel mede weg te nemen. Na deze inderdaad groote verwonding, bedaarden, staande eene voordeelige verettering, al de toevalen, de goede vrouw verheugde zich over haren gebrekkigen toestand en den tot dus verre gunstigen uitslag. Na verloop van bijna een half jaar de wond omtrent genezen zijnde, ontstond er boven eene kleine nog lekkende plaats een blaauwachtig gezwelleje, hetgeen binnen korte dagen openbrak en een geel stinkend vocht uitwierp; het vrij vaste likteeken ontvelde en, met de heropening der wond, stelden den kwaadaardigst geopenden kanker daar herwelk die de ongelukkige lijdere binnen vier weken tijds in het graf sleepte.

2. In het jaar 1811, twee jaren na den dood der voorgemelde vrouw, verzocht Meisjvrouw P.... mijnen bijstand. Zij eene weldoorvoede, gezonde vrouw zijnde, welke twee kinderen had ter wereld gebragt, ontdekte een steenhard gezwelleje in de linkerborst; dit was na hare laatste verlossing opgemerkt, en zonder voor haare bekende oorzaken ontstaan; in allen deele erkennde ik het voor eenen beginnenden scirrhus, en raadde haar derhalve, uit mistrouwen op alle zachtere hulpmiddelen, de kunstbewerking aan; di werd nog sterker aangedrongen door de nabij
 zija.

zijnde ophouding van hare zuiveringen, welke dan in die gevallen zoo eene belangrijke rol kunnen spelen. Gereedelijk onderwierp zij zich aan de operatie. Ik pelde het gezwel met eenen aanzienlijken omvang celleweeffel uit de borst; liet de oppervlakte der wond langs den weg van verettering genezen, en drie weken daarna was zij volkomen hersteld. Na dien tijd heb ik haar nimmer over eenige ongesteldheid hooren klagen; de ophouding der menses is geregeld afgelopen, en tot op dit oogenblik, nu 11 jaren geleden, is zij volmaakt gezond.

3. Een tweede knoestgezwel door ons in het zelfde jaar bij een meisje van 23 jaren weggenomen, had insgelijks zeer gunstige gevolgen. Zij, van een zeer melancholisch phlegmatisch temperament, eene zittende levenswijze voerende, en ongehuwd, scheen eenigen aanleg tot kankerziekten te verraden.

Ook in haare linker borst had zij eenen welbewezen scirrhus, ter grootte van een klein hoenderei. Uit eene zekere vrees voor de kunstbewerking, welke ik haar van het begin reeds had voorgesteld, wilde zij liever alle zachtere uit en inwendige oplosfende middelen aangewend hebben. Na vergeefs eene geheele reeks van daarin dienstige middelen beproefd te hebben, ver-

voegde zij zich buiten ons weten bij de Nonnen van Rees, toen in hare nabijheid zijnde, Deze zagen het gebrek niet alleen voor scirrhus aan, maar betuigden der beangstigde patiente, dat het reeds kanker was; doch daar dit kankergebrek nog zoo versch was, meenden zij het met eene proefneming te herstellen. Zij plaats-ten dit bezorgde meisje onder zeer vele geheimzinnige bewoordingen, onder de geheime kuur, verbiedende haar om in 24 uren te mogen slapen, en belovende dat zij het middel, na 24 uren op het gezwel gelegen te hebben, in den tuyn moest begraven. Op de aanprijzing det geestelijke dochters, vertrouwde het geloovige meisje te veel op het geheim. Doch hare hoop werd ten eenemale te leur gesteld. Het gebrek bleef onveranderd, alleen had zij in die bewusste 24 uren eene brandende pijn en eene ondragelijken stank moeten verduren. Daarna verzocht zij nogmaals; ziende dat zij niets gevorderd was, onzen bijstand. Wij stelden haar ten sterkste de kunstbewerking voor; zij onderwierp zich met moed aan dezelve, en geras binnen 4 weken tijds volkomen, twee jaren daarna huwde zij en is nu reeds de gelukkige moeder van een drieral kinderen, welke zij zelve, allen zonder eenigen hinder gezoogd heeft.

4. In een nabij gelegen dorp werd ik door eene vrouw geraadpleegd, welke een scirrhus in de regter borst ondroeg. Deze vrouw van een zeer plegmatisch temperament en van een zeer tot zenuwachtige gebreken geneigd gestel, soonde, of liever was nog meer vatbaar voor eenen kankerachtigen aanleg dan de vorige; voor nadeelige gevolgen vreezende, stelden wij de operatie in het werk; na deze was de lijdcres. tot den 13den dag volkomen wel; doch op dien dag werd zij aangetast door beginselen van mondklem, die steeds toenam, zoo dat zij eindelijk onder de verschijnselen van *Tetanos*, *Opostotanos* enz. overleed, den 20sten dag na de gedaane kunstbewerking, de wond stond alleszins gunstig. De uitkomsten zijn zeer verschillend!

5. De heer J. U., alle kenmerken van eenen scirrheusen ontaarden bal hebbende, wilde zich, op raad van zijnen heelmester, die ons ter raadpleging verzocht had, dit deel laten weg nemen. Het gebrek eene aanzienlijke grootte bereikt hebbende, werd in Mei des jaars 1814, door ons geextirpeerd.

Behalve eenige aderspattige zwellingen der *vena spermatica* vertoonden er zich voor het overige geene nadeelige verschijnselen. De zaadstreng werd behoorlijk op de gewone wijze onder-

verbonden; doch door de sterke te zamentrekkingen van deze, slipte de binding af en de streng trok binnen de buikholte, zonder aanmerkelijk bloeding te weeg te brengen; de wond werd naar behooren verbonden, de lijder genas geheel en heeft nimmer eenige herhaling van het gebrek kunnen bespeuren. Twee jaren daarna is deze lijder aan eene febris catarrhalis overleden.

6. Een ander geval had betrekking tot eene gehuwde boere-vrouw zonder kinderen; deze borst reeds kenteekenen van den tweeden graad des kankers dragende, werd door haren heelmeeester op gezag van Richter (1), afgezet. Wij vernamen naderhand, dat drie weken na deze onderneming alle hoop op herstel verdween; want de oppervlakte van de bijna genezene wond, vergrootte aanmerkelijk, groeide met sponsachtige ligt bloedende randen uit, verkreeg alle teekenen van den kwaadaardigst geopenden kanker, en binnen den tijd van twee maanden stierf deze ongelukkige lijderes.

7. Gelukkiger was eene tweede onderneming van dienzelfden heelkundigen. Eene ongehuwde 49 jarige vrouw van een zeer droefgeestig temperament en een stilzittend leven leidende,

had

(1) Anfangsgründe enz. §. 444.

had het ongeluk hare linker borst te stooten; deze gelegenheid gevende oorzaak, den onmiskenbaren kankerachtigen aanleg opwekkende, veroorzaakte haar eenen spoedig toenemenden en uitgebreiden scirrhus in dat deel.

Zij voor alle gevolgen van kanker vreezende, verzocht deze borst weggenomen te hebben. Nog geene teekenen van verborgen kanker dragende nam haar heelmester de borst door middel der afzetting weg, en herstelde de gemaakte wond door een (vrij) gezond en sterk likteeken.

Twee jaren lang bleef deze vrouw geheel genezen, alleen ondervond zij congestien van bloed naar de borst en bovenste deelen, hetgeen haar aan hevige benaauwdheden blootstelde, deze echter werden door herhaalde aderlatingen te keer gegaan. Na die twee jaren tijds begon het likteeken scirrheus te worden, en den nog gezonden omtrek intenemen; niet lang bleef haar aanleg tot kanker verborgen, de omliggende deelen deelden in deze ontaarding, het likteeken brak open en ontvelde de geheele oppervlakte; steeds toenemende, werd het gebrek echter een en een half jaar door zacht strelende middelen onderhouden, doch op eens werd zij de allerhevigste stekende, brandende pijnen gewaar, de stroogele

kankerleur werd kennelijker, en drie maanden na deze laatste verandering stierf deze lijdere onder de verschrikkelijkste toevallen.

8. En eindelijk moeten wij gewag maken van een geval, hetgeen niet lang geleden door ons behandeld werd, doch waar wij nimmer genezing, maar wel verligting van toevallen en vooral bedaring van hevige bloedingen beoogden. Eene vrouw, leed sedert eenigen tijd aan eenen kwaadaardigen geopenden borstkanker, en moest niet alleen hevige smarten, maar ook aanzienlijke bloedverliezen verduren, welke laatste door de bloemkool aardige uitspattingen, welke als een fungus waren opgerezen, moeilijk te beteugelen waren, wyl men geene behoorlijke drukking kon of mogt aanwenden, het gebruik van bloedstempende middelen hare pijnen deed vermeerderen, en er een ondragelijke reuk plaats vond. Om dit alles door een zeker werkend middel palen te zetten, stelden wij haar, de kunstbewerking voor. Na hierop eene gereede toestemming der lijdere verkregen te hebben, namen wij de geheele fungeuse oppervlakte door het amputatie mes weg, er ontstond eene belangrijke bloeding, zoo dat wij genoodzaakt waren eenen aanzienlijken slagadertak te onderbinden. Het gevolg van deze operatie was in

200

zoo verre gunstig, dat de pijnen veel verminderd, de flank geweken en de bloeding opgeheven waren; het schein zelfs dat de woede van het gebrek gematigd was, schoon de lijderes, zes weken na de kunstbewerking, door zwakheid bezweek.

§. 100.

Wij hebben derhalve uit de aangevoerde waarnemingen gezien, dat de opgegevene gevallen, vooral in Engeland, zeer verschillend in uitkomst geweest zijn. De waarnemingen van Hill en Bell staan in geene vergelijking met die welke ons door den nauwkeurigen Monro, zijn nagelaten, noch met die der heeskundigen. Zoude men dan hieromtrent, niet eenige vergifsing mogen vermoeden, daar de opgave der overige waarnemers, zoo in Duitschland, Frankrijk als in ons Vaderland bewijst, dat het minste getal der lijders, zelfs zonder herhaling der ziekte gered zijn geworden? Er wordt — gelijk wij hebben kunnen zien — zoo ligtelijk gedwaald, in de nauwkeurige beschouwing van de ware en onware kankers en knoestgezwollen, en zoude men, daar de *fungus haematodes*, door velen ten onregte tot de kankerziekte gerekend wordt, dit ge-

gebrek niet als den oorsprong van die dwaling mogen aanmerken? Immers een gebrek in 'kwaadaardigheid nabij den kanker komende, wordt zoo gemakkelijk door oppervlakkige waarnemers voor kanker aangezien, inzonderheid als zij slechts op de bepaalde teekenen van het gebrek zelve, en niet op de algemeene ongesteldheid des ligchaams gelet hebben. Van daar dat de wegneming en genezing van het bloed-sponsgezwel, zoo dedelijk verklaard wordt, kanker geweest zijn. En wie — dit vragen wij — ontdekte bij deze laatste ziekte die eigenaardige kankerleur? Zelfs wanneer het plaatselijk gebrek ten tweedemale te voorschijn kwam werd dit eigendommelijk kenteecken gemist. Het kan derhalve den beginnenden beoefenaar, nimmer genoeg aanprezen worden, om bij de beschouwing van eenen vermeenden kanker, tevens eenen vergelijkenden blik te vestigen op de verschijnselen van den *fungus haematodes*, ten einde alle dwalingen voortkomen en te vermijden.

§. 101.

Hoezeer het getal der lijdens, ons door Hill nagelaten, aanmerkelijk vergroot is, en de gene-

ne

nezingen des kankers door Bell berekend werd te staan als *vijf* tot *een*, zoo kunnen wij echter wegens het vermeldde in §. 100., niets ten voordeele van de operatie besluiten; wij zullen derhalve, om alle dwalingen te vermijden, ons bij de overige schrijvers vervoegen, en uit hunne opgaven trachten te bewijzen; dat er lijdens door de kunstbewerking gered zijn; voorts berekenen hoe vele overleden zijn, of den kanker, en hoe lang daarna, teruggekregen hebben, en eindelijk onderzoeken of de aantwending der operatie veel aan de kwaadaardige herhaling der ziekte toegebracht heeft.

De hoeveelheid dan der bedoelde lijdens, wordt begroot op twee-honderd dertien, en van deze zijn er veertig, door de kunstbewerking, waarvan vijftien meer dan eenmaal de afzetting ondergaan hebben, gered geworden. Sommige aan wie men de operatie in den eersten graad der ziekte heeft kunnen in het werk stellen, hebben de beste uitkomsten opgeleverd; men kan dus zien, dat in Engeland Carmichael, in Duitschland Schmucker, Ohle, Klein en Langenbeck, in Frankrijk, Vacher, Sabatier en Richerand, tevens met de *tweede*, *derde* en *vijfde*, door ons aangevoerde waarnemingen, door de beste
ge-

gevolgen bekroond zijn geworden. — Er zijn dus zes-en-twintig lijdens die, in den eersten graad, zich aan de uitpelling of afzetting onderworpen hebben, hersteld; en zoude deze uitkomst, niet als een bewijs voor onze eenmaal aangenomene stelling kunnen aangevoerd worden; dat scirrhus, nog plaatselijk zijnde, kan en moet weggenomen worden? (vergelijk onze 90, 91 en 92 §§.)

Honderd zeven-en-tachtig lijdens welke den kanker terug gekregen hebben, hebben zich of ten tweede- en derdemale aan de afzetting blootgesteld, of zijn aan de gevolgen der meer of min snelle terugkomst en heviger of gematigder toevallen, in weerwil van de beste oogmerken overleden.

In het gemiddelde kan men daaruit berekenen; dat ingevalle men tijdig genoeg de operatie verrigten kan, men uitzigt heeft om van de *acht* lijdens *eenen* te herstellen; en kan ook dit niet ten voordeele van de wegneming pleiten; niet dat wij de operatie in alle gevallen willen aanraden, zülks zoude te vermetel gehandeld zijn; doch wij vermeenen; 1°. dat na eene naauwkeurige en op ziektekundige beginselen steunende, verstandige en oordeelkundige beschouwing van den aard der ziekte, van der-

zel-

zelve tijdperk en toevallen, de radicale geneeswijze beproefd kan worden, en de lijder voor herstelling vatbaar kan zijn, mits dat de scirrhus, die in kanker kan en in vervolg van tijd over zal gaan, vroegtijdig weggenomen worde; 2°. dat als de ziekte in den tweeden graad gekomen is, en deze door het mes behandeld wordt, de voorzegging twijfelachtig zijnde, men alleen hoop heeft, om het leven van den lijder eenigen tijd te verlengen; en 3°. dat schoon de meeste gevallen, uit hoofde van den te ver gevorderden graad des gebreks, het ongelukkigste afliepen, en de kanker zich ter plaats van de wond, of elders vernieuwde, zulks nog geene voldoende redenen bevat, om de kunstbewerking te eenzijdig aftekeuren; en dat hoezeer de kanker bij het eene voorwerp spoediger dan bij het andere, op deze of gene plaats terug komt, men niet altijd even nadelige gevolgen te wachten heeft.

§. 102.

Moeijelijker is het eenen gemiddelden tijd van de herhaling der ziekte te bepalen; zulks schijnt aftehangen van de algemeene en bijzondere omstandigheden, die den lijder vergezellen,

en

en zijn gelegen, in het beroep, de levenswijze, den ouderdom, de ophouding van geregelde onlastingen, of in het tijdperk van de ziekte.

Is nu de afzetting van den eersten graad in het werk gesteld; dan kan men hoop voeden, dat de lijders langer genezen zullen blijven, want wanneer er geene inwendige gelegenheid gevende oorzaken plaats grijpen, of geene andersoortige uitwendige beleedigingen werkzaam zijn, dan kan de kankerachtige aanleg twee, drie en meer jaren slapende blijven, of misfchiert door bijzonderheden, welke wij niet kennen, vernietigd worden.

Is de beginnende tweede graad aanwezig, dan is de voorzegging minder gemakkelijk, dewijl de *diathesis* en *cachexia cancrofa* kennelijker geworden zijn. Door de operatie wordt de ziekte dan of kwaadaardiger, of kan zich langer verborgen houden, blijkens de waarnemingen door O'Halloran, Theden, Kruger, Desault, Valsalva, Schouren, en Damen, waarbij wij ook niet minder onze zevende waarneming kunnen voegen.

In andere gevallen kwam de ziekte dadelijk, en in vele na eenige maanden terug. Na vergelijking dus van de opgaven der buitenlandsche schrijvers, met onze ervaring, kan men den ge-

gemiddelden tijd van de herhaling des tweeden graad van den kanker, zoodanig berekenen, dat zeer vele en wel de meeste lijdens, binnen het jaar, den kanker teruggekregen hebben.

§. 103.

En is de derde graad eenmaal ingetreden of nabij, de kankerachtige ontaarding ontwijfelbaar daargesteld, de kankerleur gevestigd, en het geheele ligchaam in eenen min of meer kwijnenden toestand gebragt, dan heeft men immer de operatie meer tot de verzwaring der toevallen, dan tot de vermindering der ziekte zien medewerken. Vergelijk hiermede het te boek gestelde van Pott, Acrel, Vogel, Le Dran, Petit, Peytilhe, Scarpa, onder de uitlandsche schrijvers; en die van Boerhave, van Gesfcher, van der Haar, Thuesfink, en onze eerste en zesde gevallen, welke daarvan onder de inlandsche waarnemers, de duideljkste blijken gegeven en aan den dag gelegd hebben.

§. 104.

Gaan wij nu den inhoud dezer afdeeling nog

M

eens

rens na, dan worden wij, na eene beschouwing van de uitkomsten der operatiën, te meer in ons denkbeeld versterkt, dat de ziekte in den eersten graad, (*scirrhus*), eene plaatselijke uitwerking van eene algemeene oorzaak is, welke vroeg genoeg gekend zijnde, mogelijk voor herstel kan vatbaar gemaakt worden.

~ Dat de ootzaak der gedaante-verandering des uitwendigen gebreks voortgaande, den tweeden graad (*cancer oculi*) voortbrengt, die eene algemeene ongesteldheid veroorzaakt, en vastigt, welke niet geneesbaar zijnde, door den voortgang der ontaarding en verwoesting van zoo vele edele deelen, den derden graad (*cancer apertus*) daarstelt, welke op de vreeslijkste wijze een einde aan het leven des ongelukkigen lijdens zal maken.

§. 105.

Dit voert ons nu tot de derde afdeling, waarin wij, steunende op het aangenomen grondbeginsel, onderzoeken zullen, welke middelen door alle tijden heen ter vermindering der toevallen dienstig, en welke immer schadelijk geweest zijn.

DER-

DERDE AFDEELING.

Indien zij voor eene algemeene ongesteldheid moet gehouden worden, kunnen uitwendige geneesmiddelen, het zij de afzetting, het zij het middel der zoogenoemde Nonnen van Rees, het, zij het gebruik van bijmiddelen, en bijzonder van het Arsenicum, iets of tot genezing der ziekte, of tot vermindering der zooyallen toebrengeu, of moet men deze allen als nadeelig beschouwen?

§. 106.

Gelijk men in de beoordeeling over de oorzaken **des kankers** altijd verschillend gedacht, ieder geneeskundige dit naar zijne denkwijze verklaard, en door genoegzame bewijzen gestaafd heeft; even zoo hebben wij op gezag van **verdienstelijke mannen**, onze gedachten omtrent de naaste **oorzaken** aangetoond: en hieruit is ge-

M 2

ble-

bleken; dat de oorzaken van den scirrhus, die fra kanker kan overgaan, algemeen zijn; dat is: dat door de bijzondere abnormiteit der zenuwen, het eene of andere gedeelte van het dierlijk organisme in deszelfs oorspronkelijk bestaan, ziekte- en scheikundig kan veranderen en ontaarden, en dien ten gevolge, een plaatselijk gebrek kan voortbrengen, hetgeen zich bij voorkeur in een *klierachtig of eigensoortig weeffel vestigt*. Dit gebrek zich nog niet verder uitgebreid, en geene verwoestingen in de omliggende deelen aangegigt hebbende, zoo moet men vraagsgewijze voorstellen, wat men in de drie bijzondere tijdperken van den kanker, van de *uitpelling of afzetting*; wat men van het *middel der Nonnen van Rees*, en wat men van de *werking der bijmiddelen*, en bijzonder van het *Arsenicum* te wachten hebbe?

§. 107.

I. *De uitpelling of afzetting.*

Vermits de ondervinding, op waarneming gegrond (1), ons overtuigend leert, dat de kanker

(1) Zie de tweede afdeeling, laatste gedeelte.

ker als zoodanig , dat is als ware verborgen of geopenden kanker , voor geene genezing vatbaar is , zoo heeft men toch niet te min een geneesplan gevormd , hetwelk men in een radicaal en palliatief heeft willen verdeelen , en tot het eerste de dadelijke aanwending van het heilkundige mes betrokken.

Scirrhus , die in kanker zal overgaan , kan mogelijk radicaal door het mes hersteld worden ; mits dat men op al die bijzonderheden acht geve , welke dezen waarschijnlijk gelukkigen uitflag begunstigen kunnen.

En hiertoe behooren :

Vooreerst , dat het gebrek versch , klein en onpijnlijk zij , en niet dan plaatselijk kan beschouwd worden ; voorts geene verbindingen met de omringende deelen heeft aangegaan , en vrij onder de gezonde huid bewogen en verschoven kan worden.

Ten tweede , dat de lijder een voor het overige gezond gestel rondvoere , geene beletselen in zijne natuur , levens- en dierlijke verrigtingen ontdekke , geene kenmerken van eenige *cachexie* draage , en vooral geene pijnlijkheid bespeure , hetgeen reeds den beginnenden overgang in den tweeden graad der ziekte zoude kunnen verra-

den, tevens een jeugdig levendig gestel hebbe, het, welk in het voorkomen door geene sporen van stroogele mis kleurigheid verdacht gemaakt wordt. En eindelijk:

Ten derde, dat er geene knoestmardige gebreken aan andere ver van de oorspronkelijke plaats gelegene deelen waargenomen worden, welke den uitslag niet alleen twijfelachtig maar zelfs nadeelig zoude kunnen maken, dewijl de prikkel der kunstbewerking als eene gelegenheid gevende oorzaak, den nog sluimerenden toestand zoude kunnen opwekken, en aanleiding geven, tot de snellere ontwikkeling eener ziekte, die wij in al derzelve verschijnselen zoo kwaadaardig als levenvernietigend gezien hebben.

Deze omstandigheden voor de operatie pleitende kunnen staande en na de kunstbewerking door den heelmeeester zoodanig gewijzigd worden, dat de mogelijkheid voor eene geheele herstelling nog waarschijnlijker en zekerder kan bevestigd worden, wanneer hij slechts lette:

1. Op al wat in den omtrek van den scirrhus verdacht is, geheel wegt nemen, het uitgepelde gezwel nauwkeurig na de operatie te onderzoeken, de wondvlakte, in weerwil van eenige aanmerkelijke bloeding, met den vinger oplettend

ne betasten, en het kleinste knobbelje, waaraan hij twifelen mogt dadelijk witteroefjen. (1)

II. Op de omgevende huid, welke hij niet te veel moet spaten, omdat de te groote hoeveelheid huid, hem in die onderzoeking hinderlijk is. Daarenboven dit orgaan zoo vele zenuwtakken met derzelve uiteinden in zich opnemende, en niet minder, hoewel onkenbaar, reeds in de zieke kunnende deelen, zoude, wanneer hetzelfde gespaard werd, niet dan nadeel kunnen te weeg brengen (2), de herhaling des gebreks veroorzaken, en mogelijk, de geheele genezing van de gemaakte wond beletten (3), en

III. Lette hij op de vlakke der wond, welke niet door de eerste aanwijzing ter genezing moet behandeld worden, maar aanhoudend moet versterken; dewijl hierdoor kleine, bijna onmerkbaare, ziekelijke gelsalten van het celteweefsel kunnen versmelten en afgestooten worden. (4)

Wij stemmen dus te dezen opzigte volkomen met

(1) Vergelijk Spangenberg in het archief van Horn, t. a. p. pag. 55.

(2) Spangenberg, ter aangeh. plaatse. bl. 56.

(3) Boyer, Diction. des Sciences médicales, Tom. 52. pag. 396.

(4) Spangenberg, ter aangeh. pl. bl. 56.

met den beroemden Richter (1), overeen;
 die zegt „ wanneer de gesteldheid van den
 „ scirrhus zoodanig is, dat deze gemakkelijk
 „ door de kunstbewerking kan weggenomen
 „ worden, dan moet men geen oogenblik tijds
 „ verliezen met pogingen ter oplossing in het
 „ werk te stellen, maar hem dadelijk uitroeijen.
 „ De operatie neemt de ziekte zeker en schielijk
 „ weg; proeven ter oplossing gelukken zeldzaam,
 „ de oplosfende middelen werken langzaam,
 „ verzwakken dikwijls de gezondheid van
 „ het geheele ligchaam en doen niet zelden, wanneer
 „ zij prikkelend zijn, en op eene onbehoorlijke
 „ wijze gebruikt worden, in plaats van den scirrhus
 „ optelosen, denzelve in kanker overgaan. Men
 „ verliest hier altoos tijd mede, het tijdperk,
 „ waarin de scirrhus konde weggenomen worden,
 „ verloopt, en de lijder ziet zich in het einde
 „ in zijne verwachting te leure gesteld en buiten
 „ alle hulp. Indedaad een gewigtige regel
 „ welks verzuim aan velen het leven gekost heeft.”

Men heeft derhalve in den eersten graad zeer veel

(1) *Anfangsgrunde der W. A.* 1. Band. §. 433. Vergelijk hiermede Turtmann, leerboek der heilkunde, 2. deel. pag. 306.

veel goeds van de uitpelling of afzetting te ho-
pen en blijkende onze tweede, derde en vijfde waar-
nemingen, is ook dit middel van een gewenscht
gevolg geweest.

Onder deze opgegevene voorwaarden, onder
dewelke de operatie moet en kan ondernomen
worden, kan men dit bepalen: Dat de kunst-
bewerking in den scirrus-ondernomen worden-
de, en de bijgaande omstandigheden ten voor-
deele van dezelve pleitende, in dien zin, met
het volste regt met den naam van radicaal hulp-
middel kan bestempeld worden.

§. 108.

Heeft men, wanneer de lijdens zich aan geene
kunstbewerking in het eerste tijdperk der ziekte
wildens onderwerpen, gezien, dat na eene ver-
geeffsche oplofende en verdeelende behandeling,
de overgang in den tweeden graad plaats grijpt,
en de lijder door de toenemende pijnlijkheid,
verandering in en om het gezwel, enz. overtuigd
wordt van de noodzakelijkheid der wegneming,
of dat zulks hem door zijnen heelmeeftter op
nieuw wordt aangedrongen, zoo kan de afzet-
ting, fchoon met eene meer twijfelachtige voor-
zegging nog bewerktelligd worden. Rich-

ter (1) wiens getuigenis, op ervaring gegrond, in deze gevallen van zoo een gewigt is, zegt, wanneer de scirrhus reeds teekenen van verborgen kanker draagt: „ dat men somtijds de operatie met een gelukkig gevolg bekroond ziet, „ en dan nog is dezelve meermalen bij den verborgen kanker gunstiger, dan bij eenen geopenden, afgelopen. Alleen moet men nog „ weten, ” zegt hij iets verder: „ dat de gelukkige uitflag der operatie, onder de gunstigste „ verschijnselen niet altoos zeker is, en ook „ daarentegen, dat dezelve voordaeilig kan afloopen. Uit dien hoofde moet de heelmee- „ ter dezelve altijd onder eene twijfelachtige „ voorzegging ondernemen, en moet, zelfs ongunstige teekenen aanwezig zijnde, wanneer „ zij eenigermate kan plaats hebben, nimmer „ uitgesteld worden”.

En weet men uit den aard der verschijnselen reeds zeker, dat het gebrek onvermijdelijk zal terugkeeren, en nimmer dan met den dood des lijders zal en kan eindigen, dan kan men, zoo wagens de hevigheid der pijnen als der snelle toeneming van al de ziekteverschijnselen, de kunstbewerking als het eenige middel behouwen;

(1) Ter zangh. pl. §. 470.

wen; niet om het gebrek tot genezing te brengen, maar als alleen in staat zijnde, om de toevallen te bedaren en het leven van den lijder kalmer en dragelijker te maken. (1), En hoezeer is deze aanmerking op ervaring gegrond; ook wij zagen van de kunstbewerking als palliatief middel zoo veel dienst, dat de vrouw, die het onderwerp van onze eerste waarneming uitmaakte, een half jaar, en eene andere in onze zevende waarneming vermeld (2), ruim twee jaren daarna nog eenige geruste, kalme en bedaarde oogenblikken hebben kunnen genieten. Indien de lijder geheel hersteld wordt, dan heeft hij alle zelfsvoldoening van zich aan eene kunstbewerking onderworpen te hebben, welke in dit tijdperk nog verre boven alle zachtere hulpmiddelen te kiezen en aanteprijzen is, of zoo hij slechts eenige maanden van zijne smarten bevrijd wordt, dan zijn die tijdvakken, welke zonder toevallen verlopen, geene geringe belooningen zoo voor den lijder als voor den menschlievenden en deelnemenden heelmeeſter.

§. 109.

(1) Bayle, Diction. des Sciences Médicales, Tom. 3. pag. 376.

(2) Zie §. 99.

§. 109.

Ook dan nog wanneer de ziekte den *derden* graad bereikt heeft, kunnen er omstandigheden zijn, welke de kunstbewerking alleszins wettigen. Deze toestand levert wel is waar mindere hoop ter genezing op, doch de bij gebragte voorbeelden, ons door *Adami, Langenbeck, Le Cat, Foubert, Vacher, La Combe* en *Sabatier* medegedeeld, als ook onze aangevoerde *achtste* waarneming, kunnen genoegzaam bewijzen, dat de operatie zoo niet genezing ten minste bedaring der toevallen veroorzaakt heeft. Zoo de toevallen, en vooral de pijnen in dezen staat der ziekte allerhevigst zijn, het verlies van krachten door den invloed van stoffen, en van den dood dreigende bloedingen aanmerkelijk toenemen, en de minste rust voor den lijder gestoord is, dan kan, daar alle zachtere middelen in dezen graad der ziekte hoogst onzeker werken, of in plaats van het gebrek te verbeteren, hetzelfde in kwaadaardigheid doen toenemen, de operatie bij den geopenden kanker, het nog eenig middel ter mogelijke redding uitmaken (1).

En

(1) *Siebold, Handbuch zur Erkennt. und Heil. der Frauenz. Krankh. 1 B. p. 386.*

En zoude men dan, wanneer er geene tegen-
aanwijzingen gevonden worden, welke in uit-
tering, algemeene *cachexie*, doodelijke zwakte,
enz. bestaan, den raad van **MONRO** (1), niet
opvolgen; om de kunstbewerking dan nog te
verrigten, wanneer men slechts hiermede een
doel kan bereiken, namelijk: om de dagen van
den lijder zoo veel doemlijk te verlengen, en
hem nog eenige kalme uren te verschaffen.

§. 110.

En gebeurde het, dat de kanker, meer of
minder lang na de kunstbewerking terug kwam,
met dezelfde woede weder begon uittefpatten,
en gelijke toevallen, als de te voren afgezette
plaats voortbragt, ook dan nog kunnen er aan-
wijzingen voor eene herhaling der operatie aan-
getroffen worden. Immers hiervan dragen de
waarnemingen van **Sabatier**, **La Combe**
en anderen, de duidelijke bewijzen; meer dan
eenmaal onderwierpen zij de lijders aan deze be-
werking, en beiden zagen, dat door deze proef-
neming, na eene twee en viermalige herhaling,
het gebrek genezen werd. Het voornaamste,
waar-

(1) *Medical Essays*, enz. ter aangeh. pl. bl. 524.

waarsop men dan bij die herhaling van het gebrek te letten hebbe, moet zijn: dat de kanker zich op dezelfde plaats vertoont, daar hij te voren bestond; dat de lijders, niet meer verzwakt zijn, dat er goede kanker-gebreen aan andere deelen hebben plaats gegrepen, en vooral dat de lijder niet waterzuchtig geworden is.

Derhalven stemmen wij met von Siebold (1) en Delpech (2), volkomen toe: „dat het mes het eenige middel is, waardoor „men zelfs met de minste prikkeling der ziek- „te kan palen zetten, en het eenige uitzigt „is, waartoe men zijne toevlugt, bij voorkeur, „kan nemen”.

En moge stadelijk ten storte, het gezag van den geleerden en ervaren Richter (3), nog eenige waarde aan de bespiegeling der kunstbewerking bijzetten! „dan zoude deze zonder „twijfel meermalen gelukken, wanneer dezelve, „niet als het laatste, maar integendeel als „het eerste middel beschouwd en aangenomen „werd.”

II. Wel

(1) Ter aangeh. pl.

(2) Diction. des Sciences Méd. Tom 3. pag. 68a.

(3) Anfangs-gründe, enz §. 469.

II. *Welke voordeelen kan het middel der Nomen van Rees uitwerken, en welke waarde mogen wij aan hetzelfde hechten?*

§. III.

In het eerste tijdperk der ziekte, wanneer de lijder nog geene hulp bij den genees- of heelmeeester zoeken wil, en echter over den toestand van zijn gebrek in twijfel is, raadpleegt hij somtijds met eenen aanverwant, vriend, of kennis, die hem zeer ligt zal voorstellen, of het geen kanker zijn zoude, — vooral wanneer het gebrek in een orgaan heeft plaats gegrepen, het welk meer dan andere deelen, daaraan onderworpen schijnt, — ten minsten zeldzaam het tegendeel wil onderdrukken. Al wie nu het vermogen bezit, om het vertrouwen der lijdens geheel en onbepaald voor zich te winnen, heeft in de behandeling van ziekten en gebreken een gewigtig voordeel; maar dit voordeel wordt nog grooter, indien de lijder behalve dit, ook nog een bijzonder bijgeloovig en dus krachtig denkbeeld hecht aan het middel, het welk ter zijner redding of herstelling zal worden aangewend; en waardoor, behalve aan het plaatselijk gebrek, tevens

vens aan het geheele gestel een zoodanige en soms zelfs goede indruk wordt medegedeeld, dat daar door eene gelatenheid, eene rustigheid ontstaat, welke tot verbetering der ziekte, of ten minste ter afwering van zorgelijke toevallen, veel toedraagt.

Dit schijnt veelal het geval te zijn, met alle zoogenaamde geheime geneesmiddelen, en inzonderheid met het *middel der Nonnen van Recs*, hetwelk men zoo dikwerf door vele ongegronde, onwaarschijnlijke en bijgeloovige verhalen versterkt hebbende, als een onfeilbaar geneesmiddel wil aanprijzen en in het werk stellen.

Reeds in de vroege oudheid heeft men dit geneesmiddel gekend, aangewend, en gelukkige genezingen van verhaald, die door overleveringen tot ons gekomen zijn en hetzelfde als zoodanig, in onze verlichte dagen nog als werkzaam opgegeven.

Maar waaruit toch, vragen wij, bestaat dit geheim?

Wat wordt er door uitgewerkt? en

Welke zijn er de gevolgen van?

Deze drie, inderdaad even gewigtige vragen, zullen wij behoorlijk en onpartijdig trachten te verklaren, en door waarnemingen op gezonde en zieke deelen genomen, pogen uit een te zetten.

I. Waaruit bestaat het middel der *Nonnen van Rets*?

Het is ons niet dan na veel moeite gelukt, het middel van deze Geestelijke Dochters te verkrijgen, vergezeld van een berigt; dat hetzelfde aldus, als het was, op den scirrhus moest gelegd worden, vierentwintig uren moest blijven liggen, gedurende welken tijd het den lijder niet geoorloofd was te mogen slapen; en waarna het gebrek, indien het ware kanker was, opgelöst zoude zijn.

Uitwendig dit zoogenaamde geheim beschouwende, bevonden wij, dat het middel zelve eenigzins vochtig, zeer grof, brökkelig en met harde stukken bezet was, genaaid in een grof linnen zakje, ter breedte en lengte van twee kaartenbladen, en ter dikte van eenen kleinen vinger; gevende voorts eene ondragelijke en met dierlijke zelfstandigheden bedeelde lucht van zich; waarin men tevens niet moeijelijk eenen uienachtigen reuk bespeuren konde.

Na voorzigtig het zakje geopend te hebben, namen wij er omtrent de helft van uit, om die aan een scheikundig onderzoek te onderwerpen. Dit, in tegenswoordigheid van eenen bekwamen

N

scheik.

scheikundigen verrigtende, en onder zijn opzicht ontleedende, bemerkten wij dat het uit niets anders bestond, dan uit kleine, ongekoekte stukken, verdeelde rivierkreeften, zeer grof onderoengemengd, en met eene geëvenredigde hoeveelheid gekneusde knoflook of uijen bedeed.

Hierin dus niets schadelijks vindende, hergeen de aanlegging op eene gezonde huid zoude verbieden, namen wij eenige proeven op verschillende volkomen gezonde voorwerpen, en ook op lijders, die aan scirrheuse gebreken onderhevig waren. En na dit getrouwelijk bijgewoond en beproefd te hebben, kunnen wij de gevolgtrekkingen nader bepalen.

§. 113.

II. Wat wordt er door uitgewerkt?

Op de gezonde huid werkt hetzelfde als een plaatselijk prikkelend middel; brengt eene roode plek te weeg, even als men door het zuurdeeg, op eenig deel gelegd, verkrijgt, en veroorzaakt, door de versnelde werking der huidvaten, en door de terugwerking van deze op het daarin bevatte bloed, eene meerdere warmte, roodheid en pijnlijkheid. Aanhoudend hebben wij de daarmede in het werk gestelde proeven niet kunnen

nen voortzetten, vermiks niemand der drie bijzondere, daartoe genomene, personen den ondraaglijken stank, dien dit middel van zich geeft, verduren konde.

Sttaande den tijd dat wij dit middel bezaten, waren er slechts twee lijders, waaraan wij behoorlijke proeven nemen konden. Onze partikuliere praktijk gedoogde niet hiermede werkzaam te zijn; derhalve moesten wij de roevlugt nemen tot de zoodanige, aan wie men geene rekenschap zijner daden verschuldigd is. En dit wonden wij bij v. d. Z. een jongman in een subitans gedetineerd, die, hoewel overigens gezond, sedert eenigen tijd, met eene zeer verharde knobbelachtige en wezenlijk knoestardige verklier bezet was, en waaraan reeds alle bekende oplossende middelen, zoo in de gedaante van pleisters als insmeringen, enz. vruchteloos aangewend waren. Deze nu onderwierpen wij aan de geheime kruit. Vierentwintig uren na de applicatie, vonden wij geene verandering in het gezwel, dat alleen, dat de oppervlakte een weinig rood en ligt roesachtig ontstoken was en eenige jukke had voortgebracht, zonder dat het gezwel iets in deszelfs omvang verminderd was. Wij herhaalden deze proef nogmaals met geene beteren uitslag, en konden den lij-

der niet bewegen, om zich ten derdemale daaraan te onderwerpen, vermits de stank hem zoodanig gehinderd had, dat hij bijna het besluit had genomen, om het middel wegtewerpen. Sedert dien tijd is er geene verandering in het gezwel gekomen.

In het zelfde gesticht hadden wij gelegenheid, deze proefneming bij eene dertigjarige vrijster te herhalen. Deze had sedert eenigen tijd, eene verharde zwelling in de regterborst bespeurd, welke haar, nu eenige dagen, pijnlijk was geworden, doch geene eigenaardige kenmerken van een waar knoestgezwel bezat. Wij bevestigden als voren dezelfde pap op dit gebrek, echter zonder gevolg; de borst was pijnlijker geworden, en de lijderes verkoos, om den onaangename stank, deze proef niet meer te herhalen. Daarna is er in deze borst eene ontsteking ontstaan, welke in verettering overgaande, een aanzienlijke hoeveelheid stof heeft uitgeworpen, het gezwel versmolten en de lijderes geheel te genezing gebragt heeft. Waarschijnlijk kan het middel in dit geval goede diensten in de bevordering der ontsteking gedaan hebben. Wij zeggen *waarschijnlijk*, want het is niet genoegzaam kunnen bewezen worden, of deze pap, dan of de staat der ziekte zulks te weeg gebragt

bragt hebbe. Derhalve zullen wij ten voordeele van dit zoogenaamde geheim niets besluiten, maar alléén vragen: of dit *middel* der *Nonnen*, door deszelfs eigenaardig vermogen, voldoende op zoodanige gebreken kan werkzaam zijn, welke verkeerdelijk voor scirrhus erkend worden, door de oplossing te bevorderen, of ten minste dusdanige verandering in den staat der ziekte te weeg te brengen, welke ter herstelling dienstig is? — dan, of het als geheel onnut, zoo niet schadelijk, voor den scirrhus moet aangemerkt worden?

In het *eerste geval* zouden wij dit met ja durven beslissen, blijkens de veelvuldige in omloop zijnde verhalen van zoodanige voorwerpen, — aan wier bekende eerlijkheid en trouw, men niet kan twijfelen, — die door den aanleg van dit middel meer of minder onmiddelijk langs den weg van oplossing, of langs dien van verettering of andersfoortige uitkomsten, genezen zijn geworden.

In het *tweede geval* keuren wij de aanwending geheel af, omdat het, zoo op de gezonde, als op de zieke deelen, bewezen heeft, dat hetzelfde tot de prikkelende middelen behoorende en een roodmakend vermogen bezittende, in den eersten graad der ziekte (dat is scirrhus), niet

dan schadelijk is, en als eene uitwendige gelegenheid gevende oorzaak, de kankeronttanding zoude kunnen begunstigen.

§. 114.

II. Welke zijn hier de gevolgen van ?

Op de *gezonde huid*, alleen als een roodmakend, ten hoogste als een blaartrekkend middel werkende, kan hetzelfde geene nadeelige gevolgen hebben.

Op *langdurige gezwellen*, met eene verminderde of ziekelijke levenswerking, echter, in den striktesten zin, geene dadelijke onttaarding van het lijdende orgaan daarstellende, en welke zonder verandering gedurende het leven kunnen rondgedragen worden, of somtijds door ontteking aangedaan, in verettering vallen en genezen worden; kan dit middel mogelijk door dezelfs eigenschappen eenige diensten bewijzen, die alsdan gelukkig bekroond wordende, niet weinig toebrengen, om het *credit* van de *Nonnen* te herstellen, de waarde van het middel te erkennen en de onwederlegbare bestaanbaarheid des voorgegeven kankers als ontwijfelbaar aantenemen.

Van dien aard schijnt het gebrek geweest te zijn, hetwelk door den heer de
Man

Man (1) is opgegeven, die daarvan eene gelukkig uitgevallene proefneming mededeelt, welke door de *Bagijnjes van Rees* bewerkt zijnde, echter onzes inziens kenmerken draagt van geen ware kanker geweest te zijn. (2)

Op den *scirrhus* toch, waar oplossing zonder vrucht, prikkeling nadeelig, en terging hoogst schadelijk is, zal dit, wanneer het gebrek zulks wederstaan kan, zonder eenig nut blijven, en dikwerf, gelijk wij in de waarneming van v. d. *Z.*, waar eene meerdere roosheid en pijnlijkheid plaats greep, gezien, en reeds vroeger in eene andere, waar de *Nonnen* zelve werkzaam waren (3), opgemerkt hebben, niets dan schadelijke en nadeelige gevolgen te weeg brengen.

Daar bij komen nog deze opmerkingen, dat indien het door de *Nonnen* voor kanker erkende gebrek, door oplossing of verettering hersteld wordt, zulks nimmer knoest- of kreeftgezwel geweest is.

En in de tweede plaats zijn deze Geestelijke

Doch-

(1) *Hollandfche Maatfeh. der Wetenfch.* 15. deel. bl. 183.

(2) Vergelijk G. J. van Wij, prijsverk. over den kanker in het Genootfeh. Servandij civibus. 4. deel, pag. 124.

(3) Zie §. 99.

Dochters gewoon , zoo ras zij het gebrek voor
 waren scirrhus of kanker erkennen , en uit ha-
 re ondervinding opmaken , dat het gezwel niet
 tot verdeeling te brengen is , den lijder te ver-
 klaren , dat het reeds te ver gevorderd , en
 buiten hare magt is , om hetzelfde te genezen ;
 of , hetgeen nog meer berisping verdient , zij
 wenden hare middelen aan , stellen den lijder
 gerust met te zeggen , dat het nu wel verder
 verdwijnen zal , en dergelijke kunstgrepen meer ,
 en laten eindelijk den ongelukkigigen aan zijn lot
 over ; tot dat een geoefend oog , en eene be-
 kwame hand denzelven redt , of dit niet , of niet
 meer mogelijk zijnde , hem en zich zelve over-
 tuigt van het onvermogen dezer , onze kunst ,
 vernederende bedriegerij , welke nimmer iets ter
 genezing , of ter vermindering der toevallen des
 waren kankers , in welk tijdperk deze moge
 zijn , heeft kunnen toebrengen .

§. 115.

Derhalve moet men dit besluit opmaken , dat
 alhoewel dit middel , op het gezonde ligchaam
 geenen bijzonder schadelijken invloed bezit , het-
 zelve nadeelig op den scirrhus kan werken , en
 zulks vooral dan betoont , wanneer er in het
 knoest-

knoestgezwel reeds beginfelen van den kanker plaats gegrepen hebben. Dus niets ter verbetering, oplossing of herstelling van den waren scirrhus bewerkt kunnende worden, moet men dit, reeds voor zoo vele jaren gerucht makende middel, als volstrekt nadeelig afkeuren,

§. 116.

Wegens al deze aangevoerde redanen, zullen wij niet nader de schadelijkheid van dit zoogenoemde geheim op den tweeden en derden graad der ziekte behoeven te betoogen; want dit middel reeds in den plaatselijken scirrhus, of niets, of slechts nadeel kunnende teweeg brengen, zal nog minder in den verborgen of geopenden kanker, waar wij eene algemeene ongesteldheid des geheelen ligchaams erkenden, werkzaam kunnen zijn; en in geene geringe mate den overgang van den eersten in den tweeden, en van dezen in den derden graad, kunnen verhaasten. De prikkel zal de pijnen ondragelijk maken, de ontsteking van den omtrek des gebreks verheffen, en in het algemeen alle toevallen aanmerkelijk doen verergeren.

Derhalve is het middel der *Nonnen van Rees*, daar het in den scirrhus somtijds niets uitwerkt,

volstrekt in den verborgen kanker aftekeuren , en in deszelfs geopenen toestand als de allerschadelijkste kwakzalverij op de gestrengste wijze te weren.

§. 117.

Dit middel, hetwelk wij in al deszelfs deelen naauwkeurig onderzocht hebben, is echter niet nieuw, wijl men reeds voor meer dan 1300 jaren, het afkookfel van rivierkreeften met ezellinnenmelk vijf dagen gebruikt, aangeprezen heeft; zoodanig een gebruik tot zeven malen toe herhaald, zegt Aëtius, maakt de kreeftgezwellen zachtaardig, zoodat zij daarna door het opleggen van algemeene plaatsmiddelen, kunnen genezen worden.

Daarenboven gaf men in vroegere tijden de kreeften tegen den kanker, om het overtollig zuur, hetwelk men onderstelde bij deze ongemakken plaats te hebben, wegtenemen en deszelfs voorkomst te beletten. En voor 700 jaren gebood men het uitwendig aanleggen van rivierkreeften met kalmeissteen gemengd, om den voortgang en verzwering van het kankergezwel te verhoe-den, gelijk ons zulks volgens Avicenna en
 Ett.

Ettmüller, door den heer van Wy getuigd wordt. (1)

III. *Welke nuttigheid heeft men ter genezing des kankers, of tot vermindering van derzelver toevallen te verwachten van het gebruik der bijtmiddelen en bijzonder van het arsenicum.*

§. 118.

Behalve de twee verhandelde geneesmiddelen, zijn tevens de bijtmiddelen in deze ziekte beproefd, en in al de graden des kankers met zeer vershillende uitkomsten bekroond geworden.

Wij verstaan in het algemeen door bijtmiddelen, al die zelfstandigheden, welke het vermogen bezitten, om door eene dadelijke of vermogende kracht, de vegetatie te belemmeren, te beletten, ja zelfs te vernietigen. Van dezen aard zijn de dadelijke brandmiddelen, en de onderscheidene metaal-bereidingen. Deze twee bedoelde hoofdmiddelen werken, of tot in de diepte des gezwels, of allcen oppervlakkig, dat is:

zij

(1) Van Wy, ter aangeh. pl. in Servand. civib. 4. deel. bl. 121 en volgende.

sij toonen hinnen invloed, of op de onder de huid gelegene organen, of op de opperhuid en huid alleen, en doen deze somtijds in eene doode korst veranderen, hergeen naar den bijzonderen aard van elk derzelve gewijzigd, in korter of langer tijdsbestek bewerktelligd wordt.

Tot de vaste bijtmiddelen behooren inzonderheid;

Het gloeiend ijzer.

De *Potassa fusa* — *Lapis causticus*.

— *Calx* — *Calx viva*.

— *Nitras argenti fustum* — *Lapis infernalis*.

— *Murias Hydrargyri* — *Merc. sublim. corros.*

— *Murias Hydrarg. ammoniacale* — *Merc. praecip. albus.*

— *Oxydum Hydr. nitratum* — *Merc. praecip. ruber.*

— *Arsenicum oxydatum album* — *Arsenicum album.*

— *Arsenic. Sulphuratum* — *Arsen. flav. f. auri pigmentum.*

En tot de vloeibare komen vooral in aanmerking:

De

De *Murias Sibirii* — *Butyrum antimonii*.

— *Acidum Muriaticum* — *Spr. Sal. marin.*
fumans

— — — — — *dilutum* — *Spr. Sal*
mar. vulgaris.

— — — — — *Sulphuricum purum* — *Oleum*
vitrioli.

— — — — — *dilutum* — *Spiritus*
vitrioli.

Al deze middelen in hunne bijzondere waarde te onderzoeken, zoude ons te uitgebreid doen worden. Wij zullen derhalve de zwakkere als geheel oppervlakkig werkende, en niet dan na-deel, zoo aan de gezonde huid, als aan de lij-dende oppervlakte te weeg kunnende brengen, van ter zijde aanstippen, in den scirrhus en kan-ker afskuren, en alleen als vermogend in kleine anderfoortige gebreken doen voorkomen.

§. 119.

Tot deze weinig uitwerkende middelen, wel-ke alleen, kleine vleeschgezwollen, moedervlak-ken, neusproppen, staphylomata, of druifge-zwollen, sponsachtige uitwassen, venerische uit-wassen, en sormige kleine beursgezwollen enz
kun-

kunnen wegnemen, of van aard doen veranderén en voor eene zachtere behandeling ter genezing vatbaar maken, betreft men, de *Murias sibi*, *Acidum muriaticum et Acid. maria dilutum*, *Acidum sulphuricum et Acid. Pulsph. dilutum*, verdunde oplossingen van de *massa fusa*, *miras argenti fustum* en de kwikbereidingen.

Deze allen toeh zijn op den steenharden feirrus onvermogen, en kunnen door den prikkel, dien zij op de nog schijnbaar gezonde huid veroorzaken, niet dan schadelijk zijn in een gebrek, hetwelk uit deszelfs aard voor geene oplossing, smelting of verestering vatbaar is.

Zij doen immers de huid in versleving vervullen, en zullen dus niet dan ondoelmatige en schadelijke middelen zijnde, in het knoestgekwel afgekeerd worden; vooral dan, wanneer de te ginselen van den tweeden graad des kankers, niet meer ver af kunnen gerekend worden.

§. 124

In het tweede tijdperk eenmaal gevestigd, dan zijn de bijmiddelen deels onvermogen om eenige verandering in het ontaarde orgaan voort te brengen, en deels schadelijk, daar zij niet dan den toestand verergeren, de reeds pijnlijke plaatsen
nog

nog pijnlijker maken, de chemische decompositie, die in den boezem der zwelling ontstond, in derzelve kwaadaartige uitwerkselen begunstigen, de *diathesis cancrōsa* verheffen, en daardoor de cachexie schielijker doen toenemen, en den derden graad der ziekte met snellere schreden doen verhaasten.

§. 121.

En deze eindelijk die hoogte bereikt hebben, zoo heeft de geschiedenis van den kanker ons steeds geleerd, dat de geopende of verzworen staat dezer ziekte, voor alle uiterlijke magten, zelfs voor de zuurstof des dampkrings hoogst gevoelig is, ja somtijds zachtere bloedstelpende middelen niet kan verdragen, zonder op de ake-
ligste wijze en nutteloos te verergeren, en zonder dat het gebrek boosaardiger wordt; ofschoon men, om de toevallen van bloeding, uitspatting, enz. te beteugelen, deze middelen zelden geheel ontbeeren kan. Ten betoge daarvan moge nevensgaande waarneming dienen, welke een doorslaand bewijs oplevert, dat, waar de prikkel vermeerderd wordt, ook de toevallen toenemen. Eene vrouw, die in een openbaar geslacht door ons met eenen geopenden borstkanker behandeld werd,
en

En waar wij, om gewigtige redenen, geene kunstbewerking vermogten te doen, leed sedert den kennelijk geworden derden graad des gebreks; aan fungeuse uitspattingen der verzwering; vruchteloos hadden wij hiertegen zoo de uitwendige drukking, als de geheele reeks van zachtere bijmiddelen aangewend, en wilden derhalve beproeven, wat wij van sterkere prikkels konden verwachten. Daartoe van den verdunnen geest des zeezouts, door middel van een penseel oppervlakkig op de *fungi* gebragt, gebruik makende, zagen wij met ontzetting stripen ontstaan, terwijl de uitspatting in stede van te wijken, met eene vermeerderde woede toenam.

Eindelijk komen de heviger bijtende en brandende middelen in aanmerking, welke zich tot het brandijzer, *lapis causticus*, *lapis infernalis*, en het *arsenicum* bepalen.

§. 123.

Het *Brandijzer* schijnt waarschijnlijk het eerste middel geweest te zijn om den kanker te genezen. Immers Hippocrates (1); maakte reeds hier

(1) Epidem, Lib. VII.

van in zijnen tijd eenig gewag. Vele laterett na hem; en ook zelfs nieuwere Heelkundigen beproefden dit; doch daar het met weinige zekerheid werkt; zeer pijnlijk is, en niet zelden tot verheffing der toevallen aanleiding geeft, kan het niet dan algemeen afgekeurd worden. De getuigenis, op waarneming gegrond, zal tevens niet weinig tot onze stellingen bijdragen.

Deschamps (1), heeft waargenomen, dat de lijders, in weerwil des gebruikts van het brandijzer, gestorven zijn; ja Garnier (2), zag bij verscheidene vrouwen, welke, met kanker in de borst bezet, zich twee en driemaal aan de branding onderworpen hadden, de ziekte heviger toenemen.

Lé Comte (3), in zoodanige gebreken oordeelende, dat eene aan zich zelve gelijkblijvende hitte zeer dienstig zijn konde, bediende zich indedaad van een zonderling brandmiddel. Hij zegt, bij eenen lijder, die een kanker gebrek in de lip had, een zeer gelukkig gevolg gezien te hebben van de werking der zonnestralen,
door

(1) Recueil périodique de la Société de médecine. Tom. 22. pag. 75.

(2) Dissertation sur le cancer.

(3) Mémoires de la Société de médecine. Paris. 1776.

door middel van een brandglas tot een punt vereenigd. Wel is waar dat ééne proef niet voldoende is, men zoude zulks door nadere bewijzen dienen te ondersteunen; doch wij twifelen zeer, of dit, volgens onze aangenomene beginselen, niet eer schadelijk dan voordeelig zijn moet, vermits het eene inderdaad zeer vergende werking uitoefent.

§. 123.

Onlangs heeft de Hoogleraar Dupuytren, te Parijs, het *Kali causticum* (*Lapis causticus*) in het knoestgezwel der baarmoeder gebezigd. Hij bragt een stukje bijsteen door middel van een snaafje, met het, door hem uitgedachte, *speculum vaginae*, ter plaats van de verharding, en bepaalde dit gedurende twee minuten op den feirrhus; daarna, om het angekleefde afte spoelen, spoot hij door het speculum, laauw water in de schede, en herhaalde na vijf- zes- of acht dagen hetzelfde middel. Op deze wijze, na vijf of zes malen aangewend te zijn, is de verharding meest opgelost, en deels vernietigd; het vernietigde wordt dan door een krom mes uitgesneden. Met dit bijmiddel heeft hij vier lijdersfen in het *Mel-Dieu* behandeld, waarvan twee,

ttwee, na tweemaal geoperceerd te zijn geworden, na het gebruik der *Kali* stierven; de andere twee vrouwen, waaraan geene kunstbewerking heeft plaats gehad, zijn genezen geworden. (1)

De gelukkige en ongelukkige uitkomsten staan derhalve gelijk, en zouden wij dus daaruit geene genoegzame vrijheid kunnen vinden, om alhoewel het soms voordelig moge uitvallen, deze middelen, zoo gevaarlijk in handen van onkundigen, altijd aftekeuren; te meet daar men zeer ligt de toevallen verhoogt, en de lijdensden des te eer het slagoffer van proeven doet worden, welke niet altijd met eene gunstigen uitslag bekroond zijn. En dat dit, ook met betrekking tot de *Lapis infernalis* moet aangemerkt worden, zal geen nader betoog vereischen.

§. 124.

Wij hebben te voren, den aard van den wahren scirrhus beschrijvende, gezien, dat, indien er geene gelegenheidgevende oorzaak aanwezig

(1) Deze handelwijze is opgegeven en medegedeeld door Dr. Wutzer, in het Magazin für gesammte Heilkunde von J. N. Rust, 8. Band. 1. heft. 1820. pag. 40.

zig is, het gezwel langen tijd zijn goedaardig karakter behouden kan; doch door eene afgele-
 gene magt opgewekt en geprikkeld zijnde, schie-
 lijk zich ontwikkelen, en naar de natuur des
 prikkels, spoediger dan anders, kwaadaardig kan
 worden. Het is echter geenszins te bevreemden,
 dat men het vermogen dezer voortbrengfels ken-
 nende, derzelve werking beproefd heeft in den
 kanker, uit wiens aard men reeds wist, dat de-
 zelve alle uitwendige, hoe doelmatig ook aange-
 wende, hulpmiddelen hardnekkig wederstond: dat
 men dus zich vleide, om denzelfden met het
 vuur, of met zelfstandigheden, in uitwerkselen,
 bijna aan die van het vuur gelijkstaande, uitte-
 roeijen en te verdelgen. Ook hier voldeed de uit-
 komst over het algemeen niet aan de verwach-
 ting, maar deed zelfs vaak meer kwaads, dan
 men van de ziekte zelve zoude verwacht hebben.

„ Bijtmiddelen” zegt Spangenberg (1),
 „ zijn altijd schadelijk geweest, vermits derzel-
 „ ver werking zeer oppervlakkig blijft, geenen
 „ invloed op het ondergelegen deel uitoefent,
 „ en door de scherpe stof, welke zij in de ver-
 „ harding en in den omtrek te weeg brengen,
 „ den prikkel en opflorping van het kankergif
 „ nog

(1) In Horn's archiv, ter aangeh. pl. bl. 53.

„nog meer begunstigen; van daar dat, volgens
 „de leerschool der ervaring, de caustica niet
 „dan nadeelige gevolgen bij den kanker veroo-
 „zaken. Deswegens zijn al, de gebreken, die
 „door het cosmische middel en andere daaraan
 „gelijkaardigen, genezen zijn, nimmer ware kan-
 „ker, maar alleen sponsachtige, voortknagende
 „zweren geweest; ook hiertoe behooren eene
 „grootte menigte van kankers, welke hunnen ze-
 „tel aan de lippen, het aangezicht, de tong, het
 „roedenhoofd en aan den balzak — onder den
 „naam van schoorsteenvegers kanker bekend —
 „gevestigd hebben. Hetzelfde kan ook op het
 „gloeijend ijzer, hetgeen in sponsachtige gebre-
 „ken wonderen uitrigt, volkomen toegepast
 „worden.”

Richter (1), echter schijnt niet geheel te-
 gen de bijtmiddelen ingenomen te zijn, want in
 zijn verdienstelijk werk zegt hij. „Het bijt-
 „middel en het gloeijend ijzer kan men alleen
 „dan aanwenden, wanneer het gezwel door
 „eene proefneming alleen, geheel kan vernietigd
 „worden. Over het algemeen verdient hier het
 „mes ook de voorkeur, bij welks gebruik men
 „veel zekerder is, dat al het verharde, beter
 „ dan

(1) Ter aangeh. pl. 5. 455.

„ dan door het gloeiend ijs, of bymiddel
„ zal weggenomen worden.”

Wij zien derhalve in deze twee verschillende uitspraken deze overeenkomst heerschen, dat zoo het bymiddel geene dadelijke schade te weeg brengt, het over het algemeen in de gevolgen aftekeuren zij, en verre beneden het mes moet gerangschikt worden.

Wij zullen ons nu tot het *Arsenicum* bepalen, deszelfs invloed op de huid nasporen, en daarna het besluit omtrent deszelfs werking op al de tijdperken der ziekte opmaken.

§. 125.

Onder de veelvuldige heroïsche geneesmiddelen, die men immer in een gebrek aangewend heeft, hetgeen uit deszelfs aard ongeneeslijk is, verdient het *Arsenicum* eene niet geringe plaats. Nimmer echter heeft men hetzelfde, onder de middelen tegen den kanker, als een genezend vermogen bezittende angeprezen; maar als een bijtend en korstmakend middel ter vernietiging van de ontaarde deelen opgegeven.

De heer Suerman (1), verhaalt, dat behak-
ve

(1) Disertatio de arsenici in corpore humano effectibus, etc. Trajecti ad Rhenum. 1809. pag. 47 et seq.

ve de aanrijzing van Avicenna, om het *Arsenicum*, na eene uitgesaeden kanker te gebruiken, de Bisschop Theodoricus, die in het jaar 1490 leefde, ook melding gemaakt heeft van het aanwenden der arsenicale bereidingen in de kankerziekte. En het schijnt dat men zich hiervan bij wijze van een poeder, of van eene arsenikzalf, uit arsenik, olie, of eenige andere bereiding bestaande, bediend heeft.

Fallopplus, die in het jaar 1540, of 1550 bloeide, gebruikte inagelijks de navolgende zalf.

R. *Arsenici crystallini et citrini aa unc β.*

Risigalli dr. III. Aerug. Aeris dr. II.

Opis Scrap II. Asung porctn. s. q. ut fiat ungu.

Fuchs heeft daarna, in het jaar 1594. ook dit middel in deze gebreken gebezigd, hieraan de gedaante van een poeder gegeven hebbende, zamengesteld uit witte arsenik, schoorsteenroet en slangenwortel. Volgens Houppéville (1), wordt de geheele beledigde plaats, binnen korten tijd in eene doode korst veranderd, welke daarna afvallende, eene verzworene vlakke daarstelst, die aldan voor genezing vatbaar is.

Dit

(1) *La guérison du cancer pag. 174.*

Dit als het tijdperk aandsidende , waarin het Arsenicum het eerste is gebruikt , moest voorafgaan , om daarna meer bepaald , de uitkomsten op te geven , waarmede het in volgende tijden beproefd is geworden. Men heeft hetzelfde in veleerlei gedaanten , zoowel uit als inwendig toegevend : onder de genen die het inwendig gegeven hebben , wier namen wij slechts zullen bekend maken , dewijl de uitwerkselen van het uitwendig en niet van het inwendig gebruik vereischte worden , behoren voornamelijk gerangschikt te worden : Pitcairn , Z. Lusitanus , Le Febure , Moenchen Rönnow. Naderhand is het ook door Acrel in Zweden , Metzger in Pruisen , Bell in Engeland , en vooral door Desgranges te Lijon in Frankrijk , aangewend.

Deze laatste , na hetzelfde veel gebruikt te hebben , heeft opgemerkt , dat het nimmer eenige kankergenezing heeft daargesteld , maar in tegendeel zoo veel nadeel had te weeg gebragt , dat men van dit gebruik , zoo schadelijk voor het individu , moest afzien , en van de lijst der kankermiddelen moest uitwischen.

Tijdens meergemelden Puchs , heeft Fabricius ab Aquapendente een bijtend poeder in den kanker beproefd , het geen uit vitriool , opperment , zwavel en wijstaen bereid werd ; doch
 hij

hij schijnt, volgens zijne schriften, — alhoewel hij eenige daadzaken van genezene kankers opgeeft — niet veel vertrouwen in het arsenik te stellen. Ook heeft Hildanus voorbeelden aangevoerd van de hevigste toevallen en den daarop volgenden dood, welke na het aanwenden van het arsenik ontstaan waren.

Onder meer anderen wendde Fernelius het arsenicum met opgeheven bijtende kwik, uitwendig in eenen borstkanker aan; doch na zes dagen stierf de Lijderes, aan de gevolgen van eene geheele vergiftiging. Hartmann maakte in zijnen tijd (1625), van een zeker poeder gewag, hetwelk bereid werd, uit twee oncen slangenwortel, en een once witte arsenik, hetwelk op brandewijn getrokken werd (1); men zegt dat deze schrijver, alsmede Sennert, Agricola, Friccius en meer anderen, zich van dit middel met voordeel bedienden, die deswegens het Arsenicum als een vermogend geneesmiddel tegen den kanker geroemd hebben.

Alliot, die in het midden der zeventiende eeuw bloeide, bezat een geheim tegen den kanker; uit dien hoofde werd hij naar de Koningin Anna van Oostenrijk, moeder van Lodewijk

(1) Suerman loc. citat. p. 50.

wijk XIV. ontboden; te *Sr. Germain* versigtte hij zijne taak; doch in weerwil van het groot geheim, vermeerderden de pijn. Deze Vorstin, zich daaraan niet meer willende onderwerpen, begaf zich naar eenen anderen, wiens middelen even hoog geprezen, slechts strotten om haren dood te verhaasten (1). Haller merkte dat dit geheim bestond uit eene oplossing van arsenik in sterk water, hergeen daarna door het *acetum plumbi* nedergeploft werd; dit nederplof sel verdonde hij bij het gebruik met 12 deelen water. Volgens Vacher bezit deze bereiding geene meerdere verdiensten dan de *pasta arsenici*, welke onpartijdig gebruikt, zeer ongelijke en vele mislukte uitkomsten opgelevend heeft.

§. 126.

Schoon men nu zag, dat in vele van deze bereiding de arsenik te sterk werkte, en schadelijke gevolgen had; gaf deze utelag aan latere Genees- en Heelkundigen aanleiding, om dit scherp vergif met zekere middelen te vermengen, welke als toegengifige, de werking van het arsenicum,

(1) Dictionnaire historique de la Médecine, Tom I. p. 96. art. Allior.

cum, min of meer verdooven konde. Van daar dat Frère Cosme en Rousplot eenige verandering in de samenstelling bragten. De eerste nam tweedragmen *cinnaber*, een half dragme *sanguis draconis* en 18 greinen *arsenic*, hierbij voegde hij 18 greinen poeder van gebrand *zoolleder*. De laatste maakte zijn poeder uit twee oncen *sanguis draconis* en *cinnaber*, vermengd met twee dragmen witte *arsenik*. Uit de opgaven die men hieromtrent bij andere schrijvers opgeteekend vindt, schijnen deze bereidingen, in den kanker van geenen dienst geweest te zijn, en zoo zij van een eenigzins gelukkig gevolg waren, bepaalde de ziekte zich meestal tot het aangezigt. Onder anderen verhaalt Schnelder (1), het arsenicum volgens de bereiding van Cosme in de aangezigt kankers, met eenen niet nadeeligen uitflag aangewend te hebben. Doch hij zag daarentegen eene vruchtlooze proefneming van dit geneesmiddel bij twee vrouwen, welke aan borstkanker onderhevig waren; de eerste stierf aan eene vermeerderde woede van het gebrek, en de andere aan eene uitterende koorts. Mursinna, die geloofde dat

deze

(1) In Loder's Journal für die Chirurgie. Tom. I. 1. heft. S. 1-14.

deze gelukkige gevallen door Schnëider verhaald, niet tot den waren kanker behoorden, is zeer tegen het arsenicum ingenomen, dewijl dit middel niet alleen geene diensten verleend, maar zelfs den kanker zeer doet verergeren (1). Uit dien hoofde waarschuwt van der Haar, alhoewel het in den kanker van het aangezigt van dienst zijn kan, om er in den waren kanker geen gebruik van te maken (2).

Acrel verklaart van het uitwendig gebruik van het arsenicum in den kanker: dat de lijdens dit middel niet alleen niet konden verdragen, maar zelfs in eenen veel erger toestand geraakten.

Plenck verhaalt van eenen zekeren veldheermeester, „ dat hij met operment, waarvan „ eenige oncen in een pond water en in een „ pond wijn gekookt waren, eenige kankerachtige verzweringen aan de keel, borst en het aangezigt, genezen heeft.” (3)

Het in de dagen van Plenck zoo beroemde geheim van Korthold, hetwelk, volgens

Ar-

(1) Médic. Chir, Zeitung. 1802. 4. th. pag. 184. Ook dit wordt door den heer Suerman aangevoerd, vergelijk loc. cit. pag. 58.

(2) Genees en heek. waarnem. pag. 136. waarn. 79.

(3) Mat. Chirurg. Nederduitsche vert. pag. 456.

Arnemann, (zie zijne materia medica voor Heelkundigen vertaald door Meppen §. 152.) uit operment en sublimaat bestaat, is ook tegen den kanker van de keel en den neus aangewend; doch de gelukkige of ongelukkige gevolgen, van de daarmede genomene proeven, zijn niet bekend geworden.

Metzger maakt melding van drie gevallen, welke hij op de manier van *Le Febure* (waarvan nader) behandeld heeft; geruigende van dit middel geheel geen gebruik meer te zullen maken, vermits hij zag, dat er na de derde gift, borstbeklemmingen, drooge hoest, en heescheid plaats grepen. (1)

Thilenius, zag eene vrouw, den tweeden dag na het gebruik, van een flap mengsel volgens het middel van *Le Febure* bereid, ongelukkig sterven. (2)

Rönnow (3), bediende zich van het operment in de gedaante van dunne schijven, welke op de kreeftgezwollen gelegd werden, doch hevige pijnen veroorzaakten. Hij zegt echter twintig kreeftgezwollen, zoo aan de lippen als aan de

(1) Vermischte médic. Schriften. 1. B. pag. 177.

(2) Chirurg. Biblioth. von Richter. 5. B. pag. 536.

(3) Schwedische Abhandlungen. A°. 1776.

de borsten daarmedo genezen te hebben, maar maakt geene melding van de ongelukkige uitkomsten.

The don, die het middel van Frère Côme tegen eenen kanker in de onderlip had aangewend, zag hiervan, wat de zweer betrof, eene zeer goede uitkomst, doch de toevallen vermeerderden zoodanig, dat hij verplicht was, het middel wegtenemen, en de zweer zorgvuldig uittewasfchen. (1)

Het poeder van Plumket, hetgeen een fcherp bijtend poeder is, en waarvan gezegd wordt, dat het den kanker met groote fmer-ten verteert en volftrekt heelt, wordt door middel van etwit, tot de gedaante en vasheid van een deeg op den kanker gelegd, en 24 à 48 uren op de lijdende plaats, door eene blaas bevestigd, en beftaat uit:

R. *Fol Ranunc flammaei, Herb. cotulae foetidae aa m. j. recenter contusis, adde Arsenici albi dr. ij. Flor. sulphuris dr. l. m. f. pulv.*

Plenck (2), zegt omtrent dit middel „ dat
„ ter

(1) Neue Bemerkungen der Wundarzneyk.

(2) Pharmac. Chirurg. Nederd. vert. pag. 188.

16 ter oorzaak van het rattenkruid, de proef niet
 17 zonder gevaar is. Derhalve raad ik niemand
 18 van dit middel gebruik te maken, ten zij het
 19 door nieuwe proefondervindingen bevestigd
 20 wordt veilig te zijn."

Moench (1), heeft zich ook van het Arsenicum uitwendig bediend, hij voegde eens
 hieraan geëvenredigde inwendige aanwending van
 dit vergif bij. Twee personen, waarvan de een
 kanker in het aangezicht, en de andere in de
 borst hadden, gaf hij inwendig 1. grein arsenik,
 met 2. dragmen arabische gom, in acht oncen
 water opgelost, hiervan gebruikten zij des mor-
 gens en des avonds eenen eedelepel; en bevocht-
 tigten het verband met hetzelfde middel. De
 gevolgen waren bij deze lijdens gelijk, zij ge-
 voelden geene walging; de stank der zweren
 werd verdreven, zelfs werd de toevloed van
 stoffen verminderd, doch nu veranderde alles op
 eenmaal, het gebrek werd plotseling erger, rig-
 te veel grootere verwoestingen aan, en de dood
 die zoo spoedig nog niet zonde gevolgd zijn,
 werd door het gebruik van het Arsenicum niet
 weinig verhaast.

De

(1) Systematische Lehre von Arzneimitteln 2.
 Ausgabe, Marb. 1792. pag. 408.

De Oostenrijksche Keizerlijke Geneesheer L e Febure, die ook inwendig gebruik maakt van eene oplossing van ʒ. greinen witte arsenik in twee ponden water, hetgeen tweemalen daags ingenomen wordt, en hiermede bij volwasfenen van de 8 tot 8 dagen met eene dosis te gelijk opklimt, raadt het arsenik ook uitwendig in den verborgen kanker aan, en wel volgens dit voorschrift.

R. *Dauc vulgaris. Cicutae Recentis aa Libr. I. recenter contusis, adde Vitel. ovi. N^o. ʒ. opii puri dragm. β. arsenici albi, sacch. albi aa Scr. I. cerusfae dr. ij.*

Dit wordt nauwkeurig tot eene pap onder een gemengd, en daarvan eene pasta genomen ter dikte van twee groote daalders; dit bevestigt men vervolgens op het gezwel, en bedekt het met eenen pleister van klevende gommen en een geschikt verband. (1)

Is het gebrek reeds overgegaan in den derden

(1) Ein Bewahrtes Mittel den verborgenen und offenen oder eiterenden Krebs aus den Grunde zu heilen von W. R. Le Febure, aus den Franzos. uberz. von G. A. Juncker.

den graad en dus geopend, dan wordt de verzwering met eene oplossing van het arsenik met een derde melk en een derde van een afkooksel van althea-wortel vermengd, afgewaschen, en zijn er koudvurige verstorvene plekken in de zweer aanwezig, dan moet men de arsenik met een afkooksel der kinabast reinigen.

Over dit, in die dagen, zoo beroemd middel te oordeelen is zeer moeilijk, vermits de schrijver zelf zegt: „Wij zullen dit (middel) „met geene waarnemingen bevestigen: het zij „genoeg de verzekering te geven, dat wij deswegens een genoegzaam aantal in voorraad hebben. Daarenboven moet ik ter herinnering „zeggén, dat, in weerwil der werkzaamheid van „dit middel, het gebrek zelve ongeneeslijk is, „wanneer in den voortgang der verzwering een „aanzienlijk bloedvat doorgevreten is, en eene „hevige bloedvloeying heeft daargesteld. Even „zoo behoort er een wonderwerk toe, om daarvan, lijdens te herstellen, die aan *marasmus* „of *phthisis* onderhevig zijn. Derhalve is het „een noodzakelijk vereischte, dat, indien men „een geneesmiddel wil beoordeelen, de lijder „geene gecompliceerde ziekten, en ten minste „een gewoon gestel hebbe.”

In het vervolg zijn er verscheidene proeven

R

met

met dit middel genomen, welke men zegt voordeelig geweest te zijn; doch de ongelukkige uitkomsten worden bij zoodanige kuren nimmer bekend gemaakt, en uit dien hoofde kunnen wij niet dan met van Wy (1), toestemmen; dat waar geene volkomene zekerheid, noch ten voordeele, noch ten nadeele bestaat, wij ook, tot heden, daarover niet dan twijfelachtig kunnen oordeelen.

In Engeland, maakte men in het laatste der voorgaande eeuw, zeer veel ophof van de dropfels van Fowler, welke bereid werden uit de navolgende middelen.

*R. Arsen. albi. Alkali veget. aa gr. LXIV.
solve calide vel frigide in aquae distill.
pinta semis, solatoni refrigeratae, adde
Spir. Lavend compos unc β, aquae dis-
till. suff. quant. ut fiat pondus unc XV.
et semis.*

Dit middel, hetwelk op de 80 dropfels slechts een half grein arsenik bevat, wordt meer of minder, naar aanleiding der omstandigheden, gebruikt

(1) Prijsverh. over den kanker, in *Serv. civib.* IV. deel. bl. 146.

bruikt (1). Hierdoor zag men, wel is waar, dat de stank der kankerzweren verdreven werd, doch nimmer heeft het zich ter genezing van dit gebrek werkzaam getoond; van daar, dat het tegenswoordig, alhoewel het in tusschenpoozende koortsen met vrucht gebruikt wordt, als het ware in den kanker in de vergetelheid gemaakt is.

Henning (2), verhaalt van het gebruik des arseniks twee belangrijke gevallen.

De eerste waarneming is van eene 50 jarige vrouw, die te voren reeds alle middelen aan den borstkanker in het werk gesteld hebbende, nu onder de behandeling van Henning kwam. Na de wegneming dezer borst vruchteloos voorgesteld te hebben, wilde hij het arsenicum beproeven; hiertoe nam hij een deel arsenik en 16 deelen arabische gom tot een' poeder gewreven, strooide een gedeelte daarvan op eene plukfelwiek, en bedekte hiermede de verzwering; doch nauwlijks na twee uren aangewend te zijn, ontstonden er hevige toevallen; als eene hevige braking, doodsbleeke kleur; stuipen;
koud

(1) Suerman, Loc. cit. pag. 58.

(2) In het Journal von Hufeland, 10. band. 2. heft. S. 144.

koud-zweet en benaauwdheden. Deze toevallen schenen, na eene afwafching met zeeplof, en andere hierin dienftige middelen, te bedaren en overwonnen te zijn. Eenige dagen daarna werd de proef herhaald; maar in plaats van de poeder bezigde Henning eene oplossing des arfeniks in 48 deelen pompwater, hiermede bevochtigde hij eene wiek; doch na eene herhaling van dezelfde toevallen, ftierf de vrouw niet lang daarna.

Het andere geval had bij eene cachectifche vrouw plaats, die ook aan eenen verzworen kanker der borst was onderworpen; hier beproefde hij op nieuw het arfenicum, maar bragt er alleen deze verandering in, dat hij het met eene zekere hoeveelheid heemstzalf vermengde. Even als in het eerfte geval, zag hij genoegzaam dezelfde verschijnselen, hoewel niet zoo snel, plaats grijpen, weshalve hij meende, dat men dit middel als een der fchadelijkfte moeft afkeuren. Derhalve, zegt de beroemde Hufeland, heeft de ondervinding geleerd, na eene reeks van verschillende uitkomsten, dat de werking van het Arfenicum niet dan vruchteloos en gevaarlijk is.

Het middel van Katzenbergen, te *Warendorf*, is in deze gevallen niet minder bekend:
deze

deze Arts schijnt zich hierdoor, blijkens veelvuldige proeven, geenen geringen naam verworven te hebben. Men meent dat hetzelfde bestaat, uit:

*R. Cerae flavae. Sev. ovil aa dr. vi. ol. oli-
var dr. i. Gum. ammon. aceto Soluti dr.
iij. Therebinth. venet. dr. β. collequatis
et refrig. admisce Cinnabaris dr. i. Ar-
senici albi dr. iij. m. f. Empl.*

Volgens den Hoogleeraar Suerman (1), wordt dit middel op deze wijze gebruikt: men neemt eene aan het gebrek geëvenredigde hoeveelheid, welke men op perkament, zacht zeemleder of linnen smeert, en aldus op de lijdende plaats bevestigt. Dit wordt alle drie dagen vernieuwd; of, hetgeen men ook doen kan, men laat het zoo lang op de lijdende plaats liggen, tot dat het gezwel door de opvolgende ontsteking en verettering, die doorgaans binnen eenige weken volgen, opgelost of gesmolten en uitgestooten wordt. De daarna veroorzaakte zweeren, kunnen door eene gewone digestive zalf, met roode neergeslagen kwik vermengd, genezen worden.

Nim.

(1) Loc. cit. pag. 61.

Nimmer heeft men in ons Rijk eenigen dienst van dit geroemde middel in den kanker waargenomen, en al de proeven, welke door den heer Suerman, op pagina 77 en 78 verhaald worden, kunnen ten duidelijkste bewijzen, dat het Arsenicum, behalve deszelfs onvermogen in den kanker, als nadeelig en allerschadelijkst, zoo in den scirrhus als in den verborgen en geopenden kanker, moet ter zijde gesteld worden.

Schoon de heer Hendriksz, zich somtijds met voordeel van het middel van Katzenberg en bediend heeft, (waarvan hij echter niets laat blijken), zoo verhaalt hij echter eene waarneming, waar het minder werkzaam geweest is (1). Een 71 jarige grijsaard scheen het onderwerp dezer waarneming te zijn. Deze man was sedert 4 jaren onderhevig aan een kanker gebrek der hand, en ter genezing van deze ziekte beproefde hij de arfenikzalf van den *Warendorffschen* geneesheer. „ In het begin” zegt hij „ scheen dit, „ ook hier werkelijk eenig goeds te beloven, „ inzonderheid op den rug der hand, alwaar de „ werking van dit middel zoo diep was door- „ gedrongen, dat de geheele fungus tot aan de
„ op-

(1) Oordeelkundige beschrijving der voorn. heek. operatiën, 1816. pag 89.

„ oppervlakte der huid van den omtrek in eene
 „ vaste doode korst was overgegaan, welke
 „ zich van tijd tot tijd, door eene vrij goede
 „ ettering van de ondergelegene deelen afzon-
 „ derde. Aan de binnenzijde der hand was de
 „ werking niet zoo voldoende; er vormde zich
 „ wel eene koudvurige korst, doch deze drong
 „ niet zoo diep door. Niettegenstaande ik tel-
 „ keus een gedeelte van die korst wegnam, om
 „ het caustiek vermogen dieper te doen wer-
 „ ken, verbief zich de fungus genoegzaam in
 „ dezelfde evenredigheid van onderen, als hij
 „ van boven vernietigd werd.” Kort daarop spat-
 „ tede deze fungus op nieuw uit, Hendriksz
 „ werd genoodzaakt, het *ungt arsenicale*, hetgeen
 „ drie weken beproefd was, ter zijde te stellen en
 „ daarna is de lijder door de afzetting der arm
 „ genezen geworden.

William Shearly bediende zich van eene
 oplossing van Arsenicum in water, welke even
 als alle zamenstellingen van dit sterkwerkend
 middel, met andere verzachtende mengfels,
 geene meer gelukkige uitkomsten heeft opge-
 leverd.

Justamond bediende zich van twee afzon-
 derlijke bereidingen in de kankerbreken.

De eerste zamenstelling bestond, volgens de

opgave van den heer Suerman (1), in eene pleister, welke bereid werd uit vier greinen arfenik, tien greinen opium, en een dragme waszalf.

De tweede door Arnemann (2) geboekt, schein een poeder te zijn, waarvan Justa mond zich bediende om den stank van de kankerzweren te verdrijven, en werd bereid uit vier pond fijne zwavel en een pond arfenik, hetgeen hij ondereen liet mengen, en in eene glazen kromhals smelten, het bezinksel liet hij droogen en tot poeder stampen, hetgeen hij in de zweer strooide.

Arnemann (3), bezigde in den kanker der borst en van het aangezicht het volgende smeersel:

R. *Arfen. oxyd. alb. Sulph. dep. aa. dr. i.*
Acet distell. Ungt. cerusfae aa unc. i. m.
f. Ungt.

Du Bois (4), maakte sedert eenige jaren gebruik van dit middel:

R.

(1) Loc. cit. pag. 59.

(2) Ter aangeh. pl. §. 151.

(3) Ter aangeh. pl. §. 151.

(4) Diction. des Sciences méd. Tom. 3. pag. 635.

R. Sang. Dracon. unc i. Cinnab. unc. β. ar-
sen. albi dr. β.

„ Men vermengt dit naauwkeurig tot een poeder ; wanneer men zich er van wil bedienen vormt men het door middel van speeksel tot een deeg , hierdoor neemt men alle uitwassen weg , men legt deze pasta ter dikte van twee lijnen op het gebrek en bedekt dit met spinrag. Na 24 uren , wanneer de pasta een ligchaam met de spinrag gemaakt heeft , vindt men dat er reeds eene *escar* gevormd is , welke in 12 à 14 dagen afvalt. Wanneer de eerste proef mislukt , kan men eene tweede en derde herhalen , echter moet men over het algemeen dit middel niet dan in oppervlakkige kanker gebreken , en in die van het aangezicht gebruiken. Ook kan men zich hiervan met voordeel bedienen in zweeren , welke na het wegnemen van den verborgen kanker , sporen dragen van kwaadaardig te zullen uitspatten.”

De geachte Heelmeester Richerand zegt , kankerzweren in het aangezicht bij eenen jongeling van 14 jaren genezen te hebben , door het middel van Frère Còsme en Rousfelot. Naar zijne meening bragt hij in het middel van Frère Còsme deze verandering:

P 5

R.

R. Cinnab. unc. i. Sang. dracon unc. β. Arsen. dr. i.

Nemende voorts in plaats van het gebrand zoolleder een ceratum, waardoor hij eene soort van pommade maakt (1). Met hetzelfde middel herstelde hij eenen anderen lijder, waarvan de waarneming genoegzaam van denzelfden aard is. (2)

Osiander geloofte dat er geen beter middel, zoo uit als inwendig tegen den scirrhus kan gebruikt worden, dan het arsenicum, en in zonderheid werkzaam is in scirrh van de baarmoeders. Inwendig neemt hij daartoe het 12°. gedeelte van een grein, hetgeen hij in verband met zachtere middelen brengende, zoo lang wil gebruikt hebben, tot dat er zich eenige teekenen van vergiftiging vertoonen; daarna deze toevallen door tegengiftige gewerken zijnde, wil hij weder daarmede eenen aanvang gemaakt hebben.

Uitwendig gebruikt hij het in de manier van Frère Côme, of alleen slechts arsenicum met zinnaber en vet. Dit middel smeert men op lang.

(1) Nosograph. Chirurg. Tom. 1. pag. 249.

(2) Ter saugh. pl. pag. 250.

langwerpige sponzen, welke men tegen de baarmoeder brengt. De Heer Wachter (1) getuigt daarvan; „ Bij het gebruik van dit middel, dat hij reeds meermalen aanwendde, viel de scirrus gedeeltelijk af en de gezondheid werd hersteld.”

Wenzel (2), beschouwt het arsenicum als niet toereikend ter genezing van den scirrus en cancer; het kan volgens zijne meening alleen ter verzachting van de pijnen verstreken.

Darwin (3), getuigt van het arsenik, dat het in de gedaante van eene zalf bij den scirrus uteri aan te wenden is; doch zegt, „ bij openen kanker prikkelt het te veel, en bij eene oppervlakkige verzwering, geraakt de lijder te spoedig aan dezen prikkel gewend.”

Beyerlé (4) gaf het tweemaal zonder gevolg, hij zegt „ had men de plaatselijke aanwending meer in zijne magt, zoodat men het „ zonder oplossing, als eene wijziging van het „ poeder van Cosmus, of zoo als Darwin „ voorschrijft, met kalmeissteen vermengd, kon- „ de

(1) Hippocrates *magazin enz.* 1 Deel bl. 84.

(2) *Über die Krankheiten des Uterus.*

(3) *Zoönomie übers. von Brandis 1 abth S. 490.*

(4) *Über den Krebs der Gebärmutter, p. 188.*

„ de aanwenden, dan geloof ik wel dat het
„ eenig nut zoude kunnen te weeg brengen.”

Meer dan eens hebben wij het Arsenicum uit- en inwendig zien aanwenden. Voor twee jaren zagen wij eenen man behandelen met eene kankerverzwering in de wang; vele middelen waren reeds te vergeefs beproefd geworden. Moede van het gebruik der zachtere geneeswijze, ging zijn geneesheer over tot het uit- en inwendig gebruik van het arsenik, hiertoe inwendig bezigende de *Solutio Fowleri* en uitwendig een half grein *arsenicum* op een once *extractum cicutae en mel. Rosarum*. Dadelijk scheen het gebrek naar het arsenicum te luisteren, de zweer werd zuiver en cicatriseerde zoodanig, dat men zich eenen gunstigen uitslag konde voorspellen; doch eensklaps veranderde deze voor den lijder zoo gunstige staat, de wond spatte verschrikkelijk uit, werd grooter dan dezelve te voren was geweest, en sleepte den reeds heftisch geworden lijder aan de gevolgen in het graf.

Eene 40 jarige phlegmatische vrouw, welke scirrheuse knobbels in de borst had, zagen wij in behandeling van zekeren bekwamen geneesheer, welke het zeldzame geluk had, haar door een inwendig gebruik des arseniks, geheel

heel van deze knoestgezwollen te herftellen. Uitwendig werden de verhardingen slechts met zeemleder bedekt. Inwendig gebruikte deze vrouw het navolgende.

R. *Arsen. oxijd albi gr. iij. Extr. cicutae gr. XXX. Sacch. albif. unc β. Divid. in XXIV. pulveres aequal.* S viermalen daags een poeder.

Hiermede werd opgeklommen tot 6 greinen, en was van dat gevolg, dat de vrouw in 6 weken tijds van hare scirrh genezen was. Lang daarna werkte het stoute gebruik des arseniks in haar sijsthema Lijmphaticum; want binnen een jaar tijds stierf de vrouw aan Ascites.

Onlangs hebben wij het arsenicum bij eenen onzer lijdens gebezigd, welke met kanker aan de tong bezet was. De wijze waarop wij er ons van bedienden, was deze:

R. *Extr. cicutae. Extr. opii gummos aa. unc β. arsen. oxyd. albi gr. V. m. f. linctus.*

Reeds den eersten dag kwam het ons voor,
als

als of de toevallen van pijn, hette, moeilijke slikking enz. bedaarden; de lijder gevoelde zich zelven staande een vierdaagsch gebruik, zoo wel en opgeruimd, dat hij hoop op herstel begon te koesteren; de ontrek der verzwering werd zachter, de harde randen scheenen te smekten, de ichor werd meer zuiver en de stank uit den mond verdween aanmerkelijk; doch deze verschijnselen verminderden alleen, om daarna met eene vermeerderde woede toenemen; want 10 dagen daarna, toen wij meenden met het middel voorttegaan, veranderde alles eensklaps; de toevallen werden heviger en het gebrek uitgebreider. Dit echter werd eenen geruimen tijd streelende behandeld met het *extract, opii gummosum*, en hiermede hebben wij tot zijnen dood mede volgehouden, die nu voor acht maanden heeft plaats gehad.

Het zij nu hier ter plaatse zake, om eene vergelijking te maken tussehen de gunstige en nadeelige gevolgen, welke het arsenicum heeft voortgebracht, hetgeen ons dus aanleiding zal geven, te besluiten, of men die waarlijk heroïsche middel, al dan niet, onder de middelen tegen den kanker rangschikken moet.

Men heeft duidelijk uit de geschiedenis van het arsenicum gezien, dat de wijze van aanwending door alle tijden heen zeer verschillend, ook in de uitkomsten geweest is, en zich alleen gunstig in die kankers vertoond heeft, welke aan het aangezicht en de baarmoeder ontstaan waren. Immers men zag alleen daar ter plaatse, waar het diep genoeg konde doordringen, gelukkige gevolgen; van daar dat Sennert, Hartmann, Rousfelot, Frère Còsme, Rönnow, Katzenbergen, Osiander en Richerand, het ter vorming van eene doode korst en daarop volgende verettering, als een herstellend vermogen bezittende, hebben aangeprezen; terwijl het door eene verheffing van toevallen, of door eenen spoedigen dood achtervolgd werd, in kankergebreken, welke of langer geduurd hadden, of te diep gelegen waren, of reeds eene geheele *cachexia cancerosa* te weeg hadden gebracht, blijkens de waarnemingen van Hildanus, Fernelius, Alliot, Schneider, Moench, Theden, Metzger, Thilenius, Henning, Desgranges, Suerman, Hendriksz. en Beyerlé, welke allen getuigen dat

dat indien het niet dadelijk verergering des gebreks en den dood veroorzaakte, zulks echter in de gevolgen onvermijdelijk zoude plaats hebben.

Nimmer is het arsenicum, op welke eene wijze hetzelfde ook gebruikt wordt, zonder gevaar verbonden; want behalve, dat het aan den kanker nadeel kan veroorzaken, zoo ondervindt het geheele ligchaam eene gewaarwording, welke geenszins onschuldig kan genoemd worden; immers Degner verhaalt van het uitwendig gebruik, hetwelk eenige soldaten, van een zeker afkookfel, waarin arsenik ontbonden was, en zich hiermede gewasfchen hadden, om de fchurft te verdrijven, dat er koorts, flapeloosheid en het koudvuur aan de teeldeelen ontftond, en Mourco heeft van het uitwendig gebruik des arseniks, eene beving van het geheele ligchaam waargenomen.

Derhalve, om een geheel onpartijdig beftuit uit dit alles te trekken, zoude men het arsenicum, in de eerfte gevallen kunnen beproeven, mits dat het volgens den ervaren Richter in ftaat zij om door *éene* proefneming de verharding wegt nemen en dat het gerwel zeer klein zij en oppervlakkig in de huid ligge.

Voorts

Voorts moet men, te dezen opzichte, *vooreerst* nog opmerken: dat het arsenicum vooral moet vermeden worden, wanneer het gebrek reeds te groote vorderingen gemaakt heeft, en de lijder reeds met de eigenaardige kankerkleur bezet is; want hier zal het de ziekte, alhoewel het eenige dagen, den stank en de etterstof moge verbeteren, nog kwaadaardiger maken, de toevallen verergeren en den dood verhaasten.

Ten tweede, dat het niet dan schadelijk zal werken in gevallen, welke met zenuwachtige complicatiën vergezeld zijn, of waar de verzwering eene te groote uitgebreidheid heeft verkregen, die dikwerf eene ontblooting van edele deelen bewerkstelligd heeft.

Ten derde, dat het in sijnpathische aandopningen van het stelsel der watervaten, of in voorwerpen, die eene neiging tot waterzuchtige ziekten hebben, ten eenenmale moet afgekeurd worden.

En eindelijk, dat men het niet dan bij zeer oppervlakkige gebreken der lippen, van het aanzigt, de baarmoeder en het roedenhoofd met zeer veel voorzigtigheid moge beproeven; en wel onder deze omstandigheden, dat het ligchaam overigens gezond zij, de lijder de vrije lucht genieten en beweging maken kan, en voorts

Q

te

tevreden en onderwerpeijk in zijn lot is, hetgeen hem eene meer opgeruimde zielsgefteldheid verfehaffende, mindere nadeelen van het in dedaad fcherp vergif zal veroorzaken.

§. 128.

Het *arsenicum* echter, is geen onfchuldig middel, en vereifcht bij de aanwending de meest mogelijke voorzigtigheid; want wij weten dat hetzelfde, door het prikkelend, bijten en korftmakend vermogen, niet alleen de pijn kan verhoogen, maar ook door dit roeval, koorts, krampen, ftuipen en het verlies der zintuigelijke vermogens kan te weeg brengen.

Het zal den scirrhus, vooral wanneer dezelve dieper ligt, nadeelig prikkelen, de ontsteking verheffen, en het gebrek; door de verfterving der huid, grootelijks benadeelen.

In den verborgen of tweeden graad des kankers zal het alle toevallen vermeerderen; den voortgang der ontaarding begunftigen, en het gebrek des te eer in den derden graad doen overgaan.

En in dit tijdperk, hoezeer het eenige d'gen fchijnbaat voordeelig moge werken, zal het niet dan de toevallen en den dood verhaasten.

Zal

Zal men daarenboven, daar wij de nuttigheid van het mes beroogd hebben, den scirrhus met middelen plagen, die hem, kwaadaardig kunnen maken? Zal men de *cachexia cancerosa* verergeren, de ziekte nog heviger maken en de functie van het *Systhema Lymphaticum* ondermijnen, en den lijder het rampzalig slagtoffer doen worden van de beproeving der hoogst gevaarlijke middelen? En kan men zich dan wel verantwoorden, en een ongestraft aanschouwer blijven van toevallen, welke men door eene onberadene hulpbetooning heeft te weeg gebracht? Het is derhalve beter niets te doen, dan den onvermijdelijken kanker kwaadaardiger te maken.

Dien te gevolge stemt de geleerde Suerman (1), met den beroemden Hahn geheel overeen, zeggende: „Itaque Satius est, ve-
 „ nis omnino abstinere, quam frequenter et
 „ promiscue iis uti! Satius est cunctari quam
 „ festinare; praestat timide quam temere! Ex-
 „ perimentum enim fallax et iudicium perdif-
 „ ficile.” En hoe gaarne maken wij ook van deze woorden, niet de onzen!

Het arsenicum is dus geen onschuldig middel;

(1) Loc. citat. pag. 80.

del: en schoon hetzelfde in het eene geval gelukkiger moge zijn gebezigt dan in het andere, zoo gelooven wij, dat men het voorzigtigste handelt van dit vergif nimmer aantewenden; ja zelfs in alle gevallen, vooral in handen van onkundigen en kwakzalvers ten strengste aftekeuren; want daar, waar inderdaad bekwame mannen in hunne proefnemingen mislukten, zal geen ongewijde in het gebied der Geneeskunde, wonderen uitrigten.

§. 129.

Wij betoogden ter behoorlijker plaats, dat de kanker in het begin eene plaatselijke ziekte was, voortgebragt door algemeene oorzaken, en in deszelfs ontwikkeling en daartuit voortspuitende algemeene indispositie, begunstigt wordt door de chemische ontbinding der deelen, welke in de primitive ontaarding opgesloten zijn; dat indien het gebrek nog zuiver plaatselijk was, zulks op den behoorlijken tijd door het mes kan weggenomen worden, hetgeen de meeste hoop op herstelling doet koesteren.

Dat zulks in den tweeden graad twijfelachtiger is, doch altijd de voorkeur verdient boven al de bijmiddelen, inzonderheid van het
mid

middel der nonnen en van het *arsenicum*; dat het mes onder zekere omstandigheden in de derde graad, nog strekken kan tot vermindering der smarten, tot bedaring der toevallen en tot verschaffing van eenige, door den lijder zoo gewenschte kalme oogenblikken, en ook dan nog boven alle bijtmiddelen behoort gesteld te worden, vermits men hiermede gevaar loopt van al de roevallen in kwaadaardigheid te doen toenemen.

Derhalve vloeit uit dit alles voort:

1°. Dat, indien het gebrek nog zuiver scirrheus is en dus voor genezing vatbaar zijn kan, het mes veel tot vermindering, opheffing en voorkoming der toevallen kan toe brengen, zoo het niet de geheele genezing kan bewerkstelligen.

Dat het middel der *Nonnen van Rees*, in dit zelfde tijdperk, of niets, of nadeel zal veroorzaken, dus in geene aanmerking moet genomen worden.

Dat de bijtmiddelen in dien zelfden graad meer strekken om de ontwikkeling der ziekte te begunstigen, dan om de genezing of de vermindering der toevallen te bewerken; en dat inzonderheid het *arsenicum*, om die zelfde redenen, en dan nog vooral in diep gelegene

en rijklijk met waternaten bedeelde organen, volstrekt moet afgekeurd worden.

2°. Dat, in den tweeden graad het mes ter vermindering der toevallen veel kan bijdragen; doch nimmer dan onder de gunstigste omstandigheden moet aangewend worden; vermits het altijd dan tot de twijfelachtige middelen behoort.

Dat, het middel der *Nonnen van Rees*, als schadelijk met de overige bijmiddelen moet ter zijde gesteld, en het *arsenicum*, om het gevaar hetgeen hetzelfde zoo op het gebrek als op de geheele dierlijke bewerktuiging kan te weeg brengen, niet moet gebezigt worden.

3°. Dat, in den derden graad, het mes soms van dienst kan zijn, dewijl er toevallen kunnen plaats grijpen, welke door geene betere middelen dan door het mes kunnen gematigd worden: doch ook dan moet vermeden worden, wanneer de lijdens aan de gevolgen der operatie zouden kunnen sterven.

Dat, het middel der nonnen niets dan kwaad zal doen, en de overige bijmiddelen hoogst schadelijk zijn, dewijl zij dikwerf de toevallen verhoogen, en eindelijk:

Dat, het *arsenicum*, hoe schijnbaar nuttig ter verbetering van den stanken der ichor, om dezelfs gevaarlijkheid, welke in dit tijdperk

meer

meer dan in de andere graden aanwezig is, nimmer behoort aangewend te worden.

§. 130.

Het mes, dit in vele ziekten zoo heilzame hulpmiddel, kan ook in het geheele verloop van den kanker van grooten dienst zijn; doch dikwerf willen de lijdens zich aan geene operatie onderwerpen, en de heelmeeester, alhoewel hij de bondigste redenen aanvoere, heeft geene vrijheid genoeg, om er den lijder, wilens of onwillens, aan blootstellen. Wat moet men dan in die gevallen doen; welke middelen moet men aanwenden, en welke moeten afgekeurd worden?

Hoofdzakelijk is dit de inhoud van onze vierde afdeeling; waarin wij dus zien zullen in hoe verre de hulp der kunst in staat zij, in den beginne van het ontstaan des gebreks, iets ter genezing toetebrengen.

VIERDE AFDEELING.

Wanneer de ziekte nog geen kensteeken van waren kanker heeft, maar echter doet vreezen, dat dezelve daarin zal overgaan, en er geene gronden zijn, om dezelve anders dan alleen plaatselijk te beschouwen, welke uirwendige middelen kunnen dan met eenige hoop van goeden uitslag worden aangewend, en welke moet men als schadelijk beschouwen?

S. 131.

In de vorige afdeelingen hebben wij gezien, dat vele schrijvers, door alle tijden heen, voor, en sommige tegen de operatie ingenomen zijn; even zeer hebben anderen ook een onbepaald vertrouwen in bijmiddelen, en inzonderheid in de werking van het arsenicum gesteld; terwijl wederom anderen beiden als ondoelmatig en ge-
vaar-

zaarlijk beschouwd, of zachttere hulpmiddelen ter bestrijding van dit gebrek aangewend hebben; of in één woord, alle middelen ten eenemaal als onvermogen ter oplossing hebben afgekeurd. Veeltijds is het echter noodzakelijk, dat men, hoewel uitwendige middelen nimmer in den scirrhus iets kunnen te weegbrengen, en in den kanker nimmer de genezing bewerkstelligen zullen, zijne toevlugt tot zachttere hulpmiddelen neemt. Er zijn vele menschkundige redenen, welke *diz* dikwerf gebiedten.

Wij moeten dus voorstellen: Welke uitwendige middelen kunnen met eenige hoop van goeden uitflag in den scirrhus worden aangewend? en

Welke in den kanker?

Welke uitwendige middelen moet men als schadelijk beschouwen?

Welke schijnen de beste te zijn?

En welk' eenen leefregel moet de lijder in al de tijdperken van zijne ziekte, en inzonderheid in den laatsten graad, waar men geene hoop op herstel heeft, in acht nemen?

I. Wanneer de ziekte nog geene kenteekenen van waren kanker heeft; dat is, wanneer het gebrek nog zuiver plaatselijk zijnde, (zie de tweede afdéeling, §. 79 en volgg.), met den naam van *knocstgezwel* beslempeld wordt, en kenbaar is aan eene harde, verschuifbare, omfchrevene, ongelijke, onpijnelijke grootere of kleinere zwelling, welke bij voorwerpen van zekere jaren, ten minste boven de 20 jaren, ontstaande, geenen hinder aan eenige verrigting te weeg brengt, noch eenige ziekelijke aandoening aan het geheele organismus veroorzaakt; doch in vervolg van tijd, wanneer de uitwerkselen der algemeene oorzaken op het nog zuiver plaatselijk gebrek voortgaan, en derhalve zoo uit den aard dezer beschouwing, en uit de mogelijke onderstelling eener *diathesis cancerosa* eene gegronde vrees daarstellen, dat het gebrek algemeen zal worden, het ligchaam ondermijnen, de functien storen, en het levensbeginfel uitbluschen zal; welke uitwendige middelen kunnen dan in dien plaatselijken toestand, — dat is scirrhus — met eenige hoop van goeden uitslag aangewend worden?

Het is eene bewezene waarheid, dat wanneer
de

de Heelmeester, over zoodanig een gebrek geraadpleegd wordt, ligtelijk, wanneer hij van den aard, de oorzaken en kenteekenen van het gebrek grondig overtuigd is, en in dit tijdspek zeer veel vertrouwen in de operatie stelt, ook deze als het eenige middel zal aanprijzen, zonder op de beproeving van alle zachtere helpmiddelen te letten, die, of door koude, of door warmte, vochtigheid, of eigenaardigen invloed, dien zij op de huid en op het watervaatstelsel uitoefenen kunnen, in staat zijn, om min of meer de hoedanigheid van het gebrek te veranderen. Doch als nu aan zijne handelwijze, door de bijzondere gevoelens van den lijdër eenige tegenstand wordt geboden; en deze zich of niet wil onderwerpen aan eenè mogelijk zekere redding, of om zeer vele redenen dit verzoekt uitstellen; welke zachtere middelen moet en kan men dan beproeven?

§. 133.

Door alle tijden heen heeft men verskillende middelen uitgedacht, om de oplossing van den scirrhus te bewerken; doch nooit, ten minste zeldzaam, zijn deze met een gunstig gevolg bekroond geworden. Althoewel Hippocrates alle mid-

middelen ter oplossing wilde afgeraden hebben, zijn dezelve echter door Aretaeus wederom aangeprezen, welke, volgens zijne opgave, bestonden in besproeiingen van azijn, olie en honig of in bestrooiingen van den poeder der noot *Ben*; deze, welke met de brandmiddelen van Celsus geene hulp verleend hebben, zijn met de verweekende en verdrijvende middelen van Galenus, waartoe hij de oplossing door de verdamping van azijn op eenen gloeienden steen geworpen, rekent, en ook door Aëtius is aangerazen, immer zonder vrucht gebleven. Even zoo behooren de middelen van Avicenna, die in allen deele tegen de bijtmiddelen was ingenomen, en alleen verweekende middelen aanpreeft, als geheel onvermogen, ter oplossing van den scirrhus, afgekeurd te worden.

In vervolg van tijd, toen men meer met den waren aard van den scirrhus begon bekend te worden; onderwierp Vesalius, die in het midden van de zestiende eeuw leefde, deze gebreken aan eene stelselmatige verdeeling; van daar dat hij de knoestgezwollen in volkomene en onvolkomene verdeelende, de eerste in navolging van Hippocrates, als onoplosbaar beschouwde.

Paré, die de verweekende middelen geheel af

afkeert, en aan derzelve invloed, de oorzaak van den overgang in kanker toefchijft, wil de oplossing bewerkt hebben, door den pleister van Vigo, met eene dubbele hoeveelheid kwik be- deeld. Ettmuller, die na Paré, in 'de ze- ventiende eeuw over den scirrhus en kanker fchreef, prijst in het eerste gebrek sterke op- losfende middelen aan; waartoe hij vooral betreft, de kers, wilde mostert, het lepelblad, de dollé kervel, den mandragora, de tabak, het speenkruid, den ezelskomkommer, enz., en maakt ook melding van koedrek in azijn gekookt, van aardwormen met overgehaalde olie van wijnsteen gemengd, en met brandewijn verdund, ook wil hij oplosfende gommen en kwikmiddelen beproefd hebben. Hoffmann roemde zeer eene zekere pap van geerst in melk gekookt, en het gebruik van warme Karels-baden, welke hij, steunende op zijne ondervinding, verre boven de fcherpe en bijtende middelen aanpreeft.

Zeer in het begin van het knoesgezweel raad- de Boerhave weekmakende en oplosfende mid- delen aan; van daar dat hij de zure dampen, en de werking van het kwik hoogachtte; wan- neer hetzelfde veroudert, keurt hij alle prikke- lende en bijtende middelen af, en wilde alleen,
stree-

irriterende, pijnstillende, lood en kwikmiddelen gebruikt hebben.

Na dezen grooten man hebben Heister, van Wyck Titfingh, en meer anderen zijn eenmaal gebaad voetspoor gevolgd. (1)

§. 134.

In weerwil van al die middelen, konde men echter het knoestgezwel niet tot oplossing en verdrijving brengen. Men werd dus stotter in het aanwenden van scherpere middelen, en begon dus deze gebreken, met het gloeiend ijzer, en met middelen, in werking aan het vuur gelijk, te bestrijden. De manier van Celsus kwam weder in zwang, en men meende daardoor deze ziekte aldus uitteroeijen. Doch door de ondervinding werden ons hiervan zoo vele droevige sporen nagelaten, dat men ook van deze, even als van de overige, daaraan gelijke middelen, moest afzien.

De geheime middelen der *Nonnen van Rzes*, door de Geestelijkheid zoo voorgestaan, konden ook geen dienst in den scirrhus verrigten.

Ein-

(1) Vergelijk Grashuis, over de knoest- en kreeftgezwellen.

Eindelijk verkreeg het *arsenicum* en dezelve onderscheidene bereidingen een onbepaald vertrouwen: een ieder, ondersteund door het gezag van eenen Fuchs, Sennert, Friccius Frère Côme, Rousfelot en anderen, behandelde alles wat slechts verhard was en scirrheus scheen te zijn, met het *arsenicum*; van daar dat sommige, niet scirrheuse, gebreken, hersteld en genezen, als ontwijfelbare bewijzen ter staving van deze handelwijze nangevoerd en bekrachtigd werden. Doch zeldzaam, ja zelfs nooit, gelukte het, den waren scirrhus, door deze geneesmiddelen, op te lossen of weg te nemen.

Deze inleiding, welke wij hier alleen ingevlochten hebben, om een algemeen overzicht over de nitwendige geneeswijze te leveren, moet nu meer bepaald beschouwd worden.

Rangshalve, zullen wij een begin maken met de middelen, welke uit het *dierenrijk* genomen zijn, daarna de *plantenstoffen*, en eindelijk de middelen uit het *mineraal rijk* in oogenschouw nemen.

S. 135.

Uit het *dierenrijk* heeft men onder anderen van rivierkreeften in melk van ezellen gekookt

kookt gebruik gemaakt, ook den lijder *ivierkreeften* laten eten, hetgeen, volgens Aëcius een zeer heilzaam middel was, om de knoesten kreeftgezwollen zacht te maken, en daarna door gewone plaatsmiddelen te genezen. Hierna zijn die latere bereidingen van deze dieren gevolgd, welke, of in verband met de kalmeissteen, of met knoflook gemengd, zoo hoog opgevijseld, en door de Geestelijken voorgestaan, nooit aan de verwachting voldaan hebben, en zelfs in de gevolgen van schadelijke uitkomsten geweest zijn (1).

Even zoo heeft men het aanleggen van levendige padden, kikvorchten, jonge honden, bloedzuigers, enz., aanprezen; van gekijke zullen wij de aardwormen met stilzwijgen voorbijgaan, en slechts van de spaansche vliegen iets meer zeggen, welke als blaartrekkende middelen door de ouden, als zoo voordeelig opgegeven, doch door Boerhave ten eenenmale zijn afgeraden, vermits deze groote Geneeskundige de blaartrekkende middelen, onder diegene telt, welke het knoestgezwel in den kanker kunnen doen veranderen (2).

Het

(1) Vergelijk van Wy, ter aangeh. pl. bl. 121. en volg.

(2) Aphorismi de cognosc. et cur. morb. p. 182. §. 495.

Het dierlijk maagsap, het bloed en de gal van osfen, enz. zijn mede aangeprezen; doch ook hiervan heeft men nooit eenige geneezing van den scirrhus gezien.

§. 136.

Het *Plantenrijk* heeft altijd den rijksten voorraad van geneesmiddelen aangeboden. Onder de genen die altijd het meeste geroemd worden, behooren de navolgende nader onderzocht te worden, als daar zijn: de *Cinza*, *Belladonna*, *Daucus*, en eenige pleisters, zamengesteld uit verschillende oplosfende gommen, harsen en daaraan gelijkfoortige middelen.

De *Cicuta*, door Storck zoo hoog geroemd; en door Plenck, Colebrook, Larbuture, Rouquemont; Porcherie, Fothergill, Reichel; Ackenfide; Heine; Hebenstreit, Ettmuller, Rozenstein en anderen gevolgd, en met gunstige waarnemingen gestaafd (1), heeft echter ook derzelve medelen op de dierlijke huishouding getoond. Richter zegt hieromtrent in zeer korte bewoordingen, dat men uitwendig het *Emplastr*

(1) Van Wy, ter aangeh. pl. p. 75-89.

Mastrum cicuta, of een afkookfel, of het versich uitgeperste sap, of eene pap uit melk en de gedroogde bladen dezer plant bestaande kan gebruiken" (1); welke middelen, men alsdan naar de medewerkende oorzaken van den scirrhus, naar het gestel van den lijder en naar bijkomende ziekelijke complicatien, ondersteund door een inwendig gebruik van de *Tartarus tartarizatus*, *Exstr. graminis* en honig toedient, en uitmuntende diensten verleent, wanneer de scirrhus van geenen zwartgalligen oorsprong afhangt. Langer echter dan vier weken moet men, wanneer men geene vorderingen maakt, met dit middel niet voortgaan, dewijl Cullen, (2) bij twaalf lijders door de uiterlijke aanwending van de *cicuta*, duiwelingen heeft zien ontstaan. Bierchen, Kikmann, Arnemann en anderen zijn niet minder tegen de scheerling ingenomen; naar het gevoelen van den eersten, is de *cicuta* in den scirrhus niet voldoende, en de laatste erkent het oplosfend, vermogen dezer plant alleen in de klier-knobbelgezwellen en anderfoortige verhardingen.

On-

(1) Ter angeh. pl. §. 439.

(2) Lectures on the materia medica

Onder alle gedaanten heeft men bereijningen van dit kruid gemaakt, de ons jóngst bekende, waaraan eene zeer vermogende hoedanigheid wordt toegeschreven, wordt aldus aangewend:

„ Scirrhus, die in de borst geplaatst is en in
 „ kanker dreigt over te gaan, kan door de
 „ volgende middelen voorgekomen worden. Ik
 „ liet eene pap maken, uit de *farina lini*,
 „ meermalen met de *pulpa daucium* vermengd,
 „ en daarna met peensap bevochtigd; de pap
 „ warm en goed gekookt zijnde, voegde ik
 „ hierbij een half once reuzel; ten einde eene
 „ zekere vetzigheid aan de pap te geven, de
 „ koude te weren, het opdroogen aan de huid
 „ te beletten, en de afneming gemakkelijker
 „ te maken. Op het oogenblik van de appli-
 „ catie bestrooide ik de pap, met een half tot
 „ een heel once *pulvis cicutae*; strooijende dit
 „ op die zijde, welke onmiddelijk met de huid
 „ in aanraking kwam. Deze pap bleef zes
 „ uren liggen, veranderende dezelve alleen
 „ tegen den nacht. Soms tijds echter gebruikte
 „ ik slechts deze pap bij den nacht. Meer-
 „ malen, bezigde ik alleen de *farina lini*, met
 „ reuzel en *pulv. cicutae*. Gestadig leerden
 „ mij mijne waarnemingen, dat de scherpe pij-
 „ nen binnen eenige dagen ophietsen, de

R 2

„ ver-

„ verharde omtrek van het gezwel resolveerde,
 „ en het middenpunt schein mij toe, dikwerf
 „ in hardheid en dikte afnemen. Maar men
 „ gevoelt wel dat men de hardheid van een
 „ ontaard gezwel, niet geheel kan oplossen —
 „ Ten minste het verbreiden van de ziekte
 „ wordt belet, en de ontaarding voorgekomen;
 „ hiervan kan ik zes doorflaande bewijzen bij-
 „ brengen.” Dezelfde schrijver verhaalt, eens
 geraadpleegd te zijn over eenen verzworen kan-
 ker, die niet wegneembaar was, de randen
 waren zeer hard en veroorzaakten hevige pijnen.
 „ Derhalve,” zegt hij, „ liet ik hier eene pap
 „ opleggen van de *farina lini*, met *pulpa dnu-*
 „ *cium* en *pulvis cicutae* bestrooid; de steken-
 „ de pijnen verdwenen, de randen werden
 „ dunner en zachter, de gedaante der zweer
 „ werd beter en de uitvloed der stof werd
 „ minder ichoreus; maar vermits deze kanker
 „ met inwendige scherpe pijnen gepaard was,
 „ bleven deze, hoewel de zweer beter werd,
 „ aanhouden. Hoewel ik,” zegt hij iets ver-
 der, „ de werking der *cicuta* niet als iets
 „ nieuws beschouw, zoo melde ik slechts
 „ de manier van aanwending in die gevallen,
 „ waar derzelver gebruik mij het geschiktste
 „ voorkwam. Met ter zijde stelling van alle
 „ an-

„ andere middelen bemerkte ik alleen, het
 „ meest merkwaardige van derzelver werking
 „ in de volharding hiermede; echter moet men
 „ hiervan uitzonderend die middelen, welke
 „ door sommige toevallen vereischt worden,
 „ zoo als algemeene en plaatselijke latingen,
 „ ontlastmiddelen, enz. Eindelijk verdient het
 „ poeder den voorrang boven het extract; want
 „ de hoeveelheid der dosis, welke derzelver
 „ werking aanduidt, is zoo uit als inwendig
 „ gemakkelijk te bepalen; zoo dat men de
 „ juistheid; waarmede men van dit middel
 „ moet gebruik maken, gemakkelijk kan be-
 „ rekenen. Daarenboven is deze manier meer
 „ voordeelig, omdat men den invloed van zoo
 „ een krachtig middel afzonderlijk kan waar-
 „ nemen, hetgeen te voren, te dikwijls veron-
 „ achtzaam was, omdat het op geene ge-
 „ schikte wijze was aangewend geworden.” (1)

Men erkent een oplofend, verdoovend en
 pijnstillend vermogen aan deze plant toe; der-
 halve deze manier, door dien franschen Hoog-
 leeraar

(1) Note sur un moyen de prévenir la dégénéres-
 cence cancreuse et des engorgemens squirreux du sein
 par M. Le Professeur Hallé, medegedeeld in het
 Journal de médecine, chirurgie et pharmacie. Tom. IV.
 A°. 1819. p. 106.

leerbaar bijzonder gelukkig bevonden zijnde, zoude in onze streken door deskundigen, verstaing van dit vermogen dienen beproefd te worden, om daarna de gunstige uitkomsten te kunnen berekenen; doch de overige bereidingen der *cicuta*, hoe aanhoudend gebruikt, hebben wel de eigenschap, om eenigen tijd de toevallen te doen bedaren, en schijnbaar eenige verkleining der *zwellung* te bewerken, maar nooit hebben zij ons in den *scirrhus* eenige diensten verleend. Het is met deze middelen, even als met zoo vele verdoovende bereidingen gelegen, dat men somtijds door het aanhouden der verschijnselen, hooger en hooger opklimmende, derzelve onvermogen erkent, en ter afwisseling genoodzaakt zijnde de toevlugt tot anderen te moeten nemen, niets nuttigs kan te weeg brengen.

§. 137.

Sterker, maar niet minder gevaarlijk, werkt de *Belladonna*, welke door Richter verreboven de *cicuta* geprezen werd. „ De *Belladonna*, zegt hij, is een zeer vermogend middel tegen den *scirrhus*; men kan twee malen daags vijf greinen van het gedroogde „ kruid

„ kruid geven; echter is het altijd raadzaam,
 „ in den beginne kleine giften toetediencn, en
 „ daarmede van tijd tot tijd zoodanig opte-
 „ klimmen, dat het geene nadeelige gevolgen
 „ kan hebben. Uitwendig kan men de versch
 „ gekneusde bladen of het afkooksel, of de
 „ poeder met *emplastrum cicutae* vermengd,
 „ of het kruid met melk tot eene pap ge-
 „ kookt, gebruiken. Men heeft nooit waar-
 „ genomen, dat dit middel het knoestgezwel
 „ kwaadaardig geprikkeld, en kwaadaardig ge-
 „ maakt heeft, gevolgelyk, kan het stoutmoe-
 „ dig aangewend worden.” (1). Doch hij
 voert hieromtrent geene waarnemingen aan.
 Kaeltsmied heeft de *belladonna* zonder
 vrucht gebruikt, en Löbel en Paulus
 hebben, na veelvuldige waarnemingen, dit
 middel als nadeelig afgekeurd. Lamber-
 gen, Juncker en Darloc, die het we-
 der in aanzien bragten, stelden, dat hetzelfde
 vermogend ter oplossing van verhardingen kon-
 de gebezigd worden. Arnemann (2), schryft
 van deze plant hetzelfde vermogen toe, als het-
 geen door de *cicuta* bewerkt wordt. En mo-
 gen

(1) Anfangs-grunde etc. §. 440.

(2) Ter aangeh. pl. §. 198.

gen wij den uitflag van onze waarnemingen hierbij voegen; dan dient vooral dit in aanmerking genomen te worden, dat, hoezeer wij het afzonderlijk, of vermengd met andre middelen, zoo uit- als inwendig hebben zien aanwenden, en zelf gebruikt hebben; hetzelfde ter oplossing van den scirrus onvermogen is; en alleen in den verborgen en geopenden kanker de toevallen voor eenen korten tijd doet bedaren; om als het ware daarna, eenmaal aan diep prikkel gewend zijnde, met eene vermeerderde woede toetecmen.

§. 138.

De gewone gele wortel (*Daucus carota*) is als oplosfend middel, door ver(chillende Geneeskundigen gebezigd; het zij dat zij zich van de gekneusde wortelen of alleen van het uitgeperste sap bedienen.

Sultzer, Schmucker, Mellin, Bridault en anderen hebben echter dit vermogen aan deze wortelen niet kunnen ontdekken, hetwelk men aan dezelve had toegekend.

Zeldzaam heeft men den wortel afzonderlijk, maar meest met de *cicuta*, *belladonna dulcamara*, enz. vermengd, gebruikt; derhalve konden
yelen

vele over de geïsoleerde krachten dezer plantenstof niet oordeelen. Moench stelde twee oncen gekneusde wortelen in verband, met een once scheerling, en een dragme *asa foetida*, doch meldt geene bijzonderheden van den uitslag, waarmede de werking van dit mengsel was be kroond geworden.

Onzes inziens kennen wij aan den gele wortel in den scirrus, geene oplosfende kracht toe; doch daar deze, om derzelve verzachtende eigenschappen, somtijds de chronische ontsteking der huid verdeelt, en dus iets ter vermindering der toevallen kan bijdragen, heeft men ook deze plant onder de *antiscirrhosa* gerangschikt.

§. 139.

Er is eene reeks van oplosfende gommen bekend, welke of alleen, of in verbinding met andere plantenstoffen, het zij tot bijzondere mengfels, of tot pleisters gemaakt, onder de verdeelende middelen van den scirrus geteld zijn geworden.

De Ammoniakgom verdient, om derzelve sterk oplosfend vermogen, de eerste plaats. „Uitwendig,” zegt Richter, „kan dezelve in ver-

R 5

„schil-

„ schillende vormen gebruikt worden ; men laat
 „ de gom in azijn oplossen, en giet deze oplos-
 „ sing op een gloeienden steen, waarvan men dan
 „ den damp tegen het gezwel laat opvangen, of
 „ men kookt dezelve in azijn tot eene soort van
 „ zalf, welke men op zeemleder smeert en tegen
 „ het gezwel laat aanleggen.” (1)

Voorts wordt deze gom in verbinding met de
gummi galbanum, *sapo hispan:* en *asa foetida*
 als eene oplosfende pleister in den *scirrhus*
 zeer geroemd.

§. 140.

Onder vele pleisters bedient men zich van de
Empl. saponatum, *Empl. diapompholigos* en *Em-
 pl. Hydrargyri*; ook heeft men de verdikte os-
 fengal, in verband met honig en hersthoorn-
 zout, in de gedaante van eene pleister aangelegd,
 en de Alicantsche zeep als eene pap gebezigd;
 doch om het geringe voordeel en de somtijds nut-
 telooze applicatie van al deze pleisters, kan
 men dezelve nimmer als vermogende middelen
 aanprijzen.

§. 141.

(1) Ter aangeh. pl. §. 440.

§. 141.

Men heeft, daar dikwerf de dierlijke en planten bereidingen geenszins aan de verwachting beantwoordden, ook, op empyrische gronden, de toevlugt genomen tot bereidingen uit het *deelsstoffelijk* rijk.

Goulard van Montpellier, en na hem verschillende buitenlandsche Geneesheeren, hebben grooten ophef gemaakt van het *extractum saturni*, en meer andere loodbereidingen, welke vermogend zouden zijn, om den scirrhus op te lossen en zelfs in sommige gevallen te genezen. In het tijdperk dat de scirrhus in den tweeden graad der ziekte zoude overgaan, be- diende Goulard zich van het *aqua vegeto-mineralis*, waarmede hij compresen bevochtigde; en somtijds maakte hij gebruik van broodkruim met dit zelfde vocht, tot de zelfstandigheid van eene pap gemaakt (1). Brambilla schreef bijzondere verdiensten toe aan eene zekere pleister, welke uit menie, olijfolie en raapvocht bestond.

§. 142.

(1) *Traité sur les effets des préparations du plomb*
Tom. 1.

§. 142.

Kwikbereidingen, onder welke gedaante aangewend, hebben nooit die diensten bewezen, welke men van dezelve verwacht had; en hoezeer sommigen van dezelve veel gewag maakten, zoo zijn die gebreken nooit van eenen waren knoestachtigen aard, maar meestentijds van venerische of scrofuleuse oorzaken afhankelijk geweest. De ondervinding heeft ons bevestigd, dat venerische gebreken, welke in sommige verschijnselen iets gelijks met den scirrhus schenen te hebben, voor aanhoudende infmeringen met kwikzalf en bedekkingen met de kwikpleister, geweken zijn.

Het behoeft geene nadere aanprijzing, dat men naauwkeurig alle oorzaken behoort te onderzoeken, om eene zekere prognosis en indicatië te maken.

§. 143.

Aan het ijzer, door Carmichael en Hall in deze ziekte aanbevolen, en door vele Engelsche geneeskundigen nagevolgd, wordt eene pijnstillende kracht toegeschreven. Zij geven voor, dat wanneer de scirrhus pijnlijk wordt, zij

de

de *phosphas ferri* als pijnstillend middel; met veel voordeel gebruikt hebben; en een aftreksel van dit zelfde produkt met gelijke deelen water, bevelen zij in den verborgen kanker, als een zeer heilzaam middel ter verhoeding van de snellere voortgangen des gebreks te gebruiken.

§. 144.

Ook van het goud heeft men zich bediend. Doch daaraan dit metaal voordeeliger eigenschappen in den geopenden kanker toegekend worden, zullen wij dit, met de *calendula* en *pyrola umbellata*, daar ter plaatse nader bespiegelen.

§. 145.

Zuren en middenzouten, welke ook in dit gebrek beproefd zijn, en waarvan de krachten bij verschillende schrijvers geboekt zijn, maar door geene doorslaande bewijzen bevestigd werden, zijn onder anderen door Martinet aangewend. Hij verhaalt velen dezer gebreken met eene oplossing van de *urias ammoniae* verdeeld te hebben. De wijze waarop hij zich er van bediende, bestond in eene verzadigde op-

oplossing van dit zout in water, hiermede bevochtigde hij compressen, welke hij tegen de zwelling plaatste; ook liet hij hiervan eenig droppels met versch water innemen (1). Barker wendde op die zelfde wijze eene soluti van de potasch aan. Peyrilhe gebruikte het *gaz acidum carbonicum*; en andere geneesheeren roemden zeer hoog de werking van het *acidum muriaticum oxygenatum*, (2); doch ook die waarnemingen mislukkende, kan men geen voldoende besluit nopens deze bereidingen daarstellen.

§. 146.

Men heeft insgelijks de electriciteit in den scirrhos te baat genomen, Richter zegt dat deze somwijlen met een goed gevolg is bekroond geworden. Ook Arnemann wil dezelve in verharde en knoestgezwollen aangewend hebben. Doch dit middel is vooral nadeelig, wanneer de lijder een gevoelig en prikkelbaar gestel heeft; voorts moet men dezelve vermijden in al die gevallen, waar verhittende middelen schaden
kur

(1) Journal de Médecine. etc. Tom. 56.

(2) Histoire de la Société Royale de médecine. Arné. 1776.

kunnen, en derhalve als onvermogen ter zijde stellen .

Dr. Easton, te *Dublin*, verhaalt (1) van eene zekere dame, die sedert eenigen tijd eenen scirrhus in de borst voortdroeg, en vruchteloos velen middelen gebruikt hebbende, door den bliksem getroffen werd; hiervan had zij geene belediging bespeurd. Tot hare groote verwondering zag zij eenigen tijd daarna den scirrhus verdwijnen. Wij zullen met Bayle over dit zonderling verschijnsel niet besluiten, dat de electriciteit onder de herstellende middelen van den scirrhus moet geteld worden. „Waat,” zegt hij, „wij kunnen dit bedoelde gezwel, „niet voor eenen waren scirrhus erkennen. En „hoe kan men van den anderen kant, de be- „hoorlijk aangewende electriciteit zoodanig „besturen, dat men het leven des lijders niet „in gevaar kan stellen, en dus in vergelijking „brengen met de werking van eenen bliksem- „straal?” (2)

S. 147.

(1) *Médical commentaries.*

(2) Bayle, *Dictionnaire des Sciences médicales*.
Tom. 3. pag. 659.

Men heeft ook de uitwendige drukking als heilzaam willen aanprijzen, Young heeft hiermede proeven genomen. Onder anderen meldt J. Butter (1), van eene 52 jarige vrouw, die eenen verdachten knobbel in de linker borst had, en hare hulp bij hem zocht. Bij een naauwkeurig onderzoek vond men eene ongelijkmatige hardheid, eene donkerroode miskleurige huid en gezwollen okselklieren, voorts was zij aan stekende pijnen in de borst en den oksel van die zelfde zijde; en aan eene ongeregelde spijsvertering onderhevig. Butter sloeg haar de operatie voor, waaraan zij zich niet wilde onderwerpen.

Op aanrading van eenen anderen geneesheer werd het drukkig van Young aangelegd. Uit dien hoofde plaatste men op het gezwel, een stuk goudvlies; met eenige lappen van zachte linnen bedekt, hetgeen door een stevig verband van *calico* bevestigd werd. Dit werd zoo vast aangehaald, dat het gezwel eene sterke druk-

(1) Practical observations, by John Butter, in the Edinburgh medical and surgical Journal, 1819, N°. 66.

drukking tegen de ribben ondergaan moest, en in eene onbeweeglijke plaatsing bepaald werd. Men zette dit lang, doch zonder vrucht, voort, en de vrouw stierf negen maanden daarna. Butter meende dat de drukking meer nut doet in gezwellen, die van eene uitwendige oorzaak afhangen; terwijl de ziekte, ingeval eene inwendige oorzaak de reden zij, zoo als bij ware kankerbreken plaats heeft, in alderzelfver verschijnselen moet versergeren.

§. 148.

„De natuur zelve,” zegt Richter, „heeft
 „Soms tijds zeer veel deel aan de herstelling van
 „den scirrhus; het is den heelmeeester noodig
 „deze werking te kennen, ten einde daarin
 „geenen hinder te weeg te brengen. Men heeft
 „waargenomen, dat een oud en onoplosbaar
 „knoestgezwel, door eene koude koorts op-
 „gelost is geworden. Een oud knoestgezwel
 „in de borst verdween, door eene strekking
 „der melk in de borst, welke eene hevi-
 „ge koorts veroorzaakte. Eene vrouw, die
 „enen geruimen tijd scirrhus in de borst had
 „gehad, trouwde, kreeg kinderen, zoogde de-
 „zelve en raakte zoo doende het gezwel kwijt.

S

„ Dik-

„ Dikwerf is een knoestgezwel van zelve verdwenen door eenen buikloop, rooden loop, of door eene hevige hoord (*cholera*).” (1)

Richerand, (2) maakt ook melding van eene vrouw van 48 jaren, wier scirrhus in versterving viel, en in den tijd van twee maanden genas.

Westring, (3) verhaalt twee gevallen, waar de natuur wonderen deed. „ Een jong meisje te *Fahlun*, had in de borst eene verharding die de afzetting noodzakelijk scheen te maken. Intuschen had de angst voor de aanstaande operatie zoodanig eenen invloed, dat op den morgen, toen de heelmeester met zijne werktuigen aankwam, alle verharding verdwenen was, en niet terug kwam.”

„ Een jong man had reeds verschillende landen doorgereisd, om hulp te zoeken, tegen eene gevaarlijke verharding in de borst. Schoon hij de kundigste geneesheeren had geraadpleegd, wanhoopte hij nogtans bijna aan zijne herstelling; toen er onverwachts brand ontstond in de
na-

(1) Anfangs grunde. enz. S. 442.

(2) Nosographie chirurgicale. Tom. 1. pag. 255.

(3) Waarnemingen over de geneezing van kankerzwezen. Leiden. 1818. pag. 22.

habijheid van zijn slaapvertrek , die hem noodzaakte zijn behoud in eene haastige vlugt te zoeken. Den dag daarna was de verharding verdwenen: de man leeft nog, en kan de waarheid der gebeurtenis betuigen."

§. 149.

Te voren den aard van den scirrhus onderzocht, deze voor eene nog plaatselijke ontanding erkend, en het onvermogen van alle oplossende middelen gezien hebbende, moeten wij dit besluit omtrent den eersten graad van dit gebrek opmaken:

Dat, wanneer de ziekte nog geen kenteeken van waren kanker heeft, maar echter doet vreezen, dat dezelve daarin zal overgaan; en er geene gronden zijn om dezelve anders dan plaatselijk te beschouwen, alle plaatselijke en algemeene geneesmiddelen ter oplossing onvermogend zijn, om in deze ziekte eenige herstelling van de onregelmatige en tegennatuurlijke werking der zenuwen, en van het bijna vernietigde levensbeginfel te brengen; en geheel ongeschikt zijn bevonden, om eene nieuwe bewerktuiging van den eenmaal verloren aard en de gedaante der abnormaal gewordenen organen der lijdende plaats daartestellen.

Alle specifieke middelen, waartoe men vooral de *cicuta*, *belladonna*, *pulpa daucium*, enz. rekende, door velen zoo hoog geroemd, door anderen onfeilbaar bevonden, zijn nooit in den waren scirrhus van eenig nut geweest; en welke gelukkige genezingen, men door dierlijke, plantaardige of minerale stoffen, moge opgeteekend en opgevijzeld hebben, nooit zijn dezelve in ware *knoestgezwellen* met goed gevolg gebrûkt.

§. 150.

Wanneer de scirrhus in den tweeden en derden graad is overgegaan, en dus niet meer plaatselijk kan genoemd, maar ontwijfelbaar algemeen is geworden, — blijkens onze eerste en tweede Afdelingen — en dan de kenteekenen omdraagt van den verborgen en geopenden kanker; welke uitwendige middelen kunnen dan de beste diensten ter verzachting der pijnen en vermindering der hevige toevallen verleenē?

§. 151.

Om weder dezelfde verdeling van de middelen uit de drie Rijken der natuur, in het oog te houden; is het noodzakelijk omtrent de dierlij-

lijke zelfstandigheden aantemerkten; dat men in den kanker, padden, jonge honden, en bloedzuigers heeft aangelegd. Deze eerste werden in doeken gewonden op de zweer gelegd, om het nadeelige weg te zuigen; doch vele van deze proefnemingen zijn mislukt, dewijl het dier, of niet zoog, of het te sterk verrigte en daardoor zoodanige pijnen veroorzaakte dat men genoodzaakt was hetzelfde wegtenemen, en derhalve overtuigd werd, van nimmer zoodanige middelen weder in het werk te moeten stellen. Bierchen verhaalt van eene vrouw, die van eenen kwaadaardigen kanker der borst verlost werd, door eenen geruimen tijd, eenen jongen hond aan hare borst te laten zuigen.

Elders wordt een geval verhaald van eenen kanker in den mond, die door het herhaald aanleggen van bloedzuigers in de nabijheid der zweer genezen werd. (1)

Zelfs heeft men versch kalfsvleesch, opengepouwen kikvorschen, enz. op de kankerzweer gelegd, hetgeen dikwerf ter vermindering der toevallen, doch ook veeltijds ter verheffing van dezelve strekte.

Sen-

(1) Médical commentaries of Edimbourgh. Vol. 2. pag. 3.

Sennebier te *Genève*, verklaarde, dat heet dierlijk maagsap een heilzaam pailliatief middel in de kankerzweren was; en eindelijk heeft Joseph Flores spaansch Geneesheer te Guarnalo, in *Mexico*, het gebruik van opengesneden hagedissen aangeprezen, welke door Gourlai, Cayol, en Bayle beproefd zijnde, geene de minste diensten, maar veelmeer nadeel te weeg gebragt hebben. (1)

§. 152.

Onder de planten is de *cicuta*, in afkooksel, in poeder, in extract, het versche kruid of alleen de bladen, in den geopenden kanker zeer geprezen geworden. In geenen deele ontkennen wij dat de verdoovende eigenschappen zeer veel ter vermindering der toevallen toegebragt hebben; doch de ondervinding heeft ons meermaalen geleerd, dat de zweer, na verloop van eenigen tijd, aan dien prikkel gewend zijnde, en op nieuw schadelijker teekenen voortbrengende, andere middelen vorderde.

Richter waarschuwt den Heelmeester vooral bij voorwerpen, welke zwakke zenuwen hebben

(1) Diction, des Sciences médicales. Tom. 3. p. 666.

ben, hetzelfde niet overtollig te gebruiken, „want” zegt hij „daar het in eenige gevallen eene zeer, kerè zenuwzwakte schijnt te veroorzaken, „moet men het bij lijders, welke zwakke „zenuwen hebben, met eenige voorzichtigheid „aanwenden.” (1)

Belladonna is mischien een der beste middelen tegen den kanker; niet zoo zeer om denzelfden te genezen, dan wel om de toevallen te matigen; vele proeven bevestigen dit vermogen: en mogen wij dit aan die gevallen toetsen, welke wij gezien hebben, dan gelooven wij te moeten stellen, dat deze plant, het zij in de gedaante van een afkooksel, of van een pap, of extract, of het versche kruid onmiddelijk op het gebrek gelegd, het langdurigste derzelve waarde behouden zal. Letten wij slechts op hare geneeskundige werking, dan zal men dadelijk overtuigd worden, dat derzelve verdoovende eigenschappen, het meeste ter verligting en ontspanning van den lijder zullen bijdragen.

Is de lijder eenmaal aan den invloed der *belladonna* gewend, en wordt dit door anderfootige middelen afgewisfeld, welke ook ras derzelve krachten te vergeefs ter bedaring der toeval-

(1) Ter aangeh. pl. §. 475.

vallen hebben aangewend, en het gebrek geenszins naar deze meer wil luisteren, dan zal het herhalen van de bereidingen der *belladonna* weder gunstig werken en de meeste verligting aan den ongelukkigen lijder toebrengen.

Men heeft ook het uitgeperste sap van de *Digitalis purpurea* in deze gevallen gebezigd. Men neemt hiertoe eenen lepel van dit vocht, hetgeen men met een pint water verdunt, hiermede compresen bevochtigd zijnde, worden deze op de zweer geplaatst. De gevoeligheid te veriotnpen, en dus een voornaam toeval, dat is de hevige pijn te verzachten, is reeds een niet gering voordeel, hetwelk men aan deze plant verschuldigd is (1). Ook is dit vocht in de baarmoederkankers zoo uit- als inwendig aangewend, zeer aanteprizen. Het *aqua laurocerasi* is ook een van de beste bereidingen in dit gebrek. Dr. Pitschaft, (2) verklaarde, dat gelijke deelen van dit water en *tinctura opii*, zoo uit als inwendig, het beste middel was; doch daar hetzelfde inwendig eene der gevaarlijk.

(1) Acte de la Societé de méd. pratique de Montpellier. Tom. 1.

(2) Allgemeine Méd. Annalen. 1818. 7. heft. Julius. pag. 865.

lijkste is, moet men het nimmer sterker dan van vijf tot acht druppels te gelijk ingeven.

De *pulpa daucium* zal en kan veel ter zuivering van de grondvlakte der zweer en ter verzachting van den nog gesloten omtrek toebrengen; want het verkoelend en ontstekingswerend vermogen dezes wortels is, in gevallen, waar men niets dan slechts verzachten kan, inderdaad niet gering te achten.

Door alle tijdperken, waarin men over kanker of kankerzweren geschreven heeft, heeft men ook nooit de *opium* en de *hyoscyamus* voorbijgegaan. Beide deze zoo gewigtige voortbrengfels zijn altijd hoog geroemd; en voorwaar, men heeft vele diensten van beiden te verwachten. Gardien, (1) gebruikte in den verborgen kanker, compresen, welke in het verdunde *laudanum liquidum* gedoopt waren, ook nam hij somtijds eene *solutio opii aquosa*; hierdoor werden de toevallen en vooral de verschrikkelijke pijnen aanmerkelijk verminderd en tot bedaren gebragt. Steidele, (2) geloofde dat de verborgen zoo wel als de geopende kanker,

(1) *Traité d'accouchemens et des maladies des femmes.* Tom. 1. pag. 434.

(2) *Journal de médecine.* Tom. 82.

ker, door een aanhoudend gebruik van de *lawdanum*, konden genezen worden, mits, dat de voorwerpen jong en gezond waren.

Quésnay en Lombard hebben belangrijke gevolgen gezien van het *sedum acre*, (gekneusde hùslook.) Even zoo werd door Solander en Colden, volgens zekere voorschriften, het uitgeperste sap van de *Phytolacca Décaandra* tegen de kankerzweren gebruikt. Het versch uitgeperste sap van de gewone *wegdistel* heeft in kankerzweren van het aangezicht somtijds veel nut gedaan, doch bij den kanker van de borst, niets uitgewerkt; bij het aanwenden van dit middel, wordt het verband alleen nat gemaakt.

In een periodiek geschrift heeft men een groot vermogen toegekend aan zekere Noord-Amerika'sche plant, aldaar genaamd *Pipfesjaway*; en naar haren kruidkundigen naam, *Pyrola Umbellata*. Men verhaalt van de geneeskracht dezer plant twee gevallen, waarvan het eene waargenomen werd bij zekeren Manij, 45 jaren oud, die sedert dertien jaren aan eene uitgestrekte kankerzweer op den rug was onderhevig geweest, en reeds twee malen door het mes was weggenomen. Een zijner vrienden raadde hem eene infusie van die plant aan, en in eene maand tijds, was de lijder genezen.

Het

Het tweede geval, had bij eenen neger plaats, die kanker in de lip en in het aangezicht had gehad, die hem tevens met het verlies van het gezigt bedreigde. Deze plant werd aldaar bij wijze van een afkookfel gebezigd, en herstelde den ongelukkigen. (1)

En nu is het zake om iets wegens de *Goudsbloem* te melden, waarvan de ophef grooter was, dan wel door de ondervinding geleerd is.

Westring, (2) heeft zes bijzondere gevallen opgeteekend, waarin hij zegt zeer goede diensten van dezelve gezien te hebben. In zijne eerste waarneming getuigt hij eenen baarmoederkanker door inwrijvingen met goudzout, en het uit- en inwendig gebruik van de *calendula*, genezen te hebben. In de tweede schijnt dit, schoon het eenige verligting aanbragt, niet met dat gevolg bekroond te zijn. Ook in het derde geval, hetwelk tot eenen kanker in de borst betrekking heeft, deed dit kruid, in de gedaante van eene zalf aangelegd, in zoo verre diensten, dat hetzelfde de toevallen matigde, en alle hoop op eenen goeden uitslag daarstelde;

(1) Newyork medical repository. April 1818.

(2) Waarnemingen, enz. ter aangeh. pl. pag. 25.

de; dit echter was slechts schijnbaar, want het gebrek scheen alleen te bedaren om met meer woede uittefpatten, en de vrouw, kort daarna, het slagtoffer van eene kwaadaardige ziekte te doen worden; zijne vierde waarneming schijnt gunstiger geweest te zijn, hoewel de vrouw, aan den rooden loop stierf; de twee laatste waarnemingen zijn met een gunstig gevolg bekroond geworden, schoon dit laatste meer eene uitgezakte, dan eene door den kanker aangedane baarmoeder betrof.

Doch daar Westring, ter toetsing zijner waarnemingen en ter bevestiging van de waarde der plant, de proefnemingen van andere geneeskundigen verlangt te zien, zoo kunnen wij door de mededeeling van anderen getuigen, dat de Goudsbloem eene tijdelijke verligting verschaft, doch door de meer zamentrekkende en prikkelende kracht, minder vermogen dan de narcotische plantenbereidingen scheen te bezitten.

En mogen wij uit onze ervaring hier iets bijbrengen; dan moeten wij verzekeren, dat bij drie onzer lijderessen met borstkanker, welke deze plant uitwendig in afkooksel en inwendig in de gedaante van extract in pillen gebruikten hebben; de eerste eene verligting der pijnen

ge-

gevoelde, het gebrek zuiverder werd en de randen der zweer min of meer begonnen te cicatriferen; doch bij de twee anderen zagen wij nadeelige gevolgen, ja zelfs bij eene dezer kwaadaardiger toevallen en stripen ontstaan.

Dien te gevolgen van dit middel afgeschrikt, kunnen wij geene vrijheid vinden, om deze plant, onder de in den kanker voordeelige middelen te rangschikken.

§. 153

Onder de *Delfstoffelijke* middelen, waartoe het goud, ijzer, lood, kwikzilver en arsenicum gebragt worden, moeten wij kortelijk aanmerken:

Dat het *goud* door Chrestien (1), te *Montpellier* als zeer werkzaam in *Syphilitische* ziekten, als ook in de kanker gebreken, vooral der baarmoeder is bevonden. Chrestien verhaalt, den kanker der baarmoeder genezen te hebben, door inwrijvingen van het *goudoxyde*, op de
tong

(1) Observations sur un nouveau remède dans le traitement des maladies veneriennes, par Chrestien Paris, 1811 — alsmede zijne Methode Iatroleptique pag. 381.

tong en dikwerf aan de binnenzijde der *utera*, onder anderen heeft hij zeven vrouwen behandeld met *scirrhus uteri*, welke allen hersteld zijn. Maar zoude men al die ziektegevallen voor waren kanker kunnen aannemen? want volgens waarnemingen van Bayle, (1) welke aantoonen, dat de lijderessen, niet alleen geene verligting gevoelden, maar zelfs gestorven zijn, en volgens die van Westring, welke bewijzen, dat men niet lang daarmede konde aanhouden, dewijl het veeltijds eene vermeerderde prikkelbaarheid te weeg brengt, moet het goud, als nadeelig in den kanker kennende werken, ter zijde gesteld worden.

Het *carbonas ferri*, en *murias ferri*, is door Carmichael bij vijf verschillende kankergerbreen gebezigd, en zeer dienstig bevonden, vermits hij zegt de lijders hiermede genezen te hebben. Doch Dr. Hall, die dit zout meer voordeelig in voortkrugende zweren bevond, schijnt de waarnemingen van Carmichael zeer in twijfel te trekken.

Het lood schijnt meerdere verdiensten dan het ijzer te bezitten; de verkoelende, resolve-
tende en calmerende vermogens van deszelfs
be-

(1) Diction. des Sciences méd. Tom. 3. pag. 602.

bereidingen, die wij met geene ongelukkige gevolgen in verband met verdoovende middelen aangewend hebben, pleiten zeer ten voordeele van dit middel; vooral hebben wij in kankerzweren zeer veel dienst gezien van het *aqua vegetomineralis*, met eene zekere hoeveelheid *Tinctura opii* bedeed.

Kankergebreken, welke met venerische complicatiën vergezeld gaan, kunnen een geheel ander voorkomen door het kwik verkrijgen. Wilson roemt de kwikbereidingen zeer in sommige huidkankers en vooral berookingen van de cinnaber schijnen volgens zijne denkbeelden onder de *anticancrofa* gerekend te worden. Maar in den waren kanker, welke met geene andere gebreken of ziekten gepaard gaat, zal het kwik, onder welke eene gedaante, of op welke eene wijze aangewend, altijd schadelijk wezen. (1)

In de vorige afdeeling hebben wij ruime gelegenheid gehad om de waarde van het *Arsenicum* te beoordeelen; derhalve verwijzen wij den lezer naar §. 124. en volg., ook in dezelfde afdeeling worden onze denkbeelden over de bijmiddelen uiteengezet.

§. 154.

(1) Diction. des Sciences méd. Tom. 3. pag. 657.

Het blijkt duidelijk uit dit alles, dat er een groot verschil bestaat in de werking der geneesmiddelen, en er tot dus verre geene bereidingen gevonden worden, waarop men met eenige zekerheid, zoowel in den scirrhus als in den kanker, vertrouwen kan. Even zo min zijn er middelen bekend, die vooral in den tweeden en derden graad der ziekte, zonder met anderen afgewisseld geweest te zijn, aanhoudend voordéelig, zoo niet schadelijk waren; want de zachte en meest verdoovende zelfs, brengen allen niets toe tot eenige genezing, en zijn, wanneer zij eenigen invloed op deze gebreken uitoefenen, slechts als palliatieve middelen te beschouwen. Van daar ook de stelling van zoo vele beroemde mannen, die in den eersten graad des gebreks geene plaatselijke middelen gedoogende, de kunstbewerking als het beste plaatsmiddel erkennen.

Wel is waar, dat men dikwerf complicatien bij den kanker waarneemt, die niet zelden medehelpende oorzaken zijn, van de kwaadaardigheid dezer ziekte, en door de daarin dienstige middelen bestreden wordende, veel tot eene vermindering der toevallen toebrengen; doch in-

indien men nauwkeurig op den aard van den waren kanker — in den uitgebreidsten zin — gelet heeft; dan zal men klaarblijkelijk gewaar worden, dat, door de eigenaardige hevigheid der toevallen; en door de moeijelijkheid, om in ieder gegeven geval, de verschillende medewerkende oorzaken en den aard der in den tweeden en derden graad, algemeen gewordené *cachexia cancrosa* optesporen, er nog zeer veel duisters in de ware keuze der genesmiddelen gelegen is.

Alle kankers zijn niet gelijk aan zich zelve, allen zijn min of meer naar de plaats van voorkomst gewijzigd; en schoon de hevigheid der pijn, het uitwendig aanzien, de kleur, reuk en dunheid der uitvloeiende stoffen, de verharde, sponsachtige, eeltige, bloedende randen der zweer, enz., als echte teekenen des kankers opgegeven worden, zoo leert ons de ondervinding, dat zweren van eenen geheel anderen aard, vele van die verschijnselen kunnen opleveren. Van daar dat de sterkst werkende middelen, in zoodanige zweren, met veel voordeel aangewend worden, en dus als genezene kankers verkeerdelijk opgegeven zijnde, niet anders dan strekken kunnen, om de dwaling voortdu-

T

ren-

rende, en den waren kanker nog kwaadaardiger te maken.

§. 155.

Wij moeten, daar wij nu de meest in zwang zijnde middelen beschreven hebben, nog een weinig bij de kunstbewerking stilstaan.

Wanneer de ziekte nog geen kenteeken van waren kanker heeft; dat is: wanneer het gebrek nog scirrus zijnde, zich alleen tot het orgaan bepaalt, waarin het zijnen oorspronkelijken zetel gevestigd heeft; maar echter doet vreezen, dat dezelve daarin zal overgaan, en er geene gronden zijn, om dezelve anders, dan alleen plaatselijk te beschouwen, dan heeft men de meeste hoop op eenen goeden uitslag; alleen van de kunstbewerking, als het voldoende uitwendige middel te verwachten.

Het is indedaad zeer te bejammeren, dat men in de leer der kankerziekten, niet genoegzaam het ware tijdperk bepaald heeft, waarin het gebrek ophoudt plaatselijk te zijn, en het karakter aanneemt van algemeen te worden. En hieruit ontstaat het belangrijke van het voorstel, of men al dan niet ter behouding van het

le-

leven en der gezondheid van den lijdër tot de operatie zal overgaan.

Wij hebben in de tweede afdeeling gezien, dat verre de meeste uitroeijingen van het gebrek nadeelig zijn uitgevallen; het zij dat de ziekte met meer of minder hevigheid op de oorspronkelijke plaats, of op eene andere terug gekoerd is, en dat zeer weinige met eene geheele genezing zijn be kroond geworden; voornamelijk is deze mislukking daaraan toeteschrijven, dat men nimmer het ware tijdpunt heeft kunnen aanwijzen, waarin het gebrek, of plaatselijk is, of algemeen wordt.

Wij zullen echter trachten, dit gewichtig vraagstuk eenigermate uit een te zetten.

Scirrhus, welke in kanker kan overgaan, is eenig orgaan geplaatst zijnde, waar het door eene uitwendige gelegenheid gevende oorzaak te weeg is gebragt, en alleen op zich zelve bestaat, zeer langzaam grooter is geworden, geene de minste aangroeiingen met de om- of onderliggende deelen heeft aangegaan, met geene andere dan zuiver *Sympathische* en klierachtige opzwellingen gepaard is, en volstrekt geene pijn veroorzaakt, *kan niet anders dan plaatselijk beschouwd worden.* Doch hierbij moet men vooral in acht nemen, dat van deze tee-

kenen de plaatselijkheid des gebreks *niet alleer* afhankelijk, en zij dus nog geene genoegzame *gronden* opleveren, om ontwijfelbaar de plaatselijkheid te erkennen. Maar men moet niet te min op de algemeene verhouding van het gestel des lijders, of der lijderes letten; en deze gezonde toestand is te kennen, zoo wel aan de vrije en onbelemmerde beweging van het lijdend deel, als aan de geregelde verrigtingen der ademhaling, vertering en afscheiding, aan de gezonde huidkleur, aan de nog geregelde vloeijing der maandstonden bij de vrouwen, en aan de jaren van den lijder of van de lijderes; „want,” zegt Gardien: (1) „de invloed van den ouderdom op het gelukken van de kunstbewerking, moet in geenen deele miskend worden.” Van daar de verzekering van den Hoogleeraar Pinej, dat de knoestgezwellen, welke in de borst, (als het meeste daaraan onderworpen orgaan), ontstaan, en zoo wel tusschen de 14 en 25 jaren als tusschen de 60 en 80 plaats grijpen, het goedaardigste zijn, en, over het algemeen, na de operatie, door geene herhaling der ziekte achtervolgd worden.

At-

(1) *Traité d'Accouchemens et des maladies des femmes*, Tom. 1. pag. 448.

Al deze verschijnselen en gunstige teekenen in een gegeven geval aangetroffen worden, zijn als even zoo vele bepalingen aantene-men, dat *dit* het regte tijdpunt is, waarin men, zonder eenige beproeving van middelen, welke min of meer nadeelig zouden kunnen werken, onmiddelijk tot de uitroeiing moet overgaan.

Is daarentegen de aanwas van het gezwel zeer snel, is de oorzaak minder kenbaar en dus inwendig, wordt het gebrek, alhoewel het niet oud is, onbeweeglijk aan de omgevende deelen vereenigd, met verwijde bloedvaten be-deeld, en met scirrheuse zwellingen op andere plaatsen waargenomen; dan kan men eenen meer algemeenen staat der ziekte onderstellen, en dit wordt nog meer bevestigd, wanneer het geheele organisme zwak, en de ademhaling hinderlijk is, wanneer de digestie begint afte-nemen, de eetlust verdwijnt, de lijder eene walging voor alle vaste spijsen gevoelt, en niet alleen ter plaats van het gezwel gevoeli-ger, maar ook over het geheele ligchaam pijn-lijker wordt, en eindelijk die eigenaardige stroo-gele kankerleur verkrijgt; dan wordt de al-gemeenheid der ziekte in geene geringe mate bevestigd; ook dan zal de kunstbewerking nimmer behooren gedaan te worden; want deze

proefneming, den toestand niet alleen kunnende verbeteren, maar zelfs kunnende strekken, om de ziekte kwaadaardiger te maken, zal dan nimmer onder een der beste middelen moeten gerangschikt worden.

§. 156.

Het is dus in den plaatselijken toestand des gebreks meer dan tijd om de operatie te ondernemen, wanneer hetzelfde teekenen begint aantenemen, van eerlang in kanker te zullen overgaan; immers de toenemende hardheid, bultigheid en mindere verschuifbaarheid van het gezwel, in verband met de bijomstandigheden, die dezen staat meer nadeelig kunnen dreigen, als daar zijn: de aanstaande ophouding der stonden, belemmeringen in hebbelijke ontlastingen, droevige gemoedsaandoeningen, bekrompen levensonderhoud, slechte voeding, enz. zouden allen dus het uitstel der kunstbewerking, om de woorden van den beroemden Richter te gebruiken, *ondoelmatig* en *gevaarlijk* maken. Van daar het gelukken der operatie, hoe jonger en gezonder het voorwerp, en hoe onpijnlijker het gebrek is.

Zijn dus de omliggende deelen nog gezond, heeft

heeft het gebrek geene aanmerkelijke verbindingen met andere deelen, dan „ blijft er ons, „ zegt Spangenberg, (1) ter waarborging „ van den gezonden omtrek niets verder over, „ dan de uitroeiing van den scirrhus en kanker.” En hiërmede stemmen, Tittmann, (2) Bell, (3) Delpéch, (4) Sabatier, (5) Richerand, (6) Bayle, Boyer, en meer anderen zoodanig overeen, dat wij uit rede, ervaring, en op de te voren door ons aange- toonde gronden, durven besluiten; dat men dan immer den geheelen scirrhus, in deszelfs geheele uitgebreidheid, op de vaardigste wijze moet wegnemen; mits dat er geene tegenaan- wijzingen gevonden worden, dat is; wanneer de scirrhus zoodanige verbindingen heeft aange- gaan, dat deze, zonder die aanhechtselen aan spieren, banden, groote vaten, of beenderen, niet uitgeroeid, of door de blijkbaar aanwezige kankerbesmetting; of door meerdere scirrhuse ge-

(1) In Horn's archiv. 1. b. 1 ft. p. 53.

(2) Leerboek der Heelk. vert. door A. v. d. Hout, 2. deel pag. 207.

(3) Zamenstel van heelkunde, 1. deel.

(4) Diction. des Sciences médicales, Tom. 3. p. 682.

(5) Médecine opératoire Tom. 2.

(6) Nosogr. chirurg. Tom. 1. pag. 260.

gezwollen aan andere deelen, of door het geheele zwakkelijke en ziekelijke aanzien des lijders, niet alleen zonder vrucht weggenomen, maar dikwerf door den prikkel van het mes gevaarlijker gemaakt kan worden. (1)

En alhoewel het dikwerf gebeurt, dat na de wegneming van den scirrus en kanker, deze terugkeert en kwaadaardiger toevallen oplevert, kan de operatie somtijds nog van dienst zijn. Immers de waarnemingen van Sabatier en meer anderen, welke met gelukkige gevolgen meer dan eens aan het zelfde voorwerp de kunstbewerking uitoefenden, pleiten te zeer voor eene handelwijze, welke men wel en naauwkeurig moet overwegen, eer men den lijder hulpeloos aan zijn lot overlaat.

Ook betuigt Monro, dat, indien een kankerbrek den lijder zoodanig verzwakt, dat men met reden vreest, dat hij dit niet lang zal kunnen uithouden, men nog zonder talmen de kunstbewerking als het eenige middel in het werk moet stellen. Ook dit leerde ons onze ondervinding, (zie de afdeeling, §. 99. waarn. 8.

§. 157.

(1) Richerand, Nosographie chirurg. Tom. 4. pag. 443.

Daar wij ondersteld hebben, dat de grondoorzaak van deze ziekte, in eene ziekelijke wijziging van de zenuwen en watervaten gelegen is, (1) en het door voorbeelden is bewezen, dat de scirrhus door een inwendig gebruik van het *arsenicum*, en *extractum cicutae*, geheel is opgelost; doch in het vervolg door den verzwakten toestand van het *Systhema Lymphaticum* door buikwaterzucht en den dood gevolgd is, (zie §. 125.); zoo moeten wij den invloed der zenuwen en watervaten op deze ziekte kennende, alle Geneeskundigen uitnoodigen, om in dergelijke gevallen, na de wegneming van den scirrhus of kanker, een bijzonder oog te slaan, op de geheele reeks van zenuwmiddelen, welke een zeker vermogen hebben, om de zenuwen en daarmede in verband staande watervaten, zoodanig te verbeteren of te veranderen, dat men door een aanhoudend gebruik gewaarborgd kan zijn, van de *dispositio cancrofa*, geheel weggenomen en opgeheven te hebben. Den waren aard van den aanleg tot kankergerbreen te onderzoeken, de-

zen

(1) Vergelijk de 2de afdeeling, §. 79-80.

zen door middelen, die inzonderheid hier in dienstig kunnen zijn, te bestraffen, de proefnemingen opteekenen, nauwkeurig gade te slaan en daarna den uitslag der bijzondere gevallen te vergelijken, en eindelijk de overeenstemmende uitkomsten als voldoende aantemen, zijn onze gevoelens, omtrent de genezing van eene ziekte, wier uitwerkselen meer dan derzelve ware oorzaken bekend zijn.

§. 158.

II. Welke uitwendige middelen moet men als schadelijk beschouwen?

Onder de veelvuldige middelen zijn er die niets, en andere die nadeelige uitwerkselen hebben; tot deze laatste behooren betrokken te worden: het brandijzer, de bijtmiddelen, het *arsenicum*, het middel der *nonnen* en de electriciteit.

Tot de eersten behooren de drukmiddelen en sommige verweekende pappen, omslagen en stovingen.

§. 159.

I. Het brandijzer, een der eerste uitgedachte middelen, is voorzeker het pijnlijkste en on-

zekerste, en moet volstrekt als een der nadeligste beschouwd worden. Het is immers eene zekere waarheid, dat hetzelfde zoodra het op de huid aangewend wordt, deze eensklaps verschroeit, het daarin aanwezige levensbeginfel dadelijk uitdooft, en dieper doordringende, reeds zwakker en dus schadelijker op den onttaarden scirrhus moet inwerken; want de verschroeide en verstorvene plek der huid, door de verhoogde levens-energie des omtreks zullende afgestooten worden, moet onvermijdelijk, de nog gezonde omgevende deelen van het gezwel, in ontsteking brengen, het gezwel zelve aandoen, de chemische decompositie in hetzelfde begunstigen, en de lijder te eer het slagtoffer doen worden van eene kuur, die niet dan ten strengste kan geweerd worden. En gesteld zijnde, dat men lijders konde waarnemen, bij wie het *cauterium* aangewend ware geweest, dan kan men zeker stellen, dat de gevolgen van dezen prikkel schadelijker zijn zouden dan herhalingen van den kanker na de kunstmatige uitstijdingen; en daarenboven hoe sneller deze branding plaats heeft, hoe slechter de uitkomst is, vermits men het gezwel, met betrekking tot deszelfs uitgebreidheid, nimmer algemeen kan vernietigen. Derhalve is het beter niets te doen, dan

dan zoodanige schadelijke middelen te baat te nemen,

§. 169.

Hetzelfde moet tevens op de bijmiddelen toegepast worden, welke allen, zegt Bayle (1), niet anders dan als empirische middelen moeten beschouwd worden, van wier werkingen wij altijd onzekere uitkomsten geleerd hebben. Het is echter nuttig om dezelve te kennen, ten einde in zoodanige ongelukkige gevallen, alle dwalingen en vooroordeelen wegteneamen; en schoon sommigen deze aanbevelen, zoo moet men nimmer het gezegde van Delpech (2), uit het oog verliezen, „dat indien de ziekte „eenige uitgebreidheid verkregen heeft, zoodat „derzelve geheele vernietiging niet door eene „eenige applicatie van die middelen kan bewerkt worden, men dan altijd deze handelwijze vermijden moet.” En hoezeer Richter (3), in zijnen tijd ook met dezen Franschen Hoogleeraar eenstemming gedacht heeft;

ZOO

(1) Diction. des Sciences médicales. Tom. 3. p 659.

(2) Diction. des Sciences méd. Tom. 3. pag 681.

(3) Anfangs grunde enz. §. 455.

zoo moeten wij ten tweedenmale met Spangenberg, (1) betuigen, dat bijtmiddelen, altijd schadelijk zijn geweest, dewijl hunne werking slechts oppervlakkig is, op het dieper gelegene deel geen invloed heeft, en door de verwekking, die zij in het gezwel en in den omtrek te weeg brengen, de slapende kankerstof opwekken, en derzelver opnemng door de wattervaten begunstigen.

§. 161.

Tot deze zelfde klasse moet men het *arsenicum* betrekken, hetgeen een der nadeeligste middelen in den waren kanker is. Wij toonden dit te zijner plaats genoegzaam aan, (zie 3. afdeeling §§. 124 - 128.), en schoon velen dit middel verre boven de andere bijtmiddelen mogen verheven, en dit met de sterkste bewijzen gestaafd hebben, zoo zal het altijd eene zekere waarheid blijven, dat die ziekten nooit ware kanker geweest zijn; maar andersoortige gebreken waren, die gereedelijk door dezen prikkel vernietigd, gezuiverd, en genezen zijn geworden.

§. 162.

(1) Horn's archiv r. B. 1. heft. pag. 53.

Het middel der *noten van Rees* behoort, als schadelijk in den scirrhus en kanker geweerd te worden. De beschrijving, werking en gevolgen van dit beruchte geheim, welke wij op §§. 110-114. uiteengezet hebben; bewijzen genoegzaam, dat men dit middel in den waren scirrhus moet vermijden: hoeveel te meer dan nog, wanneer de plaatselijke ziekte algemeen wordt, dat is, wanneer die tijdperken treden, waarin men met vrees, den verborgen en geopenden kanker te gemoet kan zien.

De electriciteit, welker invloed wij zoo heilzaam kennen in verlammingen, *amaurosis*, verouderde *Rheumatische* en *Casareuse* vlocijingen, onderdrukking van natuurlijke ontlastingen, anderfoortige koudegezwollen, enz. behoort in den scirrhus, en bijzonder, wanneer deze in kanker dreigt overtegaan, ter zijde gesteld te worden. De geneeskundige eigenschap van dit middel is sterk prikkelend, hetzelve verhoogt de werking van alle dierlijke functien, vermeerdert de warmtestof, en kan dus op het ontaarde gezwel

en op den omtrek niet dan schadelijk werken, dewijl het op deze laatste bewerking, nog normaal zijnde, in eenen zekeren zin denzelfden invloed heeft, als sommige bijtmiddelen, welke wij zoo sterk hebben afgekeurd. Daarenboven moet men deze geneeswijze bij gevoelige en prikkelbare lijdens niet in het werk stellen, en van de lijst der geneesmiddelen in die gebreken uitswischen, waar men sterke en verhittende middelen vermijden moet.

§. 164.

2. Het drukuig van Young, hetwelk wij met eene daaromtrent opgeteekende waarneming op §. 146. gezien en den ongelukkigen uitslag vernomen hebben, moet nimmer gebezigd worden; want de getuigenis van J. Butter, (1) dat dit middel den toestand kan doen verergeren, en dus bij ware kankergerbreken in geene aanmerking moet komen, zal voldoende zijn, om dit onder de schadelijke middelen te rekenen. Wij voor ons, die dit nooit beproefd hebben, en ook altijd, — van de schadelijkheid

(1) Practic. observ. in the Edimb. Méd. and Surg. Journ. N°. 66. 1818.

heid der drukking overtuigd zijnde — zouden verwerpen, kunnen in geenen deele, eene voordeelige plaats aan deze zonderlinge geneeswijze inruimen.

§. 165.

Voorts komen ons sommige verweekende pappen, stovingen en omslagen ter beoordeeling voor. *Alhoewel deze het minste nadeel kunnen te weeg brengen, zoo blijft het echter eene stellige waarheid, dat de scirrhus door geene middelen oplossen zijnde, ook geenszins voor deze verweekende middelen wijken zal.* De vochtige broeiing en stoving is vooreerst schadelijk, door de mogelijkheid om de huidvaten wijder en de zenuwen gevoeliger te maken, derhalve de gevolgen der drukking van het gezwel op deze organen te vermeerderen; en ten tweede, wanneer deze pappen, omslagen en stovingen verkoelen, en eindelijk koud worden, dan is deze prikkel door het gemis van de warmte stof nog nadeeliger in den scirrhus. Dit te vermijden zal dus wel zoo doelmatig zijn, en minder gelegenheid geven tot de verheffing van eene ziekte, welke, door de bedekking met zachte en onschuldige middelen, als konijns- of zwanenvel, nog eenen geruimen tijd slapende zoude kunnen gehouden worden.

§. 166.

III. De middelen, welke een schadelijk vermogen op den scirrhus zullen en kunnen uitoefenen, genoegzaam bepaald hebbende, moeten wij nog eene wijl stilstaan, bij diegenen, welke de beste schijnen te zijn.

Vele schrijvers, die zoo vele en zoo verschillende oorzaken opgegeven hebben, welke de vorming en daarstelling van den scirrhus en kanker kunnen bewerken, hebben niet minder even zoo vele geneeswijzen uitgedacht, en deze in het bijzonder gewijzigd, naar de waarschijnlijkste en meest bekende oorzaken. Doch daar deze naar den aard van den scirrhus onvermogen zijn, en deszelfs onoplosbaarheid bevestigen, zoo kunnen wij geenszins vermogende *uitwendige* middelen wettigen, die in staat zouden kunnen zijn om eene ontaarding van zijn eigen soort wederom tot dien normalen toestand te brengen; van daar dat er geene waarnemingen van *ware* knoestgezwollen bestaan, die door bekende, hoe kunstmatig en oordeelkundig aangewende hulpmiddelen, opgelost en hersteld zijn. Immers wij kunnen eenen schrik, ontsteltenis, toevallige bliksemstraal, of door andere oorzaken voortgebragte koortsen, ziekten, enz.,

V

niet

niet rangschikken onder de geneesmiddelen, maar alleen beschouwen als magten, welke door eenen eigenaardigen invloed op het zenuw en gewaarwordingsstelsel veranderingen hebben kunnen te weegbrengen, waarvan wij wel de uitkomsten zien, maar geenszins de werking kunnen nasporen.

In weerwil echter van die overtuiging, wordt het van den Genees- en Heelmeester plichtmatig vereischt, dat zij die middelen in *het werk* stellen, welke door den aard der omstandigheden gevorderd worden. Zij moeten dus, om met Boyer te spreken, de meest waarschijnlijke oorzaken opsporen, om daarna op die kennis zulk eene behandeling te grondvesten, welke zij, naar den aard der zaak, het nuttigst en onschadelijkst oordeelen te zijn.

§. 167.

Het knoestgezwel kan uit oorzaken ontstaan, die door geene geneesmiddelen kunnen opgeheven worden; vooral wanneer onderdrukkende gemoedsaandoeningen, droefheid en zwaarmoedigheid den boventoon in het gestel des lijders voeren. Men zal, wel is waar, door de radicale kuur in tijds aangewend, veel tot de herstelling kun-

kunnen toebrengeu ; doch hoe dikwerf is men niet genoodzaakt deze uittestellen, om redenen door den lijder , of door deszelfs betrekkingen aangevoerd, die de vrijheid in de handelwijze des Heelmee~~ters~~ voor een groot gedeelte bepalen. In die gevallen derhalve kan men met uitwendige middelen niets verrigten, en eene verstandige werkeloosheid, door van Gescher zoo stipt bevolen, zal voor het uitwendige doelmatig zijn; het bedekken van het gewel met konijns- zwanenvel of zacht zeemleder zal veel ter bescherming der huid toebrengen, de wrijving door de kleederstukken voorkomen, den nadeeligen invloed des kouden dampkrings, en der veranderingen van de weersgesteldheid beletten. Daarbij moet men den lijder zoo veel mogelijk moed, opgeruimdheid, tevredenheid inboezemen en afleiding aanprijzen, hem veel tot uitspanning, vervrolijkenden omgang met andere menschen en matige beweging aansporen; voorts zijn phijziek gestel naauwkeurig gadeslaan, hem voor alle toevallen waarborgen, een koel, zacht en laxeerend diëet voorschrijven, hem van tijd tot tijd, indien hij volbloedig is, eenige oncen bloed aflaten, ophoopingeu in de eerste wegen door verkoelende laxermiddelen verminderen, en hem aanhoudend de door

Richter voorgeschrevene inwendige resolventia laten gebruiken, welke voornamelijk bestaan uit *tartarus tartarifatus*, honig, *extractum graminis*, *taraxaci*, enz.

De nuttigheid van deze handelwijze verdient, ingevalle er geene complicatien aanwezig zijn, den voorrang boven alle andere behandelingswijzen; en nemen wij de woorden van den zoo ervarenen als geleerden Richter tot de onzen, dan zal het gezag van dezen Heelmeester, onze denkbeelden niet weinig versterken. „ Het is „ ook zeer noodig;” zegt hij, „ het knoestge- „ zwel gestadig met eene zwanenhuid of een ko- „ nijnenvel, of iets dergelijks te bedekken; men „ onderhoudt daardoor den scirrhus niet alleen, „ in eene gelijkmatige warmte, die ter oplos- „ sing zoo veel bijdraagt, maar men voorkomt „ tevens alle uiterlijke drukking, wrijving enz. „ waardoor hetzelfde zoo ligt in ontsteking kan „ geraten. Ontsteking in den scirrhus, of in „ deszelfs nabijheid is altijd met gevaar gepaard: „ de eerste maakt het knoestgezwel kankerach- „ tig, de laatste maakt het geheel onbeweeg- „ lijk, en daardoor ter wegneming ongeschikt. „ De uitwendige drukking maakt niet alleen „ dat de scirrhus binnenwaarts gedrukt en on- „ beweeglijk wordt, maar geeft ook ligt aan,

„ lei-

„ leiding tot ontsteking. Alles dus wat het
 „ knoestgezwel kan drukken , prikkelen of
 „ ontsteken , moet van het begin af op het
 „ zorgvuldigste vermeden worden. Hoezeer de
 „ warmte de oplossing van eene verharding be-
 „ vordert, blijkt uit de voortreffelijke werking
 „ van kunstmatige warmte in verzwerings aan-
 „ gewend , die door aanmerkelijke verhardingen
 „ omgeven zijn. Men heeft waargenomen, dat
 „ de scirrhus van zelve, door het aanhoudend
 „ gebruik van een konijnsvel verdwenen is.” (1)

§. 168.

Is nu de scirrhus te weeg gebracht, door het
 .stremmen van eene natuurlijke ontlasting, b. v.
 der *menstrua*, van den witten vloed, aambeijen-
 vloed, en meer andere hebbelijk geworden ont-
 lastingen, teruggedreven hebbelijke uitslagziek-
 ten, voet en hoofdzweet; dan is men, hier wel
 van overtuigd zijnde, verplicht, in de uitwen-
 dige behandeling geene verandering te brengen,
 maar dan alleen zijne aandacht op de inwendige te
 vestigen.

In

(1) *Anfangsgrunde der Wund-Arzneltkunst.* 1. Band.
 §. 436.

In het eerste geval, moet men, wanneer de vrouw nog in het tijdperk harer zuiveringen is, en deze door geene anderfoortige oorzaken gestremd zijn geworden, zoodanige middelen te baat nemen, welke van eene geneeskundige voorzigtigheid en een genie vergezeld, hierin het dienligste bevonden worden. Is de vrouw echter het tijdpunt genaderd, waarin hare maandelijksche ontlastingen beginnen optehouden, dan wordt de gevaarlijkheid van haren toestand *niet* weinig vermeerderd; „want veelal,” zegt Boyer (1), „hangt dezelve (scirrhus) van den kankerachtigen aanleg af, welke tot dit tijdperk verborgen blijvende, zich nu door de verdere ontwikkeling van den scirrhus kenbaar maakt.”

Tot de meest met den aard der zaak overeenstemmende middelen, moet men dan de periodieke, algemeene en plaatselijke bloedontlastingen rekenen, die, schoon zij nimmer zoo gunstig als eene natuurlijke werken, echter iets ter vermindering van den snelleren voortgang kunnen te weeg brengen.

De tweede oorzaak namelijk, den gestremden witten vloed moet men trachten te herstellen, door verweekende inspuitingen in de schede,
damp-

(1) Diction. des Sciences méd. Tom. 52. pag. 392.

dampbaden, verweekende en tevens verkoelende dranken en voetbaden.

De belotte vloeijing der aambeijen, moet men deels op dezelfde, deels op de eerste manier, in verbinding met bloedverdunnende geneesmiddelen behandelen.

Even zoo moet men de stremming van hebbelijke ontlastingen, van zweren, etterdragten, fistels enz., of op dezelfde, of op eene andere plaats, het zij door de heropening van het likreken, of door het plaatsen van eene etterdragt hier of elders opheffen, en zelfs eenen grooteren uitvloed van stoffen daarstellen. En eindelijk, moeten hebbelijke uitlagen, voet en hoofdzweet, enz. ten spoedigste — indien er geene redenen van uitsel zijn — weder voortgebracht en hersteld worden. Zijn die uitslagziekten van eenen scabieusen aard, zoo moet men deze langs den weg van besmetting weder voortbrengen; of indien het eene andere huidziekte, b. v. eene dauwwormige, herpetische uitslag is, door zachtprikkelende en roodmakende uitwendige middelen, ter plaatse waar deze te voren bestond, hernieuwen. „Men moet echter,” zegt Boyer, (1) „van al deze
„ mid-

(1) Ter aangeh. plaatse.

„ middelen geen misbruik maken , dikwerf is
 „ de stremming van de eene of andere hebbe-
 „ lijke ontlasting, een bijkomend toeval en een
 „ gevolg van eenen scirrhus , welke van ge-
 „ wigtigere inwendige oorzaken afhangt. Des
 „ niettemin kan in dit laatste geval, de onder-
 „ drukking eener zoodanige hebbelijke ondat-
 „ ting, de oorzaken der reeds bestaande ziekte
 „ vermenigvuldigen, en derzelve uitwerkfeelen
 „ verzwaren.”

§. 169.

Moeten de oorzaken gezocht, of de compli-
 cationen toegeschreven worden aan venerische,
 scrofuleuse, arthritische of anderfoortige abnor-
 miteiten; dan behoort men uit en inwendig de
 hierin voordeelige middelen te baat nemen.

In het eerste geval moet men het kwik aan-
 wenden, hetwelk, wel is waar, niet voorzigtig
 genoeg gebezigd zijnde, een zeer gevaarlijk mid-
 del is; doch volgens Richter somtijds den
 scirrhus opgelost, maar ook niet minder den
 overgang in den kanker begunstigd heeft. Uit-
 wendig kan men de kwikzalf, langs den loop
 der voornaamste watervaten ingewreven, toedie-
 nen, en het gezwel met eenen beschermenden
 kwik-

kwikpleister bedekken. In knoest en kreeftgezwollen der baarmoeder alleen van deze oorzaak afhangeude, heeft het somtijds wonderen verrigt.

In de overige gevallen moet men naar behooren handelen, de *antiscrophulosa* en *ansarthritis* bezigen, de algemeene ongesteldheid verbeteren, en daardoor de gevolgen en uitwerkingen van den scirrhus voorkomen, matigen, of ten minste voor een groot gedeelte wijzigen.

§. 170.

Wil de lijder, of de omstanders ook wel in weerwil van de *beste* raadgevingen welke wij tot nu toe bespiegeld hebben, eene meerdere uitwendige werkzaamheid zien, en kan men, wegens veel menschkundige redenen, dit niet vermijden, dan komen de navolgende proefondervindelijke middelen als de voordeeligste en minst schadelijke voor. De Hoogleeraar Hallé raadt in zijne *Cours de Hygiene*, zeer het gebruik aan van de oplosfende pleisters, dewijl deze, zegt hij, de poriën der huid stoppen, dien te gevolge de onzichtbare uitwaseming beletten, deze onder de pleister verzamelen en derhalve een bad uitmaken, hetgeen dikwerf veel dienst doet. Men kan ook het andere door dien Hoogleer-

het opgegeven middel (zie §. 136.) beproeven. De verschgekneusde bladen, het uitgeperste, of de pleister van de *cicuta* bezigen; van gelijke koude oplossingen van de *gom ammoniak*, *figápenum*, *galbanum*, of spaansche zeep is azijn aanwenden; andere zamenstellingen van beschermende pleisters, als de zeep, gom en die van Vigo gebruiken; of het gezwel in matrasjes wikkelen, welke met de gedroogde en tot poeder gebragte *urias ammoniac* opgevuld zijn. Ook heeft Boyer met veel vrucht zich bediend van de *urias soda*, hetgeen tot poeder gebragt en in zakjes genaaid, op het gezwel gelegd werd, en door Gardien, (1) wordt opgegeven. Eindelijk kan men den damp van azijn, waarin middenzouten opgelost zijn, tegen het gebrek opvangen.

Ziet men nu, dat een van deze middelen wezenlijke diensten veroorzaakt, dan moet men steeds hiermede voortgaan, doch dadelijk ophouden, wanneer men niets vordert of nadeel te weeg brengt.

Derhalve, daar in eenige gevallen *dit* en in andere *dat* middel zijnen invloed aanduidt, en men geene bepaling maken kan, welk van alle,

(1) Gardien, ter aangeh. pl. Tom. I. pag. 422.

le, in ieder geval het werkzaamste is, zoo moet de heelmeeester zich niet te lang bij een en hetzelfde middel bepalen, maar dan het eene dan het andere aanwenden; en indien, in weerwil van dit alles, het gebrek langzaam voortgaat, doch nog gemakkelijk door de kunstbewerking kan weggenomen worden, zoo moet hij geen oogenblik tijds met verdere pogingen ter oplossing verliezen, maar dadelijk tot de uitroeiing overgaan.

§. 171.

In dit tijdperk der ziekte eindelijk, moet de leefregel voor den lijder zoodanig zijn, dat men in jonge volbloedige gestellen van tijd tot tijd een weinig bloed ontlast; hen zacht openende voedzels, als salade, cichorei, kervel, verdere bladgroenten en verkoelende spijzen laat gebruiken, zuurachtige vruchten en bittere dranken, welke met slijpen verzoet zijn, laat drinken. Phlegmatifche voorwerpen, kunnen meer opwekkende spijzen, en bilieufen moeten verfrifschende en tevens verzachtende nuttigen. Daarbij moet men vooral aan een ieder, zonder onderscheid, alle prikkelende en sterk gekruide eetwaren ontzeggen, niet dan wit en ligt ver-
teer-

zeerbaar vleesch of warme boullions van warme kruidetende dieren toestaan, en in één woord alle geestrijke dranken ontzeggen. Voorts zij de kleeding en dekking zoodanig ruim en gemakkelijk, dat deze in geenén deele de huid-uitwaseming kan vermeerderen, of verhinderen en stremmen; de beweging moet matig, en de beschutting tegen de weersgesteldheid zorgvuldig zijn; want de ondervinding heeft te meermalen geleerd, dat vochtige koude aan de voortgangen dezer gebreken zeer nadeelig is; echter moet men den invloed der versche dampkringslucht, in zijn gewoon verblijf, zoo veel mogelijk begunstigen.

§. 172.

IV. En indien de scirrhus steeds in uitgebreidheid aanwint, en zoodanige vorderingen maakt, dat men den verborgen kanker, door de kunstbewerking, niet meer kan wegnemen, of de geopende kanker reeds heeft plaats gegrepen, of de kanker na eene mislukte operatie in den verzworen staat terugkeert; welke uitwendige hulpmiddelen moet men dan bezigen, en hoedanig moet des lijders eet- en leefregel ingerigt worden?

§. 173.

Wanneer nu in den scirrhus beginfelen bespeurd worden, die den overgang in kanker kenmerken, dan behoort men met de op §§. 167, 168. vermelde middelen voorttegaan, en denzelfden leef en eetregel (§. 171.) in acht nemen. Uitwendig dezelfde of meer pijnstillende plaatsmiddelen aanwenden. De *opium*, *hyoscyamus*, *belladonna* en derzelve bereidingen komen dan te pas: en vooral zal men van het voorschrift van Steidèle, (zie §. 151,) of van de waterachtige oplossing van het heulsap de grootste diensten te dien opzichte kunnen verwachten; de *belladonna* gekneusd, of in de gedaante van pleisters, of het *extract* alleen, of in verbinding met de *hyoscyamus*, kan niet minder voordeelig ter vermindering der toevallen werken, echter moet men zich wel wachten van te veel te prikkelen; — en bij de minste bedaring der toevallen met genoemde middelen voortgaan en bij derzelve verheffing steeds hooger opklimmen. Gardien, (1) heeft zelf in den borstkanker de hoeveelheid van het *opium* tot op één en twee oncen op een

(1) Ter aangeh. pl. pag. 434.

een pint vocht gebragt. Pissier heeft onder de middelen, welke vermogend zijn om de toevallen van den verborgen kanker te doen bedaren, eene zekere pleister voorgeschreven, bestaande uit:

R. *Olei lini* Pond. viij. *Minii*, *Cerussae aa.*
unc viij. *Therebinthinae unc iij.* *Opii puri*
unc i. m. f. empl.

Dit op linnen gesmeerd, wordt op den verborgen kanker gelegd, zoo om de pijnen te verzachten, als om de opening van denzelfden voor te komen.

In voortgelijke ziekten der baarmoeder zal men inwendig van de *sinctura opii* en *aqua laurocerasi*, van elks gelijke deelen, van 5 tot 8 droppels ingegeven, veel nut kunnen verwachten; uitwendig verzachtende, oplosfende inspuitingen, vooral van het *Decoctum Althaeae* kunnen aanwenden, en in hevig pijnlijke toevallen, inzonderheid afkooksels van narcotische plantenstoffen kunnen bezigen. In den verzworen staat der baarmoeder kan men dezelfde handelwijze in acht nemen, of somtijds het middel van Le Roy, (1) gebruiken, hetgeen uit

ca

(1) Vergelijk Gardien, ter aangeh. pl.

tot poeder gebragte houtskolen bestaat; voorts halve, of geheel laauwe zoetwaterbaden aanbevelen; en eindelijk in gevalle van bloedvloeijingen, deze tegengaan met tampons, of met de langwerpige sponzen van Osiander, met *pulvis stypticus* bestrooid, of voorzigtig inspuitingen van eenig voervocht in de schede brengen, hetgeen met kweënslijroop, *gom kino*, *rasanhia*, enz. bedeed is geworden.

De kankerbreken der maag, (in welke gevallen men vooral een zacht verkoelend dieet, hetwelk tevens omwindend en ligtverteerbaar is, moet aanbevelen), kunnen op geene betere wijzen dan met verdoovende, pijnstillende, zoo uit- als inwendige middelen, tot eenige bedaring gebragt worden; voorts de gevoeligheid van het geheele darmkanaal verminderen, bij volbloedige gestellen aderlatingen in het werk stellen, en alle verzamelingen van lucht in het darmkanaal tegengaan, en antispasmodische middelen toedienen, zijn allen even zoo vele regelen, welke men nooit verzuimen moet in het oog te houden.

In alle andere kankerziekten der ingewanden, moet men zich in de behandeling regelen naar die voorschriften, welke in den maagkanker aanbevolen zijn.

Om-

Omtrent de uitwendige verborgene kankergerbreen, dient nog aangemerkt te worden, dat men inzonderheid met vette middelen voorzigtig zij. Leurs, (1) wil bij eene roosachtige ontsteking het *unguentum nutritum*, en Bayle, (2) eene daaraan gelijke zalf aangewend hebben, doch hiermede de roosachtige verschijnselen dikwerf vermeerderende, moet men dit met alle andere vette middelen ter zijde stellen. Andere loodmiddelen, b. v. het *aqua goulardi*, of het krijtpoeder, of de gewone blaauwfel, het roggemeel, enz. zullen minder nadeel te weeg brengen, en verdienen derhalve den voorrang.

§. 174.

Is de kanker eenmaal opengebroken, of na eene te voren in het werk gestelde operatie hernieuwd; dan moet men in dezen geopenden toestand op drie voornamelijk punten acht geven.

Vooreerst, de zuiverheid van de zweer, zoo veel mogelijk bevorderen.

Ten tweede, de pijnlijkheid matigen, en:

Ten

(1) Prijsverh. over den kanker, enz. pag. 297.

(2) Diction. des Sciences médic. Tom. 3. pag. 656.

Ten derde, op de doelmatigste wijze de daarbij gepaard gaande bloedingen stempen.

§. 175.

De zuiverheid van de zweer wordt inzonderheid bevorderd, wanneer men bij de twee of meermalen daagsche hernieuwing van het verband, de scherpe stinkende ichor met eene zachte spons in laauw water, warme melk, of een afkooksel der *Radix altheae*, *herb. hyoscyami*, enz. gedoopt, wegneemt, den grond der zweer zuivert, en den omtrek zorgvuldig afwascht; hierna kan men de zweer met zacht linnenplukfel, of linnenstof, met een zeer verdund *aqua goulardi*, met *opium* of *extractum hyoscyami*, met eene oplossing van beide genoemde middelen, of eenige andere bereiding in koud water bedekken; bij eene sterke uitvloeijing der stof kan men ook eene zachte spons in de zweer plaatsen, om de ichor opteslorpen.

§. 176.

De pijnlijkheid kan uitwendig door dezelfde verdoovende middelen, en door een daaraan

X

ge-

geëvenredigd inwendig gebruik van het *opium* de *hyoscyamus*, *cicuta*, *belladonna*, *aqua lauro-cerasi*, of *digitalis purpurea* in verbinding gebragt worden.

Siebold, (1) beveelt in die gevallen uitwendig de afkookfels der *cicuta*, *hyoscyamus*, *sapina papaveris*; of bestrijkt de zweren met het versche nigeperste sap dezer plantetti, of met eene zachte opiäatolie. Leurs, (2) wil alleen de oplossing van het heilsap gebruik hebben. Pissier bediende zich van een zeker smeersel, bestaande uit:

R. *Cerae albae unc ij. Olei lini unc IV. Li-
quesf. et refriger. adde Opit unc i. m. f.
Unimentum.*

Dit smeersel wordt op eene plakselwies gestreken; dit vond hij zeer dienstig ter vermindering der pijnen. Gardien, heeft ook, (3) eene zalf voorgeschreven, welke men uit *opium* en olie bereidt; eenigen willen hiertoe de slaapbollen- lijn- of zoete amandelolie aangewend

(1) Frauenzimmerkrankheiten, 1. band. S. 389.

(2) Ter aangeh. pl. pag. 299.

(3) Ter aangeh. pl. Tom. 1. pag. 435.

wend hebben. En slaan wij voorts de schriften van de meeste Genees- en Heelkundigen gade, dan zullen wij spoedig overtuigd worden, dat een verstandig uit en inwendig gebruik van verdoovende geneesmiddelen, en vooral van de *hyoscyamus* en het *opium*, met ter zijde stelling van andere zoo hooggeroemde pijnstillende bereidingen, de meeste waarde in die hopelooze gevallen blijven bezitten.

§. 177.

De stemping der bloeding, verdient geene mindere oplettendheid, dewijl deze niet alleen den lijder verzwakt, maar hem ook in oogenschijnlijk levensgevaar brengen kan.

Veeltijds kan men bij hevige bloedingen, geene binding in het werk stellen: men moet dus vermogende middelen te baat nemen; in wier keuze men tevens voorzigtig zijn moet, om geene te sterk prikkelende te gebruiken. Indien men nog eenige drukking kan bewerken, zoo zal het droog, zoogenaamd haarlemsch, plukfel, de drooge spons, bovist, zwam, enz. door een doelmatig verband ondersteund, veel tot stemping toebrengen. Kan de lijder geene drukking verdragen, dan ziet men dikwerf

schone diensten van de *Resina colophonti*, *putyr gummi arabici*, van het *amylum*, of *alumen* met de *sanguis draconis*, op het bloedende vat gestrooid, en door zacht plukfel ondersteund. Dit kan men inwendig door verzoete zuren, *sinctura corticis cinnamomi*, *aurantiorum*, *peruviani*, enz. ondersteunen.

§. 178.

Bloedende, sponsachtige uitgroeiingen moet men door zachte drukking behandelen, of de oplossing van van Gesscher, in rauwe aluin, loodsuiker in weegbreeewater bestaande; aanwenden; of indien men hierbij in de mogelijkheid is van de bloeding, door de onderbinding van een voornaam vat, tegen te gaan, dan kan men die uitwasfen, door middel van het mes, wegnemen, (vergelijk onze achtste waarneming op §. 99.) Is de pijnlijkheid in dezen toestand niet aanmerkelijk, dan kan men volgens Ténon en Bridault, (1) de *pulpa daucium* gebruiken; doch daar dit middel dikwerf

(1) *Traité sur le carotte*, Rochelle, An X. Vergelijk *Diction. des Sciences médicales*, Tom. 3. pag. 658. *Gardien*, Tom. 1. pag. 435.

werf de pijnlijkheid vermeedert, kan men niet lang hiermede voortgaan, maar moet dan weder met verdoovende afgewisfeld worden.

S. 179.

Komen er in den zomer, bij groote warmte, verstorvene plekken in de zweer te voorschijn, dan kan men, om deze mindere werkzaamheid, optewekken, een afkookfel der kina- eiken- of wilgenbast, met azijn, of eenige droppels verdund zwavelzuur, of met het *liquamen myrrhae* bedeed, gebruiken. Leurs prijst, als een der beste middelen in die gevallen, een afkookfel van de kina aan, met rozenhoning, myrrhe, en naar de omstandigheden met heul-
sap vermengd. Eene koude pap van gele wortelen kan ook niet zelden nuttig zijn; voorts is het noodig, om niet minder dan twee malen daags, het verband te ververschen, hierbij steeds in acht nemende, om de oppervlakte der zweer niet te lang aan den invloed des dampkrings blootstellen, en vooral zuiver te houden. Verminderen de krachten des lijders, dan behoort men zachte, versterkende geneesmiddelen, als: kina, ijslandsche mos, geleij van hartshoorn, verscheidene sijropen, versterkende

en oplofende extracten en tincturen aan-
wenden.

§. 180.

In alle gevallen blijft het een standvastige regel in de behandeling van den verzworen kanker, dat de Genees- en Heelmeesters hunne bijzondere aandacht op de werking der uitwendig inwendig verdooyende middelen moeten vestigen. Het heulſap, bilzenkruid, de *Scheerling*, *belladonna*, enz, wier bereidingen even menſtvuldig, als derzelver aanwending verſchillen zijn, zullen in die gevallen, echter onder eene verſtandige afwiſſeling, om door de ſteeds opklimmende grootheid, geene andere ſchadelijke toevallen te veroorzaken, den voornag boven alle andere middelen blijven behouden. Doch dat deze, naar den aard der overige verſchijnselen, als krachteloosheid, uitterende koortſen, verlies van den eetlust, belette ſtoelgang, waterloozing, en waterzuchtige zwelling der ledematen, ſlaauwten, ſtuipen en verdere zenuwtoevallen, als mede het te voorchijn komen van knoest- en kankergetreken op andere plaatsen, met de daarin dienſtige hulpmiddelen, moeten afgewiſfeld, verſterkt, of gepaard worden,

den, zal voor den verstandigen heilkundigen geene nadere betooging behoeven.

§. 181.

Het zij ons vergund nu nog eenige oogenblikken bij het uitwendig gebruik van het koude water stil te staan.

Uitwendig gebruikt, zal het koude gedistilleerde water, hetgeen men, om deszelfs zuiverheid boven het niet overgehaalde moet verkiezen, geene geringe diensten in die ziekten verleenen, welke met eene chronische huidontsteking, of hetgeen bij den kanker altijd het geval is, met eene verlorene levens-energie van de vlakke der zweer vergezeld zijn; want door deszelfs, indedaad onschadelijken, prikkel, die een zacht zamentrekkend vermogen bezit, bevordert men vooreerst de zuiverheid van de zweer; ten tweede belet men eenigermate de kleine bloedingen van de huidvaten; ten derde vermindert men, door de aangename koude, den brandenden en pijnlijken omvang van den kanker, en eindelijk kan hetzelfde eenigermate de verlorene veerkracht der zamenstellende deelen van het lijdend orgaan herstellen. Voegt men nu hierbij, naar den aard der omstandigheden,

het *opium*, het *extractum hyoscyami*, *belladonnae*, *cicutae*, enz. dan zal men gereedelijk ontdekken, dat de lijder hierdoor de meeste leniging in zijne bijna onverdragelijke smarten zal gevoelen en gewaar worden.

Proefnemingen, aan drie lijders genomen, welke wij in de drie laat verloopene jaren, hiermede behandeld, en alleen na zoo vele andere middelen, door het koude water eenige verlichting hunner pijnen, en de zoo hoog noodige zuiverheid verschaft hebben, pleken zeer ten voordeele van het koude water.

§. 182.

Deze voorgeschrevene uit- en inwendige behandeling moet echter met eenen behoorlijken leef- en eetregel gepaard gaan, waarbij de, den lijder omgevende, omstandigheden, tevens niet moeten verzuimd worden.

Men lette dan:

Vooreerst, op de levens-

Ten tweede, op de natuurlijke, en

Ten derde, op de dierlijke verrigtingen van den lijder.

Men betreft tot de verrigtingen van het leven de adembaling, en den omloop van het bloed.

Deze *eerste* functie, welke zoo dikwerf, vooral in den laatsten graad der ziekte, aanmerkelijk belemmerd wordt, moet den lijder zoo veel mogelijk gemakkelijk gemaakt worden. Men beantwoordt aan deze aanwijzing door hem steeds een ruim, luchtig vertrek, versche drooge lucht, koelte in heete zomers, en matige warmte in koude, vochtige winters te verschaffen. Zijne ligging zij voorts luchtig, liever op een open bed dan in bedsteden, waar de stank der uitvloeiende stoffen, uitwaseming, enz., zoo dikwerf opgehouden wordt; de veelvuldige verschooning en verwisseling van linnen zal voor den lijder tevens heilzaam zijn, en eindelijk behoort men van tijd tot tijd, de besmette lucht van het vertrek door zoutzure dampen en berookingen te zuiveren.

De *tweede* functie wordt bevorderd, wanneer de lijder volbloedig is, door hem van tijd tot tijd, kleine, plaatselijke of algemeene aderlatingen te doen; welke men, en naar de krachten en naar de hoeveelheid der afgescheidene stoffen,

fen, en naar mate van de congestien naar eenig deel moet regelen. Dat men hierbij de spijs en drank, *antiphlogistisch* moet wijzigen, zal niet behoeven verklaard te worden.

§. 184.

De natuurlijke verrigtingen, waartoe de vertering, voeding en afscheiding behooren, moet men tevens aandachtig gadeslaan. Het voedsel moet bestaan uit koele, ligt verteerbare en zacht openende spijsen; in den zomer heeft men hiertoe eene reeks van plantenvoedsels, waarvan men vooral de gestoofde salade, rapen, wortelen, aspergien, zuring, cichorei, andijvie en verdere bladgroenten moet aanprijzen; peulvruchten zijn minder voordeelig, dewijl deze dikwerf veel lucht in het darmkanaal ontwikkelen. *Kalfsvleeschnat*, waarin bovengenoemde groenten gekookt zijn, zal ook niet ondienstig bevonden worden. In den winter komen rijst, formige ingelegde vruchten, citroen en oranje appels, belegen brood, en een geheel melkdiët als de voornaamste en beste voedselen in aanmerking.

Over het geheel moet de lijder zich van alle wild, bruin en sterk gebraden vleesch onthouden. Wit, tinn vleesch van kalven, hoenders,
dui-

druiven , kalfsboullions , hoendersoepen , enz. zullen meer aan deze aanwijzing beantwoorden , en eindelijk alle aromatieke , gekruide , ingelegde , zoute of zure , zoo planten als dierlijke voedfelen moeten ten strengfte afgekeurd worden.

Het gebruik van den drank moet men naar de algemeene omftandigheden regelen ; melk , koud water met citroen of china's appel vocht en fuiker gemengd , ligte , zacht voedende wijnen , versch en goed uitgegest bier , koude thee met citroen en fuiker bedeed , zal voor volbloedige lijdens heilzaam zijn. Koffij , likueuren en dergelijke prikkelende dranken moeten verboden worden.

Bij zwakke en phlegmatifche lijdens kan men met meer vrucht het gebruik toestaan van meer voedende wijnen , vooral van de Kaapfche , Spaanfche en zuivere Bourdeaux wijn. Gerften bier , melk , inzonderheid geiten en ezelingen melk , en verdere voedende dranken , welke geen prikkel bezitten , zijn tevens aan te bevelen.

De ontlastingen moeten , wanneer deze gefremd zijn , door *chysmasa* en verkoelende laxermiddelen bevorderd , en de aanwezige diarrhoeën ; door zacht omwindende dranken , met een meer of minder voorzigtig gebruik van het heufap beteugeld worden.

En

En voorts moet men, naar mate de overige afscheidingen van den gezonden toestand afwijken, die middelen in het werk stellen, welke met den aard dier bijzondere verrigtingen, en met de algemeene gesteldheid van het ligchaam het meeste overeenkomen.

§. 185.

De dierlijke *functien*, indedaad het gewigtigste gedeelte van de geheele bewerktuiging des ongelukkigen lijders, moet men tweeledig behandelen.

Vooreerst, de natuurkundige verrigting der zenuwen, zintuigen en het gewaarwordings werktuig, uit een geneeskundig, en *Ten tweede*, de Psychische en moreele gesteldheid van den lijder, uit een menschkundig oogpunt gadeslaan.

§. 186.

I. Het is een natuurlijk gevolg, dat indien de levens- en natuurlijke verrigtingen, door een nauwkeurig diët in eene geregelde verhouding, tot elkander gehouden worden, de werking der zenuwen en van het gewaarwordingswerktuig

min-

minder ontstemd zullen zijn. Wanneer echter de twee eersten voor een groot gedeelte in al derzelver betrekkingen verminderen en afnemen, en zulks geenen geringen invloed op de zenuwen en zintuigen uitoefent; zoo zal men door zachte, opwekkende en versterkende zenuwmiddelen te geven, de adembaling en vertering door geenen behoorlijken let- en leefregel te ondersteunen, veel kunnen toebrengen, om deze zoo gewigtige organen in eenen evenwigtigen toestand te onderhouden. Doch ontstaan er in weerwil hiervan, flaauwten, stuipen met al derzelver gevolgen, mondklem, regstijvigheid, voor en achter overkromming, enz. dan zal een voorzigtig gebruik van verdoovende en zachtwerkende zenuwmiddelen, ter keuze aan het oordeel en genie van den Genees- of Heelmeester, vele diensten verleen.

Laauwe, geheele of halve baden, voetbaden, dampbaden, klisteren, en olieachtige inwrijvingen langs den loop der voornaamste zenuwen en watervaten van de ledematen, zijn derhalve niet ondienstig.

§. 187.

II. Moet men den Psychischen staat des lijders gadeslaan. Dit vooral de verrigting van eenen

eenen getrouwen vriend, of eene getrouwe vriendin zijnde, waaraan de lijder zijne innige gevoelens, zijne droefgeestige gewaarwordingen, zijne knellende angsten, drukkende omstandigheden, enz. kan mededeelen; moet men zoo veel doenlijk door diep medelijden met zijn ongelukkig lot, menschlievende behandeling, kleine, voor den Arts, geringe, doch voor den lijder belangrijke diensten, bevorderen; en kan de Genees- of Heelmeester genoeg het vertrouwen van den lijder winnen, dan zal deze in allen deele zijn voorwaarsaamste vriend kunnen zijn; men zorge dan voor de rust van zijn geweten, make de zorgende angsten minder drukkend, en indien hij in bekrompene omstandigheden leeft, bevordert men zoo veel mogelijk de bijdragen van zoo vele menschenvrienden, welke zijn alleszins onaangenaam lot verzachten en dragelijk maken kunnen.

En heeft de lijder eenmaal dit verkregen, dan zal eene verstandige leiding, van zijne denkbeelden, troost, bemoediging, vereffening van drukkende lasten, aangenaam onderhoud, afwisseling van gesprekken, die door menschenliefde, rede en menschenkennis gewijzigd worden, zoo veel toebrengen, om in verband met de overige geneeskundige zorgen, in die hopelooze gevallen,

Ien, datgene te verrigten, hetwelk den lijdcr met zijn zoo drukkend lot verzoenen kan.

§. 188.

En hiermede meenen wij aan de bedoeling der zoo belangrijke vraag voldaan te hebben; indien niet, zoo zullen wij ons, onzen arbeid in dezen nimmer beklagen. Offchoon de tijd tot het zamenstellen dezer verhandeling van onze veelvuldige bezigheden afgewoekerd zij, zoo was het tevens eene niet onaangename afwyseling van werkzaamheden, te meer wijl het oogmerk ten beste van het lijdend menschedom gerigt is geweest.

Les Extrêmes se touchent.

89094630415

b89094630415a

89094630415

B89094630415A